

การศึกษาหลักอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิต  
A STUDY OF ADHITTHANADHAMMA FOR SECURITY OF LIFE



พระครูเมตตาสารคุณ (ธวัชชัย ยันสังกัด)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา  
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา  
บัณฑิตวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษาหลักอริยฐานธรรมในการสร้างควมมั่นคงของชีวิต

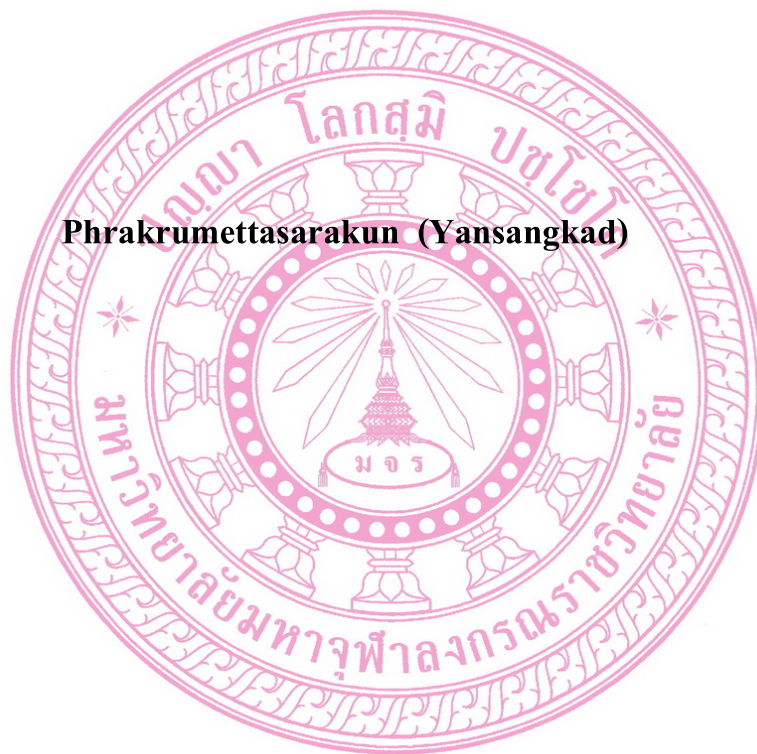


พระครูเมตตาธารคุณ (ธวัชชัย ยันสังกัต)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา  
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา  
บัณฑิตวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
พุทธศักราช ๒๕๕๔

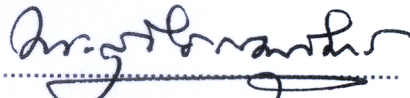
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A Study of Adhitthanadhamma for Security of Life**



**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of  
The Requirement for the Degree of  
Master of Arts  
(Buddhist Studies)  
Graduate School  
Mahachulalongkornrajavidyalaya University  
Bangkok, Thailand**

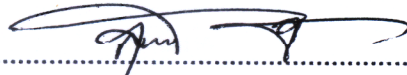
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ  
วิทยานิพนธ์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา



(พระสุธีธรรมมานูวัตร)

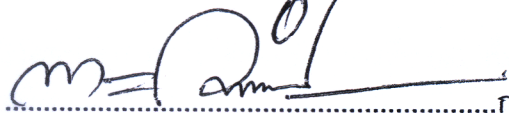
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์



ประธานกรรมการ

(พระมหาสุทิตย์ อาตาทักโรว์, ดร.)



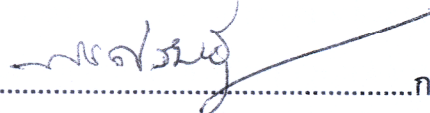
กรรมการ

(พระเมธีสุตตากรณ, ดร.)



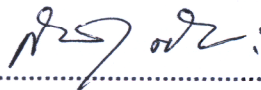
กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์)



กรรมการ

(ดร.พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล)



กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบุรณ์ ตันยะ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระเมธีสุตตากรณ

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์

กรรมการ

ดร.พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล

กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาหลักอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิต
- ผู้วิจัย : พระครูเมตตาสารคุณ (ธวัชชัย ยันสังกัด)
- ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
- : พระเมธีสุตาภรณ์ ป.ธ. ๘, Ph.D.
  - : ผศ.ดร.สุรพงษ์ คงศักดิ์ M.A., ปร.ด.
  - : ดร.พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล M.A., Ph.D.
- วันสำเร็จการศึกษา : ๓ ตุลาคม ๒๕๕๔

### บทคัดย่อ

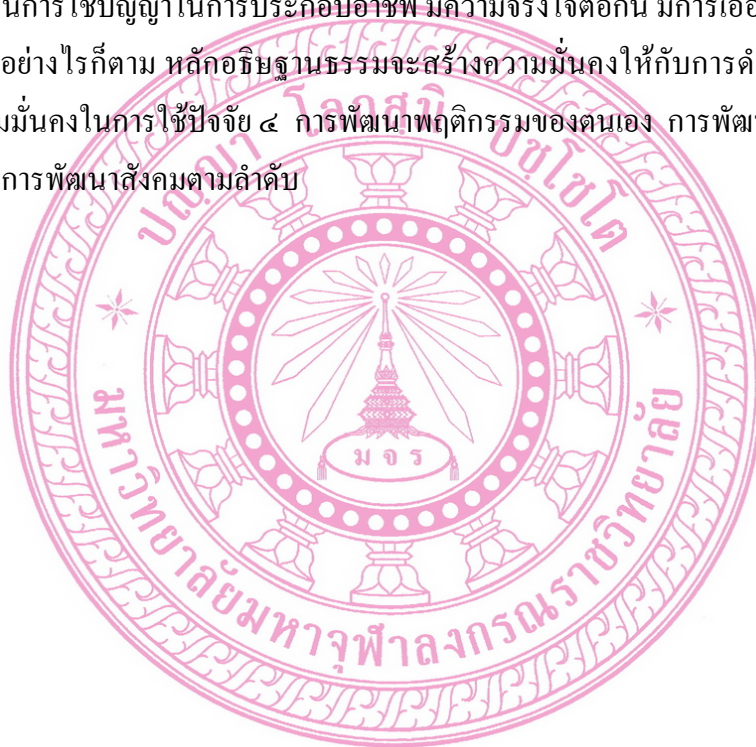
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัย ๑ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติกับอริยฐานธรรม และ (๓) เพื่อศึกษาการนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต โดยศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกาอนุฎีกา วิทยานิพนธ์ รวมทั้งตำราและงานวิจัยของนักวิชาการ ผลการวิจัยพบว่า

อริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า อริยฐานธรรมเป็นธรรมหมวดหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งอีกหมวดหนึ่ง ที่มีต่อการทำให้ชีวิตมีความมั่นคง มีความเป็นอยู่อย่างปลอดภัยและเป็นสุข เป็นหลักธรรมที่เปรียบเสมือนแผนที่ เพราะว่ อริยฐานธรรมนี้ เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เป็นคนที่มีจิตใจที่เด็ดเดี่ยวมั่นคง เห็นคุณค่าของตนที่ได้เกิดมาและนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายอันสูงสุดแห่งธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือพระนิพพานได้ อริยฐานธรรม มี ๔ ประการ ได้แก่ (๑) ปัญญาอริยฐาน (๒) สัจจาอริยฐาน (๓) จาคาอริยฐาน และ (๔) อุปสมาอริยฐาน

ความสำคัญของอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิต ซึ่งมีหลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่อหลักอริยฐานธรรม เพื่อให้การปฏิบัติธรรมเข้าถึงจุดประสงค์ คือ มงคลสูตร สิกขา ๓ อิทธิบาท ๔ สัมปรายิกัตถประโยชน์ เวสัชชกรณธรรม พละ ๕ อริยทรัพย์ อริยมรรค ๘ กถาวัตถุ นาถกรณธรรม ธรรมคัมภีร์ครองโลก สุจริต ๓ สัมปยุตตปริสัจจบัญญัติ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ สวรรคธรรม สาราณียธรรม อนุสสติ ๑๐ สังคหวัตถุ ๔ ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์

ธรรมมีอุปการะมาก สติปัญญา ๔ โพชฌงค์ ๗ สันติ และ ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์อริยฐานธรรม ได้แก่ อกุศลมูล อาสวะ ๓ นيران ๕ อบายมุข มละ ๕ ทุจริต ๓ อุปกิเลส มัจฉริยะ และกามคุณ

การนำหลักอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตนั้น โดยการนำหลักอริยฐานธรรมทั้ง ๔ ข้อ ไปเป็นฐานการดำเนินชีวิต ซึ่งหัวข้อธรรมทั้ง ๔ ข้อสามารถเป็นฐานที่มั่นคงให้กับชีวิตได้ด้วยการปฏิบัติตามที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข จากการศึกษาจะพบว่า คนเราสามารถนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมอย่างมีความสุข เพราะเป็นการใช้ปัญญาในการประกอบอาชีพ มีความจริงใจต่อกัน มีการเอื้ออาทร มีการช่วยเหลือกันเสมอ อย่างไรก็ตาม หลักอริยฐานธรรมจะสร้างความมั่นคงให้กับการดำเนินชีวิต ๔ ประการ คือ มีความมั่นคงในการใช้ปัจจัย ๔ การพัฒนาพฤติกรรมของตนเอง การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาปัญญา และการพัฒนาสังคมตามลำดับ



**Thesis Title** : The Study of Adhitthanadhamma for Security of Life  
**Researcher** : Phrakhru Mettasarakun ( Yansangkad )  
**Degree** : Master of Arts ( Buddhist Studies)  
**Thesis Supervisory**  
: Phrametheesutaphorn M.A.,Ph.D.  
: Asst.Prof. Dr. Surapong Kongsat M.A., Ph.D.  
: Dr. Pornsethee Vuthipanyaisakul M.A.,Ph.D.  
**Date of Graduation** : October 3, 2011

**ABSTRACT**

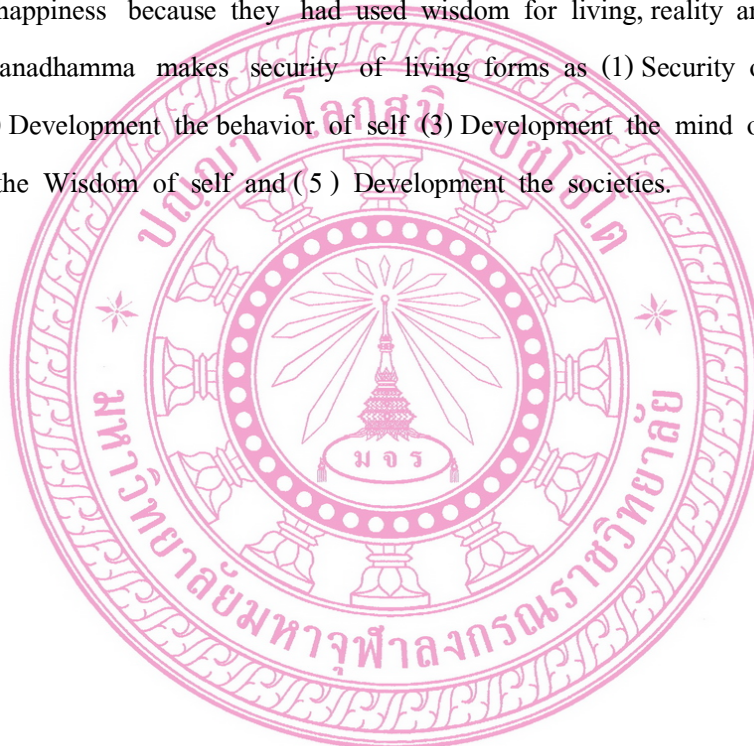
This thesis had three purposes of studying that there were following as (1) to study Adhitthanadhamma appears in the Theravada Buddhism (2) to study Dhamma that related and opposite of Adhitthanadhamma and (3) to study brought for used to apply in creating the stability of life. The study is used by books as Tripitaka , commentary thesis and research scholars. The results showed following as :

Adhitthanadhamma appears in the Theravada Buddhism founded it was one of Dhamma that it was very importance for taking security of life. There is a safe and happy that a principle is like a map because. Principle is used to bond the mind and to make a resolute people who are mentally stable and to makes a person born and have seen their value has been born and achieving one of the most fair in Buddhism is Nirvana. They are four aspects : (1) Wisdom (2) Truthfulness (3) Liberality and (4) Tranquility.

There is Dhamma to support and opposite for reaching the purpose of life that is Blessings , the Threefold Training , Basis for success 4 , Future benefit , Intrepidity , Power 5 , Noble treasures 7 , Noble Eightfold Part 8 , Subjects for discussion 10 , Virtues which make for protection 10 , Virtues that protect the world 2 , Good conduct 3 , Recommendation of the good 3 , Bases of meritorious action 10 , Virtues for a good household life 4 , States of conciliation 6 , Recollection 10 , Bases of sympathy 4 , Use of possessions 5 , Virtues of great assistance 2 , Foundations of mindfulness 4 , Enlightenment factors 7 , Calmness and Dhamma that is

negative of Adhitthanadhamma as Unwholesome 3 , Mental intoxication 3, Hindrances 5 , Causes of ruin 6 , Stains 9 , Bad conduct 3 , Mental defilements 16, Meanness 5 and Sensual pleasures 5.

The brought of Adhitthanadhamma to make of the security for life that they could bring it for rules or to create the stability of life of fair wish to apply for stable life. The people could practice under Adhitthanadhamma to live in community with others in society to be happiness because they had used wisdom for living, reality and helping. However, Adhitthanadhamma makes security of living forms as (1) Security of four factors of life (2) Development the behavior of self (3) Development the mind of self (4) Development the Wisdom of self and (5) Development the societies.





## กิตติกรรมประกาศ

ขอนอบน้อมแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้ โดยพระองค์เอง พระธรรมอันเป็นคำสั่งสอนที่ประเสริฐของพระผู้มีพระภาคเจ้า และพระอริยสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ทุกท่าน ผู้ซึ่งยังให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่คู่โลกมาจนถึงทุกวันนี้

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงได้ก็เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ จากผู้มีอุปการคุณหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขออนุญาตระบุชื่อของท่านเหล่านั้นในวิทยานิพนธ์นี้ เพื่อแสดงความขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พระเมธีสุตาภรณ์ (เหมือน อุปมุงโร) ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มจร.วิทยาเขต นครราชสีมา ประธานกรรมการที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ และ ดร.พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล กรรมการที่ปรึกษา ที่กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบ และแก้ไขวิทยานิพนธ์ด้วยดีตลอดมา

คุณพ่อผู้ คุณแม่สวย ยืนสั่งกอด ที่ให้ข้าพเจ้าได้เกิดมาบนโลกใบนี้และเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ ดวงวิญญาณพระครูวิกรมนาวาร (คำพอง จตฺตวีโร) พระอุปัชฌาย์ ดวงวิญญาณของพระอธิการกลิ่น เทวธมฺโม พระกรรมวาจาจารย์ พระอธิการดำรง ฉินฺนาลโย พระอนุสาวนาจารย์ และพระภิกษุทุกรูป ที่ทำให้กระผมได้อุปสมบทในบวรพระพุทธศาสนา พระครูอัมพวันพิทักษ์ (มงคล เดชวโร) เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน เจ้าคณะตำบลหินโคน ผู้เป็นอาจารย์ได้คอยให้กำลังใจ และ สนับสนุนปัจจัยในการศึกษาด้วยดีตลอดเวลา

คุณแม่บุญ ปองนานและครอบครัว ที่ถวายพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย เพื่อใช้ในการศึกษาค้นคว้า คุณพ่อสนาม ธรรมพล และครอบครัว ที่ได้ถวายคอมพิวเตอร์ เพื่อใช้ในการพิมพ์งานวิจัย คณะแพทย์ผู้ที่มีส่วนร่วมในการรักษาอาการอาพาธจนหายเป็นปกติ และ ศิษยานุศิษย์ผู้ที่มีส่วนร่วมทุกท่าน

คุณงามความดีอันในอันที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอน้อมถวายเพื่อเป็นพุทธรูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา บูชาพระคุณของบิดา มารดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ ผู้ที่มีส่วนในการ ประสาทวิชาความรู้ให้กับข้าพเจ้าตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันทุกท่าน

พระครูเมตตาสารคุณ

(ธวัชชัย เมตฺติโก)

๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔

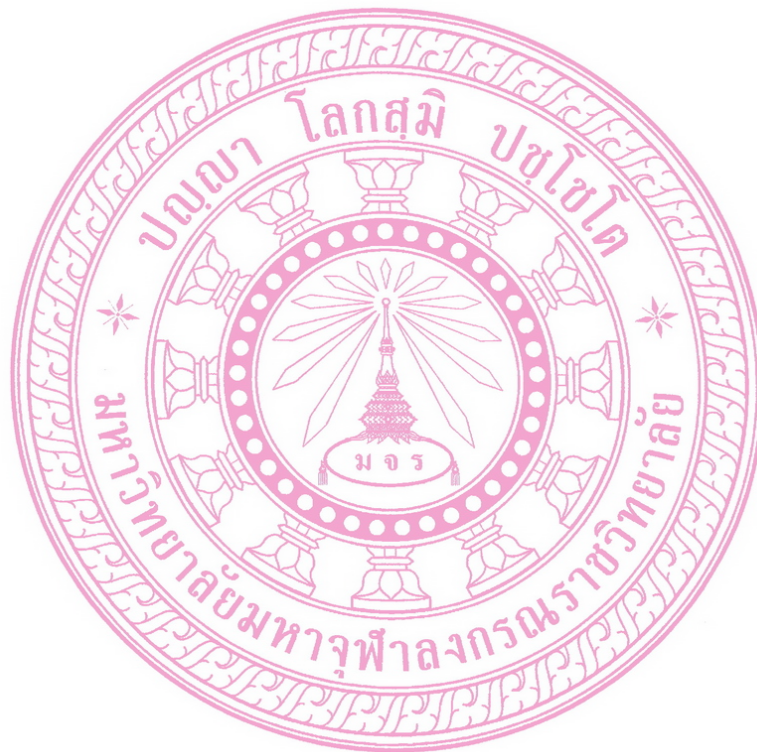
สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
<b>บทที่ ๑ บทนำ</b>	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
<b>บทที่ ๒ แนวคิดเรื่องอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท</b>	๗
๒.๑ ความเป็นมาของอริยฐานธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๗
๒.๒ ความหมายของอริยฐานธรรม	๑๐
๒.๓ ประเภทของอริยฐานธรรม	๑๒
๒.๔ ประโยชน์ของอริยฐานธรรม	๓๕
๒.๕ แนวคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิต	๔๒
๒.๕.๑ ความหมายของคำว่า ความมั่นคงของชีวิต	๔๒
๒.๕.๒ ลักษณะความมั่นคงของชีวิต	๔๔
๒.๕.๓ ความมั่นคงของชีวิตกับกฎทางธรรมชาติ	๕๗
๒.๕.๔ ความมั่นคงของชีวิตกับมรรคมงคล ๘	๖๒
๒.๕.๕ การเป็นอยู่ของความมั่นคงของชีวิต	๖๘

๒.๖	อธิษฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิต	๓๓
๒.๗	สรุป	๓๕
<b>บทที่ ๓</b>	<b>หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติกับอธิษฐานธรรม</b>	<b>๓๘</b>
๓.๑	หลักธรรมที่สนับสนุน และปฏิบัติต่อปัญญาธิษฐาน	๓๘
๓.๑.๑	หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่อปัญญาธิษฐาน	๓๘
๓.๑.๒	หลักธรรมที่เป็นปฏิบัติต่อปัญญาธิษฐาน	๔๑
๓.๒	หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่อสัจจาธิษฐาน	๔๕
๓.๑	หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่อสัจจาธิษฐาน	๔๕
๓.๒	หลักธรรมที่เป็นปฏิบัติต่อสัจจาธิษฐาน	๔๘
๓.๓	หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่อจาหาธิษฐาน	๑๐๐
๓.๑	หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่อจาหาธิษฐาน	๑๐๑
๓.๒	หลักธรรมที่เป็นปฏิบัติต่อจาหาธิษฐาน	๑๐๕
๓.๔	หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่ออุปสมาธิษฐาน	๑๑๒
๓.๑	หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่ออุปสมาธิษฐาน	๑๑๒
๓.๒	หลักธรรมที่เป็นปฏิบัติต่ออุปสมาธิษฐาน	๑๒๖
๓.๕	สรุป	๑๒๕
<b>บทที่ ๔</b>	<b>การนำอธิษฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิต</b>	<b>๑๓๒</b>
๔.๑	การนำอธิษฐานธรรมไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต	๑๓๒
๔.๑.๑	หลักการนำปัญญาธิษฐานไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต	๑๓๗
๔.๑.๒	หลักการนำสัจจาธิษฐานไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต	๑๔๐
๔.๑.๓	หลักการนำจาหาธิษฐานไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต	๑๔๓
๔.๑.๔	หลักการนำอุปสมาธิษฐานไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต	๑๔๕
๔.๒	การนำอธิษฐานธรรมในการใช้ปัจจัย ๔	๑๔๘
๔.๓	การนำอธิษฐานธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมตนเอง	๑๕๐
๔.๔	การนำอธิษฐานธรรมในการพัฒนาจิตใจ	๑๖๓
๔.๕	การนำอธิษฐานธรรมในการพัฒนาปัญญา	๑๗๑
๔.๖	การนำอธิษฐานธรรมในการพัฒนาสังคม	๑๗๔
๔.๗	สรุป	๑๗๗

บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๘๐
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๘๐
	๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๘๔
บรรณานุกรม		๑๘๖
ประวัติผู้วิจัย		๑๘๕



## คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

## การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจาก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียงตามคัมภีร์ดังนี้

## พระไตรปิฎก

## พระสุตตันตปิฎก

ที. ม.	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที. ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม. มุ.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปนิบาต (ภาษาไทย)
ม. ม.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปนิบาต (ภาษาไทย)
ม. อุ.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปนิบาต
ต้. ส.	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
ต้. ม.	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
อง. เอกก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง. ทุก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
อง. ดิก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต (ภาษาไทย)
อง. จตุก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต (ภาษาไทย)
อง. ปญจ.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต (ภาษาไทย)
อง. ฉก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต (ภาษาไทย)
อง. สตต.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย)
อง. อฏฐ.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)
อง. ทสก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต (ภาษาไทย)
อง. เอกาทสก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ. ขุ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททปาฐะ (ภาษาไทย)
ขุ. จุ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย (ภาษาไทย)
ขุ. ชา.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก (ภาษาไทย)
ขุ. ฐ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
ขุ. ม.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิกาย (ภาษาไทย)

- ขุ. ป. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค (ภาษาไทย)  
 ขุ. อุ. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน (ภาษาไทย)  
 ขุ. อิติ. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก (ภาษาไทย)

**พระอภิธรรมปิฎก**

- อภิ. วิ. = อภิธรรมปิฎก วิภังคปกรณ์ (ภาษาไทย)  
 อภิ. สจฺ = อภิธรรมปิฎก ฐัมสังคณี (ภาษาไทย)

**การใช้หมายเลขย่อ**

พระไตรปิฎกภาษาไทย การใช้หมายเลขย่อในพระไตรปิฎก จะแจ้ง เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๕๑/๑๐๘. หมายถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาษาไทย เล่มที่ ๒๘ ชื่อ ๑๕๑ หน้า ๑๐๘. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.



## บทที่ ๑

### บทนำ

#### ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นในโลกหลังพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และทรงแสดงปฐมเทศนา ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา เป็นการเกิดขึ้นในรูปแบบที่แปลกกว่า ศาสนาอื่น เพราะไม่ได้อาศัยการสร้าง การคลั่งคลุ้มจากปัจจัยภายนอก แต่เป็นเรื่องของความเพียร ที่ถูกทาง สิ่งที่มีอำนาจอิทธิพลในการเป็นพระพุทธเจ้าจึงมีเพียงบารมีธรรม คือ คุณงามความดีที่ได้ สร้างมาแต่ชาติปางก่อน จนบารมีเต็มบริบูรณ์ ใช้ความเพียรพยายามค้นคว้าสังขารในปัจจุบัน จน ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาของมนุษย์ โดยมนุษย์เพื่อมนุษย์โดยแท้ หลักธรรมคำสั่งสอนในพุทธศาสนาจึงมีความมั่นคง เพราะเป็นศาสนาที่มีเหตุผล ผู้ปฏิบัติสามารถ พิสูจน์ได้ด้วยตนเองไม่จำกัดกาลเวลา หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้มา ทรงสั่งสอนมวลหมู่ มนุษย์ให้เข้าใจในหลักธรรมนั้น เป็นธรรมที่ล้วนแต่ทรงไว้ซึ่งความดีงาม การที่จะทำให้ชีวิตของ เราเจริญและมีความมั่นคงนั้น พระพุทธองค์ก็ได้แสดงธรรมไว้หลายหมวดเหมือนกัน ดังคำกล่าว ที่ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงค้นพบธรรมอันประเสริฐเป็นประจักษ์แก่ใจให้บุคคลอาศัยใช้ข้ามฟาก คือ จากมนุษย์ปุถุชนไปเป็นพระอรหันต์<sup>๑</sup> ธรรมของพระพุทธเจ้านั้น ไม่ว่าพระองค์จะแสดงที่ไหน แสดงแก่ใคร ก็มีจุดมุ่งหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือมุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาพของสิ่ง ทั้งหลายตามความเป็นจริง ให้มีทัศนคติ ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้อง เป็นประโยชน์ทั้งต่อ ตนเองและบุคคลอื่น แต่หลักธรรมและวิธีการสอนย่อมแตกต่างกันไป ตามอุปนิสัย ความถนัดความ สนใจของผู้ฟัง สุดแต่เรื่องใดวิธีใด จะทำให้ผู้ถูกสอนนั้นเข้าใจ ในหลักธรรมได้ดี<sup>๒</sup> การสอนธรรม พระพุทธองค์ก็สอนเท่าที่บุคคลเหล่านั้นจะรับได้ตามกำลังของปัญญา บางคนสอนธรรมชั้นสูง ฟัง แล้วได้บรรลุธรรมเป็น พระอรหันต์ บางคนสอนแล้วปฏิบัติตนให้เข้าถึงพระรัตนตรัย เป็นคนให้ ทาน รักษาศีล เจริญกาวนา เป็นต้น

<sup>๑</sup> พระราชธรรมมานิเทศน์ (ระแบบ จิตตญาณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗.

<sup>๒</sup> ม.มู (ไทย) ๑๒/๒๔๐/๒๕๕-๒๕๖.

<sup>๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร : และสถาบันบันลือธรรม , ๒๕๔๗), หน้า ๒๐.

สังคมในปัจจุบันนี้ มุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องของวัตถุจนลืมนึกถึงคุณธรรม ทางด้านจิตใจ ให้ความสำคัญกับการศึกษา แต่ไม่ปลูกฝังความรู้ด้านจริยธรรม ลืมคำสอนทางศาสนา อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้ไม่กลัวบาปกรรม มีอาชญากรรมเกิดขึ้นทั่วไป ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักใหญ่ เพราะคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้รับการพิสูจน์ตามเหตุผล จากนักปราชญ์มาเป็นเวลาดั้ง ๒๕๐๐ ปีเศษแล้ว ยังไม่พบข้อบกพร่องในการดำเนินชีวิตตาม ต้องยอมรับว่า หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแนว ดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐแท้<sup>๔</sup> บ้านเมืองของเราในปัจจุบัน มีการเรียกร้องหาแต่เรื่องของคุณธรรม จริยธรรม แต่ในส่วนของการศึกษากลับมุ่งเน้นให้นักเรียนนักศึกษา มีอิสระทางความคิด เมื่อมีอิสระ ทางความคิด จะประกันว่าเป็นคนดี คนไม่ดี คนฉลาด คนโง่ไม่ได้ คนเราทุกคนถ้าไม่มีคุณธรรม จริยธรรมหรือมีหลักของศาสนาในจิตใจแล้ว ย่อมที่จะทำอะไรตามใจตนเองปรารถนาเสมอ ทำให้ ขาดระเบียบ ขาดวินัย ต่างคนต่างทำ เบียดเบียนซึ่งกันและกัน จนทำให้สังคมเรานั้นเกิดความวุ่นวาย หาคความสงบสุขไม่ได้ พระพุทธศาสนาสอนให้คนมันคงในความคิด อยู่ในกรอบแห่งความดีงาม ไม่ให้อิสระในการคิดที่เป็นอกุศล ไม่ให้อิสระในความคิดตามอิทธิพลของอกุศลมูล คือเหตุแห่ง ความชั่วร้าย หากแต่ให้มันคงอยู่ในคุณธรรมก่อนแล้วจึงค่อยมีอิสระทางความคิด แสดงว่า ให้คนมี อิสระทางความคิดภายหลังที่มีจิตใจมันคงอยู่ในคุณธรรมความดีแล้วเท่านั้น<sup>๕</sup> พระธรรมคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้า พบว่ายิ่งเรียนก็ยิ่ง ไม่มีทางที่จะเถียงได้เลย เพราะเต็มไปด้วยเหตุและผลเป็นหลัก ใหญ่ ถ้าจะตอบให้สั้นที่สุดว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าอย่างไร? ก็ต้องตอบว่า ทรงสอนให้เรารู้จัก ชีวิตจริงตั้งแต่เกิดจนตาย และทุกคนก็อยากมีเสรีภาพ แต่เราไม่มีเพราะเราถูกปกคลุมด้วยกิเลสอยู่ ถ้าเรารู้เสียว่ากิเลสนั้นเกิดขึ้นแล้วดับไปเช่นธรรมชาติอื่นๆ ผิดกันที่เร็วหรือช้าเท่านั้น ถ้าเรา ปกครองกิเลสของเราได้ แทนที่จะให้มันปกครองเรา เราจะหาความสุขได้ตามชอบใจ นี่เป็นหลัก ใหญ่ที่สั้นที่สุด<sup>๖</sup>

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่ทำให้คนเรามีความมันคงในชีวิต มีความมันคงใน หลักของคุณงามความดีนั้น เรียกว่า อริยฐานธรรม บุคคลที่ต้องการความสำเร็จในชีวิต ต้องการ หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งหลายก็ต้องอาศัยธรรมหมวดนี้ เพราะอริยฐานธรรมเป็นธรรมที่อาศัย

<sup>๔</sup> สุทธิพงษ์ ดันตยาพิศาลสุด และคมสันต์ สังฆมณี, ประมวลสารคดีธรรม เรื่อง พัฒนาใจ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ), (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, มปป), หน้า ๒๒.

<sup>๕</sup> มูลนิธิพระราชศรีทธา, พระธรรมเทศนา กัณฑ์ที่ ๒๕ เรื่อง อริยฐานธรรมคำความดีมันคง, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๓๗), มปน.

<sup>๖</sup> สุทธิพงษ์ ดันตยาพิศาลสุด และคมสันต์ สังฆมณี, ประมวลสารคดีธรรม เรื่อง ทำไมคนเราต้องมีศาสนา (หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิสกุล), (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา), หน้า ๒๕๑-๒๕๒.



ความเข้มแข็งของจิตใจ คนเราทุกคนเกิดมาต้องมีอุดมการณ์ คือมีเป้าหมายที่สูงสุดของชีวิต ทำให้ชีวิตของเรามีความดีงามมีความมั่นคง ต้องมีปัญหาเพื่อใช้ส่องทางชีวิต ทำให้ชีวิตไม่หลงเข้าไปสู่ทางแห่งความชั่วร้ายทั้งหลาย ต้องมีสัจจะ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่จะนำพาตนเองให้ไปสู่เป้าหมายแห่งชีวิตที่ได้ตั้งเอาไว้ เมื่อเราเกิดมาในโลกนี้แล้วต้องมีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาดีฝ่ายเดียว ไม่คิดเอาไร้เปรียบคนอื่น และมีจิตใจที่เด็ดเดี่ยวมั่นคง ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจของกิเลสตัณหาที่มีมาในรูปแบบต่างๆ เมื่อเรามีอิทธิฐานธรรมในตัวแล้ว ก็จะทำให้ชีวิตของเรานั้นมีความมั่นคง เดินทางล่องพ้นภัยต่างๆ ไปได้ และสามารถเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตดังที่ทุกคนได้ตั้งปณิธานเอาไว้

อิทธิฐานธรรม คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคงในชีวิตของมนุษย์ มีอยู่ ๔ อย่าง คือ

๑. ปัญญาอิทธิฐาน คือ ปัญญา หมายถึง ความรู้ชัดหยั่งรู้ในเหตุผล พิจารณาให้เข้าใจในสภาวะของสิ่งทั้งหลาย จนเข้าถึงความจริง
๒. สัจจะอิทธิฐาน คือ สัจจะ หมายถึง ความจริงดำรงมั่นในความจริงที่รู้ชัดด้วยปัญญา เริ่มแต่สมมติสัจจะจนถึงปรมัตถสัจจะ
๓. จาคะอิทธิฐาน คือ จาคะ หมายถึง ความเสียสละ สละสิ่งอันเคยชิน ข้อที่เคยยึดถือไว้ และสิ่งทั้งหลายอันผิดพลาดจากความจริงเสียได้ เริ่มแต่สละอามิสจนถึงสละกิเลส
๔. อุปสมะอิทธิฐาน คือ อุปสมะ หมายถึง ความสงบ ระวังโทษข้อขัดข้องมัวหมอง วุ่นวายอันเกิดจากกิเลสทั้งหลายแล้ว ทำจิตใจให้สงบได้ อิทธิฐานธรรมทั้ง ๔ ข้อ นี้ พึงปฏิบัติดังนี้
  - ๑) ปณฺญํ นปฺปมฺหุเขยฺย หมายถึง ไม่พึงประมาทปัญญา คือ ไม่ละเลยการใช้ปัญญา
  - ๒) สจฺจํ อฺนุรฺกฺเขยฺย หมายถึง พึงอนุรักษ์สัจจะ
  - ๓) จาคํ อฺนุพฺรฺหุเขยฺย หมายถึง พึงเพิ่มพูนจาคะ
  - ๔) สฺนฺตํ ลิกฺกฺเขยฺย หมายถึง พึงศึกษาสันติ<sup>๑</sup>

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า อิทธิฐานธรรม เป็นธรรมที่มีความสำคัญต่อมนุษย์เราเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นธรรมที่มุ่งเน้น ให้คนเป็นคนที่มีความมั่นคงในชีวิต มีหลักยึด มีอุดมการณ์ที่แน่วแน่ เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและบุคคลอื่น ทำให้ ประสบความสำเร็จในชีวิต เมื่อทุกคนมีอิทธิฐานธรรมแล้ว ย่อมทำให้มีความมั่นคงในธรรม ทำให้ชีวิตไม่ตกไปสู่อบายภูมิ

<sup>๑</sup> ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๕๐, ม.อุ (ไทย) ๑๔/๓๔๗/๔๐๔.

<sup>๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗๔ - ๑๗๕.

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษา ถึงความสำคัญของอริยฐานธรรม ในฐานะที่เป็นธรรมที่มุ่งเน้นให้มีความมั่นคงในชีวิตและบุคคลสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นหลักประกันในการสร้างชีวิตให้มีความมั่นคงไม่ตกไปสู่อบายภูมิอีกต่อไป

## ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิต ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติกับอริยฐานธรรม

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต

## ๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ต้องการทราบถึงหลักของอริยฐานธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ว่าเมื่อมนุษย์เราได้นำไปปฏิบัติแล้วสร้างความมั่นคงให้ชีวิตได้

๑.๓.๒ ต้องการทราบถึงหมวดธรรมที่มีความสัมพันธ์กับอริยฐานธรรม ทั้งหมวดธรรมที่สนับสนุนและหมวดธรรมที่เป็นปฏิบัติต่ออริยฐานธรรม ว่าหมวดธรรมเหล่านั้นช่วยส่งเสริมอริยฐานธรรมในสร้างความมั่นคงของชีวิตได้อย่างไร

๑.๓.๓ ต้องการทราบถึงการนำเอาอริยฐานธรรมไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต ว่าคนเราสามารถนำหลักอริยฐานธรรม ไปใช้ในการพัฒนาชีวิตให้มีความมั่นคงได้อย่างไร

## ๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อต้องการทราบเกี่ยวกับหลักของอริยฐานธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่าสร้างความมั่นคงของชีวิตได้อย่างไรบ้าง จากนั้นได้ทำการศึกษาถึงหมวดธรรมที่มีความสัมพันธ์กับอริยฐานธรรม ทั้งที่สนับสนุนและเป็นปฏิบัติกับอริยฐานธรรม ว่าหมวดธรรมต่างๆ เหล่านี้ช่วยสร้างความมั่นคงของชีวิตได้อย่างไร โดยได้กล่าวถึงหมวดธรรมที่สนับสนุนและหมวดธรรมที่เป็นปฏิบัติกับอริยฐานธรรม สุดท้ายเป็นการนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต โดยมีขอบเขตการศึกษาดังนี้

๑.๔.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย พ.ศ. ๒๕๓๕

๑.๔.๒ ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา วิทยานิพนธ์ ตำราวิชาการ และเอกสารงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

### ๑.๕ คำจำกัดความศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

**อธิษฐานธรรม** หมายถึง ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ธรรมเป็นที่มั่น มี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ปัญญา คือ ความรอบรู้ (๒) สัจจะ คือ ความจริง (๓) จาคะ คือ การบริจาคทาน (๔) อุปสมะ คือ รู้จักหาความสงบใจ<sup>๕</sup>

**ความมั่นคงของชีวิต** หมายถึง การที่มีความมั่นใจในชีวิตของตนเองทั้งในทางโลกและทางธรรม หรือในส่วนที่เป็นโลกียะ และส่วนที่เป็นโลกุตตระ ในส่วนที่เป็นโลกียะ ซึ่งจะเป็นการใช้หลักของอธิษฐานธรรม เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองให้มีความเป็นอยู่ที่มั่นคง สุขสบาย ไม่เดือดร้อนในเรื่องของปัจจัย ๔ เป็นต้น ในส่วนที่เป็นโลกุตตระ ก็คือการพัฒนาจิตใจของตนเองให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ในความหมายของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) คือการที่มีชีวิตอยู่อย่างมั่นใจ ไม่หวาดหวั่นพรันพรึงแม้ต่อความตาย ก็เพราะว่าได้ดำเนินชีวิตของตนอย่างดีที่สุด และได้ใช้ชีวิตนั้นให้เกิดคุณประโยชน์คุ้มค่ากับภาระที่ได้เกิดมา หมายเอาการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จนทำให้ จิตตั้งมั่นอย่างแน่นอ อกุศลมูลไม่สามารถเข้าครอบงำได้ จนเข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพาน หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง พ้นจากสังสารวัฏโดยสิ้นเชิง<sup>๖</sup>

### ๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

**พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)** ได้กล่าวถึงอธิษฐานธรรม ในหนังสือธรรมนุญชีวิต ฉบับพากย์ภาษาอังกฤษ ว่าตั้งตนบนฐานที่มั่น ซึ่งใช้เป็นที่ยืนหยัดให้สามารถ ยึดเอาผลสำเร็จสูงสุดอันเป็นที่หมายได้ โดยไม่เกิดความสำคัญตนผิด ไม่เปิดช่องแก่ ความผิดพลาดเสียหาย และไม่เกิดสิ่งมัวหมองทับถมตน ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมที่เรียกว่า อธิษฐานธรรม<sup>๗</sup>

**พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)** ได้กล่าวถึงเรื่องไวพจน์ของอุปสมะ คือความสงบ ในหนังสือพุทธธรรม ฉบับขยายความว่า หมายถึงภาวะที่หายวุ่นวาย หลงพล่าน กระวนกระวาย ปราศจากความทุนทวายเร่าร้อน หมดสิ่งที่กวนให้หมดความกระเพื่อม จึงเรียบ ซึ่ง สงบ เย็น ทุกอย่างเข้าที่ เป็นตัวของตัวเอง สามารถเสวยผลต่างๆ ได้บริบูรณ์ที่สุดและมีความพร้อม มากที่สุดที่จะใช้ทำการ จากไวพจน์เหล่านี้ จึงวางหัวข้อบทไว้ว่า วิชชา วิมุตติ วิสุทธิ สันติ นิพพาน ถ้าจะแปล

<sup>๕</sup> ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๕๐. ม.อุ (ไทย) ๑๔/๓๔๗/๔๐๔.

<sup>๖</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต ฉบับพากย์อังกฤษ**, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๑.

<sup>๗</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต ฉบับพากย์ภาษาอังกฤษ**, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

ง่าย ๆ คงได้ความว่า สว่าง อิสระ สะอาด สงบ หรือ นิพพาน ไครพอใจไวพจน์อื่นใดก็เดิมเข้ามาอีกก็ได้ เช่นว่า วิชชา วิมุตติ เกษม ปรมัตถ์ บรมสัจจ์ นิพพาน เป็นต้น ก็อยู่ในขอบเขตความหมายของนิพพานอยู่นั่นเอง ที่เกี่ยวข้องในการสร้างความมั่นคงของชีวิต ก็เพราะว่ากิเลสต่างๆ ไม่สามารถครอบงำได้ ทำให้ไม่เวียนว่ายในสังสารวัฏอีกต่อไป<sup>๑๒</sup>

**พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ)** ได้กล่าวเรื่องพระพุทธศาสนากับชีวิตในสังสารวัฏ ในหนังสือ สมเด็จพระพุทธองค์ตรัสสอนอะไรและวิมุตติธรรม ว่า ชีวิตที่มั่นคง คือการฝึกอบรมจิตใจให้ชาวสะอาดปราศจากกิเลส นี่คือการทำให้ใจให้สงบแล้ว “สติจิตปริโยทปน” ด้วยการเจริญสติ เกิดสมาธิ ปัญญา และญาณ ให้มองเห็นสภาพธรรม ซึ่งประกอบและเข้ามาเกี่ยวข้องกับตนตามความเป็นจริง รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง เพื่อลดละความเป็นตัวตน และถอนอุปาทานได้ในที่สุด ส่วนที่เป็นส่วนของจิตศึกษา หรือสมาธิศึกษา เป็นส่วนของการฝึกฝนอบรมจิต ด้วยการบำเพ็ญบารมีทั้ง ๗ คือ เนกขัมมะ จันติ วิริยะ สัจจะ อธิษฐาน ปัญญาและอุเบกขา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ทรงตรัสสอนบุคคลให้เข้าใจและประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อเดินทางออกจากป่ามหาภัยของสังสารวัฏ ซึ่งเป็นเสมือนทางวงกลมไม่รู้จบ สู่อันตรังตรง เข้าสู่หลักชัยคือความพ้นทุกข์สู่ความสุขนิรันดร พระนิพพานบ้านของชีวิตที่มีความมั่นคง อันแท้จริง จึงเป็นจุดหมายปลายทางและสุดยอดปรารถนาของทุกชีวิตนี้ คือสัจธรรม<sup>๑๓</sup>

**ดร.พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ** ได้กล่าวถึงเรื่องธรรมชาติของชีวิต ในหนังสือพุทธวิถีว่าการพิจารณาเห็นประโยชน์ว่าเป็นประโยชน์ และเห็นโทษว่าเป็นโทษของขันธห้า ตามความเป็นจริงด้วยปัญญา ไม่ผิดเพี้ยนเพราะอวิชชาหรือมิจฉาทิฎฐิ แล้วกำจัดความลุ่มหลงมัวเมาในขันธห้าได้ทั้งหมด พระพุทธองค์ทรงพบว่า ความเพลิดเพลิดในขันธห้า คือ ความเพลิดเพลิดในทุกข์ หากเพลิดเพลิดในรูปก็เป็นทุกข์เพราะรูป หากเพลิดเพลิดในเวทนาก็เป็นทุกข์เพราะเวทนา หากเพลิดเพลิดในสัญญาก็เป็นทุกข์เพราะสัญญา หากเพลิดเพลิดในสังขารก็เป็นทุกข์เพราะสังขาร หากเพลิดเพลิดในวิญญาณก็เป็นทุกข์เพราะวิญญาณ การละความเพลิดเพลิดยินดีลุ่มหลงเสียได้ ปล่อยให้ขันธห้าทำหน้าที่ตามธรรมชาติ เป็นการละขันธห้าที่ถูกต้อง คือละความสำคัญมั่นหมายว่า ขันธห้าเป็นเรา ขันธห้าเป็นของเรา ออกไปเสีย จิตใจจะมีเสรีภาพอย่างกว้างไกลไร้ขอบเขต ความเข้าใจในขันธห้าทั้งกระบวนการด้วย การเห็นคุณค่าจนเกิดปัญญาละความยินดีออกไปทั้งหมด เป็น

<sup>๑๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖๐.

<sup>๑๓</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ), **สมเด็จพระพุทธองค์ตรัสสอนอะไรและวิมุตติธรรม**, (กรุงเทพฯ : กองทุนรักษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๑๘.

หนทางแห่งการเข้าใจชีวิต ที่แท้จริง เมื่อเข้าใจชีวิตที่แท้จริงได้แล้ว ก็นำชีวิตออกมาจากพันธนาการแห่งความเพลิดเพลีน ชีวิตก็จะได้มีอิสรภาพที่แท้จริง<sup>๔</sup>

**พระมหาเสรีชน นริศโร (พันธฺ์ประโคน)** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ อปัสเสนธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว การพัฒนาทางปัญญา ได้แก่การปรับพฤติกรรมทั้งหมดทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ให้มีความลงตัว เพื่อพัฒนาชีวิตให้ไปสู่จุดมุ่งหมายแห่งความมั่นคงมีอิสรภาพและสันติสุข คือการเสพบริโภคด้วยปัจจัยสี่ ด้วยปัญญาทำให้เกิดคุณธรรมคือความพอดี ตลอดจนพัฒนาปัญญาให้อยู่ในระดับที่มีความเข้าใจในโลกตามความเป็นจริง จนบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดของการพัฒนามนุษย์และมีชีวิตที่มั่นคง เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่โลก

**นายชุตินพต ไตรโลกา** ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาผล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” จากการศึกษา เป้าหมายของการพัฒนาผล ๕ นั้นอยู่ที่การ พึ่งพาตนเองได้ โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการทำจิตให้หลุดพ้นจากกิเลส หลุดพ้นจาก ความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งจะต้องมีปัญญาพิจารณาอรูปแล้วนำมาพัฒนาตนเอง ให้มีความเจริญยิ่งขึ้นไป ซึ่งการพัฒนาผล ๕ นี้ ก็เป็นหมวดธรรมหมวดหนึ่งที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ชีวิตของมนุษย์เรามีความมั่นคง หลุดพ้นจากกองกิเลสทั้งปวงได้

**นายอากาศ บำรุงชีพ** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบมาตรฐานความจริง ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับความจริงในหลักนิติศาสตร์” จากการศึกษาพบว่าธรรม คือสัจจะ ที่เราแปลว่าความจริง ธรรมคือความจริงที่เราเรียกว่าสัจจะ จึงหมายความว่าครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างทั้งวัตถุที่มองเห็น ได้สัมผัสได้ มีชีวิต และนามธรรมที่มองเห็นไม่ได้ เช่น จิตใจ ความดี ความชั่ว กฎของธรรมะเป็นธรรมชาติเช่นนั้นเองตามเหตุปัจจัย เป็นสัจจะความจริง ในทางพระพุทธศาสนา สัจจะเป็นสิ่งที่ทำให้เราประพฤติธรรมประสบผลสำเร็จแม้จะมีอุปสรรคต่างๆ ก็สามารถผ่านพ้นไปได้ ในทางนิติศาสตร์สัจจะ คือความจริงแท้เป็นหลักฐานที่ทำให้ศาลเชื่อถือได้เมื่อเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ซึ่งสัจจะนี้ก็สามารถเป็นหลักประกันอย่างหนึ่งที่ทำให้ชีวิตของเรามีความมั่นคง

<sup>๔</sup> พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, ดร. พุทธวิถี, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๘๒ – ๘๓.

### ๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย ๒๕๓๕

๑.๗.๒ ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา วิทยานิพนธ์ ตำราวิชาการ และเอกสารงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๗.๓ การจัดกระทำข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิจัย

๑.๗.๕ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

### ๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงหมวดธรรมที่มีความสัมพันธ์กับอริยฐานธรรม

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงการนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต

## บทที่ ๒

### แนวคิดอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตที่ปรากฏ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้ การศึกษามุ่งศึกษาแนวคิดเรื่องอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งได้กำหนดประเด็นของการศึกษา ๖ ประการ ได้แก่ (๑) ความเป็นมาของอริยฐานธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) ความหมายของอริยฐานธรรม (๓) ประเภทของอริยฐานธรรม (๔) ประโยชน์ของอริยฐานธรรม (๕) แนวคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิต และ (๖) บทสรุป ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

#### ๒.๑ ความเป็นมาของอริยฐานธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาบน โลกนี้ ย่อมมีเป้าหมายด้วยกันทุกคน คติในทางพระพุทธศาสนาแบ่งเป้าหมายของชีวิตออกเป็นสองระดับ คือระดับโลกิยะและระดับโลกุตระชีวิตที่บรรลุเป้าหมายในระดับโลกิยะ คือชีวิตที่มีความสุขตามวิสัยของผู้ที่ยังบริ โภคกาม ซึ่งเป็นความสุขที่มีความทุกข์ เจือปน ความสุขแบบโลกิยะนี้จะต้องมีจริยธรรมกำกับเสมอ ชีวิตฆราวาสตามอุดมคติทางพระพุทธศาสนา ต้องมีแนวโน้มนั้นที่จะสละโลกิยะสุขเพื่อยกระดับของจิตใจเข้าสู่โลกุตระด้วยอริยฐานธรรมก็เป็นธรรมหมวดหนึ่งทำให้ชีวิตของมนุษย์เราได้พบกับความมั่นคงทั้งในส่วนที่เป็นโลกิยะและในส่วนที่เป็นโลกุตระ<sup>๕๕</sup> เกี่ยวกับอริยฐานธรรมนี้ ถือว่าเป็นหนึ่งในสิบของบารมีที่ยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ที่พระองค์ใช้ในการบำเพ็ญอริยฐานบารมี เพื่อการบรรลุธรรมเป็นพระพุทธเจ้าในภายภาคข้างหน้า ซึ่งเกี่ยวกับอริยฐานบารมีนี้ พระโพธิสัตว์ทรงเสวยพระชาติเป็นซึ่งเป็นหนึ่งในสิบชาติ ก่อนที่พระองค์จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระชาติปัจจุบันเกี่ยวกับอริยฐานบารมีนี้พระองค์ทรงบำเพ็ญเมื่อครั้งพระองค์ทรงเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์พระนามว่าพระเนมิราช เมืองมถิลยา แคว้นวิเทหะ การบำเพ็ญอริยฐานบารมีของพระโพธิสัตว์ก็เพื่อบรรเทาและละความมัวเมาในกองสังขาร แล้วตั้งจิตอริยฐานถึงเป้าหมายชีวิตที่มีความสงบสุขในปันปลาย จากนั้นมุ่งมั่นกระทำตามท้อริยฐานไว้อย่างเด็ดเดี่ยว ไม่หวนกลับ ไม่โลเล การบำเพ็ญอริยฐานบารมีเช่นนี้ นับได้ว่าใช้ชีวิตด้วยความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันในกองสังขาร และไม่เป็นชีวิต

<sup>๕๕</sup> เทพพร มังธานี, ทศชาติชาดก พระเจ้าสิบชาติ, (กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๔๓), หน้า ๗๑ -

ที่ปราศจากเป้าหมายทางจริยธรรม ทั้งยังจะเป็นฐานที่สำคัญจะนำไปสู่ความรู้แจ้งในกองสังขาร หลุดพ้นจากความพัวพันด้วยกิเลสตัณหา มีจิตใจบริสุทธิ์ บรรลุนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตสืบไป<sup>๑๖</sup> ดังนั้นอริยฐานธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความมั่นคงของชีวิตได้ ทั้งทางโลกิยะและทางโลกุตระ

## ๒.๒ ความหมายของอริยฐานธรรม

การศึกษาเกี่ยวกับหลักของอริยฐานธรรม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความมั่นคงในชีวิตและหน้าที่การงาน เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นหลักธรรมที่เปรียบเหมือนรากฐานของชีวิต ทำให้ชีวิตไม่ประสบกับความล้มเหลว แต่ให้มี ความมั่นคงอย่างถูกต้องตามหลักของศีลธรรมอันดีงาม ทั้งที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และยังเป็นแนวทางปฏิบัติตามหลักของไตรสิกขา เป็นขบวนการของธรรมที่ทำให้มีการปฏิบัติที่ถูกต้อง เพราะอริยฐานธรรมเป็นหลักของการยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทำให้มีจิตใจที่หนักแน่น สามารถบรรลุถึงจุดประสงค์อันสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาได้ เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาและความเข้าใจเกี่ยวกับอริยฐานธรรมเราพึงทราบนิยามและความหมายเป็นอันดับแรก ดังนี้

อริยฐานธรรม แปลว่า ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ธรรมอันเป็นที่มั่น ทำให้ชีวิตของตนเองมีฐานของการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคง ถึงที่ควรตั้งความปรารถนาเพื่อเป็นคนดีตลอดไป เป็นธรรมคาที่ทุกคนจะต้องมีอุดมการณ์หรือมีเป้าหมายของชีวิต จึงจะทำให้มีชีวิตที่ดีงามอยู่ตลอดไป ทุกคนจะต้องมีปัญหา เป็นเครื่องประดับประดา เป็นแสงสว่างส่องทางในการดำเนินชีวิต เพื่อไม่ให้ชีวิตตกไปสู่ความชั่วร้าย ทุกคนจะต้องมีสัจจะในการที่จะนำพาชีวิตให้เข้าไปสู่เป้าหมายแห่งชีวิตให้ได้ ทุกคนจะต้องไม่เป็นคนที่เห็นแก่ตัว ไม่เป็นคนเอาดีแต่ตัวเองด้านเดียว ต้องเป็นคนเข้มแข็งไม่ยอมแพ้แก่อำนาจของพญามารที่มีมาในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้เราสามารถเดินทางล่องพ้นภัยในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ไปได้ เมื่อเรามีอริยฐานธรรมเป็นธรรมที่ตั้งมั่นและมั่นคงอยู่ในจิตใจแล้ว ถือได้ว่าเป็นผู้ที่หนักแน่นในคุณธรรม เป็นผู้มึนจิตที่ได้รับการฝึกฝนและอบรมมาดี อริยฐานธรรมมีอยู่ด้วยกัน ๔ อย่าง คือ (๑) ปัญญา (๒) สัจจะ (๓) จาคะ (๔) อุปสมะ<sup>๑๗</sup> เป็นธรรมที่มุ่งเน้นให้มนุษย์ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมนี้แล้วสามารถดำเนินชีวิตของตนเองให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายของชีวิตที่ได้วางเอาไว้ ทำให้ชีวิตของตนเองที่เกิดขึ้นมาแล้วชาติหนึ่งไม่เสียประโยชน์เปล่าซึ่งบุคคลที่มีธรรมเหล่านี้เป็นฐานของการดำรงชีวิตแล้ว ย่อมจะมีชีวิตที่ประสบผลสำเร็จทั้ง

<sup>๑๖</sup> พุ.ชา. (ไทย), ๒๘/๔๒๑ - ๕๕๕/๒๔๖ - ๒๗๓.

<sup>๑๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐๘.



ทางโลกและทางธรรม เป็นบุคคลที่มีความมั่นใจในชีวิตของตนเอง ไม่มีความหวั่นไหวหวาดหวั่น สะพรึงกลัว แม้แต่ความตายที่จะมีมาสู่ตนเอง บุคคลที่เกิดมาแล้วตั้งมั่นอยู่ในอธิษฐานธรรมและ นำหลักธรรมนี้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตให้ดีแล้ว ย่อมมีความมั่นคงเป็นบุคคลที่ได้เข้าถึงแก่นแท้ ของชีวิตอย่างแท้จริง<sup>๑๔</sup> เพราะว่าหลักธรรมข้อนี้จะทำให้มีพลังทางจิตใจที่เข้มแข็งเด็ดเดี่ยวและ มั่นคง จะนึกจะคิดจะทำการงานอะไรก็จะประสบแต่ผลสำเร็จตามที่ตนเองมุ่งหวังเอาไว้ได้ อย่าง แน่นนอน ซึ่งจะทำให้ธรรมในฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์หรือธรรมที่จะมาขัดขวาง ไม่ให้เราปฏิบัติไปในทาง ที่ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาจะไม่มีโอกาสเกิดขึ้นได้ เพราะว่าธรรมนี้จะ ต้านทานหรือป้องกันเอาไว้ได้อย่างมั่นคง อกุศลธรรมหรือความชั่วร้าย รากเหง้าแห่งความเลวร้าย ทั้งปวง ก็ไม่สามารถจะเข้ามาครอบงำชีวิตหรือจิตใจของบุคคลที่มีหลักธรรมข้อนี้ได้ เพราะว่า หลักธรรมที่แท้จริง ที่เรานำมาปฏิบัติให้ชีวิตของเราประสบผลสำเร็จในชีวิต และหน้าที่การงานนั้น จะต้องนำมาเพื่อพัฒนาจิตใจ ทำให้เป็นคนที่มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็ง ไม่ไถล แม้จะมีอุปสรรคต่าง ๆ เกิดขึ้นก็ไม่มี ความย่อท้อ ท้อถอย หมดความเพียร ถ้าในชีวิตของเราเต็มเปี่ยมไปด้วยหลักธรรมนี้ แล้ว ก็จะมีแต่ความสุขและร่มเย็น เมื่อจิตใจของเราสามารถเอาชนะกิเลสตัณหาต่างๆ เหล่านั้นได้ แล้วก็ทำให้ชีวิตไม่หวาดหวั่น ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม คือ ลาก เสื่อมลาก ภัย ภัย มลทิน นิทาน สรรเสริญ สุข และทุกข์ เพราะธรรมเหล่านี้ในมนุษย์เรานั้นย่อมมีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่มี ความมั่นคง มีความแปรผันเป็นธรรมดา เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา แต่สำหรับบุคคลที่มีปัญญาที่ดีแล้ว มีสติ และมีการศึกษาหลักธรรมมาดีพอ ย่อมที่จะมีการพิจารณาและเข้าใจเกี่ยวกับโลกธรรมที่จะมา กระทบชีวิตของตนเองที่ดำเนินอยู่ได้ และสามารถนำหลักธรรมที่ตั้งมั่นในจิตใจ ของเราได้อย่าง มั่นคงถาวรแล้วเอาชนะสิ่งเหล่านั้น ได้นั่นเอง<sup>๑๕</sup>

องค์ธรรมแห่งอธิษฐานธรรมเป็นหลักธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงได้ จำแนกไว้ ๔ ประการ ประกอบด้วย ปัญญา สัจจะ จาคะ อุปสมะ ซึ่งเป็นธรรมที่ยืนหยัดให้ สามารถยึดเอาผลสำเร็จสูงสุดของชีวิตในอันเป็นที่หมายได้อย่างแน่นอน ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคง ของบุคคล ธรรมที่ใช้ประดิษฐานตน เพื่อให้ตนเองสามารถยึดเอาผลสำเร็จสูงสุดอันเป็นที่หมายไว้ ได้ โดยไม่ให้เกิดความสำคัญในตนผิด ไม่หลงตนเองว่าเป็นผู้ที่ดีกว่าบุคคลอื่นทำให้เป็นคน ที่ยกตนข่มท่าน มองคนอื่นต่ำกว่าตนเสมอ ไม่หลงโลกคือไม่คิดในโลภียสุข ไม่หลงในตำแหน่ง ไม่คิดในยศอำนาจวาสนา และไม่ทำในสิ่งที่ทำให้เกิดความมัวหมองในตน คือความชั่วร้ายต่างๆ

<sup>๑๔</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต ฉบับพจนานุกรมภาษาไทย, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

<sup>๑๕</sup> อ.อุกฤษฏ์. (ไทย), ๒๓/๕ - ๖/๒๐๒ - ๒๐๖.

ความเห็นที่ผิดไปจากธรรมเป็นมิจฉาทิฎฐิ ต่อต้านธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว<sup>๒๐</sup> เป็นหมวดธรรมที่สามารถนำชีวิตให้ไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตนเองได้วางเอาไว้ เป็นแผนที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติตามได้ ประสบแต่ความสุขและความสำเร็จในชีวิต ทั้งด้านความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ หน้าที่การงาน ที่รับผิดชอบ ตลอดจนทั้งนำผู้ปฏิบัติให้เข้าใจและเข้าถึงธรรม เพื่อให้ตนเองได้รับผลจากการปฏิบัตินั้น อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนมีชีวิตอยู่อย่างมั่นใจ ไม่คลอนแคลน ไม่สิ้นหวัง ในทางโลกนั้นสามารถใช้อริยฐานธรรมในการดำเนินชีวิตให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง มีแนวทางที่มั่นคง สามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคที่เข้ามากระทบกับการดำเนินชีวิตและการทำงานได้ ทำงานและดำเนินชีวิตให้อยู่บนโลกนี้ได้อย่างสุขสบาย ส่วนในทางธรรมนั้น สามารถนำหลักธรรมนี้ไปประกอบพิจารณาในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อพัฒนาจิตใจให้สงบสุข และเพื่อทำให้ชีวิตของตนเองหลุดพ้นจากอภิสวาทกิเลสทั้งหลายทั้งปวงได้ เป็นธรรมที่เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เข้าสู่พระนิพพาน

### ๒.๓ ประเภทของอริยฐานธรรม

หลักธรรมต่าง ๆ ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ชอบไว้ดีแล้วนั้น จากนั้นพระองค์ทรงสั่งสอนให้บุคคลอื่นประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ถือว่าเป็นการตั้งตนไว้ชอบ คือตั้งจิตให้ตั้งอยู่ในสรีรธา สีล สุตะ จาคะ และปัญญา ฝึกฝนตนเองให้เปี่ยมด้วยคุณธรรม ซึ่งจะช่วยให้พบแต่ความเจริญรุ่งเรือง<sup>๒๑</sup> ธรรมะเหล่านั้นใช้เป็นแนวทางของการดำเนินชีวิต ทำให้ชีวิตพบแต่ความสุขความเจริญ จะทำสิ่งใดก็จะประสบแต่ผลสำเร็จ เพราะว่าธรรมะเป็นสิ่งที่ เป็นมาตรฐานวัดความดีความชั่วของมนุษย์ได้ทั้งโลก ทำให้คนเราอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข สามารถควบคุมความโลภ ความโกรธ ความหลง ของตนเองได้ เพราะว่าธรรมะนั้นจะต้องอยู่คู่กับการดำเนินชีวิต เพราะธรรมสามารถทำให้โลกมีแต่ความสงบสุข<sup>๒๒</sup> ส่วนชีวิตที่ไม่มีธรรมะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ก็เป็นชีวิตที่หาแก่นสารอะไรไม่ได้ เป็นชีวิตที่ไม่ประสบผลสำเร็จ เป็นชีวิตที่นำตนไปสู่ ความเสื่อม ธรรมะนั้นเป็นแนวทางที่นำตรงไปสู่ความพ้นทุกข์ เป็นทางที่ให้ประโยชน์ฝ่ายเดียว เพราะหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา สอนให้คนรู้ถึงหลักของการดำเนินชีวิตให้ถึงความเจริญและให้รู้ถึงสิ่งที่จะนำความเสื่อมมาสู่ตนเอง จนทำให้สามารถป้องกันได้ ข้อปฏิบัติต่าง ๆ

<sup>๒๐</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๔.

<sup>๒๑</sup> เสถียรพงษ์ วรรณปก, นิทานมงคลธรรม, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕.

<sup>๒๒</sup> พระเทพสุวรรณโมลี (สะอึ้ง สิริनुโท), เสียงพระเสียงเพลง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : หจก. สามลดา, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

เป็นทางที่เปิดไว้สำหรับนักปฏิบัติทุกคนเสมอ เพื่อให้ทุกคนเดินได้ไม่ต้องลำบากใจ เป็นทางที่พระพุทธเจ้าค้นพบแล้วนำมาประกาศให้ชาวโลกได้รู้ เป็นผู้บอกทางให้เดิน คือ สามารถปฏิบัติตามข้อธรรมที่พระองค์ตรัสไว้ดีแล้วและให้ผลได้ตามที่ธรรมที่ปฏิบัติตามนั้น การปฏิบัติธรรมเป็นกิจที่ทุกคนควรกระทำ เพื่อความสุขแก่ชีวิตของเราเอง ธรรมะเป็นกฎที่ไม่มีใครแต่งตั้ง เป็นกฎที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มีแต่ผู้ค้นพบพระบรมศาสดาเป็นผู้ค้นพบแล้วนำมาปฏิบัติจนเห็นจริงตามที่ค้นพบนั้น จึงบัญญัติไว้ให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติสืบต่อกันมา<sup>๒๓</sup> อริยฐานธรรม คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ธรรมอันเป็นที่มั่น<sup>๒๔</sup> องค์ธรรมที่ประกอบด้วยองค์ธรรม ๔ ประเภท ได้แก่ ๑) องค์ธรรมประเภทปัญญา ๒) องค์ธรรมประเภทศีลจะ ๓) องค์ธรรมประเภทจาคะ และ ๔) องค์ธรรมประเภทอุปสมะ มีรายละเอียดดังนี้

### ๒.๓.๑ องค์ธรรมประเภทปัญญา

ปัญญา คือ ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด<sup>๒๕</sup> ความรู้ชัด รู้แจ้ง รู้ซึ่งความจริงแท้แน่นอน หยั่งรู้ในเหตุและผล และทำการพิจารณาในสภาวะของสิ่งทั้งหลายจนเข้าถึงความจริง<sup>๒๖</sup> ความรู้ทั่วถึงความจริงของสิ่งที่ควรรู้ทั้งหลาย คำว่าปัญญาเป็นภาษามคธ<sup>๒๗</sup> ได้ขึ้นชื่อว่าปัญญา เพราะความรู้เข้าใจหยั่งแยกในเหตุผล คีชั คณ โทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ<sup>๒๘</sup> เดิมเข้าไปอีกว่าปัญญาจึงได้แก่ความเข้าใจ ความรู้ทั่ว ความรู้ชัดคือรู้ทั่วถึงความเป็นจริงหรือรู้ตรงตามความเป็นจริง เช่น รู้เหตุรู้ผล รู้ชั่วรู้ดี รู้ถูกรู้ผิด รู้ว่าควรหรือไม่ควร รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์หรือไม่ใช่ประโยชน์ มีความรู้เท่าทันสังขาร รู้องค์ประกอบ รู้เหตุปัจจัย รู้ที่ไปที่มา รู้ความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย รู้ตามความเป็นจริง รู้ต้องแท้ เข้าใจต้องแท้ รู้เข้าใจสภาวะ รู้คิด รู้พิจารณา รู้วินิจฉัย รู้ที่จะจัดแจง จัดการ หรือดำเนินการอย่างไร อีกอย่างปัญญา

<sup>๒๓</sup> พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ), ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

<sup>๒๔</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐๘.

<sup>๒๕</sup> ราชบัณฑิตยสถาน , พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๘๗.

<sup>๒๖</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗๔.

<sup>๒๗</sup> สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ความจริงที่ต้องเข้าใจ, หน้า ๒๒๗.

<sup>๒๘</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๖.

คือ ความเข้าใจ หมายถึงการเข้าใจที่ถูก เข้าใจผิด หรือความเข้าใจอย่างถ่องแท้<sup>๒๕</sup> ผู้มีปัญหาย่อมมีความเข้าใจทั้งเหตุและผล ดำรงตนอยู่ในคลองแห่งความเจริญ หลีกเลียงจากเหตุแห่งความเสื่อม ปัญญาเมื่อมีความแก่กล้าแล้วย่อมกำจัดอวิชชา ความไม่รู้แจ้งชัด และความหลง (โมหะ) ไม่รู้จริงซึ่งเป็นข้าศึกของบุคคลให้พ่ายแพ้ไปได้ เหมือนแสงสว่างของดวงไฟก็ขจัดความมืดให้หมดไปได้ซึ่งการเข้าถึงความจริงที่วุ่นวายนี้ คือ กิริยาที่แน่ชัด ความที่ได้ทำการวินิจฉัยแล้ว เลือกสรร วิจัย ความกำหนดความหมาย ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ความรู้แจ้ง ความรู้ดี ผู้มีปัญหา ประกอบด้วยปัญญาพิจารณาถึงความเกิดขึ้นและเสื่อมสิ้นไปเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสอันที่จะให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ<sup>๒๖</sup> ปัญญานั้น มีความหมายสามัญว่า ความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง รู้และเข้าใจ ในสิ่งที่ทำและปฏิบัติ มีความหยั่งรู้และรู้เท่าทันสภาวะ ซึ่งหน้าที่ของปัญญานั้นคือการเห็น ตามความเป็นจริง<sup>๒๗</sup> อบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริงถึงที่สุด จนถึงกับถอนความยึดถือด้วยอุปาทาน คือถอนความโง่หลงต่างๆ ออกไปได้จากใจ ซึ่งเป็นการถอนจิตใจให้หลุดพ้นออกมาเสียจากสิ่งที่มีมันเคยเข้าไปผูกพันไว้ตั้งแต่ต้น<sup>๒๘</sup> เพราะคนที่มีปัญญาย่อม มีความฉลาดในการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ คือ ทำให้ชีวิตหลุดพ้น จากอำนาจครอบงำของปัจจัยภายนอกให้มากที่สุด และมีความเป็นใหญ่ในตัว ในการกำหนด ความเป็นอยู่ของตนให้มากที่สุด<sup>๒๙</sup> สามารถรับประกันได้ว่าจะไม่ชั่วช้าเลวทราม เอาชีวิตรอดปลอดภัย แก้ปัญหาของตนเองและผู้อื่นด้วยเหตุผล จะต้องเป็นการเข้าถึงในลักษณะของปัญญาที่มีหลักแห่งธรรมะเป็นองค์ประกอบพิจารณาถึงเหตุผลของความจริงนั้น

ฉะนั้น ปัญญาที่จะนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตจริง ๆ นั้น จำเป็นจะต้องเป็นปัญญาประยุกต์ คือ นำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในชีวิตประจำวันของตนเองที่ดำเนินอยู่ให้ได้พอเหมาะแก่ตนเองและสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย แต่ว่าปัญญานี้ไม่ใช่ว่าคนเราทุกคนจะใช้ได้เหมือนกันหมด ที่เป็นนี้ก็เพราะว่าคนเราแต่ละคนนั้นมีระดับปัญญาระดับของความรู้และบุญที่ทำไว้ไม่เหมือนกัน จึงทำให้แต่ละคนที่เกิดมาย่อมมีระดับของปัญญาที่แตกต่างกันออกไป และคนเราก็ไม่สามารถทำอะไรตามที่ตนเองอยาก จะทำได้เท่าที่ตนสามารถทำได้เท่านั้น แต่คนที่มีปัญญาเฉลียวฉลาดมาก ย่อมสามารถปรับตนเองให้เข้ากับเหตุการณ์หรือปรับเหตุการณ์ให้เข้ากับตนเองได้ดีกว่า

<sup>๒๕</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๒๒ - ๒๓.

<sup>๒๖</sup> สุราษฎร์เถียรใน อัง. ปญจก. (ไทย), ๒๒/๑๔/๑๑ - ๑๘.

<sup>๒๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๗๕.

<sup>๒๘</sup> พุทธศาสนิกฯ, คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๗๗.

<sup>๒๙</sup> ลำลี รักสุทธิ, คมวาทะ (กรุงเทพฯ : เรื่องแสงการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒.

คนที่มียุทธยาน้อย เพราะว่าคนที่มียุทธยามากนั้น ย่อมเป็นคนที่มีประสบการณ์ ผ่านการฝึกอบรมมา มากพอสมควร จนเป็นผู้มีความรู้ที่แตกฉาน เรียนรู้และเข้าใจถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนเองได้อย่างถูกต้อง ใช้หลักของเหตุและผลมา ประกอบในการดำเนินชีวิตของตนเองให้ประสบผลสำเร็จได้ง่ายกว่าคนที่มียุทธยาน้อย

ในอีกทางหนึ่ง ปัญญา คือ พละกำลังกิริยาที่รู้ชัดรู้แจ้งเห็นตามสภาพความเป็นจริงทุกอย่าง การเลือกสรรภาวะที่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ไม่ฝืนตามกฎของสภาวะเหล่านั้น ภาวะที่ฉลาดรอบรู้ ต่อสภาพเหตุการณ์ที่ต่างๆที่เกิดขึ้นจนสามารถเอาชนะเหตุการณ์เหล่านั้นได้ ภาวะที่รู้ละเอียด ตรึกตรองหาเหตุและผลมาประกอบความรู้อย่างแจ่มแจ้งเห็นจริงของเหตุและผล ตามความเป็นจริงต่างๆ ความคิดค้นความใคร่ครวญให้ล่องแท้ เป็นเครื่องทำลายกิเลสตัณหาจะทำให้ชีวิต ของตนเองตกไปในทางที่เสื่อมเป็นเครื่องนำทางให้ชีวิต มีการดำเนินไปในทางที่ถูกต้องตามหลักธรรม คำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตเพราะความประมาท ย่อมทำให้ชีวิตของตนเองตกต่ำ พบแต่อุปสรรคปัญหาอยู่เสมอ และประสบความล้มเหลวได้ยาก ปัญญา เหมือนกับดวงประทีปหรือแสงสว่าง ที่สามารถทำให้ตนเองดำเนินไปตามทางที่ถูกต้องถึงแกม ปัญญาเหมือนดวงแก้วที่สว่างไสวทำให้มีจิตใจที่ปลอดโปร่งเบิกบาน ผู้มียุทธยาต้องประกอบไปด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา เห็นถึงความเกิดขึ้นและเสื่อมสิ้นไปไม่มีที่สิ้นสุด<sup>๓๔</sup> ใช้ปัญญาพิจารณาเกี่ยวกับชีวิตว่า การเกิดขึ้นแล้วย่อมมีแต่ความทุกข์ จึงต้องใช้ปัญญาพิจารณาให้เข้าถึงแก่นแห่งความดับทุกข์นั้นเสีย เมื่อคนเรามีปัญญารู้แจ้งเห็นจริงและเข้าใจสิ่งนั้น ๆ อย่างถูกต้องตามที่ เป็นจริงและสมบูรณ์ จนทำให้ความเป็นอติตถิยมั่นถือตัวถือตน เป็นมิจฉาทิฎฐิ คือมีความเห็นที่ผิดไป จากคลองธรรม มีมานะความถือตัวถือตนสำคัญในตนเองผิดจะหมดไป อนัตตาความไม่ถือตัวถือตน ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ความปล่อยวางจากสิ่งทั้งปวงก็จะเข้ามาแทนที่ ซึ่งแปลว่า วิชชา หรือความรู้ ที่มีปัญญาเป็นองค์ประกอบนั่นเอง<sup>๓๕</sup> ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าปัญญานั้นเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่ง ของการดำเนินชีวิต เพราะบุคคลที่มีปัญญาในการดำเนินชีวิต ที่มีความเฉลียวฉลาดนั้นย่อมถูกเรียก ขานว่าเป็นบัณฑิต เพราะว่าบัณฑิตนั้นได้ขึ้นชื่อว่าเป็นคนที่มีความรู้เฉลียวฉลาดใช้ปัญญาของ ตนเองพิจารณาว่าจะต้องเว้นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และควรที่จะเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์มาสู่ตน<sup>๓๖</sup> ทำให้ตนเองได้รับประโยชน์สูงสุด ซึ่งประโยชน์ที่ได้รับนั้นย่อมเป็นประโยชน์ที่ประกอบด้วยธรรม

<sup>๓๔</sup> ชุตินฺทศ ไตรโลกา, ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาพละ ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓.

<sup>๓๕</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ), พุทธโธโลยี ยอดแห่งความสุข, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนาประกาศ, มปป), หน้า ๓๖.

<sup>๓๖</sup> อภ จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๕๓ - ๕๘.

ที่มีปัญญาเป็นสิ่งเกื้อกูล จนทำให้การดำเนินชีวิตประสบแต่ความสำเร็จลุล่วงไปสู่จุดหมายที่ได้วางเอาไว้ ในความเห็นทางพระพุทธศาสนานั้นได้จำแนกปัญญาออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. ปัญญาระดับต้น คือ ระดับปัญญาที่เกิดขึ้นในธรรมชาติที่เป็นอยู่ในการใช้ชีวิตประจำวันของมนุษย์ทั่วไป ซึ่งหมายถึงการรู้ทั่วไปในระดับของประสาทสัมผัส คือการรู้แจ้งเกี่ยวกับอายตนะภายในและอายตนะภายนอก เช่น การรู้แจ้งทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นอายตนะภายใน เพื่อไปรับรู้เกี่ยวกับอายตนะภายนอก เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ รู้เกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน การประกอบสัมมาอาชีพ การรู้จักนำความรู้ที่เป็นประโยชน์มาใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นปัญญาที่กำกับให้ตนเองสามารถ รู้ดี รู้ชั่ว ในระดับที่เป็นโลกียปัญญา

๒. ปัญญาระดับกลาง คือ ความรู้ต่อสถานภาพต่างๆ ของสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก หรือ รู้ความหมายค่าแห่งการสมมติขึ้นในสังคม เช่น การสมมติเกี่ยวกับหน้าที่การงาน การสมมติให้มีการดำรงตำแหน่งที่แตกต่างกัน สมมติเกี่ยวกับสถานภาพของความเป็นอยู่ที่ต่างกัน เช่นว่า ชนชั้นที่ปกครองและผู้ถูกปกครอง พ่อแม่และลูก ครูและศิษย์ซึ่งปัญญาระดับกลางนี้ก็เป็น โลกียปัญญา

๓. ปัญญาระดับสูงสุด คือ การที่รู้แจ้งในระดับของสัจธรรม ใช้ปัญญาพิจารณาให้เข้าถึงซึ่งรายละเอียดในหลักแห่งความเป็นจริง มีการศึกษาหลักแห่งธรรมให้ถ่องแท้และเข้าใจ จนสามารถแยกแยะว่าอะไรควรหรือไม่ควรนำมาปฏิบัติ ซึ่งการใช้ปัญญาระดับนี้นั้นเป็นการใช้ปัญญาเพื่อ การปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ ปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปด ซึ่งเป็นทางสายกลางมีจุดหมายอยู่ ที่การบรรลุพระนิพพาน ซึ่งหมายถึงการหมดจากอาสวะกิเลสทั้งปวงนั่นเอง<sup>๓๖</sup> จากปัญญา ๓ ระดับ ว่าโดยประเภทมีอยู่ ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) โลกียปัญญา คือ ปัญญาระดับต้น และระดับกลาง และ (๒) โลกุตตรปัญญา คือ ปัญญาระดับสูงสุด<sup>๓๗</sup>

เกี่ยวกับชีวิตนี้เรามีทางเลือกอยู่สองทาง คือ คล้อยไปตามกับโลก หรือพยายามปฏิบัติให้อยู่เหนือโลก พระพุทธเจ้าท่านทรงปฏิบัติจนพระองค์ทรงตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ ในท่านองเดียวกันปัญญาก็มีสอง คือปัญญาโลกีย์กับปัญญาโลกุตตระ หากเราไม่มีการภาวนาฝึกปฏิบัติอบรมตนเอง ถึงเราจะมีปัญญาปานใดก็เป็นเพียงปัญญาโลกีย์ เป็นโลกีย์วิสัย จะหลุดพ้นโลกไปไม่ได้ เพราะคำว่ามีธรรมะ นี้ก็คือการจะทำอะไรก็ตาม ให้ทำด้วยปัญญา ให้พูดด้วยปัญญา ให้นึกคิดด้วยปัญญา ผู้ใดมีสติสัมปชัญญะควบคู่กับปัญญาอยู่ตลอดเวลาแล้ว คนนั้นย่อมอยู่ใกล้พระพุทธเจ้า ทุก

<sup>๓๖</sup> พระวรวงศ์วิกรม โภทธรจรรย์ธรรมเพื่อมนุษยชาติ (ฉบับสมบูรณ), (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๖๔๘.

<sup>๓๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๒๔.

เมื่อ<sup>๓๕</sup> องค์ธรรมประเภทปัญญาธิชฐานนี้ มนุษย์เราสามารถนำปัญญาที่ตนเองมีอยู่ไปใช้ในชีวิตได้ตลอดเวลา ใช้ได้ทั้งในการดำเนินชีวิตในทางโลก ทั้งความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ใช้ในการประกอบสัมมาอาชีพ ใช้ในการบริหารพัฒนาและปกครองบ้านเมืองให้มีแต่ความสงบสุข เพื่อให้ใช้ชีวิตอยู่บนโลกนี้อย่างมั่นคงและมีความสุขในการประกอบอาชีพการงาน รู้ว่างานไหนทำแล้วเป็นประโยชน์ งานไหนทำแล้วให้โทษ ใช้ปัญญาในการพิจารณาบุคคลต่าง ๆ ว่าดีหรือไม่ดี ควรคบหาสมาคมหรือไม่ ส่วนการดำเนินชีวิตในทางธรรม คือ ใช้ปัญญาพิจารณาให้ละเอียดถี่ถ้วน เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นจริงหรือไม่เป็นจริง เพราะปัญญาเป็นแสงสว่างที่นำพาคนเราให้มีความประเสริฐ สร้างแต่คุณงามความดี เพราะว่าปัญญานี้เป็นการรู้เท่าทันสังขาร เห็นตามความเป็นจริง ด้วยจิตใจที่มีความเป็นกลาง มีสติไม่หวั่นไหว ไม่ถูกชักจูงไปตามความชอบใจและไม่ชอบใจ รู้เท่าทันสมมติบัญญัติไม่ให้ถูกหลอกได้ สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้<sup>๓๖</sup> เพราะบุคคลผู้ที่มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาที่พัฒนาดีแล้ว คือ มีการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจระดับครบทั้ง ตลอดจนไตร่ตรองข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่มีอคติคิดด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่ถูกกิเลสครอบงำบัญชา ตลอดทั้งมีปัญญารู้แจ้งความจริงของโลกและชีวิต ทำให้สามารถทำใจให้ถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาของชีวิต หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย มีจิตที่หลุดพ้นเป็นอิสระ ทำให้มีจิตที่อยู่เหนือกระแสโลก ซึ่งจะช่วยให้ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายและดำเนินชีวิตด้วยปัญญาอย่างแท้จริง จึงเป็นชีวิตที่ประสบแต่ความสุข บรรลุถึงประโยชน์ทั้งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและยังใช้ปัญญาก่อให้เกิดประโยชน์และสร้างคุณค่าให้กับบุคคลอื่นได้<sup>๓๗</sup> ซึ่งเกี่ยวกับปัญญาที่ใช้ในการพิจารณาเหตุและผลนี้ พระพุทธองค์ท่านตรัสเพื่อให้นักไม่หลงงมงาย ก่อนจะเชื่ออะไรก็ต้องใช้ปัญญาพิจารณา ไตร่ตรองให้รอบครอบเสียก่อน เพราะว่าถ้าไม่ใช้ปัญญาในการพิจารณาเชื่อโดยที่ไม่มีเหตุผลแล้วอาจจะทำให้เกิดความผิดพลาดและเสียใจในภายหลังได้ ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้พระพุทธองค์ได้ทรงตอบปัญหาและสนทนากับชาวกาลามะ ในหัวข้อธรรม ๑๐ ประการ เพื่อให้ชาวกาลามะไม่เป็นผู้หลงงมงาย ใช้ปัญญาหาเหตุผล ดังที่ท่านได้ตรัสไว้ในกาลามสูตร เพื่อให้บุคคลใช้ปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรอง ๑๐ ประการ คือ

<sup>๓๕</sup> พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท), โพธิญาณ, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา), หน้า ๒๕.

<sup>๓๖</sup> พระเทพเวที (ประยูร ญฺชฺโต), ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๓๖ - ๔๑.

<sup>๓๗</sup> พระมหาเสรีชน นริสฺสโร (พันธ์ประ โคน), การศึกษาวิเคราะห์ห่อปัสเสนธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๕.

- ๑) อย่าปลงใจเชื่อทันที โดยการที่ได้ฟัง ได้เรียนตามกันมา
- ๒) อย่าปลงใจเชื่อทันที โดยการถือหรือปฏิบัติสืบต่อกันมา
- ๓) อย่าปลงใจเชื่อทันที โดยตามข่าวลือ
- ๔) อย่าปลงใจเชื่อทันที โดยการอ้างตำรา
- ๕) อย่าปลงใจเชื่อทันที โดยการเดาเอาเอง
- ๖) อย่าปลงใจเชื่อทันที โดยการคาดคะเน
- ๗) อย่าปลงใจเชื่อทันที โดยการตรึกตามอาการ
- ๘) อย่าปลงใจเชื่อทันที โดยพอใจว่าเข้ากันได้กับความเห็นของตน
- ๙) อย่าปลงใจเชื่อทันที เพราะเห็นว่าเป็นบุคคลน่าเชื่อถือ
- ๑๐) อย่าปลงใจเชื่อทันที เพราะนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา<sup>๔๒</sup>

เมื่อพระองค์ตรัสเรื่องกาลามสูตรนี้ก็เพื่อให้คนเราไม่เชื่ออะไรง่ายๆ ให้ใช้ปัญญาในการพิจารณาเหตุผลของสิ่งต่าง ๆ ว่าถูกต้อง มีสาระหรือไม่ เป็นจริงตามสิ่งที่ว่านั้นหรือไม่ ก่อนที่จะปลงใจเชื่อในสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น แต่ทรงสอนให้คนเราอย่าเชื่อหรือปฏิเสธอะไรง่าย ๆ เพราะว่าเรื่องเกี่ยวกับเหตุผลนี้ต้องใช้ปัญญาอย่างยิ่งในการวิเคราะห์ เมื่อเห็นจริงแล้วว่าสิ่งนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขจึงทำตาม ถ้าไม่เป็นจริงและนำมาซึ่งความทุกข์และความเดือดร้อนก็ พึงเว้นเสีย เพราะว่าปัญญาช่วยทำให้เป็นคนฉลาด รอบรู้มีความชำนาญในการทำงานต่างๆ ประกอบกิจอันใดก็เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและบุคคลอื่น บุคคลที่อยู่ด้วยปัญญาเป็นผู้มีชีวิตที่ประเสริฐ เป็นชีวิตที่มีคุณค่า สามารถที่จะใช้ปัญญาแก้ปัญหาชีวิตหรือที่จะดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยดี ปัญญาที่ว่านี้ ก็คือปัญญาอันเป็นสมบัติของพระอรหันต์ ซึ่งเป็นปัญญาที่ยั่งยืนถึงความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปอันเป็นธรรมดาของโลกและชีวิตอันให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เพราะว่าปัญญานั้นเปรียบเหมือนเป็นดวงประทีปที่ใช้สำหรับส่องทางดำเนินชีวิตของตนเอง ไม่ให้หลงทาง ให้ดำเนินชีวิตไปด้วยความผาสุก มีความเจริญและสุขสำราญ และเพื่อเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่มวลหมู่มหาชนทั้งหลาย<sup>๔๓</sup> และยังเป็นการนำปัญญามาเพื่อพัฒนาชีวิตในทางจิตอีกด้วย เป็นการนำไป สู่ความสงบสุข ในวิถีชีวิต ตามหลักปัญญาในทางพระพุทธศาสนา เป็นการใช้ปัญญาพัฒนาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจตามความเป็นจริง ตรงตามสภาวะที่เน้นเพื่อการกำจัดอวิชชา นำไปสู่ความสงบ คือโลกุตตรปัญญา เช่นปัญญาของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย

<sup>๔๒</sup> อจฺ ติก, (ไทย) ๒๐/๖๖ – ๖๗/๒๕๕ – ๒๖๕.

<sup>๔๓</sup> พระมหาเสริชช นริศฺสุโร (พันธ์ประโคน), การศึกษาวิเคราะห์ห่อปัสเสนธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๔๕.



### ๒.๓.๒ องค์ธรรมประเภทสัจจะ

ความหมายของสัจจะ ในพุทธปรัชญาเถรวาท สัจจะเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับมนุษย์ มนุษย์จะต้องพึ่งพาอาศัยสัจจะในการทำกิจการต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบัน ต้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมและชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ในการพัฒนาชีวิตทั้งในระดับโลกียะและระดับโลกุตตระ ให้พอเหมาะพอดีถูกต้องทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของชีวิตทั้งตนเองและชีวิตผู้อื่น ฉะนั้น สัจจะจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่สุดในการทำกิจการงาน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และโลกโดยเฉพาะในส่วนตัวบุคคลแล้วสัจจะยังเป็นสิ่งสำคัญมากจะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นให้มีขึ้นทุกระดับอย่างถูกต้อง สามารถนำไปใช้พัฒนาชีวิตได้อย่างถูกต้องกับเรื่องหรือเหตุการณ์นั้น ๆ โดยไม่จำกัดกาลเวลา และสถานที่ ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นก็สามารถใช้สัจธรรมแก้ไขได้ทันที แต่ก่อนอื่นควรจะต้องทราบความหมายของสัจจะ ลักษณะแห่งสัจจะ ประเภทของสัจจะ ประโยชน์ของสัจจะ คุณค่าและความสำคัญของสัจจะ และตลอดทั้งแนวคิดเรื่องสัจจะ ตามแนวแห่งพระสูตรในพระพุทธศาสนา เถรวาท

จากความหมายของคำว่าสัจจะนี้ปรากฏอยู่หลายแห่งในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือที่ท่านผู้รู้แต่งไว้ เช่น พจนานุกรมหรือหนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวกับความจริง ดังนี้

สัจจะ หมายถึง “ความจริง ความซื่อตรง ความจริงใจ ความซื่อตรง”<sup>๔๔</sup> โดยมีการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งความจริงที่เป็นสมมติและความจริงที่เป็นโลกุตตระ เข้าใจเกี่ยวกับความจริงใจได้ถูกต้องว่าอะไรจริงแท้ อะไรจริงไม่แท้ ความจริงใจและความซื่อตรงของบุคคลที่มาเกี่ยวข้องกับตัวเราก็สามารถรู้ได้เป็นอย่างดี<sup>๔๕</sup>

สัจจะ ความมีสัตย์ ได้แก่ “กิริยาที่ประพฤติตนเป็นคนตรง ความจริง”<sup>๔๖</sup> คือ “สภาวะหรือธรรมชาติที่ทรงตัว เป็นของแท้เที่ยงตรงไม่เป็นอย่างอื่น ทางใจ จริงใจ ได้แก่ ซื่อตรง ความบริสุทธิ์ใจ ทางวาจา จริงวาจา ได้แก่ พูดจริง” และทางกาย “จริงกาย ได้แก่ ทำจริง”<sup>๔๗</sup> มีอาการที่จะพึงเห็นในข้อต่อไปนี้

<sup>๔๔</sup> บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร, ๒๕๓๐), หน้า ๖๖.

<sup>๔๕</sup> พระมหาเรืองเดช ถาวรธมโม (ศรีประสม), มโนทัศน์ เรื่อง “สัจจะ” ในพุทธปรัชญาเถรวาท, วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

<sup>๔๖</sup> สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖๗.

<sup>๔๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๒๐.

ความเที่ยงธรรม คือความประพฤติเป็นธรรมในกิจการอันเป็นหน้าที่ของตน ไม่ทำให้ผิดกิจ ด้วยอำนาจอคติ ๔ ประการ คือ “ฉันทาคติ ความเห็นแก่กัน ๑ โทสาคติ ความเกลียดชัง ๑ โมหาคติ ความหลงไม่รู้ทัน ๑ ภยากติ ความกลัว ๑”<sup>๔๘</sup>

ความซื่อตรง คือ “ความประพฤติตรงต่อบุคคลผู้เป็นมิตร เมื่อตนได้รับผูกไมตรีสนิทกับผู้ใดแล้ว ย่อมไม่คิดร้ายแก่ผู้นั้น”

ข้อนี้พึงเห็นตัวอย่างในมิตรผู้เว้นจากโทษ ๔ สถาน คือ “ปกอลอกเพื่อนมิแต่จากปราศรัย ไม่สงเคราะห์จริง ประจบสอพลอและชักชวนในทางเสื่อมเสีย และประกอบด้วยคุณ ๔ สถาน คืออุปการะเกื้อกูลแก่มิตร ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกัน คอยตักเตือนให้สติแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีความรักใคร่กันจริง มิตรเช่นนี้ได้ชื่อว่า ซื่อตรงต่อมิตร”

สวามิภักดิ์ คือ “ความรักในเจ้าของตน” เมื่อได้ยอมยกบุคคลใดเป็นเจ้าของตนแล้ว ก็ประพฤติซื่อสัตย์ไม่คิดคดต่อบุคคลนั้น มีใจจงรัก เป็นกำลังในสรรพกิจและป้องกันภัยอันตราย เมื่อถึงเวลาก็อาจจะยอมเสียชีวิตเพื่อประโยชน์แก่เจ้าของตนได้ นี้ได้แก่ข้าราชการผู้ถวายสัตย์สาบานถือสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นเจ้าของตนแล้ว “มีความซื่อสัตย์ ไม่คิดคดทรยศเอาใจออกห่างเข้าภักดีในอำนาจอื่นจากพระบรมเดชานุภาพ” ตั้งใจทำราชการสนองพระเดชพระคุณโดยสุจริตไม่เสียขายชีวิต เสวคามาคย์ผู้ประกอบด้วยลักษณะดังนี้ ได้ชื่อว่า มีความสวามิภักดีในเจ้าของตน

ความกตัญญู คือ “ความรู้อุปการะที่ท่านได้ทำแล้วแก่ตน” เป็นคู่กับความกตเวทิตี คือ “ความตอบแทนให้ท่านทราบว่าคุณรู้อุปการะที่ท่านได้ทำแล้ว” ประสงค์เฉพาะแต่ว่าบุคคลได้รับอุปการะเช่นนั้นจากท่านผู้ใดแล้ว ยกย่องนับถือท่านผู้นั้นตั้งไว้ในที่ผู้มีบุญคุณ เช่น มารดา บิดา อาจารย์ และไม่ยกตนเทียบเสมอที่เข้าใจว่าเป็นอาการของความรักภักดีอย่างหนึ่ง ขอยกตัวอย่างพระสารีบุตร เมื่อท่านยังบวชเป็นปริพาชกนอกพระศาสนา ได้สดับธรรมภาษิตแสดงใจความหลักแห่งพระพุทธศาสนา ในสำนักของพระอัสสชิเถระที่นับเนื่องในพระภิกษุเบญจวัคคีย์ ได้ความรู้ความเข้าใจ เกิดศรัทธาเลื่อมใสแล้ว จึงได้มาเฝ้าพระบรมศาสดา ได้รับอุปสมบทด้วยพระวาทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุตามวิธีอุปสมบทในชั้นแรก ภายหลังได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวามีปรีชาสามารถในการแสดงธรรมสั่งสอน เป็นที่สอรรถจากพระบรมศาสดาลงมา ถึงดังนั้น ท่านก็ยังแสดงความเคารพนับถือพระอัสสชิเถระ ยกย่องไว้ในที่เป็นอาจารย์อยู่เสมอ ลูกรู้จักคุณมารดา

<sup>๔๘</sup> อ.จ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓ - ๒๐/๒๓ - ๓๒.

บิดา ศิษย์รู้จักคุณอาจารย์ ข้ารู้จักคุณเจ้านาย และเคารพนับถือ ได้ชื่อว่าคนกตัญญู ความมีสัจย์ ทำให้ผู้มีศรัทธาให้บริบูรณ์ด้วยคุณสมบัติยิ่งขึ้นดังนี้ จึงได้ชื่อว่าเป็น “กัลยาณมิตร”<sup>๔๕</sup>

สัจจะ หมายถึงความจริงใจ คือประพฤติสิ่งใดก็ได้จริง คือการเอาใจใส่ไม่ทอดธุระ ใน คำพูด ในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทำด้วยความเต็มใจและตั้งใจทำเพื่อต้องการความสำเร็จ ในการประพฤติสิ่งนั้น ๆ เช่นนี้เรียกว่ามีความจริงใจ

สัจจะ คือสิ่งที่มีอยู่จริงนั้น จะมีสิ่งอื่นรับรู้ว่ามีอยู่จริงเป็นอยู่จริงหรือไม่ก็ตาม ก็มีอยู่ และเป็นอยู่โดยภาวะของสิ่งนั่นเอง สิ่งที่มีอยู่จริงบางอย่างอาจรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส บางอย่างอยู่นอกเหนือประสาทสัมผัส

สิ่งที่มีอยู่จริงหรือความจริงในพระพุทธศาสนา ก็คือสัจธรรมนั่นเอง ท่านเรียกสิ่งที่อยู่จริงหรือความจริงนั้นว่า “สัจจะ” คำว่า “สัจจะ” แปลว่า ความจริง ซึ่งความจริงในภาษาอังกฤษว่า Reality มีความหมายอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. ความเป็นจริง หมายถึง ภาวะที่มีอยู่จริง ภาวะที่เป็นอย่างนั้นแน่แท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น สิ่งที่มีอยู่จริง คือ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอยู่จริง เป็นอยู่จริง จะมีสิ่งอื่นรับรู้ว่ามีอยู่จริง เป็นอยู่จริงหรือไม่ก็ตาม ก็มีอยู่และเป็นอยู่โดยภาวะของสิ่งนั่นเอง

๒. สิ่งที่เป็นจริง หมายถึง สิ่งที่มีอยู่จริง เป็นอยู่จริง ซึ่งอาจรู้ได้หรือไม่อาจรู้ได้ทางประสาทสัมผัส สิ่งที่มีอยู่จริงบางอย่างอาจรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส บางอย่างอยู่นอกเหนือประสาทสัมผัส<sup>๔๖</sup>

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงความหมายของสัจจะในหนังสือ พุทธธรรม ไว้ว่า คำว่า สัจจะ ที่หมายถึงความจริงนั้น คือการเข้าใจสภาพแท้จริงของมนุษย์และธรรมชาติที่มีอยู่ปรากฏอยู่จริงแล้วดำเนินชีวิตไปตามสภาพนั้น ความเข้าใจธรรมชาติผิดไปจากความจริง จะทำให้หลงคิดวัตถุสิ่งของต่างๆ ทำให้เห็นผิดเป็นถูก ทำให้เกิดความขัดแย้งกันในเรื่องความคิดและนำไปสู่การวิวาทต่อสู้กัน แ่งแย่งทะเลาะวิวาทกันทั้งในเรื่องวัตถุนานะ เกียรติยศ ชื่อเสียง ถ้าคนเราเข้าใจในหลักความจริง หรือที่เรียกว่า สัจจะ แล้วเว้นจากตัณหา มานะ และทิฐิที่ผิด ดำเนินชีวิตด้วยความรู้สึกว่ามีอะไรที่เที่ยงแท้แน่นอน เว้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง และ

<sup>๔๕</sup> พระมหาเรืองเดช ถาวรธมโม (ศรีประสม), มโนทัศน์ เรื่อง “สัจจะ” ในพุทธปรัชญาเถรวาท, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

<sup>๔๖</sup> พระภุควัทน์ ฐิตปญฺโญ (ดอกบัว), ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเข้าถึงความจริงของพระพุทธศาสนา กับวิทยาศาสตร์ : ศึกษากรณีปฏิจางสมุปบาท, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

มองเห็นทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ที่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งสิ้น คือมองเห็นสัจจะความจริงที่มีอยู่ในสภาวะทั้งปวงเท่านั้น โลกก็เกิดความสุขได้<sup>๕๐</sup>

สัจจะ คือการรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง โดยที่มีปัญญาเป็นส่วนประกอบ มีคุณพิเศษ คือ รู้จริงรู้แจ้งแทงตลอดในสภาพธรรม<sup>๕๑</sup> เป็นการรู้แจ้งตามวิธีทางธรรมชาติ ต้องการจิตที่มีความสงบเป็นสมาธิ ที่มีคุณสมบัติกัมมนิโย พร้อมทั้งจะรู้แจ้งจนเกิดรู้ตามความเป็นจริง<sup>๕๒</sup>

สัจจะ คือ ความจริงที่สรรพสิ่งมีชีวิต รับรู้และต้องการรับรู้โดย อายตนะ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจซึ่งเป็นอายตนะภายใน เพื่อรับรู้และเข้าใจต่ออายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ เมื่อมีการพัฒนาปัญญาอย่างดีและสมบูรณ์แบบแล้ว พัฒนาอายตนะทางใจให้มีประสิทธิภาพที่สูงขึ้น คนและสัตว์ทั้งหลายย่อมรับรู้และเห็นแจ้งรู้จริงเกี่ยวกับ สัจจะ ความจริง กว้างขวาง ลุ่มลึกขึ้นอย่างไม่มีประมาณ ไร้ขอบเขตจากสมมติ สัจจะความจริง คือ ความจริงระดับสมมติที่ระดับมองเห็น เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน ทำให้สิ่งต่างๆที่มีอยู่บนโลกนี้ สมมติเกี่ยวกับชื่อที่ใช้เรียกสิ่งของเครื่องใช้ สมมติเกี่ยวกับหน้าที่การงาน สมมติให้มีหน้าที่รับผิดชอบที่ต่างกัน ซึ่งสมมติสัจจะนี้ต่างก็ได้รับการยอมรับและตกลงกันได้ของชาวโลก โดยทั่วไปจนถึงปรมาตีสัจจะ ซึ่งปรมาตีสัจจะนี้ได้กล่าวถึงความจริงที่เป็นความจริงแห่งโลกุตตระ ซึ่งเป็นความจริงตามความหมายขั้นสุดท้ายที่ตรงตามสภาวะอันพ้นจากสมมติเป็นความจริงที่เที่ยงแท้ ไม่แปรเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่นได้ คน สัตว์ ที่ยังไม่มีการพัฒนาทางด้านจิตใจ ยังไม่มีการพัฒนาความรู้ พัฒนาปัญญา ก็ไม่สามารถที่จะเข้าใจในเรื่องของปรมาตีสัจจะได้ เท่าที่จะกล่าวถึงได้ปรมาตีสัจจะนี้ ซึ่งจากสภาวะแห่งความจริงดังกล่าวนี้ มนุษย์เราจะต้องอาศัยความจริงดังกล่าว รวบรวมเป็นความรู้หรือศาสตร์เบื้องต้นเพื่อนำมาศึกษา เรียนรู้ และพัฒนา เพื่อปรับปรุงตนเองให้ได้รับความสะดวกสบายในการดำเนินงาน เลี้ยงชีพ ในการต่อสู้กับกิเลสและอุปสรรคที่จะมีมาสู่ตน การดำเนินชีวิตของตนเองเพื่อให้อยู่รอด ทั้งในการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นต่อการเอาเปรียบจากสังคมมนุษย์ด้วยกัน ต่อสู้เพื่อตำแหน่งหน้าที่การงาน ยศศักดิ์ของตนเองให้ได้รับการยอมรับจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และทำให้หน้าที่การงานของตนมีความเจริญก้าวหน้า มียศศักดิ์ที่สูงยิ่งขึ้นไป และได้รับการยกย่องจากสังคมว่าตนเองเป็นผู้ที่เลิศประเสริฐกว่าคนทั่วไป ตลอดไปจนถึงขั้นสูงสุดเพื่อการได้รับความสุขที่แท้จริงและมั่นคง ซึ่งหมายเอาถึงการที่ตนเองสามารถเอาชนะกิเลสตัณหาได้อย่าง

<sup>๕๐</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๕๔.

<sup>๕๑</sup> อภ. วิ. (ไทย) ๓๕/๒๔๑/๑๔๖.

<sup>๕๒</sup> พระธรรมโกศาจารย์, คู่มือมนุษย์, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๐๑), หน้า ๘๔ - ๘๕.

สิ้นเชิง สำเร็จตามเป้าหมายที่ดีที่สุดของชีวิตคือความดับทุกข์<sup>๕๔</sup> ซึ่งหมายเอาการข้ามพ้นวิญญูะ สงสาร ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ถ้าเราไม่ทราบเกี่ยวกับความจริงแล้ว ก็จะทำให้การ ดำเนินชีวิตของไม่มีแก่นสาร ใช้ชีวิตอย่างไรค่า หากความสุขและความเจริญที่แท้จริงไม่ได้ ลัง ครอบตัวที่เกี่ยวข้องกับตัวเราก็อ้อมเลี้ยวต่อ ความทุกข์ เพราะว่าถ้าเราไม่เข้าใจและไม่ใช้ปัญญาใน การพิจารณาให้ต้องแท้ เราก็จะไม่สามารถที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรมัตถ์ได้ ก็จะทำให้ชีวิต ของเราพบแต่ความยากลำบากความจริง จะเป็นความจริงที่ต้องประกอบด้วยปัญญา พิจารณา ไตร่ตรองหาเหตุและผล รู้จักวิธีแก้ปัญหา รักษาตัวเองให้รอดพ้นจากสิ่งชั่วร้าย มีความจริงใจในการ รักษาตนเอง ให้หลุดพ้นจากการครอบงำของกิเลสทั้งปวง มีความรู้ที่ชัดเจน เห็นจริง<sup>๕๕</sup> คือเริ่มต้น จากวาจา เพราะว่าวาจานั้น เป็นจุดเริ่มต้น แห่งความจริงทั้งปวง

บุคคลที่ได้รับการยอมรับจากคนทั่วไปก็ต้องเริ่มจากการที่เป็นคนที่มีความวาจา หรือคำพูดที่ มีแต่ความจริง พูดแต่เรื่องความจริง คนที่จะประสบผลสำเร็จและเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับนับถือ จากบุคคลทั่วไป ก็เพราะว่าเป็นบุคคลที่พูดจริงทำจริง พูดอย่างไรทำอย่างนั้น และทำในกรอบที่ ถูกต้องตามหลักทางพระพุทธศาสนาไม่มีอะไรที่ทำให้เคลือบแคลงสงสัย จริงในหลักการ มี หลักการที่เที่ยงตรงในการดำรงไว้ซึ่งสิ่งที่จะ คือ แนวทางที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้วางไว้ ดีแล้วควรทำอะไร กับใคร เวลาไหน ว่ามีหลักความจริงอย่างไรบ้าง เมื่อเราทำลงไปแล้ว ไม่ทำให้ ตนเองต้องประสบกับความเดือดร้อนจากการกระทำนั้นในภายหลัง จริงในการปฏิบัติ คือ ปฏิบัติ ตามแนวทางหรือหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ท่านได้ให้แนวทางของการปฏิบัติเอาไว้ เช่น หลัก ของอริยสัจ ๔ หรือ ความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เพื่อเป็นแนวทางที่ทำให้ชีวิตของเราสามารถดำเนินไปในการปฏิบัติให้เข้าถึงการหลุดพ้นแห่งจิต จนถึงจริงแห่งปรมัตถ์ คือความจริงที่เป็นจุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง เข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิต อันทำให้จิตเป็นอิสระ<sup>๕๖</sup> เป็นจิตที่ไม่มีอะไรมาบังคับบัญชาได้ เป็นดวงจิตที่ใสสะอาด เป็นจิตที่เกษม เป็นจิตที่สงบเยือกเย็น และเป็นจิตที่พ้นจากความสุขและความทุกข์อย่างสิ้นเชิง ดังนั้นสิ่งที่จะจึงเป็น สิ่งที่จะ ช่วยประคับประคองชีวิตให้ดำเนินไปตามหลักแห่งธรรม เพื่อไม่ให้ตนเองดำเนินชีวิตไป ในทางที่ผิดหลักของศีลธรรม เพราะคนที่เข้าถึงสิ่งจะความจริงแล้ว ย่อมทำให้ได้รับการยกย่องนับ

<sup>๕๔</sup> อากาศ บำรุงชีพ, ศึกษาเปรียบเทียบมาตรฐานความจริงในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑.

<sup>๕๕</sup> พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้, (กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

<sup>๕๖</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ), พุทธโศลีย์ ยอดแห่งความสุข, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนาประกาศ, มปป), หน้า ๘.

ถือ จะทำอะไรก็จะประสบแต่ผลสำเร็จ ทั้งในหน้าที่การงานที่ตนเองกระทำอยู่ เพราะสัจจะใน อริยฐานธรรมนี้ เป็นสัจจะความจริงที่เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นความจริงแท้ แน่นอน โดยที่ไม่มีอกุศลมูลมาเจือปน คือความจริงที่เที่ยงแท้แน่นอนไม่หลงไหลในสิ่งนั้น<sup>๕๓</sup> สัจจะ เมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้ว ก็คือ ความจริง ที่เที่ยงแท้มั่นคง การรักษาสัจจะที่ยิ่งยวดแม้จะต้องแลก ด้วยชีวิตก็ต้องรักษาสัจจะไว้ รวมถึงความซื่อตรง ความจงรักภักดี ไม่คิดคดทรยศหักหลัง กับสิ่งที่ ตนเองกระทำอยู่ มีความกตัญญูรู้บุญคุณของบุคคลที่ให้ความอุปการะตนมาก่อน และยังได้กล่าวถึง ความกตัญญูในหลักธรรม คำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ตนเองนำมาประพฤติปฏิบัติ เป็นต้น<sup>๕๔</sup> ส่วนว่าความจริงของโลกนั้น คนเราเมื่อเกิดมามีประสบการณ์กับโลกธรรม คือสิ่งที่ เป็น ธรรมดาของโลก ที่เราเกิดมาบน โลกนี้จะต้องเจอกับโลกธรรมกันทุกคน ทั้งสิ่งที่ทำให้เกิด ความชอบใจ เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และสิ่งที่ไม่ชอบใจ เช่น เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทుกข์ เมื่อเป็นเช่นนี้เราก็ต้อง รู้ทันความจริง เพื่อให้ตนเองได้เข้าใจในหลักธรรม จะต้องไม่ดีใจและ เสียใจในภายหลัง สิ่งที่เป็นเครื่องทดสอบจิตใจพุทธศาสนิกชนในเรื่องปฏิบัติ คือสามารถรู้เท่าทัน เหตุการณ์ต่างๆที่เข้ามากระทบจิตใจของตนเอง เพื่อให้สามารถดำรงจิตใจของตนเองได้เป็นปกติสุข หรือพัฒนาจิตใจ ของตนเองให้เจริญงอกงามได้แค่ไหนเพียงไร ความจริงที่ว่านี่ก็คือเกี่ยวกับ อนิจจัง<sup>๕๕</sup> คือ ความ ไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสัจจะหรือความจริง ที่จะต้องเข้าใจนี้เป็นความจริง ตามกฎธรรมชาติ ซึ่งคนเราจะต้องเข้าใจ เพราะการรู้ซึ่งความจริงนั้น มีแต่ประโยชน์ให้คุณแก่เรา ฝ่ายเดียว ซึ่งสิ่งไหนที่ให้โทษเราก็ควรที่จะหลีกเลี่ยง ไม่ถูกใจเราก็ เฉย มองให้เห็นเป็นเรื่องธรรมดา เราไม่ปรารถนาสิ่งเหล่านั้น ก็สมควรต้องรู้ เพื่อให้เราสามารถ นำไปประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามปัญญาของตนเองที่สามารถปฏิบัติให้เข้าถึงในหลักของความ จริงเหล่านั้นได้ ความจริงที่ว่านี้มีประโยชน์อยู่ ๓ ชั้น คือ

ขั้นที่ ๑ เป็นประโยชน์สำหรับเราที่จะปฏิบัติตามได้ถูกต้อง เป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับ การดำรงชีวิตประจำวันของมวลหมู่มนุษย์ เพื่อจะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยดี มิให้เกิดโทษภัย รู้จักการ ป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและบุคคลอื่น รู้ความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติว่าธรรมชาติแต่ ละอย่างนั้น มีลักษณะเป็นอย่างไรให้คุณให้โทษกับตัวเราอย่างไรบ้าง เมื่อปฏิบัติตามได้ถูกต้อง สอดคล้องประสานให้กลมกลืนกันดีแล้ว ชีวิตของเราก็จะมีความเป็นอยู่และมีการดำเนินชีวิตให้ เป็นไปด้วยดี เป็นการปฏิบัติตามเพื่อไม่ให้เกิดอันตรายที่มีมาจากธรรมชาติ เกิดผลดีต่อชีวิตทั้งต่อ

<sup>๕๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๗.

<sup>๕๔</sup> สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ความจริงที่ต้องเข้าใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕๐.

<sup>๕๕</sup> พระพรหมคุณาภรณ์, คติธรรมแห่งชีวิต, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๗.

ตนเองและบุคคลอื่น ทำให้ชีวิตของเราเป็นอยู่ได้ด้วยดีปราศจากอันตราย ชีวิตก็มีความกลมกลืนราบรื่นไปได้ ก็เพราะการเห็นประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ หรือมนุษย์กับธรรมชาติ

ขั้นที่ ๒ เป็นประโยชน์ในการนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองในปัจจุบัน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ นำมาปรับปรุง นำมาจัด มาทำ หรือนำมาสร้างสรรค์ให้สำเร็จ ประโยชน์ตามต้องการ ตามความมุ่งหมายหรือแนวทางการดำเนินชีวิตที่ตนเองได้วางเอาไว้ ในขั้นนี้สามารถทำให้การดำเนินชีวิตของคนเราที่มีความเจริญยิ่งขึ้น นอกจากจะมีความรู้ในเรื่อง กฎ ธรรมชาติพอที่จะปฏิบัติตามได้ให้ตนดำรงชีวิตอยู่ด้วยดีแล้ว ก็เอาความรู้ในกฎธรรมชาตินั้นมาปรับปรุงชีวิตให้เข้าใจว่าอะไรเป็นอะไรได้ด้วย สามารถปรับปรุงการเป็นอยู่ของตนเองให้กลมกลืนเข้ากับธรรมชาติได้ ที่เราเห็นว่ามนุษย์มีความเจริญขึ้น ว่ามีความเจริญไปในทางไหน เจริญไปในทางด้านวัตถุหรือทางด้านจิตใจ ตอนที่ยังไม่รู้ความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติว่าธรรมชาติมี ความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของเราได้อย่างไรนั้น ก็จะทำให้การดำเนินชีวิตก็มีความขัดข้องมาก พอรู้ความจริงเข้าก็สามารถทำให้มีการพัฒนาชีวิตขึ้นมาได้ ซึ่งชีวิตที่มีการพัฒนาขึ้นมาได้แล้วนั้น ย่อมเป็นชีวิตที่มีความเจริญ มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถรับรู้และเข้าใจได้ว่า การดำเนินชีวิตของตนเองนั้นมีความเป็นไปอย่างไร ซึ่งมนุษย์เราสามารถนำเอากฎธรรมชาติมาปรับปรุงให้เข้ากับความเป็นอยู่ของตนได้ อันนี้เป็นการใช้ประโยชน์จากความรู้ในกฎของธรรมชาติอีกประการหนึ่ง

ขั้นที่ ๓ เป็นประโยชน์ในทางรู้เท่าทัน ที่จะดำเนินชีวิตดำเนิน ทำให้รู้จักวางท่าทีของจิตใจ ได้ถูกต้อง ทำให้มีความสุขและ ไร้ทุกข์อย่างสิ้นเชิง ขั้นนี้คือการรู้เท่าทันกฎของธรรมชาติ จนเข้าใจได้อย่างถ่องแท้ว่า มันเกิดผลแก่ชีวิตจิตใจอย่างแท้จริง ด้วยปัญญาที่เข้าใจสภาวะของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งจากขั้นที่หนึ่งและขั้นที่สองนั้น จะเห็นได้ว่าเราใช้ประโยชน์จากภายนอกเท่านั้น แต่ในทางพระพุทธศาสนา ท่านให้มองเห็นต่อไปด้วยถึงความจริงของธรรมชาติที่มีอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งรวมถึงชีวิตของเราด้วย เราจะต้องมองเห็นความเปลี่ยนแปลง ความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ความ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของชีวิตของเราเองด้วย ถ้าเราได้รู้เกี่ยวกับความจริงนี้แล้ว โน้มเข้ามา ใช้ในชีวิตของเรา จะทำให้เราเกิดความรู้สึกลึกใหม่ ๆ ขึ้นมา ทำให้เราสามารถเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต แล้วมีความเข้าใจในสิ่งที่ถูกต้องทั้งหลาย แม้แต่ชีวิตของเราเอง<sup>๖๐</sup> สัจจะในทางพระพุทธศาสนานั้นท่านได้ จำแนกไว้เป็น ๒ ประเภท คือ

<sup>๖๐</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), คติธรรมแห่งชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๔.

๑. สมมติสัจจะ คือ ความจริงโดยการสมมติ หรือจริงโดยการบัญญัติให้รู้ ซึ่งสมมติสัจจะนี้ก็จะเป็นสัจจะเหมือนกัน แต่เป็นสิ่งมนุษย์ได้ทำการตกลงกันเอาไว้ เพื่อความสะดวกในการติดต่อสื่อความหมายให้เข้าใจ และทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่บนโลกนี้ มนุษย์แต่ละประเทศถึงจะใช้ภาษาแตกต่างกัน แต่ก็มีความหมายเหมือนกันเพราะเป็นการสมมติขึ้นมาใช้ให้ เกิดประโยชน์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ เช่น สมมุติว่าเป็น คน สัตว์ สิ่งของ เป็นคนรวย คนจน เป็นความดี ความชั่ว เป็นบุญ เป็นบาป สมมติในการทำหน้าที่ต่างๆ เป็นนายจ้าง เป็นลูกจ้าง เป็นผู้บังคับบัญชา เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นนักบวช นักสอนศาสนา เป็นต้น ตามความรู้สึกของมวลหมู่มนุษย์ ซึ่งสัจจะนี้มนุษย์ได้เป็นผู้บัญญัติขึ้นมา เพื่อให้การทำหน้าที่ของมนุษย์ได้มีความสมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น แต่ในทางธรรมถือว่าความจริงเหล่านี้ เป็นความจริงที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน และไม่มีความมั่นคงถาวร เพราะจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา สมมติสัจจะนี้เป็นเรื่องของสังคมาภยนอก เป็นสังคมาที่จะทำให้เราอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติภาพ

๒. ปรมาตตสัจจะ จริงโดยปรมาตต คือ สัจจะที่สมบูรณ์แบบ สัจจะสุดท้าย เป็นสัจจะที่แท้จริง ความจริงที่สมบูรณ์แบบ ความจริงแท้แน่นอน ไม่มีอะไรมาทำให้เป็นอย่างอื่นไปได้ ไม่เปลี่ยนแปลง คงที่ถาวรมั่นคง อยู่เหนือการบัญญัติขึ้นของมนุษย์ แต่ว่าสัจจะนี้มีความเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เช่น ธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา ไม่มีตัวตน แต่มนุษย์เราสามารถนำมาปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงธรรมเหล่านั้นได้ เป็นความจริงของธรรมชาติ บริสุทธิ์ ไม่มีใครสามารถหาเหตุผลมาคัดค้านหลักธรรมเหล่านี้ได้ ถ้าเกี่ยวเนื่องกับความสุข ความทุกข์ของมนุษย์ มนุษย์ที่เข้าถึงสัจจะที่แท้จริงนี้แล้ว ย่อมจะหลุดพ้นจากความดับที่ไม่เหลือแห่งความทุกข์เท่านั้นเอง ความจริงตามความหมายสูงสุด ตรงกันข้ามกับสมมติสัจจะ ไม่มีสัตว์ คน อตตตา ตัวตน เรา เขา แท้จริงทุกอย่างเป็นแต่เพียงสมมุติ เป็นอนัตตา มิใช่อัตตัตตัตตนจริง ต้องทิ้งทุกอย่าง ต้องปล่อยวางทุกสิ่งทุกอย่างไป และหมายเอาถึง จิต เจตสิก รูป นิพพาน<sup>๖๐</sup> สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรงพระนิพนธ์ ในหนังสือธรรมคุณธิ อันแสดงความจริงว่า สัจธรรมกับธรรมมีความหมายเดียวกันไว้ว่า “ธรรม” นั้นตามศัพท์ แปลความหมายว่า ทรงไว้ ดำรงไว้ หมายถึงทรงตัวเอง ดำรงตัวเอง คือดำรงตัวจริงอยู่เสมอ ไม่มีเปลี่ยนแปลง

<sup>๖๐</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๔.



ดังนั้น จึงมีคำอธิบายโดยปริยายอีกทางหนึ่งว่า ธรรมนั้นก็หมายถึงสัจจะ ที่เราแปลว่า สิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่ หรือว่าสภาพที่มีอยู่ สภาพที่เป็นอยู่ ก็หมายความว่ามีการเปลี่ยนแปลงนั่นเอง จึงเรียกรวมกันว่า สัจธรรม แปลว่าธรรมคือ สัจจะ<sup>๖๒</sup>

### ๒.๓.๓ องค์ธรรมประเภทจาคะ

จาคะ หมายถึง การสละ การให้ปัน การเสียสละ การสละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ<sup>๖๓</sup> เป็นการสละความหวงแหนสิ่งของที่ตนมีออกจากใจ หรือการตัดใจ มีความหมายเหมือนกับคำว่า ทาน และบริจาค ทานหมายถึงการให้สิ่งของ บริจาค หมายถึงการเสียสละกิเลส<sup>๖๔</sup> จาคะ คือความเสียสละ หมายถึง การตัดใจหรือตัดกรรมสิทธิ์ของตน ตัดความยึดถือในสิ่งต่าง ๆ ออกเสีย ความเสียสละในคำว่าจาคะ มี ๒ นัย คือ สละวัตถุ และสละอารมณ์<sup>๖๕</sup> มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ไม่มีใครชอบคนที่เห็นแก่ตัว แต่มีชื่นชอบบุคคลที่มีความเสียสละกันทั้งนั้น สิ่งที่ทำให้คนเราไม่มีความเห็นแก่ตัวก็คือคุณธรรม ที่ว่าด้วยจาคะ ซึ่งแปลว่าความเสียสละนั่นเอง ถ้าเรามีความเสียสละ ความเห็นแก่ตัวก็จะสิ้นสลายไป

คนที่มีความเสียสละได้นั้น ไม่จำเป็นจะต้องเป็นบุคคลที่ร่ำรวย ซึ่งทรัพย์สมบัติ แต่คนที่ยากจนก็สามารถเสียสละได้เช่นเดียวกัน เพราะการเสียสละนี้ขึ้นอยู่กับจิตใจ ที่สามารถยอมรับรู้ความทุกข์ของบุคคลอื่น พร้อมทั้งจะหาทางช่วยเหลือด้วยวิธีการต่างๆ ถ้าเราไม่มีทรัพย์ ก็สามารถช่วยเหลือสังคมได้ทั้งทางกาย วาจา และใจของตนเอง คือ การอุทิศร่างกายเพื่อทำประโยชน์แก่บุคคลอื่น แก่ส่วนรวมหรือแก่ประเทศชาติ พูดแต่เรื่องที่ทำให้เกิดคุณประโยชน์ และมีปณิธานที่แน่วแน่ว่าแม้แต่ชีวิตของตนเองก็สละได้เมื่อถึงเวลาอันสมควร คุณค่าของการเสียสละ คือ ทำให้จิตใจของเราบริสุทธิ์ สะอาด ปราศจากกิเลส พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นแบบอย่างของการเสียสละอย่างประเสริฐนี้ ในอดีตชาติพระพุทธเจ้าทรงเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ได้ทรงบำเพ็ญการเสียสละหรือการบริจาคที่แท้จริง ดูเหมือนประหนึ่งว่าพระองค์แทบ

<sup>๖๒</sup> อากาศ บำรุงชีพ, ศึกษาเปรียบเทียบมาตรฐานความจริงในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

<sup>๖๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๔.

<sup>๖๔</sup> เสถียรพงษ์ วรรณปก, นิตานมงคลธรรม, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๒.

<sup>๖๕</sup> พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัล ฐิตธมฺโม), หลักประกันชีวิตทุกลมหายใจใช้เวลาให้เป็นประโยชน์, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา), หน้า ๑๒๔.

สิ้นเนื้อประดาตัว แม้แต่พระชายาพระราชโอรสพระราชธิดาก็ทรงบริจาคได้<sup>๖๖</sup> แม้ในพระชาติ  
สุดท้ายพระองค์ก็ทรงเสียดสละความสุขส่วนตน ออกบรพชาเพื่อแสวงหาโมกขธรรม เมื่อพบแล้วก็  
เสียดสละเวลาสอนให้คนอื่นให้รู้เกี่ยวกับโมกขธรรมอันประเสริฐนั้น<sup>๖๗</sup>

ความหมายของการเสียดสละ หมายถึงการสละในสิ่งที่ควรให้อันเป็นประโยชน์เกื้อกูล  
สละสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อความดี เรามีความรู้ ก็สละความรู้เพื่อพัฒนาสังคม มีความดีก็สละความดี เพื่อ  
สั่งสอนมนุษย์ ซึ่งทางสวรรค์นิพพานแก่ผู้อื่น มีความโลก ความตระหนี่ ความโกรธ ความหลง อิจฉา  
ริษยา ใจแคบก็สละทิ้งหรือบรรเทาให้เบาบางลง<sup>๖๘</sup> ในอีกทางหนึ่งอาจจะหมายถึง ความตัดใจ  
หรือตัดกรรมสิทธิ์ของตนเองในสิ่งควรจะได้ ตัดในความยึดถือในสิ่งต่างที่ตนเองมีออกไปเสียให้  
หมด ความเสียดสละที่เกี่ยวกับจาคะนี้มีอยู่ ๒ นัย คือ การสละวัตถุอย่างหนึ่งและการสละอารมณ์  
อย่างหนึ่ง ซึ่งคุณของความเป็นจาคะนั้นยอมทำให้ สร้างความปลอดภัยให้กับตนเอง ทำความมั่นคงให้  
เกิดขึ้น กับสังคมและประเทศชาติ ทำให้เป็นที่นับหน้าถือตาของบุคคลอื่น ทำให้มีความสุขใน  
ครอบครัว ของบุคคลที่มีจาคะนั้น ทำให้จิตใจมีแต่ความสุขอย่างแน่นอน<sup>๖๙</sup> จาคะนี้บุคคลใดทำได้  
แล้ว ก็จะทำให้ชีวิตจิตใจประเสริฐพัฒนาสูงสุด เป็นมนุษย์สูงกว่ามนุษย์ มีใจปราศจากมลทิน คือ  
ความตระหนี่อยู่ครองเรือน มีการบริจาคเสียดสละอย่างยิ่งยวด ปล่อยแล้ว มีมืออันล้างไว้แล้ว มีความ  
ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ พอใจในการแบ่งปัน นี้เรียกว่าจาคะ<sup>๗๐</sup>

อย่างไรก็ตามในทางพระพุทธศาสนาของเรานั้นถือเอา ทั้งการเสียดสละภายนอกและ  
การเสียดสละภายใน การเสียดสละภายนอกคือการเสียดสละสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทอง ที่ตนเองมีอยู่ เพื่อ  
ช่วยเหลือสังคมให้มีความสุข เสียดสละทรัพย์สมบัติเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในยามที่ได้รับความ  
เดือดร้อน ช่วยเหลือสังคมเมื่อสังคมต้องการความช่วยเหลือ ไม่เป็นคนนิ่งดูดาย โดยที่การเสียดสละ  
สิ่งของภายนอกนี้ต้องเป็นการเสียดสละเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและต่อผู้อื่นให้ได้รับความสุข  
ฝ่ายเดียว สิ่งของที่เสียดสละนั้นก็ต้องเป็นสิ่งของที่เป็นประโยชน์ และ มีคุณค่าต่อผู้รับ ไม่ใช่สละ

<sup>๖๖</sup> มุคินิธิพระราชศรัทธา, พระธรรมเทศนา กัณฑ์ที่ ๑๓ เรื่อง ความเสียดสละ, (กรุงเทพมหานคร :  
โรงพิมพ์เลียงเชียง ๒๕๓๗), มปน.

<sup>๖๗</sup> พระพรหมมิ่งกลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), ๘๖ ปี ปุชณียบุคคลแห่งแผ่นดินไทย, (กรุงเทพฯ :  
สำนักพิมพ์ระฆังทอง), หน้า ๔๒๓.

<sup>๖๘</sup> มุคินิธิพระราชศรัทธา, พระธรรมเทศนา กัณฑ์ที่ ๒๕ เรื่อง อธิษฐานธรรมคำความดีมั่นคง,  
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง ๒๕๓๗), มปน.

<sup>๖๙</sup> พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม), หลักประกันชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา),  
หน้า ๑๒๔.

<sup>๗๐</sup> ธรรมรักษา, พระไตรปิฎกฉบับชาวบ้าน, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สติ, ๒๕๔๐), หน้า ๓๑๕.

สิ่งของที่หาประโยชน์ไม่ได้ และต้องเป็นการเสียสละจริง ๆ ไม่ใช่เพื่อความเอาหน้าตาในสังคม ส่วนการเสียสละภายในก็มุ่งเน้นไปในการกำจัดกิเลส ให้หมดไปจากจิตใจ ให้เข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่แท้จริง

การสละในทางนี้ถือเป็นการสละที่ยิ่งยวด เพราะเป็นการสละความสุขของทางโลก เพื่อให้ได้พบกับความสุขที่แท้จริง กล่าวคือพระนิพพาน เพราะว่าคุณค่าที่ต้องการไปให้ถึงซึ่งพระนิพพานนั้น จะต้องเป็นบุคคลที่สละทุกสิ่งทุกอย่าง สละได้แม้กระทั่งชีวิตของตนเอง เพื่อความสุขที่แท้จริงคือความสุขทางปรมาตม์ เพราะการสละอย่างนี้ ถือว่าในชีวิตนี้เราไม่ได้ยึดติดในสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อไม่มีการยึดมั่น ถือมั่น ก็จะทำให้ชีวิตของเราพบแต่ความสุข ความสบายจริง ๆ เพราะว่าเราได้ประพฤติพรหมจรรย์ที่สมบูรณ์ เพราะสละทุกสิ่งแล้วนั่นเอง<sup>๑๑</sup> ในอีกนัยหนึ่งโดยธรรมชาติของมนุษย์แล้ว มีความอยากด้วยกันทั้งสิ้น ความอยากทั้งหลายนี้นักปราชญ์ท่านเรียกว่า ตัณหา มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ทำให้เกิดความมีดบอดในจิตใจ คือกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ซึ่งมนุษย์เราจะพบความสุขที่แท้จริงนั้น คือ จะต้องสละตัณหาทั้งสามนี้ออกเสียจากจิตใจให้ได้ก่อน เพราะความสุขที่แท้จริง ไม่ได้อยู่ที่ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข แต่ความสุขที่แท้จริงนั้นอยู่ที่การเอาชนะใจตนเองหรือสละซึ่งสิ่งที่มาครอบงำจิตใจของเรานั้นเอง<sup>๑๒</sup> เพราะคนที่มีใจเกาะในตนที่มีมันคงแล้ว ย่อมเป็นคนทำแต่คุณงามความดี ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว แต่การสละหรือจาคะที่ถูกต้องตามแนวของอริยฐานธรรม จะต้องเป็นการสละสิ่งของที่เป็นข้าศึกแก่ความจริง การสละกิเลส คือเมื่อบุคคลตั้งใจที่จะกระทำสิ่งที่ดี ประพฤติดี มักจะมีอุปสรรคเข้ามาขัดขวางทำให้เสียการเสียงาน เสียความตั้งใจจริงไป อุปสรรคบางทีก็เรียกว่ามารบ้าง เช่นเราตั้งใจจะให้ทาน ก็มีความตระหนี่ มัจฉริยะเป็นมารมาคอยขัดขวางเอาไว้ ตั้งใจจะรักษาศีล ก็มี โลภะ โทสะ โมหะบ้าง เป็นมารมาคอยขัดขวางเอาไว้ ตั้งใจจะภาวนา ก็มีถีนมิทธะ จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม อุทธัจจะกุกกุกจะ ฟุ้งซ่านและรำคาญ หรือมีความกลัวบ้าง ตลอดจนถึงมารที่ล้างผลาญความเที่ยงธรรม ได้แก่ อคติ ๔ คือ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะความรัก โทสาคติ ลำเอียงเพราะความเกลียดชัง โมหาคติ ลำเอียงเพราะความโง่เขลา หลงผิด ภัยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว มีสิ่งเหล่านี้มาคอยขัดขวาง ทำให้ความตั้งใจดีเสียไป เพราะฉะนั้น ต้องตั้งใจสละสิ่งที่เป็นข้าศึกหรือเป็นมารให้หมดไป

<sup>๑๑</sup> พระเทพสุวรรณโมลี (สะอิ่ง สิริจันโท), พิมพ์ครั้งที่ ๓, เสียงพระ : เสียงเพลง, (กรุงเทพฯ : หจก สยามลดา, ๒๕๕๒), หน้า ๔๔.

<sup>๑๒</sup> พีรพัฒน์ ศุกุลักษณ์, คัมภีร์ชีวิต : คิดอย่างพระพุทธเจ้าแล้วเราจะไม่ทุกข์, (นนทบุรี : บริษัท ชบาพับลิชชิงเวิร์กส์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๔ - ๑๕๕.

การตั้งใจสละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงนี้เรียกว่า จาคาธิษฐาน<sup>๓๓</sup> ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงตรัสเกี่ยวกับ การเสียดสละว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาก ตามพระพุทธพจน์ที่ว่า สละทรัพย์สมบัติของตนเองที่มีอยู่ เพื่อรักษาอวัยวะของตนเอง ซึ่งก็หมายถึงการใช้ทรัพย์สมบัติทั้งหลายที่ตนมีนั้นให้เป็นประโยชน์ ใช้รักษาตนเองเมื่อตามเจ็บป่วยหรือเดือดร้อน จากนั้นยังได้ตรัสถึงการสละอวัยวะ เพื่อรักษาชีวิต ซึ่งได้กล่าวไปถึงเมื่อตนเองได้รับความเดือดร้อนเกี่ยวกับร่างกาย หรืออวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายได้รับอันตรายจนไม่สามารถที่จะรักษาไว้ได้ ก็ต้องมีความจำเป็นตัดอวัยวะส่วนนั้นทิ้งเสีย เพื่อให้ชีวิตของตนเองดำรงอยู่ต่อไปได้ และยังได้ตรัสไปถึงการสละทรัพย์ อวัยวะ แม้แต่ชีวิต เพื่อรักษาธรรม ซึ่งการสละข้อนี้เป็นการสละที่ยิ่งใหญ่ เหนือการสละสิ่งของทั้งหลาย ถึงแม้ตนเองจะต้องตายก็ไม่หวั่น เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งธรรม<sup>๓๔</sup> ซึ่งบุคคลผู้ที่มีธรรมะเกี่ยวกับจาคะความเสียดสละในชีวิตที่มั่นคงไม่คลอนแคลนแล้ว บุคคลนั้นย่อมเป็นที่รักของบุคคลทั่วไป ซึ่งการเสียดสละในที่นี้จะต้องมีปัญญาเป็นองค์ประกอบด้วย เพราะถ้าเสียดสละที่ไม่มีการใช้ปัญญาพิจารณาให้ถี่ถ้วนก่อน อาจทำให้ไม่มีประโยชน์

#### ๒.๓.๔ องค์ธรรมประเภทอุปสมะ

อุปสมะ คือ ความสงบใจ ความสงบที่ปราศจากสิ่งรบกวน เป็นสันติภาพที่ทำให้จิตใจไม่เดือดร้อนมีแต่ความว่างเปล่า เพราะทำให้จิตหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง สงบเยือกเย็น ไม่มีอะไรที่จะทำให้เปลี่ยนแปลงได้ ทำให้ศัตรูของจิตใจพ่ายแพ้ไป พญามาร ไม่สามารถมาใช้อำนาจเหนือความสงบแห่งจิตนี้ได้ อาสวะกิเลสนี้เป็นศัตรูตัวฉกาจของจิต ดังนั้นอุบายที่ทำให้จิตสงบ ต้องใช้อำนาจของศีล สมาธิ และปัญญา ผลักดันให้สงบราบคาบไป ระงับโทษข้อขัดข้องมัวหมองอันทำให้จิตวุ่นวาย อันเกิดจากกิเลสทั้งหลาย<sup>๓๕</sup> เป็นความสงบใจที่เป็นข้าศึกของความสงบ คือ นิพพาน<sup>๓๖</sup> นิพพาน เป็นสภาวะสิ้นกิเลส คือ หมดัตถหา สิ้นราคะ โทสะ โมหะ ดับสนิทแห่งความเร่าร้อน และเครื่องผูกพันร้อยรัดทั้งปวง ซึ่งเรียกว่าเป็นความทุกข์ หมดความผูกพันกับขันธ ๕ พ้นไปจาก

<sup>๓๓</sup> มูลนิธิพระราชศรีทธา, พระธรรมเทศนา กัณฑ์ที่ ๑๓ เรื่อง ความเสียดสละ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๗), หน้า ๔๗.

<sup>๓๔</sup> บุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๕๑/๑๐๘.

<sup>๓๕</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗๕.

<sup>๓๖</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๗.

การปรุงแต่ง ปราศจากภพ หรือ ไม่มีภพใหม่อีก ต่อไปเมื่อนิพพานเป็นที่ดับสนิทของความทุกข์ จึงกล่าวได้ว่าเป็นยอดของความสุข<sup>๓๗</sup>

มนุษย์เราที่เป็นบุคคลที่ประกอบด้วย สีล สมาธิ ปัญญาสมบูรณ์แบบแล้ว เมื่อมีจิตใจที่สงบ ปราศจากอาสวะกิเลสทั้งหลายเข้าครอบงำ มีจิตใจที่สะอาด บริสุทธิ์ จะทำอะไรก็จะประสบแต่ผลสำเร็จ เมื่อมีการเจริญสมาธิจิตใจก็สงบง่าย อวิชชาหรือนิเวรณ ไม่สามารถครอบงำได้ เป็นการฝึกตนเองให้พบกับความสุขสงบทางจิต ไม่ให้ไปยินดีอยากได้ อยากดีกับสิ่งภายนอก ถ้ามนุษย์เรามองเห็นความสงบทางจิตแล้ว ความทะยานอยากก็ไม่มี จิตของบุคคลนั้นจะสงบเย็นตลอดเวลา และเป็นผู้สามารถเอาชนะตนเองได้อย่างถาวร<sup>๓๘</sup> ซึ่งจากความจริงที่เป็นอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงทุกวันนี้ ธรรมที่นักปฏิบัติธรรมทั้งหลายปฏิบัติกันอยู่ ก็คือ การทำให้จิตใจของตนเองสงบ สงบจากสิ่งที่ชอบใจ และจากสิ่งที่ไม่ชอบใจของเรานั้นเอง<sup>๓๙</sup>

อุปสมะในที่นี้นั้น โดยความเป็นจริงได้หมายรวมเอาความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลส สงบจากราคะ โทสะ โมหะ ที่ไม่มีกิเลสเจือปน จิตถึงพระนิพพาน นิพพานอย่างนี้หมายถึง การสิ้นกิเลส ซึ่งเป็นนิพพานสูงสุดของมนุษย์<sup>๔๐</sup> ดังพุทธพจน์ที่ว่านิพพานเป็นบรมธรรม<sup>๔๑</sup> แม้แต่ในบทสวดของการพิจารณาสังขารนั้นก็ยังได้กล่าวถึงความสงบว่า ความสงบที่เกิดขึ้นในตัวของเรา นั้น และการระงับแห่งสังขารที่เกิดขึ้นในโลกนี้เป็นสุข<sup>๔๒</sup> อุปสมะนี้ คือความสงบที่เกิดมาจากการปฏิบัติธรรมทางจิต แข็งใจทำและเข้าใจทำ คือทำให้ถูกต้องด้วยดี ด้วยเหตุด้วยผล ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงทุกประการ จนทำให้จิตใจสงบปราศจากสิ่งรบกวน ซึ่งการทำแบบนี้ทำได้ยากแต่เมื่อทำได้แล้วย่อมมีอานิสงส์มาก สำเร็จประโยชน์ทั้งต่อตนเองและคนอื่น อีกความหมายหนึ่ง อุปสมะ คือ สันติ หรือความสงบ หมายถึง ภาวะที่หายวุ่น หายพลุ่งพล่าน กระวนกระวาย ปราศจากความทรมนทรมายเร่าร้อน หงุดหงิด รำคาญ หมดสิ่งที่จะมากวนทำให้ไหวกระเพื่อม จึงมีความเรียบซึ่ง สงบ เย็น

<sup>๓๗</sup> พระมหาทองคุณ ชีรปัญญา (जनันไทย). การศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง นิพพานในพระพุทธานุศาสนานเถรวาท มหายานนิกายโยคาวจรและวัดพระธรรมกาย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

<sup>๓๘</sup> อิศระมุณี, คู่มือการปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์, (กรุงเทพฯ : ร้านเบทส์ ร้านเก้ บางลำพู, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

<sup>๓๙</sup> พระโพธิญาณเถระ (ชา สกทโท), การปล่อยวาง, (อุบลราชธานี : ประจามติออฟเซต), หน้า ๑.

<sup>๔๐</sup> พระวราศักดิ์ วรรณโม, พุทธจริยธรรมเพื่อมนุษยชาติ (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘.

<sup>๔๑</sup> พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๘๔/๕๐.

<sup>๔๒</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑/๑๑.

ทุกอย่างเข้าที่ เป็นตัวของตัวเอง สามารถเสวยผลต่าง ๆ ได้บริสุทธิ์ที่สุด และมีความพร้อมที่สุดที่จะทำการ<sup>๔๓</sup>

การที่จะเป็นบุคคลที่มีอุปสมัชชฐานได้นั้น พระพุทธองค์ทรงแนะนำภิกษุให้ศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของจิตให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เสียก่อน เพราะธรรมชาติจิตของมนุษย์นั้นคืนริน กลับกลอก รักษาได้ยาก ห้ามได้ยาก ถ้าไม่พยายามห้ามไว้ ไม่พยายามรักษาไว้ มันจะตกไปสู่บาปง่ายที่สุด ผู้หวังความสะอาด ความสว่างสงบ จึงควรรีบทำกิจอย่างไม่ชักช้า<sup>๔๔</sup> กระทำและปฏิบัติในพระธรรมวินัยตามลำดับดังนี้

๑. จะต้องเป็นผู้ที่มีศีลที่บริสุทธิ์ สำรวมในปาติโมกขสังวร
๒. จงคุ้มครองทวาร ในอินทรีย์ทั้งหลาย (อินทรีย์ ๖)
๓. จงเป็นรูประมาณในการบริโภคอาหาร ไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง
๔. จงเป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องต้นอย่างต่อเนื่อง
๕. จงเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ
๖. จงพักอยู่ในเสนาสนะอันเจียมสังัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้ง ลอมฟาง ทำสมาธิเพื่อละนิวรณ์ ๕
๗. เข้าปฐมฌาน ทุติยฌาน คติยฌาน จตุตถฌาน<sup>๔๕</sup>

อุปสมัชชฐานนี้ เป็นการทำความสงบแห่งจิตใจตามหนทางของอริยสังข์ ใช้หลักของอริยสังข์เป็นแนวทางของการปฏิบัติ ทำให้ตนเองบริสุทธิ์ หลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง เพราะอริยสังข์นี้คือของจริงที่เป็นเพชรน้ำหนึ่ง มีเนื้อแท้ เป็นของจริงที่ถูกต้องไม่ผิดพลาด ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น อริยสังข์เป็นของจริงที่ค้นพบโดยพระอริยเจ้า ไม่ใช่ค้นพบโดยปุถุชน อริยสังข์เป็นของจริงชั้นสูงสุดยอด ไม่เป็นของจริงสามัญธรรมดา ผู้ที่ยึดถือเป็นแนวทางชีวิต ละสิ่งที่ควรละหมด และบำเพ็ญสิ่งที่ควรบำเพ็ญหมดแล้ว ย่อมเข้าถึงความสงบหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง เป็นการประพฤติพรหมจรรย์กระทำพระนิพพานให้แจ้ง นิพพานเป็นนิรามิสสุข เป็นสุขล้วนไม่มีทุกข์เจือปนเลย เป็นความสุขที่ ไสสะอาดบริสุทธิ์ เป็นบรมสุขไม่มีสุขอื่นยิ่งกว่า สงบสงัดรื่นรมย์เป็นที่ต้องการของผู้

<sup>๔๓</sup> พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๖๕.

<sup>๔๔</sup> พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ), ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่, หน้า ๑๕๕.

<sup>๔๕</sup> ฉัชชา ธารสนธยา, ศึกษาขั้นตอนการปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุพระนิพพาน ที่ปรากฏในคณกโมกคัลลสถานสูตร, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

หวังความรุ่มเย็นที่สุด เป็นคนที่มีจิตแห่งโลกธรรมมากระทบแล้วไม่มีความหวั่นไหว ไม่มีความประมาท เพราะผู้ที่ทำจิตใจให้สงบนั้น เป็นผู้ที่มีสติกำกับ มีปัญญาที่เฉียบแหลม พิจารณาเห็นโลกธรรมเหล่านี้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงไม่ยินดียินร้ายในโลกธรรมนั้น เพราะผู้ที่ถูกโลกธรรมกระทบแล้ว ไม่หวั่นไหว สามารถทำให้พ้นทุกข์ทั้งภายนอกและภายใน คนที่มีความสงบแห่งจิตได้นั้น จะต้องเป็นคนที่มึจิตไม่เศร้าโศก เป็นจิตที่พ้นจากความชอบและความไม่ชอบ หลุดพ้นจากสิ่งที่เป็นที่รักและสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก เป็นผู้ที่มึจิตที่ปัดเป่าธุลี คือ ราคะ โทสะ โมหะ ออกหมดแล้วจากจิตใจ ไม่มีความกำหนัดในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ไม่ขัดเคืองในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง จนทำให้จิตสงบเยือกเย็น ไม่มีธุลีคือกิเลสตัณหาเกาะจับให้มัวหมองได้ เป็นจิตที่มีความเกษม เป็นจิตที่มีความสงบขั้นสูงสุดยอด เป็นจิตสงบที่เข้าถึงแดนที่ปลอดภัยอย่างแท้จริง<sup>๘๖</sup> เกี่ยวกับความสงบแห่งจิตนี้ เป็นการสงบที่เป็นผลมาจากการประพาศพรหมจรรย์ คือการปฏิบัติทางจิต ยกจิตของตนเองให้สูงขึ้น ยกจิตให้อยู่เหนือจากกิเลสทั้งปวง ซึ่งมีพุทธโอวาทก่อนปรินิพพานว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้เราประพาศมิใช่เพื่อหลอกลวงคน มิใช่เพื่อให้คนทั้งหลายมานับถือ มิใช่เพื่ออานิสงส์ ลาภสักการะ และความสรรเสริญ มิใช่มุ่งหมายเพื่อเป็นเจ้าลัทธิ และแก้ลัทธิอย่างนั้นอย่างนี้ มิใช่เพื่อให้ใครรู้จักตัวว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ที่แท้พรหมจรรย์นี้เราประพาศ เพื่อสังวรระ คือความสำรวมระวัง เพื่อปหานะ คือความละ เพื่อวิราคะ คือคลายความกำหนัด และเพื่อนิโรธะ คือความดับทุกข์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ่งเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบประณีต มิใช่วิสัยแห่งตรรก คือคิดเอาไม่ได้ หรือไม่ควรลงความเห็นด้วยการเดา แต่เป็นธรรมที่บัณฑิตพอจะรู้ได้ คือสามารถปฏิบัติให้ถึงที่สุดแห่งธรรมได้ คือความสงบที่มั่นคง<sup>๘๗</sup> ซึ่งเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ คือ การปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยรู้ชัดในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่เป็นจริง มิได้เป็นไปโดยเอกเทศ

ความสงบแห่งจิตนี้ เป็นคนที่มีชีวิตที่ดั่งงาม เป็นการทำให้เกิดความปราโมทย์ คือ มีความร่าเริงใจอยู่เสมอ มีปีติ คือ มีความอิ่มใจ และปลื้มใจ อยู่ตลอดเวลา ปีศาจที่ เราสามารถผ่อนคลายกาย ใจ ให้มีความสงบเยือกเย็น สุข คือ ความโปร่งชื่นคล่องใจ ไม่มีอะไรมาบีบคั้นใจ สมานใจ คือ ความที่มีใจที่แน่วแน่ อยู่กับสิ่งที่ต้องการ ไม่มีจิตที่ฟุ้งซ่าน ความสงบแห่งจิตนี้ ถือเป็น

<sup>๘๖</sup> สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมชโร), มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา ๒๕๔๖), หน้า ๕๘๗ - ๖๖๗.

<sup>๘๗</sup> พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน),ชาติสุดท้าย, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ : ศาลาแดง, ๒๕๕๑), หน้า ปกหลัง.

สมบัติที่มีค่ายิ่ง มีค่ามากกว่าสมบัติภายนอกทั้งปวง<sup>๔๔</sup> ถ้าใจเรามีความสงบ ความสงบที่เป็น สัมมาทิฐิแล้ว ก็จะมีแต่ความสงบ จะมีความฉลาด ไม่ว่าจะนั่งหรือนอนก็จะมีแต่ความสงบ ไม่ว่าจะ ไปไหน ทำอะไรก็จะมีแต่ความสงบ ให้มีความรู้สึกรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา ให้มีสติ ให้เห็นการเกิดการ ดับของกายและใจ อย่าให้มันมาทำใจให้วุ่นวาย ให้ปล่อยวาง เมื่อจิตใจสงบดีแล้ว ก็จะทำให้ใจว่าง เป็นใจที่ว่างและเป็นอิสระจากกิเลส ความชั่วทั้งหลาย ว่างจากกิเลส แต่เต็มไปด้วยความฉลาด ด้วย ปัญญา จึงเป็นความสงบโดยแท้<sup>๔๕</sup> ซึ่งความสงบแห่งจิตจะเกิดขึ้น ได้ก็ต้องอาศัย สมาธิภาวนา คือการ ฝึกจิต และการใช้จิตที่ฝึกแล้วให้ทำหน้าที่ของมันโดยสมบูรณ์ให้มากที่สุดเท่าที่มันจะทำได้ ซึ่งคนที่ มีจิตยังไม่สงบยังไม่ผ่านการฝึก จิตที่ไม่ได้ผ่านการฝึกก็เหมือนสัตว์ป่า ที่ยังไม่ได้รับการฝึก ทำ ความสงบไม่ได้ แต่ถ้ามีการฝึกให้เข้าถึงความสงบแล้ว จนได้รับความสงบอย่างแท้จริง จิตที่ฝึกแล้ว ทำอะไรก็จะประสบผลสำเร็จ ความสงบที่เกิดจากการฝึกจิตที่ดีแล้ว ย่อมทำหน้าที่สูงสุดของมนุษย์ ได้ เป็นการทำให้จิตให้ว่าง ให้จิตทำงานด้วยปัญญา ทำให้เกิดความรู้แจ้งแทงตลอดเป็นความหลุดพ้น เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐตามแบบพระอรหันต์ คนที่มีความสงบ เป็นคนที่มีความผาสุกอย่างยิ่ง<sup>๔๖</sup> เพราะว่าความสงบทางจิตนี้ เป็นสิ่งที่เปี่ยมมหาคุณอันยิ่งใหญ่ ทำให้หลุดพ้นจากห้วงทุกข์ในสังสาร เป็นการเข้าสู่พระนิพพานอันเกษม<sup>๔๗</sup>

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) ได้กล่าวถึงความสงบไว้ว่า ความสงบ เป็นความสงบ ของจิตใจที่เป็นอิสระ ความสงบที่หมายถึงเป็นความหลุดพ้น คือ ความไม่ติดในสิ่งต่าง ๆ ผู้ถึงธรรม รู้แจ้งในสัจธรรมคำสอน ไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ที่ผ่านมาแล้วก็ให้คิดว่าเป็นอดีต ไม่ฝืนเพื่อ ถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง คือไม่ต้องวาดฝันเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ยังไม่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ในสิ่งที่ปัจจุบัน คือ ทำสิ่งที่อยู่ในปัจจุบันให้ดีที่สุด วางใจเฉยเป็นกลางปราศจากอคติทั้งหลาย อยู่อย่างมี สติสัมปชัญญะ เป็นผู้ที่มีสติควบคุมตนได้ เป็นคนที่ฝึกดีแล้ว เป็นผู้ชนะตนเองไม่ตกอยู่ในอำนาจของ กิเลสตัณหา ซึ่งเป็นยอดของผู้ชนะสงครามคือการเอาชนะใจตนเอง มีจิตใจที่หนักแน่นมั่นคง ไม่ หวั่นไหวโยกคลอนไปตามอิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ เหมือนภูเขาหินที่ไม่หวั่นไหวด้วยแรงลม หรือ เหมือนผืนแผ่นดิน ที่รองรับได้ทุกสิ่ง ไม่ขัดเคืองผูกใจเจ็บต่อใคร ไม่ว่าจะทิ้งของดีของเสีย ของ

<sup>๔๔</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *กระแสธรรมเพื่อชีวิตและสังคม*, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๖.

<sup>๔๕</sup> พระโพธิญาณ (ชา สุภทฺโท), *โพธิญาณ*, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, มปป), หน้า ๖๘ – ๗๐.

<sup>๔๖</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *คู่มือดับทุกข์*, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา), หน้า ๑๗๔.

<sup>๔๗</sup> วัดเมืองคง, *คำไรชีวิต*, (กรุงเทพฯ : หจก.อภิสรการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๔.



สะอาดไม่สะอาดลงไป เป็นผู้ที่มึนจิตใจสงบสะอาดบริสุทธิ์ เหมือนใบบัวที่ไม่ติด ไม่เปียกน้ำ และ ดอกบัวที่เกิดในเปือกตม ไม่เปื้อนโคลน ดังนี้<sup>๕๒</sup>

#### ๒.๔ ประโยชน์ของอิทธิฐานธรรม

ประโยชน์ของอิทธิฐานธรรมนั้น จากหนังสือพุทธธรรมของท่านเจ้าคุณ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการเกิดและการตายในปัจจุบันว่า ผู้ต้องการสืบความใน บาลีเกี่ยวกับสังสารวัฏ หรือการเวียนว่ายตายเกิด แบบที่เป็นไปในปัจจุบัน ภายในชาตินี้ อาจศึกษา พระสูตรตอนหนึ่งดังต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง “ความสำคัญคนที่เป็นกิเลสหมักหมม ย่อมไม่เป็นไปแก่ บุคคลผู้ดำรงอยู่ในธรรมสี่ประการ (คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ อุปสมะ) เมื่อไม่มีความสำคัญคนที่เป็น กิเลสหมักหมมเป็นไป ย่อมเรียกได้ว่าเป็นมุนีผู้สงบ

ข้อความที่กล่าวไว้ดังนี้ เราได้กล่าวโดยอาศัยเหตุผลอะไร ชี้แจงว่า ความสำคัญคนย่อม มีว่าเราเป็นบ้าง เราไม่เป็นบ้าง เราจักเป็นบ้าง เราจักไม่เป็นบ้าง เราจักเป็นผู้มีรูปบ้าง เราจักเป็นผู้ไม่ มีรูปบ้าง เราจักเป็นผู้มีสัญญาบ้าง เราจักเป็นผู้ไม่มีสัญญาบ้าง เราจักเป็นเนวสัญญานาสัญญาบ้าง ดูกรภิกษุ ความสำคัญคนเป็นโรคร้าย เป็นผีร้าย เป็นครร้าย เพราะก้าวล่วงความสำคัญคน (ว่าเป็น อย่างนั้นอย่างนี้) ทั้งหมดได้ จึงจะเรียกว่าเป็นมุนีผู้สงบ ดูกรภิกษุ มุนีผู้สงบ ย่อมไม่เกิด ย่อมไม่แก่ ย่อมไม่ตาย ย่อมไม่วุ่นใจ ย่อมไม่ทะยาน สิ่งที่เป็นเหตุที่เขาจะเกิดย่อมไม่มี เมื่อไม่เกิด จักแก่ได้ อย่างไร เมื่อไม่แก่ จักตายได้อย่างไร เมื่อไม่ตาย จักวุ่นใจได้อย่างไร เมื่อไม่วุ่นใจ จักทะยานได้ อย่างไร ความสำคัญคนที่เป็นกิเลสหมักหมม ย่อมไม่เป็นไปในบุคคล ผู้ดำรงอยู่ในธรรมสี่ประการ เมื่อไม่มีความสำคัญคนที่เป็นกิเลสหมักหมมเป็นไป ก็เรียกได้ว่าเป็นมุนีผู้สงบ ข้อความที่เรากล่าว ดังนี้ เราได้กล่าวโดยอาศัยเหตุผลที่กล่าวมานี้<sup>๕๓</sup>

ดังนั้นอิทธิฐานธรรม จึงเป็นธรรมที่ให้คุณประโยชน์มากมายในการดำเนินชีวิตของ มนุษย์ ผู้วิชัยมุ่งเน้นถึงความเจริญงอกงามในชีวิต หรือสิ่งที่ช่วยทำให้ชีวิตของตนเองดีขึ้น มีความ เจริญขึ้น เป็นเหตุที่นำมาซึ่งความผาสุก เป็นความดีงามที่สามารถทำให้ชีวิตมีความก้าวหน้า มึนจิตใจ ที่เป็นอิสระจากกองกิเลส อันได้แก่การได้บรรลุธรรมอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ผู้ ที่มีอิทธิฐานธรรมเป็นธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวแห่งจิตใจแล้ว ก็ย่อมที่จะสามารถบรรลุธรรมได้ เช่นกัน ที่กล่าวอย่างนี้ ก็เพราะว่า การดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์นั้น จะต้องมีฐานของการดำเนินชีวิต ที่มั่นคงไม่คลอนแคลน ไม่หวั่นไหวกับโลกธรรมที่เป็นฝ่ายกุศลและฝ่ายที่เป็นอกุศลเมื่อธรรม เหล่านั้นมากระทบก็จะทำให้ไม่เดือดร้อนหรือดีใจ ไม่หลงตัวเองเมื่อพบโลกธรรมฝ่ายดี และไม่

<sup>๕๒</sup> พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต), ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้, หน้า ๔๓.

<sup>๕๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๔๖.

เสวราโศกเสียใจเมื่อพบกับโลกธรรมฝ่ายที่ไม่ดี การมีฐานชีวิตที่ดีมั่นคงเปรียบเหมือนชีวิตคนที่มี การศึกษาคดี มีคุณธรรมประดับประดาชีวิต มีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต ตามหลักของ อริยฐานธรรม จำเป็นที่เราจะต้องหาความพอดีมาเป็นบรรทัดฐานของชีวิต เปรียบเสมือนหนึ่งในการสร้างตึก หรืออาคารบ้านเรือนที่จะต้องใช้เวลาความแข็งแรงมั่นคงนั้น วิศวกรต้องตอกเสาเข็ม และวางตนอย่างพอดี เพื่อที่จะทำให้ตึกหรืออาคารนั้นมีรากฐานที่มั่นคงและปลอดภัย ถึงมีภัยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว อุทกภัย ภัยที่เกิดขึ้น ก็ไม่สามารถทำให้อาคารนั้นพังทลายลงไปได้ ชีวิตของมนุษย์เราก็เหมือนกันกับอาคารเหล่านั้น อริยฐานธรรมได้ขึ้นชื่อว่าเป็นฐานที่ทำให้ชีวิตเดินทางไปได้อย่างถูกต้อง ไม่หลงเพลิดเพลิดไปกับกามคุณต่างๆ ไม่ให้อารมณ์เป็นตัวตัดสินใจปัญหา ใช้หลักของปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริง เข้าใจในสรรพสิ่งที่เกิดมาบน โลกนี้ได้อย่างถ่องแท้ มีเหตุมีผลในการดำเนินชีวิต รู้จักประโยชน์ มีจุดหมายปลายทางของการดำเนินชีวิตที่แน่นอน เพราะการเข้าถึงประโยชน์แห่งธรรมในทางพระพุทธศาสนานี้ย่อมเป็นความสุขที่สมบูรณ์ ทำให้บุคคลนั้นสามารถเข้าถึงอรรถะ หรือประโยชน์ ทั้ง ๓ ได้แก่

๑. ทิฏฐิธัมมิกัตถะประโยชน์ ประโยชน์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ที่ผู้ครองเรือนทั่วไปหวังความสุข ที่ใช้ปฏิบัติเป็นหลักในการสร้างเศรษฐกิจ สร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตในปัจจุบัน เพราะความมั่นคงของผู้ครองเรือนคือการมีความสุข สุขแต่การมีทรัพย์ สุขที่เกิดจากการจ่ายทรัพย์ที่ตนเองมี สุขจากการไม่เป็นหนี้คนอื่น และสุขที่เกิดจากการทำงานที่ไม่มีโทษ<sup>๕๔</sup> เว้นจากอบายมุขทั้งหลายถึงพร้อมด้วยอิทธิบาท ๔ ถือเป็นประโยชน์ด้านแรกของการดำเนินชีวิต ที่ยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม รู้จักความขยันหมั่นเพียร ถ้าคนเรารู้จักและเข้าใจเกี่ยวกับปัจจุบันดีแล้ว ก็จะ สามารถวางแผนในการดำเนินชีวิตว่า ควรทำอะไรให้เกิดประโยชน์ก่อนหลัง และจะทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ฝ่ายเดียว ไม่ทำในสิ่งที่ให้โทษ อะไรที่ทำไปแล้วทำให้ตนเองและคนอื่นเดือดร้อนก็จะไม่ทำ คนที่เห็นประโยชน์ในปัจจุบันนี้ ก็จะรีบชวนช่วยในการทำกิจนั้นให้เร็ว ทันต่อเหตุการณ์ ไม่ทอดเวลา ต้องใช้เวลาให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ไม่ให้เวลาต้องเสียโดยเปล่าประโยชน์ซึ่งทิฏฐิธัมมิกัตถะประโยชน์ (ประโยชน์ในปัจจุบัน) มีอยู่ด้วยกัน ๔ อย่าง คือ

๑) อุฏฐานสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร การรู้จักหาทรัพย์สมบัติ คือ การหมั่นประกอบในการทำกิจการงานทั้งปวง เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่องานที่ตนเองทำอยู่ตลอดเวลา เป็นผู้ที่มีปัญญาในการทำงานรู้ว่างานที่ทำนั้นสุจริตหรือไม่สุจริต ไม่ท้อแท้ในการทำงานหาเลี้ยงชีพแม้จะลำบากขนาดไหน เป็นการหาได้ซึ่งทรัพย์ในทางสุจริตยุติธรรม ไม่

<sup>๕๔</sup> มุลินิทธิพระราชศรัทธา, พระธรรมเทศนา กัณฑ์ที่ ๑๕ เรื่อง ประโยชน์ ๓, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๓๗), หน้า ๔๒.

เป็นการหาทรัพย์ที่ทำให้ตนเองและบุคคลอื่นต้องลำบาก ไม่เป็นทรัพย์ที่ได้มาจากการพนัน ไม่นื้อ โกงหรือเบียดบังทรัพย์ของผู้อื่นเอามาเป็นของตน เพราะเป็นการได้มาซึ่งทรัพย์ที่ไม่สุจริต

๒) อารักขสัมปทา หมายถึง การถึงพร้อมด้วยการรักษา การรู้จักวิธีการเก็บรักษาทรัพย์สมบัติที่ตนเองหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมและหามาได้ด้วย ความสุจริตและประกอบด้วยธรรม ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เพราะอบายมุขทำให้เสียทรัพย์ ถือเป็นการไม่รักษาทรัพย์ ไม่ให้เกิดความเสียหายไปในเหตุที่ไม่สมควร การรักษาทรัพย์ก็เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้อง เมื่อมีความเดือดร้อนหรือมีความจำเป็นก็สามารถนำทรัพย์นั้นออกมาใช้ได้ ไม่ใช่รักษาทรัพย์หรือเก็บไว้ด้วยความหวงแหน โดยไม่คิดที่จะทำให้เกิดประโยชน์ ไม่รู้จักการใช้ทรัพย์ จนเป็นคนตระหนี่ เป็นคนเห็นแก่ตัว เป็นคนไร้น้ำใจ เป็นคนที่ไม่เอาสังคม ถ้าเป็นคนหวงแหนทรัพย์ก็จะทำให้ไม่เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม ก็จะทำให้ทรัพย์ที่หามาแล้ว ไม่เกิดประโยชน์อะไรจากการรักษาทรัพย์เหล่านั้น

๓) กัลยาณมิตรตตา หมายถึง การมีมิตรที่ดี มีเพื่อนที่เป็นบัณฑิตมีปัญญาที่เฉลียวฉลาด มีคู่ชีวิตที่ดี เป็นการเลือกคบคน สนทนาปราศรัยเฉพาะบัณฑิตผู้ที่มีปัญญา เพราะขึ้นชื่อว่าบัณฑิตผู้ที่มีปัญญานั้นย่อมแนะนำบุคคลอื่นให้เป็นคนดี ทำงานที่ดี เป็นเพื่อนที่ดี แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ คอยตักเตือนและให้คำแนะนำ เมื่อประสบกับปัญหา ให้กำลังใจเมื่อเราหมดหวัง มิตรที่ดีนี้มี ๔ จำพวก คือ

(๓.๑) มิตรมีอุปการะ มิตรประเภทนี้จะแสดงออกให้เราเห็นเมื่อเราตกทุกข์ได้ยาก ช่วยป้องกันเพื่อนเมื่อเพื่อนตกอยู่ในความประมาท รักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อนไม่ให้เสียหาย คือช่วยเพื่อนดูแลและใช้จ่ายทรัพย์ในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เมื่อมีภัยก็เป็นที่ยังได้ช่วยเพื่อนต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ที่เพื่อนกำลังประสบอยู่ เมื่อมีธุรกิจหรือการงานอะไรที่เราต้องลงทุน คือ เมื่อเพื่อนเดือดร้อนในทุนทรัพย์ ก็ช่วยออกทรัพย์สินให้มากกว่าที่เพื่อนออกปากขอทรัพย์นั้น

(๓.๒) มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข มิตรประเภทนี้สามารถบอกความลับซึ่งกันและกันได้ ปกปิดความลับของเพื่อนได้อย่างดีไม่ยอมเปิดให้บุคคลอื่นทราบได้ เมื่อคราวมีเคราะห์ร้ายก็ไม่ทอดทิ้งกัน มิตรประเภทนี้แม้ชีวิตก็สามารถสละแทนเพื่อนได้ เพื่อนในลักษณะนี้ถือว่าเป็นเพื่อนตาย ถ้ามีเพื่อนแบบนี้ก็ควรรักษาไว้ให้ดีที่สุด

(๓.๓) มิตรที่แนะนำแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มิตรประเภทนี้จะคอยห้ามไม่ให้เพื่อนทำความชั่ว แนะนำให้เพื่อนทำแต่ความดี บอกเพื่อนให้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยได้ฟัง บอกทางการดำเนินชีวิตที่ไปสู่ความสุข และบอกทางสวรรค์ให้เพื่อนได้ทราบ ช่วยเพื่อนให้เรียนรู้และอธิบายให้เข้าใจในสิ่งที่เพื่อนไม่รู้

(๓.๔) มิตรมีความรักใคร่ เป็นมิตรหรือเพื่อนประเภทร่วมทุกข์ร่วมสุข ใครที่ติฉินนินทาเพื่อนก็ได้แทนเพื่อน และสามารถชี้แจงให้เข้าใจเพื่อนในความเป็นจริง เมื่อมีใครมาสรรเสริญเพื่อน ก็รับรองความดีของเพื่อนตามที่คนได้กล่าวสรรเสริญ คือ ใครก็ตามที่มาดูถูกเพื่อนในทางที่เสียหายก็สามารถอธิบายความจริงของเพื่อนให้คนเหล่านั้นได้ทราบ<sup>๕๕</sup>

๔) สมชีวิตา หมายถึง การเลี้ยงชีวิตพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป<sup>๕๖</sup> การมีชีวิตหรือการเลี้ยงชีวิตให้มีความเสมอต้นเสมอปลาย มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของตนเองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คือ เป็นบุคคลที่รู้จักทางเจริญแห่งโลกทรัพย์ และทางเสื่อมแห่งโลกทรัพย์ เลี้ยงชีวิตของตนเองและผู้ที่ตนเองต้องรับผิดชอบ แต่พอเหมาะพอควร ราชรับมากกว่าราชจ่าย ไม่ให้เป็นหนี้ใคร เป็นการหาเลี้ยงชีพด้วยความพอเพียง พอเหมาะกับฐานะของตน ใช้ทรัพย์ไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตให้มากที่สุด ให้เกิดคุณค่ามากที่สุด และกำลังทรัพย์ที่หามาได้ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่ใช้จ่ายเกินตัว ไม่ฝืดเคืองจนถูกมองว่าเป็นคนตระหนี่ เลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ<sup>๕๗</sup> ซึ่งในอรรถกถาเรียกว่าสัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบธรรม<sup>๕๘</sup>

๒. สัมปรายิกัตถะประโยชน์ ประโยชน์ที่จะเกิดในภายภาคหน้า ซึ่งประโยชน์อันนี้เป็นผลจากการทำประโยชน์ในข้อแรก มีความคิดที่จะทำแต่ความดี มีความคิดเสมอว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว แต่มนุษย์ผู้มีคุณธรรมเหล่านี้แล้ว ย่อมทำความดีด้านเดียว เพื่อหวังความดีที่จะเกิดขึ้นในภพหน้าของตนเอง เมื่อสิ้นชีวิตไป คือ มีสวรรค์ หรือสุคติภพนั่นเอง ประโยชน์ในระดับนี้เป็นไปเพื่อความคาดหวัง มีความมั่นใจในตนเอง ในการเผชิญชีวิตด้วยความไม่ครั่นคร้ามต่อความตาย และชีวิตที่เป็นไปในภพภูมิข้างหน้าหลังจากตนเองเสียชีวิตไปแล้ว ประโยชน์ในขั้นนี้เป็นความเจริญงอกงามของชีวิตในด้านจิตใจที่สามารถบรรลุคุณธรรมได้ คือมีความเชื่อมั่นในการทำความดี มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม มีความเสียสละ ไม่ทำให้เป็นที่เดือดร้อนทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น เป็นคนที่ความรับผิดชอบชั่วดี ซึ่งถือว่าเป็นการมีเสถียรภาพเมื่อไปสู่ภพภูมิใหม่ในภายภาคหน้า มีอยู่ด้วยกัน ๔ ประการ คือ

<sup>๕๕</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐ – ๒๖๔/๒๐๕ – ๒๑๑.

<sup>๕๖</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๘๕.

<sup>๕๗</sup> คณาจารย์โรงพยาบาลเจ้าพระยาฯ, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์เจ้าพระยาฯ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๐ – ๑๘๑.

<sup>๕๘</sup> พระพรหมมิ่งคณาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ), ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๖.

๑) สัทธาสัมปทา หมายถึง การถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศรัทธาคือความเชื่อ มีความเชื่อในปัญญาของพระพุทธเจ้าว่า เป็นอรหันต์ ที่หมดสิ้นจากกิเลสทั้งปวง ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง และมีความเชื่อในกฎแห่งกรรมว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีความอบอุ่นซาบซึ้งมีความสุขทางใจ ไม่เป็นคนอ้างว้างเลือนลอย มีศรัทธาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจให้เข้มแข็ง

๒) สติสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้มียศ มีวินัย ที่ใช้รักษาควบคุมการแสดงออกทางกาย ทางวาจา ไม่ทำความเดือดร้อนให้กับตนเองและบุคคลอื่น ทำให้เป็นคนที่มีความประพฤติที่เรียบร้อยดีงาม พุคจาในสิ่งที่เป็ประโยชน์เท่านั้น และไม่ทำให้ตนเป็นภัยต่อตนเองและสังคม มีความภูมิใจในชีวิตที่สะอาดด้วยอำนาจแห่งการรักษาศีลที่บริสุทธิ์ ได้ประพฤติแต่การอันดีงาม ด้วยความสุจริต เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ผิดประเวณี ไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้อ เป็นต้น

๓) จาคาสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่น ให้การช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเขาได้รับความเดือดร้อน เป็นการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็นคนมีน้ำใจ โอบอ้อมอารี มีความอุ่มใจ ในชีวิตที่มีคุณค่า ได้ทำประโยชน์ให้กับสังคม ด้วยการที่เป็นคนมีน้ำใจเสียสละ เป็นนักสงเคราะห์

๔) ปัญญาสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยปัญญา เป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับเป็นอริยะ เป็นผู้ที่มีความรู้ทั่วในเหตุผล บาปบุญคุณโทษ สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ มีความแก้แค้นกล้ามั่นใจ ที่จะแก้ไขปัญหา นำพาชีวิตและการกิจทั้งหลายดำเนินไปด้วยปัญญา<sup>๘๕</sup>

๓. ปรมัตถะประโยชน์ ประโยชน์สูงสุด ซึ่งประโยชน์ในอริยฐานธรรมนี้ ถือว่าประโยชน์ที่สูงสุดของชีวิตเรานั้นคือพระนิพพาน เป็นการปฏิบัติพัฒนาจิตใจของตนเอง มุ่งให้ได้ความหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งมวล เข้าถึงความสุขซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลง อันที่จะไม่ทำให้กลับไปเวียนว่ายตายเกิดอีก ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติตามหลักของอริยมรรคมีองค์แปด คือ ความเห็นชอบหรือปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ การเจรจาชอบ ๑ การทำงานชอบ ๑ การเลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ความพยายามชอบ ๑ การระลึกรู้ชอบ ๑ ความตั้งใจชอบ ๑ เพราะว่าพระนิพพานนั้นเป็นดินแดนอันเกษม ดินแดนอันสงบ ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสารอีก เป็นที่อยู่ของพระอริยเจ้าทั้งหลายที่ละจากโลกนี้ไปแล้ว พระอริยเจ้าเหล่านั้นเป็นอรหันต์ที่หมดแล้วแห่งอาสวะกิเลสทั้งหลาย<sup>๘๖</sup> ประโยชน์หรือเป้าหมายในระดับสูงสุดที่มนุษย์เราพึงบรรลุได้ คือ

<sup>๘๕</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนุษยชีวิต ฉบับพจนานุกรมภาษาอังกฤษ*, หน้า ๘.

<sup>๘๖</sup> บุ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓: ๓๕๕/๓๕๕.

พระนิพพาน เพราะเป็นสิ่งที่ เป็นอิสระอยู่เหนือโลก ผู้บรรลุพระนิพพานจะเกิดความเข้าใจ รู้แจ้ง  
 หยั่งเห็นความจริงของโลกและชีวิต เพราะว่ามีจิตที่เบิกบานแจ่มใส สามารถแก้ปัญหาในจิตใจได้  
 อย่างสิ้นเชิง มีจิตใจที่มั่นคงไม่หวั่นไหวไปตามโลกธรรม คือความผันผวนแปรเปลี่ยนของสิ่ง  
 ทั้งหลาย เมื่อบรรลุถึงประโยชน์นี้ได้ ก็ไม่ใช่เพียงเกิดประโยชน์แก่ตัวผู้บรรลุเท่านั้น แต่ยังสามารถ  
 ก่อประโยชน์และสร้างคุณค่าแก่โลกทั้งมวลอีกด้วย การได้บรรลุถึงประโยชน์ในระดับขั้นสูงสุด  
 ย่อมได้รับอานิสงส์ คือ

- ๑) ได้รับความสุขในภพปัจจุบัน
- ๒) ไม่ไปอบายภูมิ
- ๓) พ้นจากกิเลสและกองทุกข์
- ๔) ถึงสุขอันไพบูรณ์
- ๕) ไม่ต้องกลับเวียนว่ายตายเกิดในห้วงมรรณพภพสงสารอีกต่อไป<sup>๑๑๑</sup>

ประโยชน์สูงสุดที่ว่านี้ เป็นยอดปรารถนาของผู้ที่ต้องการพ้นทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ไม่  
 ต้องเป็นบุคคลที่ยังต้องแบกโลกหรือฟิงโลก แต่เป็นผู้อยู่เหนือโลก เพราะไม่ต้องเป็นผู้จมอยู่กับกอง  
 ทุกข์ มีความสุขสดใสอยู่ภายใน แม้มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันก็สามารถสร้างคุณค่าและประโยชน์ แก่  
 ผู้อื่นอีกเช่นกัน

อริยฐานธรรมนี้มีประโยชน์ต่อมนุษย์ เพราะทุกคนรู้ว่า ตั้งแต่เริ่มต้นเกิดมาเป็นมนุษย์  
 ปุถุชนจนถึงการบรรลุเป็นพระอรหันต์นั้น ทุกชีวิตมีการเวียนว่ายตายเกิดภพแล้วภพเล่าในวัฏฏ  
 สงสาร จนกระทั่งเข้าถึงเป้าหมายปลายทางของชีวิตวาระสุดท้ายคือนิพพาน หรือความพ้นจากการ  
 เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสาร ในช่วงที่เรายังไม่สามารถเข้าถึงพระนิพพานนั้น คนเรา ก็ต้อง  
 ดำเนินชีวิตของตนเองให้สมบูรณ์แบบและให้เป็นประโยชน์ที่สุด ทั้งประโยชน์ที่เป็นไป แห่ง  
 ชาวโลกและประโยชน์แห่งพระอรหันต์ โดยการนำเอาหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาเป็นหลักในการ  
 ดำเนินชีวิตให้เกิดความสุขความเจริญสูงสุด เพราะชีวิตของคนเรานั้น トラบไคที่เราจะไปไม่ถึงฝั่ง  
 แห่งพระนิพพาน ก็จะต้องมีการเกิดแล้วเกิดอีก คนที่ใช้หลักธรรมเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิต  
 เกิดชาติใดและอยู่ในสภาพเหตุการณ์อย่างไร คนเหล่านี้ก็จะมีแต่การสร้างบารมีให้กับตนเองทุกภพ  
 ทุกชาติไป ถึงจะใช้เวลานานแค่ไหนก็ตาม เพราะเขาทราบว่าหลักธรรมที่นำมาตั้งไว้ในใจเหล่านี้ ลัก

<sup>๑๑๑</sup> พระมหาเสรีชน นริสสุโร (พันธ์ประโคน), “การศึกษาวิเคราะห์ข้อปัสเสนธรรมใน  
 พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ  
 ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

วันหนึ่งเข้าจะต้องตอบแทนและเป็นประโยชน์ต่อตัวเองในภายภาคหน้า คนที่สร้างบารมี มีหลักของ อริยฐานธรรมนี้เป็นที่ตั้งแล้ว ย่อมปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นไม่ให้ขาดตกบกพร่อง<sup>๑๐๒</sup>

แม้แต่ในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าทรงเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเนมิราช พระองค์ก็ ทรงบำเพ็ญอริยฐานบารมี เพื่อประโยชน์ต่อภพภูมิในภาคหน้า เพื่อให้พระองค์นั้น ได้เข้าถึงสิ่งที่ พระองค์ต้องการ ในการอริยฐานของพระองค์ในครั้งนั้น ย่อมประกอบไปด้วยปัญญา คือความรู้แจ้ง เห็นตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย ความจริงใจ เป็นบุคคลที่มีความเชื่อมั่นในความสัจจริง การ บริจาคทานที่ยิ่ง สละสิ่งของอย่างเท่าที่ตนเองจะสละได้ พร้อมด้วยการบำเพ็ญบะ เพื่อให้ตนเองได้ ทำการเผาผลาญกิเลส เพื่อให้เกิดความสงบ ที่สมควรกับตัวพระองค์เอง<sup>๑๐๓</sup> ซึ่งในปัจจุบันนี้หลักการ อริยฐานนั้น ก็ได้พบเห็นในการทำบุญของพุทธศาสนิกชนอยู่ทั่วไป ทำบุญที่ไหนเมื่อไร ก็มีการ อริยฐานให้เข้าถึงพระนิพพานกันทั้งนั้น เพราะการอริยฐานเป็นจุดเริ่มต้นของการทำดี เพราะการ ทำดีนั้นจะต้องเริ่มต้นที่ใจ มีเข็มทิศหรือมรรคาที่จะใช้ดำเนินชีวิตของตนเองไปในภายภาคหน้า ย่อมทำให้ชีวิตตนเองได้รับประโยชน์ที่งดงาม เพราะว่าบัณฑิตที่ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ให้ เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตน เพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขแห่งตน ย่อมจะไม่ทำให้ตนเองประพฤติไป ในทางที่ชั่ว เพราะว่าบัณฑิตหรือสัตบุรุษผู้ซึ่งมีความทุกข์ที่มาจัญแล้ว ถึงแม้ตัวเองจะพลาดพลั้งไป หรือได้รับความลำบากอย่างไรก็ตาม แต่เพื่อประโยชน์สุขแห่งตน บัณฑิตเหล่านั้นก็จะไม่ละทิ้งการ ปฏิบัติธรรม เพราะว่าการปฏิบัติธรรม ก็เพื่อจุดมุ่งหมายในการแก้ไขปัญหของชีวิต ทำให้มีชีวิตที่ดี ขึ้นเจริญขึ้น มีความสุข เพื่อให้มีชีวิตอยู่ในโลกนี้โดยที่ไม่มีมีความทุกข์อะไรมาเบียดเบียนเลย พระพุทธศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี คนจะดีหรือชั่วอยู่ที่การกระทำของตนเองทั้งสิ้น สอนให้คน ปฏิบัติเพื่อพ้นจากความทุกข์ สอนให้คนเป็นคนมีการใช้ปัญญาเข้าใจในเหตุผล ไม่สอนให้เป็นคน โง่งมง่าย สอนด้วยหลักแห่งความเป็นจริง ที่ทุกคนสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้จริง และเห็น ผลจริงตามธรรมที่ตนเองปฏิบัติ นั้น จนทำให้สามารถบรรลุธรรมคือความสิ้นทุกข์ หมคกิเลส ตามที่ พระองค์ได้ตรัสสอนไว้ หากมุ่งหมายเพื่อให้คนไปสวรรค์<sup>๑๐๔</sup> เพราะสวรรค์นั้นไม่เป็นที่สิ้นสุด ของชีวิต ยังอยู่ในวัฏสงสาร ยังไม่ใช่ที่พระอริยเจ้าต้องการไป

<sup>๑๐๒</sup> ศุภวรรณ พ.พรรณวงศ์ กรีน, คู่มือชีวิต ภาคศีลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (ปทุมธานี : สกายบุ๊กส์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕-๕๐.

<sup>๑๐๓</sup> พุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๒๔๕ - ๒๗๕/๕๑๓ - ๕๑๘.

<sup>๑๐๔</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), ตัวกู ของกู ฉบับคู่มือลัดอักษร, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา), หน้า ๒๐ - ๒๑.

## ๒.๕ แนวคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิต

ความหมายความมั่นคงของชีวิตมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

### ๒.๕.๑ ความหมายของคำว่า ความมั่นคงของชีวิต

ความมั่นคงของชีวิต หมายถึง ชีวิตของคนที่น่าหลักธรรมไปใช้ในการดำรงชีวิต สามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์เข้ากับชีวิตประจำวันของตนเองได้ ในการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ก็เป็นไปในครรลองครองธรรม ทำให้มีชีวิตที่สมบูรณ์แบบ สามารถอยู่เหนืออุปสรรคต่าง ๆ ได้ หลักธรรมเหล่านั้นเมื่อนำมาปฏิบัติแล้ว ทำให้ตนเองได้รับความสุขสงบ เป็นคนที่มีความมั่นใจ เข้าใจในชีวิตของตนเอง ทำให้สามารถเอาชนะสิ่งชั่วร้ายต่างๆ ได้ ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส ตัณหา อันทำให้เราเกิดความกำหนัด ชัดเคือง ลุ่มหลง และมีวาม<sup>๑๑๕</sup> ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม รู้จักพิจารณารู้เท่าทัน ตั้งสติให้ถูกต้องต่อสภาวะอันหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ คือ ได้ยศ เสื่อมยศ ได้ลาภ เสื่อมลาภ มีสุข มีทุกข์ มีสรรเสริญ มีนินทา โลกธรรมนี้เป็นสิ่งที่เกิดได้กับทุกคนทั้งผู้ที่เป็ นปุถุชนและผู้ที่เป็นอริยสาวก<sup>๑๑๖</sup>

เมื่อโลกธรรมมากระทบกับชีวิตแล้ว ก็ไม่มีความทุกข์โศกเสียใจเมื่อประสบกับสิ่งที่ตนเองไม่ปรารถนา หรือดีใจในโลกธรรมที่ตนเองชอบมากระทบ รู้เท่าทันเกี่ยวกับโลกธรรม เหล่านั้นเพราะว่ามันไม่แน่นอน สามารถเกิดขึ้นกับเราได้ตลอดเวลา ทำให้วางใจเป็นกลางได้ ตลอดเวลา ก็เพราะว่าได้ดำเนินชีวิตของตนอย่างดีที่สุด เป็นคนที่ไม่ประมาทในความเป็นอยู่ของชีวิต เพราะความประมาททำให้ตนเองตกต่ำ แล้วก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของมาร<sup>๑๑๗</sup> ส่วนบุคคลที่ไม่มี ความประมาทยอมทำให้ชีวิตมีแต่ความมั่นคงในการดำเนินชีวิต เมื่อมีอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นก็ สามารถหาทางป้องกันได้ มีเชื่อมั่นในคุณงามความดีที่ตนเองได้ทำ มีศีลธรรมเป็น เครื่องคอย ควบคุมเพื่อให้ตนเองมีความสงบทางกาย วาจา และทางใจ จะทำ จะพูด จะคิดอะไร ก็จะทำในสิ่งที่ ทำให้ตนเองและคนอื่นไม่ได้รับความเดือดร้อน จากสิ่งนั้น<sup>๑๑๘</sup> และได้ใช้ชีวิตนั้นให้เกิด คุณประโยชน์คุ้มค่ากับการที่ได้เกิดมา ในช่วงที่ยังมีชีวิตอยู่ก็มุ่งทำแต่ประโยชน์ให้กับชีวิตของ ตนเองและประโยชน์ต่อส่วนรวม เพราะคนที่มีความมั่นคงในชีวิตดีแล้วย่อมกล่าวสอนคนอื่นให้ทำ ตามได้ หมายถึงการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติธรรมจนทำ

<sup>๑๑๕</sup> พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก, *ชนะใคร ไม่ทำชนะใจตน*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามกดา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

<sup>๑๑๖</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *ธรรมนุญชีวิต ฉบับพากย์ภาษาอังกฤษ*, หน้า ๔๖.

<sup>๑๑๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, หน้า ๓๑๕.

<sup>๑๑๘</sup> พระวรวงศ์ วรธมโม, *พุทธจริยธรรมเพื่อนุชยชาติ (ฉบับสมบูรณ์)*, หน้า ๔.



ให้จิตตั้งมั่นอย่างแน่วแน่ มีความสงบเยือกเย็นเบาสบาย อกุศลมูลหรือกิเลสต่าง ๆ ไม่สามารถเข้าครอบงำจิตใจได้ ทำให้เป็นจิตที่สะอาดบริสุทธิ์

พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนให้พุทธบริษัททั้งหลายให้พิจารณาว่า ความสุขหรือความทุกข์ข้อนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา แต่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นของไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นทุกข์ คือมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา เมื่อพิจารณาอยู่เป็นประจำ จนทำให้เกิดความเห็นแจ้งรู้จริงในอริยสัจ คือความจริง ๔ ประการ ว่า ความทุกข์มีอยู่จริง สิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์มีอยู่จริง ธรรมเป็นเครื่องดับทุกข์มีอยู่จริง ธรรมเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นเครื่องดับทุกข์มีอยู่จริง ซึ่งเป็นความจริง ๔ อย่างของพระอริยเจ้า พระอริยเจ้าเห็นว่าความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ซึ่งสัตว์ยังคงเวียนว่ายตายเกิดทนรับความลำบากอยู่ในวัฏสงสารนั้นก่อให้เกิดความทุกข์จริง ค้นหา คือ ความอยากความดิ้นรนของสัตว์นั้น ก่อให้เกิดความทุกข์จริง พระอมตมหานิพพาน ไม่มีเกิด ไม่มีแก่ ไม่มีเจ็บ ไม่มีตาย เป็นที่ดับทุกข์จริงและสุขจริง ข้อปฏิบัติให้ถึงดับทุกข์มีอยู่จริง ซึ่งพระอริยมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมเห็นจริงแจ้งประจักษ์ในธรรมทั้ง ๔ อย่างแล้ว จึงทำการสั่งสอนสัตว์ให้รู้ตามความจริงนั้น เพื่อจะให้ละทุกข์และเข้าถึงความสุขหรือความมั่นคงของชีวิตที่แท้จริง<sup>๑๐๕</sup>

เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้วสุขหรือทุกข์นั้น ๆ ก็ไม่สามารถเข้าครอบงำได้ ไม่มีความยินดียินร้ายต่อความทุกข์ความสุขเหล่านั้น จึงทำให้มีชีวิตที่มั่นคงสมบูรณ์<sup>๑๐๖</sup> ชีวิตที่มั่นคงย่อมเป็นชีวิตที่สมบูรณ์แบบ คือมีความพอดี ปฏิบัติตนให้อยู่ในอริยมรรค มีการพัฒนาชีวิตของตนเองอยู่ตลอดเวลา นั่นคือการทำจิตใจของตนเองให้เจริญ ทำให้มากขึ้น ทำให้ดีขึ้น<sup>๑๐๗</sup> สามารถดำเนินชีวิตให้มีความสุขและปลอดภัย ก่อให้เกิดความมั่นใจ วิธีทางในการดำเนินชีวิตก็จะไม่ทำให้ตนเองตกต่ำ ทำให้สามารถคลี่คลายปัญหาของชีวิตที่ตนเองประสบอยู่ให้ผ่านพ้นไปด้วยดี ได้ก่อให้เกิดความสามารถในการที่จะแหวกว่ายข้ามแห่งวงล้อม คือ วัฏสงสาร หรือการเวียนว่ายตายเกิด ข้ามพ้นสงสารหรือบ่วงแห่งพญามารได้ นำพาตนให้ไปถึงฝั่งดินแดนอันเกษม ซึ่งการที่จะทำให้เราเข้าไปถึงดินแดนอันเกษมนั้นได้ ก็ต้องมีการปฏิบัติธรรมในการยกจิตใจสูงขึ้น ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาทางจิต หรือการบำเพ็ญจิตภาวนา เป็นการชำระจิตใจของตนเองให้ขาวสะอาด ปราศจากกิเลสทั้งหลาย ทำให้จิตพบกับความสงบสุขจากการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมนี้ก็เพื่อทำให้ชีวิตมีแก่นสาร มีความมั่นคงที่แท้จริง ชีวิตที่มีความมั่นคงก็เหมือนต้นไม้ที่มีแก่น มีรากแก้วที่ยังลึกลงไปดิน มีกิ่งก้านสาขา

<sup>๑๐๕</sup> อรรถกถา มัชฌิมกนิยคาถา, อารมณฺชนและคัคคิทธิของสมเด็จฯ สมุดสมเด็จ ๑, (นนทบุรี : สยามพระ, ๒๕๕๑), หน้า ๕๒.

<sup>๑๐๖</sup> สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ความจริงที่ต้องเข้าใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๐.

<sup>๑๐๗</sup> พระธรรมโกศาจารย์, ไม่สามขา, (กรุงเทพฯ : ไพลินบุ๊คเน็ด, ๒๕๔๕), หน้า ๘ - ๕.

ที่แข็งแรง แม้จะถูกลมพัด พายุถล่ม ก็สามารถยืนอยู่ได้โดยไม่หักโค่น ชีวิตคนเราก็เช่นกัน ชีวิตที่มีแก่นสาร ย่อมเป็นชีวิตที่มีหลักธรรมในจิตใจเพื่อเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่ว มีความมั่นคงในการต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ มีจิตใจที่เข้มแข็งเด็ดเดี่ยว จนทำให้กิเลสตัณหาต่าง ๆ ไม่สามารถเข้ามามีอำนาจเหนือตนได้ จึงเป็นชีวิตที่มีแต่ความสงบ สุข เย็นสบาย ปลอดภัย โปร่ง ไม่มี ความทุกข์ ทำให้เป็นชีวิตที่อยู่บนโลกใบนี้ด้วยความมุ่งมั่นในการทำคุณงามความดี มั่นใจในความเป็นอยู่ของตนเอง ว่ากิเลสต่าง ๆ ไม่สามารถครอบงำได้ เปรียบชีวิตเป็นเหมือนภูเขาสูง ที่สามารถต้านความแรงของลมพายุ ความร้อนของแดดที่แผดเผา ความชื้นของน้ำฝน ที่มีมากระทบตนในแต่ละวัน<sup>๑๑๒</sup> เมื่อเข้าใจชีวิตแบบนี้แล้ว ย่อมทำให้มีความมั่นคงในทางโลกและทางธรรม เป็นชีวิตที่ไม่ถลำพลาด เกิดมาชาตินี้ได้ถือว่าเป็นชีวิตที่สมบูรณ์แบบจริง ๆ

### ๒.๕.๒ ลักษณะความมั่นคงของชีวิต

ดังอธิบายในเรื่องเกี่ยวกับความมั่นคงของชีวิตนั้น จำเป็นต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับศัพท์ เพราะความมั่นคงของชีวิตหรือชีวิตที่มีความมั่นคง เราสามารถแยกศัพท์ออกได้เป็นสองส่วนด้วยกัน ได้แก่ ส่วนแรก คือ ความมั่นคง ส่วนที่สองคือ ชีวิต ดังนั้นเราจะต้องเข้าใจในเรื่องของความมั่นคงและชีวิตเสียก่อน มีรายละเอียดดังนี้

#### ๑. ส่วนแรกความมั่นคง

คำว่า ความมั่นคง คือ การที่มีจิตใจ ใจคอมั่นคง เด็ดเดี่ยว ไม่หวั่นไหวกับอุปสรรคหรือสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบ เช่น โลกธรรมทั้งแปด คือ มีสุข มีทุกข์ ได้ลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ ได้รับการสรรเสริญ และถูกนิินทา<sup>๑๑๓</sup> เป็นผู้ที่มึจิตใจและมีบุคลิกลักษณะเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคงสงบ เยือกเย็น สุภาพ นุ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระฉับกระเฉง กระจ่างปรี่กระเปร่า เบิกบาน งามสง่า รู้จักทำใจให้สงบและสะกดพ่อนเบาความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจ เรียกแบบสมัยใหม่ว่ามีความมั่นคงทางอารมณ์ ดำเนินชีวิตอย่างมีสติตามคู่มือทันพฤติกรรมทางกาย วาจา<sup>๑๑๔</sup> มีชีวิตอยู่บนโลกนี้ด้วยความสุข ถ้าหากไม่มีความมั่นคงเป็นหลักหรือกำแพงให้กับตนเองแล้ว ย่อมจะเป็นคนที่ทำอะไรไม่ประสบความสำเร็จ เป็นชีวิตที่เกิดมาแล้วไม่มีประโยชน์และหาค่าอะไรไม่ได้เลย เพราะว่าการที่จะทำให้ความมั่นคงเกิดขึ้นกับชีวิตได้นั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า สิ่งที่จะทำให้ชีวิตมีความสำเร็จได้นั้นจะต้อง

<sup>๑๑๒</sup> พีรพัฒน์ สุกถลักษณ์, คัมภีร์ชีวิต : คิออย่างพระพุทธเจ้าแล้วเราจะไม่ทุกข์, (นนทบุรี : บริษัทชบา พับลิชชิงเวิร์กส์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๑.

<sup>๑๑๓</sup> ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๕๓.

<sup>๑๑๔</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๓๔.

มีความพยายาม ความพยายามเป็นเรื่องที่ท่านทั้งหลายต้องกระทำ พระตถาคตทั้งหลายเป็นแต่เพียงผู้บอกทางเท่านั้น<sup>๑๑๕</sup>

ส่วนการดำเนินชีวิตเพื่อให้พบกับความมั่นคงนั้น เป็นสิ่งที่ละท่านจะพึงศึกษาและปฏิบัติเอาเอง เพราะธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความมั่นคงนั้น เป็นแนวทางเพื่อทำให้ตนเองไปสู่ความพ้นทุกข์ มีความสุขที่ถาวร เพราะความมั่นคงที่เราสร้างกับชีวิตนี้เป็นสิ่งที่สะอาด บริสุทธิ์ เป็นชีวิตที่อยู่ด้วยการไม่เบียดตนเองและผู้อื่น แต่ในทางตรงกันข้ามกับเป็นชีวิตที่ปล่อยวาง เพราะการปล่อยวางทุกอย่างเป็นความสุขที่ประเสริฐ<sup>๑๑๖</sup> ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในตัวในตนของเรา ซึ่งพระพุทธศาสนานั้นเน้นสอนให้มนุษย์เราให้มีความเข้าใจอย่างถูกต้องทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ แล้วก็จะได้พบกับสิ่งที่ดีหรือสิ่งที่มีความประเสริฐที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้รับโดยไม่ต้องสงสัยเลย ซึ่งพระพุทธศาสนาของเรามีความมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากหลักธรรมคำสอน มีการพิจารณาให้รอบคอบ แล้วนำไปปฏิบัติจนทำให้เกิดความมั่นคงต่อตนเอง โดยที่ไม่เสียทีที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้คนปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น สอนให้คนมีปัญญา รู้เหตุรู้ผล ไม่มัวเมา มีเป้าหมายของการดำเนินชีวิตที่เป็นไปในทางที่ถูกต้อง<sup>๑๑๗</sup>

## ๒. ส่วนที่สอง คือ ชีวิต

คำว่า ชีวิต เป็นภาษาบาลี โดยมีรากศัพท์มาจากชีวธาตุ ในอรรถว่า ความเป็นลงอิ อากม และต ปัจจัยในกิริยาภิกตฺวาในบาลี ไวยากรณ์ แปลว่าเป็นแล้ว หรือความเป็นนั่นเอง ตรงกันข้ามกับความไม่เป็น<sup>๑๑๘</sup> ความหมายของชีวิต ตามทัศนะของท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายของชีวิตไว้หลายนัย กล่าวคือ ชีวิต ตามรูปศัพท์หมายถึงความเป็นอยู่ การดำรงอยู่<sup>๑๑๙</sup> ซึ่งเป็นความเป็นอยู่หรือการดำรงอยู่ของชีวิตนั้น จะเป็นหน่วยรวมขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มาประกอบกันเข้าเพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ได้ ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้กล่าวถึงชีวิตไว้ว่า ตามหลักความเป็นจริงของธรรมชาติกล่าวถึงชีวิตไว้ว่า เป็นที่รวมของขันธ์ ๕ คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์

<sup>๑๑๕</sup> พระธรรมโกศาจารย์ , ความสำนึกแห่งชีวิต, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา), หน้า ๔.

<sup>๑๑๖</sup> พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ), ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๐.

<sup>๑๑๗</sup> พระธรรมโกศาจารย์ , ตัวกู ของกู ฉบับผู้มีอดัดตา, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา), หน้า ๑๔๑.

<sup>๑๑๘</sup> ฟั้น ดอกบัว, พุทธปรัชญาแห่งชีวิต, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑

<sup>๑๑๙</sup> พระมหาเสรีชน นริศสุโร (พันธ์ประโคน), การศึกษาวิเคราะห์ห่อปัสเสนธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๑๑๗.

และวิญญาณชั้น ๖ โดยได้มีการดำเนินอาศัยซึ่งกันและกัน ตามหลักของปฏิจสมุปบาท เป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง ทุกขัง สภาพของความเป็นทุกข์ อนัตตา สภาพที่ไม่มีตัวตน ชีวิตที่กล่าวถึงในงานวิจัยนี้ เป็นชีวิตของมนุษย์ที่ประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ ซึ่งหมายเอาชีวิตของคนที่อยู่บนโลกนี้ และชีวิตของมนุษย์เหล่านี้ เป็นชีวิตที่มีศักยภาพความเป็นอยู่ ความสมบูรณ์ของร่างกายและจิตใจ ที่มีปัญญาในการดำเนินชีวิตของตนเองตามหลักธรรม ให้ไปถึงจุดเป้าหมายสูงสุดในชีวิตตามที่ตั้งใจเอาไว้ได้<sup>๑๒๐</sup>

เรื่องของชีวิตเป็นเรื่องที่น่าสนใจ น่าทำความเข้าใจ ความหมายเกี่ยวกับชีวิตนั้น ถ้ามีคนมาถามว่าชีวิตคืออะไร ก็คงจะตอบยากเช่นกัน คือไม่รู้จะตอบว่าอย่างไร ว่าชีวิตคืออะไร เพราะต่างก็ไม่รู้ว่าชีวิตคืออะไรอยู่เหมือนกัน<sup>๑๒๑</sup> ชีวิตแปลตามศัพท์ว่า ความเป็นอยู่<sup>๑๒๒</sup> ชีวิตคือความเป็นอยู่ ซึ่งมีความหมายตรงกันข้ามกับความตาย<sup>๑๒๓</sup> ชีวิต คือ ความเปลี่ยนแปลง เพราะว่าชีวิตของเรานั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ชีวิตอยู่ได้เพราะความเปลี่ยนแปลง มีการเคลื่อนไหว มีความต้องการอาหารทั้งที่เป็นอาหารที่ใช้เลี้ยงร่างกายและจิตใจ มีความต้องการปัจจัย ๔ ในการดำรงชีพ และมีความกลัวภัยต่าง ๆ ที่จะมาสู่ตน<sup>๑๒๔</sup> ชีวิตคืออายุ<sup>๑๒๕</sup> ชีวิต คือการรวมอยู่ของกายกับใจ เพราะชีวิตประกอบด้วยรูปนาม หรือกายกับใจ กายใจรวมกันเข้าเราก็ยังเป็นคนมีชีวิต กายใจแยกออกจากกันก็หมดชีวิต<sup>๑๒๖</sup> คำว่าชีวิตมิได้มีความหมายเพียงความเป็นอยู่แห่งร่างกาย แต่ยังหมายถึงความสุข ความทุกข์ ความเจริญ ความเสื่อมของบุคคลในทางต่าง ๆ ด้วย<sup>๑๒๗</sup> ชีวิต คือความ

<sup>๑๒๐</sup> พระมหาเสรีชน นริศสุโร (พันธ์ประโคน), การศึกษาวิเคราะห์ห่อปัสเสนธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๑๑๗.

<sup>๑๒๑</sup> พระพรหมมิ่งกลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), วงล้อแห่งชีวิต ธรรมะสำหรับการดับทุกข์ สู่ทางชีวิตอันประเสริฐ, (กรุงเทพฯ : ไทยควอลิตี้บุ๊คส์ (๒๐๐๖).๒๕๕๐), หน้า ๔๒.

<sup>๑๒๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๗.

<sup>๑๒๓</sup> ราชบัณฑิตยสภา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๓๖.

<sup>๑๒๔</sup> พระพรหมมิ่งกลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่, (กรุงเทพฯ : สถาบันบันลือสาสน์), ๒๕๕๐, หน้า ๓๑.

<sup>๑๒๕</sup> สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, ชีวิตนี้สำคัญนัก, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา), หน้า ๑.

<sup>๑๒๖</sup> พระพรหมมิ่งกลาจารย์, ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่, หน้า ๑๒.

<sup>๑๒๗</sup> สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, ความจริงที่ต้องเข้าใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓.

เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงแปรปรวนและชีวิตก็อยู่ได้ด้วยไหวเปลี่ยนแปลงแปรปรวน<sup>๒๕</sup> ในอีกความหมายหนึ่ง ชีวิตของคนเรานั้น ตามความหมายที่เกี่ยวกับหลักของธรรมะ ก็ได้หมายความเอาเรื่องของเบญจขันธ์ หรือ ขันธ์ ๕ ซึ่งหมายเอาว่าชีวิตของคนเรานั้นประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยต่าง ๆ จัดเข้าเป็นหมวดหมู่ได้ ๕ หมวด เรียกว่ารวมว่าขันธ์ ๕ คือ ๕ กอง หรือ ๕ ประเภท ซึ่งหน่วยย่อยทั้ง ๕ ประเภทนี้ ได้แก่

๑. รูป คือหมายเอาสิ่งที่รวมกันเป็นร่างกาย สิ่งที่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรม
๒. เวทนา หมายถึง ความรู้สึกสุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์
๓. สัญญา ความจำได้หมายรู้ การกำหนดเอาการรู้จักสิ่งต่าง ๆ
๔. สังขาร คือ ความนึกคิดต่าง ๆ ตลอดถึงความดี ความชั่ว ที่ประกอบกับความรู้สึกนึกคิดเหล่านั้นเป็นคุณสมบัติของจิตใจ ที่ปรุงแต่งใจของเราให้เป็นไปต่าง ๆ เมื่อปรุงแต่งใจเสร็จแล้วก็ปรุงแต่งความคิด ปรุงแต่งการพูด และการกระทำต่าง ๆ ที่แสดงออกทางกาย
๕. วิญญาณ หมายถึง ความแห่งความรู้ ที่ทำงานทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็น การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งจากจากความหมายของขันธ์ ๕ ข้างต้น เมื่อประกอบกันเข้าแล้ว ก็เป็นชีวิตของเรา ว่าที่จริงที่เราเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ หรือว่าเรามีชีวิตอยู่ได้ตลอดเวลา ก็เพราะเราแบก บริหาร ปรังคับประครอง ขันธ์ ๕ นี้เอง<sup>๒๖</sup> ในส่วนประกอบของชีวิตของเรานั้นก็มีส่วนประกอบอยู่ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นส่วนประกอบของร่างกาย และส่วนประกอบของจิตใจ ส่วนที่เป็นร่างกายนั้นเป็นรูปธรรม สามารถมองเห็นและสัมผัสได้ ส่วนที่เป็นจิตใจเป็นนามธรรม มองไม่เห็นสัมผัสไม่ได้ ถ้าจะพูดแบบวิทยาศาสตร์ ชีวิตก็คือความสัมพันธ์ระหว่างสสารกับพลังงาน ร่างกายซึ่งเป็นสสารคือเครื่องมือของจิตใจซึ่งเป็นพลังงาน แต่สองอย่างนี้ต้องปฏิสัมพันธ์กัน และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน<sup>๒๗</sup> แต่สำหรับคนทั่วไป ความหมายของชีวิตอยู่ที่ชีวิตในทางปฏิบัติ หรือชีวิตที่มีการดำเนินอยู่เป็นประจำในแต่ละวัน ซึ่งก็ได้แก่การติดต่อที่เกี่ยวข้องกับโลก สิ่งที่ทำให้ความหมายแก่ชีวิต หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า ชีวิตตามความหมายของมนุษย์ คือ ชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับโลก<sup>๒๘</sup> อาศัยอยู่บนโลกต้องเกี่ยวข้องกับโลกทั้งทางที่เป็น โลภียะและที่เป็น

<sup>๒๕</sup> ศิริพงษ์ จันทร์หอม, *ธรรมชาติของชีวิต Way of Life*, (กรุงเทพฯ : สยามอินเตอร์บุ๊ค, ๒๕๔๘), หน้า ๖๑.

<sup>๒๖</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *กระแสธรรม เพื่อชีวิตและสังคม*, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗ - ๖๘.

<sup>๒๗</sup> สนอง วรอุไร, *ทำชีวิตให้ดีและมีสุข*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

<sup>๒๘</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, หน้า ๒๖.

โลกุตระ ชีวิตของเราที่เกิดมานั้นมีความสำคัญเป็นที่สุด เหนือสิ่งอื่นใดนั้น ชีวิตทุกชีวิตที่เกิดมาบนโลกใบนี้ จะต้องมีการต่อสู้ดิ้นรน ขวนขวาย เพื่อให้ตนเองได้อยู่รอดปลอดภัย ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะว่า ชีวิตจะทำให้ความหมายทุกอย่างมีขึ้น แต่ถ้าหากว่าไม่มีชีวิตแล้ว ความหมายความมุ่งหวังต่างๆ ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยการมีชีวิตทำขึ้นทั้งนั้น เพราะคนที่ไม่มีชีวิตหรือคนที่ตายแล้ว หมดลมหายใจแล้วจะทำอะไรไม่ได้เลย

ดังนั้นเราจะเห็นว่าทุกชีวิตจะต้องพยายามรักษาชีวิตของตนเองให้ดีที่สุดให้ยืนยาวที่สุด ให้มีความปลอดภัยมากที่สุด และทำให้ชีวิตของตนเองมีแต่ความสุขสบาย เช่นเมื่อเจ็บป่วยเป็นไข้ ก็ต้องไปพบแพทย์ หิวหรือกระหายก็ต้องแสวงหาอาหารและน้ำเพื่อบริโภคเพื่อให้ชีวิตมีความอยู่รอด เมื่อมีภัยอันตรายเกิดขึ้นก็ต้องพยายามหาทางป้องกันภัยเหล่านั้น เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาชีวิตของตนเองให้อยู่รอดปลอดภัยนั่นเอง ยิ่งไปกว่านั้นก็ยังมีความปรารถนาให้ชีวิตของตนเองยืนยาวหลังจากที่ตายไปแล้วอีกด้วยเช่นกัน ขอให้ชีวิตของตนเองเมื่อตายแล้วได้ไปสู่สวรรค์หรือไปสู่นิพพาน เพื่อทำให้ชีวิตของตนเองมีความสุขยิ่งขึ้นไป จนกระทั่งถึงความสุขที่สุดชั่วฉับวันครั้น ไม่มีใครต้องการให้ชีวิตของตนเองเดือดร้อนหรือตายแล้วต้องตกนรก ดังนั้น ชีวิตของเราที่เกิดมาจึงมีคุณค่าที่สำคัญที่สุด เป็นที่หวงแหนที่สุดของแต่ละชีวิต เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่เกิดมาแล้วได้ใช้ชีวิตของตนเองช่วยเหลือผู้อื่นจึงได้บุญมาก ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลใดก็ตาม ได้ทำลายชีวิตของบุคคลอื่น ก็จะได้ผลแห่งบาปมากเช่นกัน<sup>๑๓๒</sup>

ในทัศนะของพระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงปู่ปัญญานันทะ) ท่านกล่าวว่า ชีวิต คือ ความเป็นอยู่ อยู่อย่างมีความสุขและอยู่รอดปลอดภัยจากอันตรายทั้งหลาย ชีวิตคือการเปลี่ยนแปลง ความเปลี่ยนแปลงคือชีวิต เพราะว่าชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเราจึงอยู่ได้ เช่น หายใจเข้า ออกอยู่ตลอดเวลา มีการกินอาหารอยู่เสมอ มีการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงอิริยาบถอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดอยู่กับที่ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในการประกอบเป็นร่างกายและสามารถทำให้มีชีวิตอยู่ได้นั้น จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด และก็เป็นความเปลี่ยนแปลงให้เป็นที่เรียบร้อยและดีขึ้น ไม่เป็นไปในทางที่ทำให้ตนเองไปสู่ความเสื่อมและพบกับความเดือดร้อน เพราะการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นนั้น ย่อมจะต้องมีการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลาจนกระทั่งถึงจุดสูงสุด เพราะว่าชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาให้ดีขึ้นนั้น จะเป็นชีวิตที่มีความประเสริฐ เป็นชีวิตที่มีคุณค่า เป็นไปเพื่อความก้าวหน้า เป็นไปเพื่อเป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อบุคคลอื่น จนกระทั่งถึงจุดสุดท้ายของการเปลี่ยนแปลงที่มีการพัฒนา

<sup>๑๓๒</sup> พิน คอกบัว, พุทธปรัชญาแห่งชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๘๖.

เต็มที่แล้วคือ ความหลุดพ้นจากกองกิเลส พ้นจากวัฏฏะสงสาร นั่นคือสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการไปให้ถึง<sup>๑๓๓</sup>

อย่างไรก็ตามความมั่นคงของชีวิตในทัศนะของพุทธปรัชญา ได้พยายามเน้นเรื่องชีวิตมนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งปัญหาความทุกข์นานาประการ และเป็นศูนย์กลางแห่งปัญญาความรู้ ที่จะก่อให้เกิดปัญญาแก้ดูแลการดำเนินวิถีชีวิตให้เป็นไปได้อย่างถูกต้อง จนสามารถบรรลุถึงเป้าหมายสุดท้ายสูงสุดของชีวิต สามารถดับทุกข์ดับกิเลสของชีวิตได้อย่างสิ้นเชิง<sup>๑๓๔</sup> ดังนั้น ความมั่นคงของชีวิตจึงหมายถึงเป็นชีวิตที่มีพื้นฐาน มีความมั่นคงหวานใหวายก หรือลุ่มละลวยยาก มีความสะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย มีความสว่างไสวแจ่มใสไม่มีคมนท และมีความสงบเย็น เป็นชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่นด้วย ตัวเองมีความสงบเย็นแล้วก็ยังเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่นด้วย และเป็นชีวิตที่มีเสรีภาพโดยแท้จริง ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องบังคับ จนเป็นทาสกิเลสเป็นทาสของตัณหาชีวิตที่มีพื้นฐานอันมั่นคงนั้น จะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐานของชีวิต

เมื่อมีธรรมะแล้วก็มีพื้นฐานอันมั่นคง มีรากฐานอันมั่นคง สามารถที่จะทนรับหรือทรงไว้ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่เป็น ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตอีกมากมาย ถ้าชีวิตไม่มั่นคงก็หมายความว่า เป็นทาสของกิเลส ชีวิตก็จะทำอะไรให้กิเลสทั้งนั้น ไม่มีประโยชน์แก่ความเป็นมนุษย์แม้ของตนเอง ชีวิตที่มั่นคงมีธรรมะสูงสุดก็คือ มีธรรมะที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่นำมาประพฤติปฏิบัติ ถ้าชีวิตที่ยังไม่รู้จักรัศมีธรรมะที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาก็จะเอา ไปใช้เป็นรากฐานที่มั่นคงไม่ได้ ความมั่นคงของชีวิตก็ไม่เกิดขึ้น ชีวิตของมนุษย์ที่เกิดมาแล้วใน โลกนี้ ได้ทำคุณประโยชน์ให้กับตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เป็นผู้มีความตั้งมั่น ยึดมั่น ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะยังไม่ถึงฝั่งแห่งพระนิพพาน ก็มีความมั่นคงในชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มั่นคงในอาชีพการงาน การดำเนินชีวิตให้มีความมั่นคงได้นั้น จะต้องใช้หลักของธรรมะเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ใช้เป็นแนวทางของการปฏิบัติที่จะทำให้ชีวิตพ้นจากความทุกข์ เป็นทางที่เป็นประโยชน์ฝ่ายเดียว<sup>๑๓๕</sup> เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์ มีความรักชีวิต รักความสุขเกลียดความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น มีความต้องการทั้งภายนอกและภายใน ความต้องการภายนอก คือ มีความต้องการสิ่งที่เป็นเครื่องอุปโภค บริโภค ต้องการปัจจัยสี่ เครื่องอำนวยความสะดวก ต้องการอยู่

<sup>๑๓๓</sup> พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), **ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

<sup>๑๓๔</sup> พระมหาทองสุข สุจิตโต (ไกรพงษ์), การศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตมนุษย์ในทรรศนะพุทธปรัชญา, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕ - ๖.

<sup>๑๓๕</sup> พระพรหมมิ่งคลาจารย์, **ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่**, หน้า ๑๑.

ร่วมกับบุคคลอื่นอย่างมีความสุข โดยปราศจากการเบียดเบียนแก่งแย่งชิงดีซึ่งกันและกัน ส่วนความต้องการภายใน คือ ความต้องการความสุข ความสงบทางใจ ที่มนุษย์จะต้องมีการบำเพ็ญ ประพฤติปฏิบัติธรรม บำเพ็ญ ทานา ต้องการรักษากาย วาจา ใจ ให้เป็นปกติ

ในอีกแนวทางหนึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านได้ให้ความหมายว่า ความมั่นคงของชีวิต คือคนที่มีความมั่นใจในชีวิตของตนเองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่หวาดหวั่นพรันพรึงต่ออันตรายทั้งหลายแม้กระทั่งต่อความตาย ก็เพราะว่าได้ดำเนินชีวิตของตนอย่างดีที่สุด และได้ใช้ชีวิตนั้นให้เกิดคุณประโยชน์คุ้มค่ากับการที่ได้เกิดมา เกิดมาแล้วสิ่งที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ก็รับแรงขวนขวายทำในสิ่งนั้นโดยทันที ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ไม่ปล่อยเวลาที่มีอยู่ให้เสียโดยเปล่าประโยชน์ หมายถึงการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จนทำให้จิตตั้งมั่นอย่างแน่น ความชั่วหรืออกุศลมูลไม่สามารถเข้าครอบงำได้ จนเข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพานหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง พ้นจากสังสารวัฏโดยสิ้นเชิง<sup>๓๖</sup> เพราะว่าการหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวงนั้น เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดพระอรหันต์ทั้งหลายสรรเสริญ การหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสได้นั้นย่อมทำให้เราไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ทำให้เกิดความสุขและทำให้มีความมั่นคงทั้งทางโลกและทางธรรม ชีวิตของมนุษย์จะมีความมั่นคง หรือมีความประสบความสำเร็จ มีสาระของความเป็นมนุษย์ที่ได้เกิดมา มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย เพราะสามารถนำปรัชญาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มาใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองได้ ทำให้ชีวิตประสบแต่ความสุขและความสำเร็จ ปราศจากความทุกข์ ถ้าหากว่ามนุษย์เราประพฤติดนเองผิดไปจากหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา ผิดไปจากจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศีลธรรมอันดีงามแล้วก็จะทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นพบแต่ความเสื่อมเสียชื่อเสียง ทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น เมื่อมนุษย์ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในหลักธรรมคำสั่งสอนที่ดีงามแล้ว ก็จะทำให้ชีวิตนั้นมีแต่ความเจริญมั่นคงตลอดไป<sup>๓๗</sup> และในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าท่านได้วางปรัชญา หรือแนวทางในการดำเนินชีวิตไว้ให้เราได้ใช้เป็นหลักยึด และปฏิบัติตามมีอยู่ด้วยกัน ๓ ประการ คือ

ประการที่ ๑ อุดมการณ์ อุดมการณ์เป็นเป้าหมายที่สูงสุดในชีวิตของตัวเราเอง ใช้เป็นแนวทางเพื่อให้ชีวิตเดินทางไปสู่เป้าหมาย มีแผนทีในการดำเนินชีวิตที่แน่นอน เป็นสิ่งที่ทำให้เกิด คือความสุขที่แท้จริง ในทางพระพุทธศาสนานั้น การที่ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน เว้นในสิ่งที่ควรเว้น ทำหรือประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ควรทำหรือควรประพฤติปฏิบัติ เป็นต้น

<sup>๓๖</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมมนุษย์ชีวิต ฉบับพากย์อังกฤษ*, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๑.

<sup>๓๗</sup> วัดโพธิ์ศรีวนาราม, *ที่ระลึกในงานวันบูรพาจารย์รำลึก*, (นครราชสีมา : สมาธิการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔.



ประการที่ ๒ หลักการ พระพุทธองค์ท่านได้วางแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสุขที่มั่นคงยั่งยืนแห่งชีวิตในบทของโอวาทปาฏิโมกข์ไว้ว่า เว้นจากการทำชั่ว กระทำแต่ความดี และทำจิตของตนเองให้ผ่องใส ซึ่งเป็นหลักของการที่ทำให้ชีวิตมีความมั่นคงอย่างแท้จริง

ประการที่ ๓ วิธีการ คือ การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความสุข หรือความมั่นคง ความหลุดพ้นอย่างแท้จริง ทั้งการรักษาศีล เจริญภาวนา เป็นวิธีการที่ทำให้จิตสงบ ผ่องใสและบริสุทธิ์ซึ่งวิธีการนี้เป็นการปฏิบัติธรรมให้เข้าถึงธรรมชั้นสูงสุด ที่เรียกว่าโลกุตระธรรม อันเป็นธรรมที่สะอาดหมดจด เป็นการปฏิบัติตามหลักของธรรมแห่งอริยมรรค คือ มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นเป้าหมายที่แท้จริง มีความต้องการให้ได้ผลในปัจจุบัน ให้พ้นทุกข์ในปัจจุบัน ซึ่งในการปฏิบัติธรรมนี้เป็นเรื่องของตัวเราเองในปัจจุบันทั้งสิ้น ไม่ใช่เรื่องในกายภาคหน้า เพื่อให้หยุดหมุนเวียนแห่งล่องสังสารวัฏ<sup>๓๔</sup>

ชีวิตมีความสำคัญที่สุดเหนืออื่นใด เพราะคนเราถ้ามีชีวิตอยู่ก็สามารถทำความดีได้ทุกอย่าง ดังนั้นทุกชีวิตจึงต้องพยายามทุกอย่างเพื่อรักษาชีวิตของตนเองให้มีความสุขมากที่สุดมีอายุยืนยาวมากที่สุด การทำลายชีวิตคนอื่นจึงเป็นบาปมากและในทางตรงกันข้ามถ้าช่วยเหลือชีวิตคนอื่นก็ได้บุญมากเช่นกัน จะเห็นได้ว่าคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นคำสอนที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพานอีกด้วย ซึ่งพระนิพพานนี้เป็นเรื่องที่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นหลักในการสร้างความมั่นคงของชีวิต โดยที่มีหลักของอริยฐานธรรมเป็นแม่บทหรือหัวข้อของการวิจัย และยังมีองค์ธรรมที่เป็นองค์ประกอบหรือสนับสนุนอริยฐานธรรมอีกหลายหมวด เพราะว่าหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน เมื่อเราได้ลงมือในการปฏิบัติให้ถึงที่สุดแล้ว ก็จะทำให้มีความเข้าใจถึงความจริงของชีวิต สามารถลดความทุกข์ของชีวิต และเพิ่มพูนความสุขให้ชีวิต ตั้งแต่ความสุขธรรมดาจนกระทั่งถึงความสุขสูงสุดชั่วนิรันดร ซึ่งถือว่าเป็นหลักสำคัญของทางพระพุทธศาสนา เพราะหนทางปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาก็เพื่อให้พ้นจากวัฏฏสงสาร อันเป็นความทุกข์ เพื่อให้เข้าถึงความสุขที่ถาวรนั่น คือความมั่นคงของชีวิตที่มนุษย์ทุกคนต้องการ<sup>๓๕</sup>

ความมั่นคงของชีวิต คือ การใช้หลักธรรมในการรักษาตนให้ดำเนินชีวิตให้เป็นปกติเป็นการรักษาตนให้มีความสำนึกว่า สิ่งทั้งหลายกำลังเปลี่ยนแปลงไป ไม่มีสิ่งใดที่ยั่งยืนคงที่แน่นอน เป็นชีวิตที่ปลอดภัย เป็นชีวิตที่มีความประเสริฐสุด เพราะเป็นที่มาแห่งความสงบสุขอันเป็นยอด

<sup>๓๔</sup> สุทธิ เฝ้าโกศสมบัติ และคณะ, การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๗.

<sup>๓๕</sup> ฟิ้น ดอกบัว, พุทธปรัชญาแห่งชีวิต, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๕๒๑.

ปรารถนา ความปลอดภัยคือความไร้ปัญหา<sup>๕๐</sup> เป็นชีวิตที่ไม่มีความทุกข์ มีชีวิตที่มีความสำเร็จ ความสมบูรณ์ ความดีสูงสุด เป็นชีวิตที่ไม่มีความทุกข์ทุกขณะจิต เป็นลักษณะของการมีชีวิตที่แน่นอน มีหลักธรรมของการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม ถึงแม้ว่ายังเป็นมนุษย์ปุถุชนอยู่ ก็มีความมั่นคงในการดำเนินชีวิต มีอาชีพการงานที่เป็นอยู่อย่างมั่นคง ไม่คลอนแคลน ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ปล่อยชีวิตให้เป็นอยู่ตามธรรมชาติ<sup>๕๑</sup> มีความรู้เท่าทันเกี่ยวกับไตรลักษณ์ ดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาท เพราะเมื่อเรารู้เท่าทันหลักของอนิจจัง คือความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสรรพสิ่งทั้งหลาย ย่อมไม่หลงระเหิดเกี่ยวกับชีวิตที่เป็นอยู่ ทุกข์ คือ สภาพแห่งสุขและทุกข์ทั้งปวง อนัตตา คือ ความไม่มีตัวตนสภาพแห่งความแน่นอนไม่ได้

เมื่อเข้าใจสภาพของไตรลักษณ์แล้วว่าไม่เที่ยงแท้แน่นอน เราก็ต้องเร่งทำความเพียรพยายามทำในสิ่งที่เป็นกรรมดีทั้งหลาย อันจะทำให้สิ่งที่ดีงามเกิดขึ้นมาในชีวิต ดำรงมั่นคงได้นานที่สุด และเกิดประโยชน์แก่คนมากที่สุด เพราะเรารู้เท่าทันความทุกข์เหล่านั้น<sup>๕๒</sup> ชีวิตที่มั่นคงเป็นชีวิตที่ไม่ติดอยู่กับกิเลส ตัณหา ไม่ติดโลก มีการดำรงชีวิตที่แน่นอน มีความสมบูรณ์แบบและถูกต้องตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ในการประกอบชีวิตให้มีความมั่นคงนั้น มีการประกอบชีวิตที่ดีที่สุด มีความช่วยเหลือเกื้อกูลต่อบุคคลอื่น ทำให้เป็นชีวิตที่มีความสุขและมั่นคง เป็นชีวิตที่มีคุณค่า<sup>๕๓</sup> ดังนั้นมนุษย์เราต้องทำการศึกษาเพื่อความเข้าใจให้ถ่องแท้ว่า ชีวิตที่มั่นคงสมบูรณ์แบบนั้นเป็นชีวิตของพระอรหันต์ ตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป เพราะชีวิตของท่านเหล่านั้นหลุดพ้นแล้วจากการครอบงำของของอาสวะกิเลสทั้งปวง ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะชีวิตที่มั่นคง เป็นชีวิตที่อุดม เป็นจุดหมายที่พระพุทธเจ้าสอนให้ทุกคนปฏิบัติให้ถึง ชีวิตอันอุดมคือชีวิตอันสูงสุด<sup>๕๔</sup> เป็นชีวิตที่ประกอบด้วยปัญญา รู้เท่าทันโลกและชีวิต มีความรู้ในกฎธรรมชาติว่าจะมีผลต่อตัวชีวิตของเราโดยตรง มีความรู้เกี่ยวกับชีวิตของตนเองว่าคืออะไร อยู่ตรงไหน แยกไหน อย่างไร ชีวิตของ

<sup>๕๐</sup> พระธรรมสังฆนทราชจารย์ (จรัล จิตฺตมโฆ), พุทฺธโศโลยี รู้เท่าทันชีวิต ก้าวไปข้างหน้าด้วยสติอัน สุขุม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พุทธศาสนาประชาศ, ๒๕๔๘), หน้า ๑ - ๓.

<sup>๕๑</sup> สาลี รักสุทธี, มงคลชีวิต ๓๘ ฉบับร้อยแก้วและร้อยกรอง, (กรุงเทพฯ : ธนธการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๐.

<sup>๕๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐/๔๐.

<sup>๕๓</sup> พระวราศักดิ์ วรธมฺโฆ, พุทธจริยธรรมเพื่อมนุษยชาติ (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๕๒.

<sup>๕๔</sup> สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ความจริงที่ต้องเข้าใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๗.

เราก็จะมีความพอดี รู้ว่าแค่ไหนจะทำให้เราเป็นสุขและมั่นคงได้<sup>๕๕</sup> ในทัศนะความเห็นของหลวงพ่อบุญทาส ชีวิตที่มั่นคงเป็นชีวิตที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม มีสติ สัมปชัญญะ ควบคุมวิถีทางการดำเนินชีวิต มีปัญญารู้เท่าโลก เป็นชีวิตที่มีพื้นฐานคือมีธรรม<sup>๕๖</sup> โดยภาพรวมชีวิตที่มั่นคงเป็นชีวิตที่ทวนกระแสโลก ทวนกระแสของสังคมได้ เพราะการทวนกระแสโลกได้นั้นทำให้เรามีความมั่นใจในชีวิตและความเป็นอยู่ ไม่หมกมุ่นหรือติดอยู่ในโลก มีความเป็นอยู่ที่อยู่เหนือวิสัยของชาวโลก มีชีวิตที่มุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรม มีหลักธรรมที่น่าพาตนเองให้เป็นไปเพื่อความสุขและความหลุดพ้นจากอภิสวาทะกิเลสอย่างแท้จริง คนภายนอกอาจมองเราเป็นความทุกข์ลำบาก แต่ว่าตัวเราก็มีความมั่นคงเพราะว่าเรานั้น มีความชัดเจนกับตัวเอง เรามีความสุข ไม่มีความขัดแย้งในตัวตน คนที่มีชีวิตที่มั่นคง เป็นชีวิตที่สามารถทวนกระแส ๒ อย่าง คือ

๑. ในการทวนกระแสระดับทางสังคม ถ้าเรามองในสภาพความเป็นกลางแล้ว จะเห็นว่าในสังคมปัจจุบันนี้ มีกระแสความเป็นอยู่อย่างไร มีคุณมีโทษ มีข้อดีข้อเสียอย่างไรบ้าง ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ เราจะต้องเข้าใจในความเป็นจริง เพื่อให้ชีวิตของเรามีความมั่นใจ ในการดำเนินชีวิตให้ตั้งงามถูกต้อง ถูกต้องตามหลักธรรม ที่จะทำให้เราดำเนินชีวิตไปถึงจุดหมายปลายทางที่วางเอาไว้

๒. ในระดับที่เป็นรากฐานกวางนั้น คือภายในได้กระแสที่เป็นอยู่ และปรากฏ ให้เรามองดูแก่นแท้แห่งความปรารถนาของชีวิต ในการที่จะทำให้ชีวิตของเราทวนกระแสในระดับที่สังคมนั้นเป็นไปได้ดี มีการดำรงชีวิตที่แตกต่างออกไป เช่น มีความเรียบง่าย การกระทำก็มีหลัก มีความถูกต้องดีงาม เราก็มีความพึงพอใจ จิตใจของเราก็เป็นสุขในสภาพของชีวิตที่เป็นอยู่อย่างนั้น มีธรรมเป็นพื้นฐาน ซึ่งจะทำให้ชีวิตมีความยั่งยืนเพราะว่าเรามีความมั่นใจที่จะดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องนั่นเอง<sup>๕๗</sup>

อีกมุมหนึ่งเกี่ยวกับความมั่นคงของชีวิตในทัศนะของพระโพธิญาณเถระ (หลวงพ่อบุญทาส) ท่านได้ให้ความเห็นไว้ว่า ความมั่นคงของชีวิตนั้น คือ การปฏิบัติธรรมเพื่อให้พ้นจากความเกิดความแก่ ความเจ็บ ความตาย ไม่มีทุกข์ ทุกข์ก็หมด ทุกข์ก็ดับ อันนี้เพื่อความมั่นคงที่ถาวรของชีวิต

<sup>๕๕</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), คติธรรมแห่งชีวิต, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บันลือสารส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๕.

<sup>๕๖</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (ท่านพุทธทาส อินทปัญโญ), กระแสชีวิต, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

<sup>๕๗</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), กระแสธรรม เพื่อชีวิตและสังคม, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕ – ๒๐.

นั้นให้ปฏิบัติให้ถึงความพ้นทุกข์ ไม่ยึดมั่นในตัวตนเป็นเรา เป็นเขา ให้เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งธรรม มัจจุราชมตามไม่ทัน ท่านเป็นผู้ที่ไม่ตาย ไม่ตายในที่นี้ คือ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดนั่นเอง ซึ่งถือว่าเป็นความมั่นคงที่สุดของชีวิต<sup>๕๔</sup> เพราะเป็นผู้มีชีวิตที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสตัณหา ความโลภ ความโกรธ ความหลง มั่นคงอยู่ในสิ่งที่เป็นคุณงามความดี เป็นคนที่มีศีลธรรม

เมื่อเป็นคนที่มีศีลธรรมแล้ว ย่อมเป็นคนที่มีความเย็นแห่งจิตใจ มีความสุขที่ไม่มีความสิ้นสุด เป็นคนที่มีความเห็นที่ถูกต้อง มีการอาศัยปัญญาที่ละเอียดอ่อนในการพิจารณา ให้การดำเนินชีวิตไปสู่ชีวิตข้างหน้าที่ดีงาม มีความรอบคอบด้วยเหตุและผล เป็นคนไม่หลงตัวเอง เป็นผู้ที่มีความมั่นคงในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะชีวิตที่มีความมั่นคงนั้น ย่อมจะนำพาไปสู่แต่สิ่งที่ดีงาม เป็นหลักประกันของชีวิตของตนเพื่อไม่ให้ตนเองก้าวหลงไปในทางที่ผิด<sup>๕๕</sup> เป็นผู้เจริญปัญญาด้วยการพิจารณาไตรลักษณ์ พัฒนาความเข้าใจต่อโลกและชีวิตให้ชัดเจน มีความรู้เท่าทันสังขาร มองเห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่เป็นตัวตน และพัฒนาความรู้เท่าทันนั้น พัฒนาต่อไปจนเห็นความเป็นจริงในชีวิต เป็นการใช้ปัญญาให้มีความเจริญเข้าสู่ภาวะที่สมบูรณ์ รู้เท่าทันชีวิตอย่างแท้จริง มีชีวิตที่เป็นกลาง ไม่หลงใหล มีการพัฒนาทางจิตปัญญา ให้เข้าถึงความรู้ประจักษ์แจ้งและมีความเป็นอิสระหลุดพ้น โดยเป็นชีวิตที่ได้มีการพัฒนาที่สมบูรณ์แล้ว ชีวิตที่มั่นคงนั้น เป็นชีวิตที่ปลอดจากความทุกข์ คือ มีชีวิตที่เป็นอิสระหลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ มีชีวิตที่มีความสุขโดยไม่อิงอาศัย ไม่ขึ้นต่อสิ่งล่อ ปลอดภัย ผ่องใส มีความสดชื่นเบิกบาน ไม่มีความกังวล ไม่หวั่นไหว ไม่เศร้าโศก โดยที่โลกธรรมไม่สามารถครอบงำทำให้ชีวิตที่มีความมั่นคงนี้เปลี่ยนแปลงไปได้ เป็นชีวิตที่มีโมตรจิตมตรภาพ มีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต และมีชีวิตที่ปลอดจากกิเลส คือ เป็นอิสระหลุดพ้นจากอำนาจที่บีบคั้นครอบงำและบงการของกิเลสทั้งหลาย เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความรักใคร่ ชอบชัง ความริษยา ความถือตัวถืออำนาจ มีความโปร่งใส เป็นอิสระ สงบ และบริสุทธิ์ ซึ่งมีผลต่อหลักของจริยธรรม ทั้งด้านภายในที่ จะใช้ปัญญาอย่างบริสุทธิ์เป็นอิสระ ไม่เอนเอียงไปด้วยความชอบชัง รังเกียจ และผลประโยชน์ส่วนตัว กระตุ้นเตือนให้เร่งพัฒนาจิตใจของตน ที่เรียกว่าทำความเพียรทางจิต สามารถทำชีวิตจิตใจของตนให้หลุดพ้นเป็นอิสระ และด้านภายนอก จะไม่มีการทำความชั่ว ความผิดทุกอย่าง ตลอดจนสามารถทำการต่าง ๆ ที่ดีงามตามเหตุผลได้อย่างจริงใจเต็มที่ มีความกระตือรือร้นในการประกอบอาชีพการงาน การทำหน้าที่ของตน การแก้ไขป้องกันปัญหาต่าง ๆ

<sup>๕๔</sup> พระโพธิญาณ (หลวงพ่ocha สุกทุโท), *ธรรมานุสสติ ในวาระสุดท้าย*, (วัดหนองป่าพง, ๒๕๒๑), หน้า ๖๑.

<sup>๕๕</sup> พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัล ฐิตธมฺโม), *หลักประกันชีวิต ทุกลมหายใจใช้เวลาให้เกิดประโยชน์*, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, มปป), หน้า ๑๖ – ๑๗.

การสร้างสรรคสิ่งที่ดีงาม การบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม เป็นชีวิตที่มีสภาพความเป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท มีความเป็นอยู่อย่างพราวเพียร มีสติเป็นเครื่องควบคุม มีความใส่ใจที่จะเว้นและจะทำให้สำเร็จ ไม่ถลำพลาดไปในทางที่เสื่อม ไม่ทอดทิ้งโอกาสสำหรับความดีงาม ความเจริญ เร่งรุกก้าวหน้าไปในทางที่ดำเนินชีวิตสู่เป้าหมาย ทำความดีไม่หยุดยั้ง ไม่มี ความประมาทในชีวิต ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของเวลา ไม่ปล่อยให้เวลาให้ผ่านไปโดยเสียประโยชน์ ไม่มีความหลงระเริง ไม่มัวเมา ระวังควบคุมตนอยู่เสมอ ไม่ปล่อยหลงไปในทางที่ผิด เร่งสร้างสรรคความดีงามและประโยชน์สุข กระตือรือร้นชวนชวนในการทำกิจหน้าที่ ไม่ละเลย แต่จะขะมักเขม้นในการพัฒนาจิตปัญญา รู้ว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงแท้แน่นอน รักษาสิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งความมั่นคงของชีวิตนี้ ต้องอาศัยปัญญาเป็นแกนรวม

กล่าวโดยสรุป จะเห็นว่าความมั่นคงของชีวิตนั้น เป็นชีวิตที่ไม่ประมาท เร่งทำกิจหน้าที่ ทั้งที่เป็นประโยชน์ของตน คือพัฒนาตนเอง และเพื่อพัฒนาคนอื่น คือ เพื่อช่วยให้ผู้อื่นพัฒนา แสวงหาคุณค่าที่สูงขึ้นไปทางจิตปัญญา ชวนชวนบำเพ็ญกิจเพื่อเห็นแก่ชุมชนที่จะเกิดมาภายหลัง พึงไม่ประมาทในการบำเพ็ญสมณธรรม ในการทำจิตใจให้ผ่องใส สร้างความร่มเย็นและปลอดภัย มีการบำเพ็ญตนให้เป็นที่พึงของตนเองได้ พัฒนาจิตปัญญาเพื่อให้เข้าถึงประโยชน์สุขสูงสุด ที่จะให้มีจิตที่หลุดพ้นเป็นอิสระและเป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท สุดแต่กำลังปัญญาจะเห็นประจักษ์แจ้งทำให้จิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นได้เพียงไหน เมื่อไม่มีกิเลสเป็นตัวกีดกัน หนทางแห่งความดีงามก็จะเปิดกว้าง จะบำเพ็ญคุณธรรมหรือสร้างสรรคกรรมที่ดีงามใด ๆ ก็ทำได้อย่างบริบูรณ์เต็มทีและสะอาดบริสุทธิ์ เป็นสุขด้วยปัญญารู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิตที่ทำให้จิตปลอดโปร่ง ผ่องใส เบิกบาน เป็นอิสระ ความสุขนี้เป็นคุณค่าสำคัญทางจริยธรรม เป็นที่อาศัยของจริยธรรม ทำให้จริยธรรมดำรงอยู่อย่างมั่นคง ซึ่งเป็นความสุขที่เป็นนิรามิตสุข หรือความสุขที่ไม่อิงอาศัย เป็นความสุขที่ได้จากการปฏิบัติธรรม ธรรมที่นำมาใช้ในการปฏิบัติธรรมนั้น ล้วนเป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เป็นธรรมที่ทำให้เกิดความมั่นคงของชีวิตได้เกิดขึ้น เป็นความมั่นคงของชีวิตที่ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาล้วนๆ<sup>๕๐</sup> ชีวิตที่มีความมั่นคงนั้น ย่อมเป็นชีวิตที่ธรรมะประจำจิตใจอยู่ตลอดเวลา มีสติสัมปชัญญะในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง มีความคิดที่ดีงาม ประกอบแต่คุณงามความดีในสิ่งที่เป็นกุศลไว้เป็นหลักฐานที่แน่นอน มีธรรมะในการแก้ไขปัญหาชีวิตของตนเองได้ โดยมีสติเป็นกำกับ

ในทัศนะของพระพุทธเวทิตี (ป.อ. ปยุตโต) ท่านได้ให้ความหมายไว้ว่า ความมั่นคงของชีวิต คือ การตัดวงจรของความทุกข์ให้ขาดลง หมายถึงการความดับสิ้น หรือการสูญสลายไปของ

<sup>๕๐</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๓๘.

อวิชชา คือความไม่รู้เท่าทันต่อความเป็นจริงของโลกและชีวิต ไม่มองดูรู้ตามสภาวะของสังขาร ไม่เห็นเห็นสังขารม ัตถาคือความทะยานอยาก ครุ่นเพลิมมีความติดอกติดใจอยู่กับความยินดียินดีร้าย ความชอบใจความเกลียดชังต่อความทุกข์ความสุข และการเสพเสวยอารมณ์ และอุปาทาน คือความยึดติดในสิ่งที่ตนเป็นคนมี ยึดมั่นถือมั่นอยู่กับอารมณ์ที่ตนเองชอบและไม่ชอบ มีความสำคัญมั่นหมายอยากให้เป็นไปตามในสิ่งที่ตนเองอยากให้เป็น อย่างที่ยึดติดในสิ่งที่ตนเองมีความปรารถนา คิดวาดภาพให้มันเป็นไปได้ มีใจตามทีมันเป็นไปได้ตามความเป็นจริงตามเหตุตามปัจจัยของธรรมชาติที่จะเป็น เมื่อสามารถตัดดวงใจให้ขาดได้แล้ว กระบวนการที่เป็นไปในกระบวนการแห่งสังสารวัฏ ก็เข้าถึงวิวัฏ บรรลุถึงความสิ้นไปแห่งภาวะที่เป็นทุกข์ เป็นผู้ที่มิชยชนะต่อปัญญาชีวิตทั้งมวล เป็นความมั่นคงของชีวิตที่สมบูรณ์แบบ เป็นอยู่อย่างไม่มี ความเศร้าโศก ไม่มีความทุกข์ทางใจ เป็นความสุขล้วน ๆ ทีมีความปลอดโปร่งเบาสบาย โลงเย็นเป็นอิสระ ยืนตัวอยู่ได้ภายใน ทีเรียกว่าการเข้าถึงวิชา วิมุตติ วิสุทธิ สันติ ประจักษ์แจ้งแห่งนิพพาน อันเป็นปรมัตถ์ คือ ประโยชน์ที่สูงสุดที่มนุษย์เราควรที่จะได้ คຸ້ມຄຳກັບການທີ່ໄດ້ເກີດມາມີชีวิต<sup>๕๑</sup>

ดังนั้นความมั่นคงของชีวิต คือ การเป็นผู้เข้าถึงธรรม มีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เป็นผู้ที่ไม่มีความประมาทในชีวิต ไม่เป็นชีวิตที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งความ โลก ความ โกรธ และความ หลง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิ มีความเชื่อมั่นใน พระรัตนตรัย เคารพในหลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคง เป็นผู้ทีปลอดจากความทุกข์ และเป็นผู้ที่ปลอดจากกิเลส เข้าใจในหลักของชีวิต คือ กฎแห่งไตรลักษณ์ หรือลักษณะทั่วไปของชีวิต คือ อนิจจตา ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป ทุกขตา ความเป็นทุกข์ ภาวะทีถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะทีกดคั้น ผืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยทีปรุงแต่งให้มีสภาพเป็น อย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้อยู่ในสภาพนั้นคงทีไม่ได้ ภาวะทีไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ใน ตัว ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มทีแก่ผู้อยากได้ด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์ แก่ผู้เข้าไปอยากเข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปาทาน อนัตตตา ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ว่าไม่ตน ความไม่มีตัวตนทีแท้จริงของมันเอง<sup>๕๒</sup>

เมื่อทราบเกี่ยวกับกฎของ ไตรลักษณ์อย่างดีแล้ว ก็จะทำให้คนเราเข้าใจในชีวิตที เป็นอยู่ เข้าใจในสภาพของชีวิตทีเป็นอย่างไร ทำให้เข้าใจในสังขาร ว่ามีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน เข้าใจเกี่ยวกับขั้น ๕ ทีรวมตัวกันเป็นร่างกาย เมื่อทราบแล้วทีมีการพัฒนาตนเอง

<sup>๕๑</sup> พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓.

<sup>๕๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๖๘.

โดยการปฏิบัติคนให้ถูกต้องตรงตามหลักธรรมคำสอน ดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์ มีการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิต ยกจิตของตนให้สูงขึ้น เมื่อมีจิตที่สูงขึ้นรัฐธรรมอันประเสริฐแล้ว ก็จะทำให้ชีวิตสามารถเข้าถึงสุขอย่างแท้จริง มีการใช้สติปัญญาในการกำจัดกิเลส ซึ่งความมั่นคงของชีวิตนั้นเราสามารถจัดการด้วยการฝึกฝน พอกพูนปัญญา เป็นการฝึกฝนสติในการเอาปัญญามาใช้ให้ได้อยู่ตลอดเวลา ควบคุมกระแสแห่งชีวิตได้ ความควบคุมกระแสแห่งทุกข์ได้ ทำให้ความทุกข์ไม่เกิดขึ้นได้ โดยมีวิถีแห่งการแสวงหาความสุขที่เป็น ไปในหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นที่หลักของอริยฐานธรรมเป็นหลัก และหมวดธรรมอื่นที่สนับสนุนเกื้อกูลอริยฐานธรรม ทำให้มีวิถีแห่งชีวิตที่มีแต่ความสุข ความสุขที่ทุกคนมีความมุ่งหวังและปรารถนาได้ จนกระทั่งสามารถเข้าถึงสภาวะของความสุขนั้น ซึ่งความสุขที่ทำให้ความมั่นคงของชีวิตที่ไม่เปลี่ยนแปลงได้ก็คือ เป็นผู้ได้กระทำซึ่งพระนิพพานให้แจ้ง เป็นบุคคลที่ข้ามพ้นในวัฏสงสาร เป็นคนที่สามารถตัดวงจรแห่งความทุกข์ทั้งปวงได้ คือ การหมดสิ้นกิเลสทั้งหลายทั้งปวงนั่นเอง ซึ่งได้เรียกว่าเป็นความมั่นคงของชีวิตที่สมบูรณ์นั่นเอง ชีวิตที่มีความมั่นคงนี้ก็จะประสบกับสิ่งที่ดีที่สุด ประเสริฐที่สุด สูงที่สุด สุขยอดที่สุด ตามที่เราทุกคนปรารถนาที่จะได้กัน<sup>๕๓</sup>

### ๒.๕.๓ ความมั่นคงของชีวิตกับกฎทางธรรมชาติ

มนุษย์เราไม่สามารถที่จะเลือกเกิดได้ แต่การดำเนินชีวิตให้ถูกต้องนั้นเราเลือกได้ ความมั่นคงของชีวิตเป็นไปอย่างไรนั้น พระพุทธศาสนาสอนเรื่องทุกข์กับความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ด้วยการใช้สติปัญญารู้แจ้งเห็นจริงตามกฎของธรรมชาติ ทุกข์เกิดขึ้นตามกฎธรรมชาติ การดับไม่เหลือแห่งทุกข์จึงเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เป็นไปเพื่อการละกิเลส เป็นไปเพื่อการทำลายอวิชชา คือ ความไม่รู้ ความไม่รู้จักทุกข์ ความไม่รู้จักเหตุให้เกิดทุกข์ ความไม่รู้จักความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความไม่รู้จักข้อปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ แต่เป็นไปเพื่อการใช้สติปัญญาเพื่อดับทุกข์ เมื่อเรายังมีชีวิตอยู่ เรามีหน้าที่อะไรเราก็ควรทำหน้าที่นั้นไป หน้าที่เป็นเรื่องภายนอก แต่สำหรับภายในเรามองเห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ คือความรู้สึกด้วยความว่างจากตัวตนเสมอ เห็นว่านามรูปนี้เป็นธรรมชาติ เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้วเราจะได้สิ่งสูงสุดในชีวิต ทำให้เราได้ประสพกับความสมบูรณ์ในชีวิต อันเป็นจุดหมายปลายทาง ทำให้เราทราบว่าเราเกิดมาทำไม ชีวิตสมบูรณ์คืออะไร ทำให้เราพบกับความสุขที่แท้จริง คือการที่จิตไม่มีกิเลส ซึ่งถือว่าเป็นความสุขในจิตใจ เป็นความสำเร็จในชีวิต ความมั่นคงของชีวิตในความหมายของผู้วิจัยนี้ ได้มีความมุ่งเน้นไปที่ความสะอาดบริสุทธิ์หมดจดแห่งจิตใจ เพราะอริยฐานธรรมในความหมายในหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นธรรมที่ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวแห่งจิตใจ เปรียบเสมือนเส้นทางเดินของ

<sup>๕๓</sup> พระธรรมโกศาจารย์, กระแสชีวิต (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓.

ชีวิตเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นของมนุษย์ ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนมนุษย์ผู้มีความทุกข์ให้ดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง คือให้ถึงพระนิพพาน เพราะพระนิพพานนั้นเราจะสามารถหาความดีงาม ความถูกต้องสำหรับมนุษย์เราได้ทุกเรื่อง

พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสสอนให้มุ่งหาประโยชน์จากวัตถุในแง่ใดแง่หนึ่ง ตามความต้องการของทางโลก จนไม่เข้าถึงพระนิพพาน ความมั่นคงของชีวิตในที่นี้ก็มีความหมายให้เป็นที่ไปเพื่อพระนิพพาน ซึ่งได้อธิบายหลักธรรมที่มาเกี่ยวข้อง ก็เป็นไปในลักษณะของความดับทุกข์ เพื่อให้มนุษย์เรามีความมั่นคงของชีวิตที่แท้จริง มนุษย์ที่หมดปัญหาชีวิตอย่างแท้จริง เพราะว่ามีมนุษย์นี้เป็นผู้มีจิตใจที่สูงส่ง มีการดำเนินชีวิตให้เป็นที่ไปด้วยธรรมชาติ มีการบังคับตนเอง เอาชนะกิเลสได้ไปตามลำดับของจิตที่ได้รับการปฏิบัติฝึกฝน เป็นความมั่นคงที่มนุษย์ทุกคนต้องการ ความมั่นคงของชีวิตควรให้มีความเป็นไปในลักษณะที่ได้มีการสร้างความดีเป็นหลักประกันแก่ชีวิต มีศีล สมาธิ และปัญญาเป็นเกาะป้องกันชีวิต ใช้เป็นสิ่งป้องกันและแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้การดำเนินชีวิตไปอย่างไม่มี ความบกพร่อง มีสติสัมปชัญญะ ควบคุมตนเองไม่ให้ให้อยู่ในความประมาท ทบสวนดูชีวิตของตนเองตั้งแต่เกิดมามีอะไรที่เป็นประโยชน์และมีความผิดพลาดอย่างไรบ้าง<sup>๕๔</sup> เพราะชีวิตที่มีความมั่นคงนี้เท่านั้นที่จะนำไปสู่ความสวัสดิคมีสุข ได้อย่างแท้จริง เพราะชีวิตนี้เท่านั้นที่มีความพร้อมในการบำเพ็ญบุญกุศลทุกประการ<sup>๕๕</sup>

การยึดหลักของความเป็นจริง ที่ว่าทุกชีวิตที่เกิดมาในชาตินี้ เป็นชีวิตที่มีความสำคัญที่สุด เพราะสามารถเป็นชีวิตที่สามารถกำหนดภพชาติได้ จึงมีความจำเป็นที่สุดที่ชีวิตนี้จะต้องเป็นไปเพื่อการทำแต่บุญกุศล เพื่อให้กุศลบุญนั้น ส่งผลให้ชีวิตของตนพบแต่ความดีในอนาคตข้างหน้า ความเป็นไปของชีวิตที่มีความมั่นคงนี้จึงมีความสำคัญมาก มีการประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อให้ตนเองได้เพิ่มพูนสิ่งสมบารมีให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้ไปถึงความสุขที่แท้จริงในทางพระพุทธศาสนา เพื่อพบความสุขที่ถาวรมั่นคงแล้วก็จะไปเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและยังเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่นอีกด้วย ซึ่งหลักธรรมในการปฏิบัติเกี่ยวกับความเป็นไปของชีวิตที่มั่นคงนี้ นอกจากออกธรรมาธรรมแล้ว เราก็ยังสามารถใช้หลักธรรมหมวดอื่นมาสนับสนุนเพื่อให้ชีวิตของเราเป็นไปเพื่อความสวัสดิภาพและมั่นใจในชีวิตที่เกิดมา ความมั่นคงของชีวิตนี้เป็นไปด้วยการมีปัญญาเป็นเครื่องนำทาง มีการปรับเปลี่ยนอุคมการณ์ คือ ทำให้ชีวิตเป็นผู้มีกน้อย คือ ทำตนให้เรียบง่าย มีกน้อย ในสิ่งต่าง ๆ แต่ทำประโยชน์ให้มาก มีความสันโดษ ซึ่งสันโดษในที่นี้เป็นความสันโดษเกี่ยวกับจิตใจ พระพุทธเจ้าสอนให้คนใช้ปัญญา พอใจในผลที่ได้รับ พอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่แล้ว

<sup>๕๔</sup> พระธรรมสิงหบุราจารย์, หลักประกันชีวิต, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, มปป.), หน้า ๒๓.

<sup>๕๕</sup> สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆมหาปริณายก, ชีวิตนี้สำคัญนัก, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, มปป.), หน้า ๑๗.



ตามอรรถภาพ เมื่อใจสุขกายก็มีความสุขด้วย เพราะสันโดษที่ประกอบด้วยปัญญาเป็นพื้นฐาน ก็จะทำให้มีความสุขตลอดชีวิต มีสาระในการดำเนินชีวิต รู้เท่าทันสิ่งที่เป็นสาระต่อชีวิตเท่านั้น สิ่งที่ไม่เป็นสาระก็ไม่ต้องสนใจ มีการใช้สติปัญญาทำให้ทราบสิ่งที่มีสาระและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ชีวิตที่มีสาระจึงเป็นชีวิตที่มีคุณค่ามาก เป็นชีวิตที่ไม่มีการไม่เบียดเบียนนอกจากมักน้อย สันโดษ มีสาระแล้ว จะต้องเป็นชีวิตที่ไม่มีการเบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่น เพราะการเบียดเบียนมิสามารถมาจากอวิชชาหรือความไม่รู้ เนื่องจากไม่มีปัญญาที่จะมาจัดการกับความโลภ ความโกรธ ความหลง การดำรงชีวิตที่ไม่เบียดเบียนจึงเป็นชีวิตที่มีแต่ความสุข

บุคคลที่มีความมั่นคงของชีวิต ดำเนินชีวิตให้เป็นที่ไปโดยการใช้ปัญญาพิจารณาตามเหตุทั้ง ๔ ข้อ คือ มักน้อย สันโดษ มีสาระ ไม่เบียดเบียน จะทำให้ได้เป็นคนที่มีชีวิตที่เรียบง่าย ทำให้เป็นผู้ที่มีจิตใจที่สงบ<sup>๕๖</sup> เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้วยอมทำให้รู้ความเป็นจริงของชีวิตว่า มีการเริ่มต้นและสิ้นสุด ของชีวิตที่เกิดมามีความเป็นไปอย่างไร เพื่อจิตใจของเราจะไม่ถูกรอบงำ บีบคั้น ด้วยความทุกข์จากความพลัดพราก จากการคำนึงถึงความตายของตนเอง คือมีความรู้เท่าทันความเป็นไปของธรรมชาติ แล้วก็ทำให้มีจิตใจที่สบาย ดำรงชีวิตให้อยู่ในความเป็นปกติได้เสมอ ไม่มีความหวาดหวั่นต่อความตาย มีความเป็นอยู่ด้วยปัญญา คือ กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรู้และความเข้าใจ หมายเอาความรู้ในเหตุผล อะไรที่ควรทำก็ทำไป อะไรที่ทำแล้วเป็นปัญหาก็ควรที่จะแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น ก็ควรกระทำไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งข้อนี้เป็นคำสอนชั้นสูงในทางพระพุทธศาสนา ที่ชีวิตที่มีความมั่นคงแล้วดำเนินไป<sup>๕๗</sup>

ชีวิตของคนเรานั้นเป็นชีวิตที่ประกอบไปด้วยขันธ ๕ ขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ รวมกัน ซึ่งขันธ์ทั้ง ๕ นี้ ก็มีสภาพของตัวเองเป็นไปตามหลักแห่ง ไตรลักษณ์ คืออยู่ในสภาพแห่งอนิจจตา ไม่เที่ยง ไม่คงที่ อนัตตา ไม่มีส่วนใดที่มีตัวตนแท้จริง และเราก็ไม่อาจสามารถยึดมั่นเอาเป็นตัวตนได้ ทุกขตา เป็นสภาพที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัวอยู่ทุกขณะ<sup>๕๘</sup> ซึ่งชีวิตของคนเรานี้ที่ประกอบด้วยขันธ์ห้านี้ จะหาความมั่นคงไม่ได้ถ้าไม่มีการบริหารขันธ์ที่ดีพอ การบริหารขันธ์ที่ดีนั้น จะต้องประกอบด้วยปัญญา ถ้าหากขาดการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองที่ดีแล้วแล้ว จะก่อให้เกิดความทุกข์ได้เสมอ ในกรณีของการที่มี

<sup>๕๖</sup> สอนอง วรอุไร, ทำชีวิตให้ดีและมีมีความสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๕๘ - ๖๑.

<sup>๕๗</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ระลึกถึงความตาย และวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องต่อความตาย, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา), หน้า ๑๑.

<sup>๕๘</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๑.

ความไม่รู้เข้าไปเกี่ยวข้องกับความเป็นไปของชีวิต เป็นลักษณะของชีวิตที่มีการดำเนินให้เป็นไปตามหลักแห่งธรรมะ ซึ่งหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

พระองค์ท่านได้อบรมสั่งสอนเวไนยสัตว์ เกี่ยวกับความมั่นคงของชีวิต พ้นจากกิเลสอาสวะทั้งหลาย ใช้หลักธรรมประคับประคองชีวิตให้อยู่ในกรอบที่ดำรง มีความมั่นคงในการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านั้น ตามวิถีทางที่แต่ละคนยึดมั่นแห่งอุคมการณ์ เพราะความมั่นคงของชีวิตจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีธรรมะ ชีวิตที่มั่นคงเป็นชีวิตที่ประพฤติปฏิบัติจากความเป็นผู้ที่มีความทุกข์ไปสู่ผู้ที่ไม่มีความทุกข์ เช่นการปฏิบัติตามหลักของทางสายกลาง ที่ประกอบด้วย การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์แปด คือ ความเข้าใจในชีวิตที่ถูกต้อง มีความมุ่งหมายในชีวิตที่ถูกต้อง ๒ ข้อนี้เป็นปัญญา การพุดจาที่ถูกต้องตามหลักธรรม มีการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง และมีการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ๑ อย่างนี้เป็นศีล ส่วนที่ว่ามีความพยายามที่ถูกต้อง มีการใช้สติในการควบคุมตนเองที่ถูกต้อง และมีการดำรงใจมั่นคงที่ถูกต้อง ๑ อย่างนี้เรียกว่าสมาธิ<sup>๕๕</sup> ในทางที่ถูกต้องนั้น ความมั่นคงของชีวิตที่ประกอบด้วยหลักธรรมจะต้องประกอบด้วยหลักของปัญญา ในการประพฤติปฏิบัติตามหลักแห่งทางสายกลาง ไม่มีความต้องการทั้งทางฝ่ายแห่งความดีและฝ่ายแห่งความไม่ดี ชีวิตนี้ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง เพราะหลักแห่งอริยมรรคมีองค์แปดนี้ ถ้าปฏิบัติตามแล้วก็จะ เป็นชีวิตที่มั่นคง คือเป็นชีวิตที่ประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา เป็นชีวิตที่เดินตามทางสายกลาง หรือการดับทุกข์

ถ้ามนุษย์เราผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ ดำเนินชีวิตในแนวทางนี้แล้ว ก็จะทำให้ชีวิตมีความหลุดพ้นว่างจากกิเลส เมื่อชีวิตนี้ไม่มีกิเลส ก็จะทำให้เป็นคนที่มีศีลธรรมและสังฆธรรม มีความผาสุกแห่งตนเองและสังคม เพราะความมั่นคงของชีวิตที่จะเกิดขึ้นได้นั้น ก็เป็นผลมาจากการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพราะว่าการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นอกาลิโก ไม่ประกอบด้วยกาลเวลา สามารถปฏิบัติได้ทุกเวลาและทุกสถานที่ ไม่ว่าจะในอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ก็จะเป็นชีวิตที่มั่นคงสมบูรณ์ เป็นความมั่นคงของชีวิตจริง ๆ ไม่เจือปนด้วยทุกข์ พญามารไม่สามารถเอาชนะได้<sup>๕๖</sup> เป็นชีวิตที่ไม่มีความยึดมั่นในตัวตนของตนเอง ดังที่ท่านพุทธทาสว่าไว้ว่า ตัวกูของกู ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า การดับทุกข์จะต้องทำกันในชาตินี้ ใครทำได้เร็วก็จะได้ใช้ชีวิตที่เหลืออยู่อย่างมีความสุข ใครทำใครได้ทำแทนกันไม่ได้ เป็นเรื่องที่เกิดในชีวิตนี้และก็จะจบลงในชีวิตนี้<sup>๕๗</sup> ในพระไตรปิฎกซึ่งพระพุทธองค์ได้กล่าวไว้ว่าชีวิตของมนุษย์นี้น้อยนัก ที่ว่าด้วยครุชู้อรก ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิผู้ปราศจากความกำหนดในกามทั้งหลาย มีสาวกหลายร้อยคน ได้แสดงธรรมโดยได้แสดงธรรม

<sup>๕๕</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (ท่านพุทธทาส อินทปัญโญ), *คู่มือดับทุกข์*, หน้า ๗๖.

<sup>๕๖</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (ท่านพุทธทาส อินทปัญโญ), *คู่มือดับทุกข์*, หน้า ๘๖.

<sup>๕๗</sup> พระธรรมโกศาจารย์, *ตัวกู ของกู*, (กรุงเทพฯ : สถาบันบันลือธรรม), หน้า ๑๗๕.

แก่สาวกอย่างนี้ว่า ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายน้อย นิดหน่อย รวดเร็ว มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก บุคคลพึงรู้ด้วยปัญญา พึงทำกุศล พึงประพฤติพรหมจรรย์ เพราะว่าคนที่เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี เปรียบเทียบกับสิ่งทั้งหลาย ๗ ประการดังนี้

๑. เปรียบชีวิตเหมือนน้ำค้างบนยอดหญ้า เมื่ออาทิตย์ขึ้นมา ย่อมแห้งหายไปได้เร็ว ไม่ตั้งอยู่นานแม้ฉับใจ ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนหยาดน้ำค้าง ฉะนั้นเหมือนกัน

๒. เปรียบชีวิตเหมือนฟองน้ำ ไม่ตั้งอยู่นานแม้ฉับใจ ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนฟองน้ำ ฉะนั้นเหมือนกัน

๓. เปรียบชีวิตเหมือนรอยไม้ที่จืดลงไปใต้น้ำ ย่อมกลับเข้าหากันเร็ว ไม่ตั้งอยู่นานแม้ฉับใจ ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนรอยไม้ที่จืดลงไปใต้น้ำ ฉะนั้นเหมือนกัน

๔. เปรียบชีวิตเหมือนแม่น้ำไหลลงจากภูเขา ไหลไปไกล กระแสเชี่ยว พัดไปซึ่งสิ่งของที่พัดไปได้ ไม่มีระยะเวลา หรือชั่วครู่ที่มันจะหยุด แต่ที่แท่นแม่น้ำนั้น มีแต่ไหลเรื่อยไป ถ้ายาวแต่ฉับใจ ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำที่ไหลลงจากภูเขา ฉะนั้นเหมือนกัน

๕. เปรียบชีวิตเหมือนบุรุษที่กำลังอมก้อนเขพะไว้ที่ปลายลิ้น แล้วพึงถ่มไปได้โดยง่าย แม้ฉับใจ ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนก้อนเขพะ ฉะนั้นเหมือนกัน

๖. เปรียบชีวิตเหมือนชิ้นเนื้อที่ใส่ลงในกระทะเหล็ก อันไฟเผาตลอดทั้งวัน ย่อมย่อยยับไปรวดเร็ว ไม่ตั้งอยู่นาน แม้ฉับใจ ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนก้อนชิ้นเนื้อ ฉะนั้นเหมือนกัน

๗. เปรียบชีวิตเหมือนแม่โคที่จะถูกเชือด เมื่อเขานำไปสู่ที่ฆ่า ย่อมก้าวเท้าเดินไปใกล้ที่ฆ่า ใกล้ความตายแม้ฉับใจ ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่โคที่จะถูกเชือด ฉะนั้นเหมือนกัน

เมื่อทราบดังนี้แล้ว บุคคลผู้มีปัญญา ผู้ที่มีความมั่นคงในชีวิต ย่อมเข้าใจในสภาพแห่งความจริงของชีวิตนี้ ย่อมมีการดำเนินชีวิตไปในความไม่ประมาท ถ้ายังมีความประมาทอยู่ ความมั่นคงของชีวิตก็ยังไม่เกิดขึ้น ผู้ที่มีความประมาทย่อมไม่ได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาแต่ประการใด ผู้ที่ไม่มีความประมาทเข้าใจในหลักธรรม ย่อมได้ประโยชน์ที่แท้จริงคือความพ้นทุกข์<sup>๑๖๒</sup> ผู้ที่เข้าถึงธรรมจึงมีชีวิตที่ไม่ให้เวลาเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ ใช้ชีวิตที่มีอยู่สร้างแต่คุณงามความดี ประพฤติพรหมจรรย์ เพราะว่าอายุของมนุษย์ทั้งหลายมีน้อย จึงต้องรีบชวนขวยในการปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ทั้งหลายเหล่านั้น ความมั่นคงของชีวิตจึงให้เป็นไปเพื่อการประพฤติพรหมจรรย์ เพราะมนุษย์ที่เกิดมาแล้วบน โลกนี้ไม่ตายย่อมไม่มี จากนั้นพระพุทธองค์ได้กล่าวไม่ให้

<sup>๑๖๒</sup> พระราชวชิราจารย์, หลวงปู่ฝาดไฉน, (กรุงเทพฯ : พี. เอ. สีสว่าง, ๒๕๒๗), หน้า ๓๕.

ภิกษุทั้งหลายตั้งอยู่บนความประมาท ขอให้เร่งทำความเพียร<sup>๖๓</sup> เพราะว่าชีวิตทุกชีวิตต้องการความสุข เราก็ต้องเอาชนะกิเลส ละกิเลสได้มากเท่าไรเราก็สุขมากเท่านั้น เป็นผู้มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา เราก็จะได้รับความสุข สงบเย็น ในทันที ซึ่งเป็นความหมายเกี่ยวกับความมั่นคงของชีวิต เป็นไปในความหมายที่ผู้วิจัยต้องการ

ดังนั้นความมั่นคงของชีวิต เป็นชีวิตที่ไม่มีการทำบาป เป็นชีวิตที่เป็นไปในการทำความดี จากนั้นก็มีการรักษาจิตของตนเองให้มีความขาวสะอาดอยู่ตลอดเวลา ควรเป็นไปในลักษณะที่ไม่มีความประมาทชั่วเวลาในชีวิต เพราะความประมาททำให้คนตกต่ำและพบกับความลำบากอยู่เสมอ ชีวิตของคนเราที่เกิดมาบนโลกนี้มีเวลาน้อยเหลือเกิน ซึ่งพระพุทธองค์ท่านได้ทรงเปรียบเทียบชีวิตของมนุษย์ไว้กับสิ่งต่าง ๆ ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ถ้าเรายังมีความประมาท ไม่รีบเร่งขวนขวายในการปฏิบัติธรรม ไม่ทำการศึกษาให้เข้าใจในชีวิตให้ถ่องแท้แล้ว ก็จะทำให้ไม่ได้ประโยชน์อะไรจากชีวิตนี้เลย ส่วนบุคคลที่มีความมั่นคงของชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมเป็นบุคคลที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม มีศีลสมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องคอยปกป้องตนเองไม่ให้เดินทางผิด มีสติสัมปชัญญะคอยควบคุมตนเองให้ตั้งมั่นอยู่ในแต่คุณงามความดี และมีชีวิตที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ต่อบุคคลอื่นเสมอ

#### ๒.๕.๔ ความมั่นคงของชีวิตกับมรรคมืองค์ ๘

มนุษย์ที่เกิดมาบนโลกนี้ มีความปรารถนาที่จะให้ตนเองมีชีวิตอยู่ให้นานที่สุด ให้มีชีวิตที่มีความสุขทั้งทางกายและทางจิตใจ การมีชีวิตที่ยาวนั้นจำเป็นต้องเป็นชีวิตที่ประกอบด้วยธรรมคือเราจะต้องใช้ธรรมะปฏิบัติให้ถูกต้องและมีความพอเหมาะกับการดำรงชีวิตของตนเอง พระพุทธเจ้าท่านได้ชี้แนะให้เราได้ใช้ธรรมะในการดำเนินชีวิต ท่านได้ทรงชี้ทางไว้ให้เราได้ทราบ ว่าทางใดควรเดิน ทางใดไม่ควรเดิน ชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรมก็จักยืนยาวและจบสิ้นกิเลสในเวลาอันควร ส่วนทางที่ควรเดินท่านได้ตรัสไว้ว่าเป็นทางแห่งความเจริญหรือทางสายกลาง เมื่อมนุษย์คนใดตั้งมั่นในทางสายนี้ ชีวิตก็จะมีแต่ความปลอดภัย จิตใจมีแต่ความสงบเย็น ซึ่งทางสายกลางนี้ พระพุทธศาสนา สอนในเรื่องความทุกข์กับความดับไม่เหลือแห่งความทุกข์นั้นด้วยปัญญา คือให้หาสาเหตุที่แท้จริงของความทุกข์ เห็นด้วยปัญญาว่าต้นเหตุต่าง ๆ เป็นตัวทำให้เกิดทุกข์ แล้วหาทางดับสาเหตุของการเกิดทุกข์นั้น สำหรับความมั่นคงของชีวิตควรให้เป็นไปอย่างไรผู้วิจัยได้มุ่งไปที่การปฏิบัติตามทางสายเอก คือ อริยมรรคมืองค์ ๘ ซึ่งถือเป็นทางเดินของชีวิตไปสู่พระนิพพาน อันเป็นทางสายกลาง มีลักษณะที่ต้องสมบูรณ์ และทันเวลา ไม่มีความล่าสมัย ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การดำเนินชีวิตให้เป็นไปในอริยมรรคมืองค์ ๘ ประการนี้ เป็นความดีงามที่

<sup>๖๓</sup> อัง สตุตถก.(ไทย) ๒๓/๗๓/๑๖๗ - ๑๗๐.

ถูกต้อง และทันเวลาที่สุุด เป็นความดีงามทุกขั้นตอนของความถูกต้องดีงาม เป็นทั้งตัวความรู้ เป็นทั้งตัวปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติ สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาได้ทุกขั้นตอน อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ไม่ใช่เฉพาะแต่พระสงฆ์เท่านั้น

ความมั่นคงของชีวิต ควรให้เป็น ไปในทางที่นำชีวิตของตนเองไปสู่ความความเป็นอยู่ที่ประเสริฐ เพื่อไปถึงจุดหมาย คือ ความเป็นพุทธะ คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ทางที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงชี้ทางเอาไว้ ได้แก่ทางที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ เป็นทางสายเอกสายเดียวที่พุ่งตรงไปสู่ความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง เป็นทางที่เปิดกว้างอยู่ตลอดเวลา เป็นทางให้ผู้ที่มีความต้องการสร้างความมั่นคงของชีวิต ให้เป็นไป<sup>๑๖๔</sup> เป็นแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์แบบที่สุด ซึ่งอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นตัวชี้วัดความดีและความชั่ว ซึ่งพระพุทธองค์ถือว่าเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เป็นการดับทุกข์ด้วยทางสายกลาง ทางที่กล่าวนี้ คือ

๑. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ หมายถึงความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่ออย่างถูกต้อง คือมีปัญญามองเห็นความจริงของชีวิต อันประกอบด้วยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา อยู่ตลอดเวลา เห็นทุกข์คืออะไร มาจากอะไร ทุกข์เป็นสิ่งที่ดับได้แล้ว การดับทุกข์ดับด้วยวิธีใด มองเห็นวิธีนั้น เดินไปตามวิธีนั้นจนดับทุกข์ได้เด็ดขาด เป็นผู้มึปัญญารู้ในทุกข์ ในทุกข์สมุทัย ในทุกข์นิโรธ ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้เรียกว่าเป็นสัมมาทิฐิ<sup>๑๖๕</sup>

๒. สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบคิดถูกทาง เช่น มีความคิดที่จะออกจากกาม อันเป็นสิ่งสร้างบ้านสร้างเรือน เป็นเรื่องก่อเวรก่อทุกข์ คิดในทางไม่เบียดเบียนใคร คิดในทางเมตตาปรารถนาความสุขความเจริญแก่บุคคลอื่น ไม่คิดเบียดเบียนกัน ในทางกาย ทางทรัพย์ ในทางกาม เพราะความไม่เบียดเบียนกันเป็นความสุขในโลก มีความคิดที่จะออกไปเสียจากสิ่งที่ยึดติด คิดไปในทางที่จะดับทุกข์

๓. สัมมาวาจา คือ การพูดจาถูกต้อง การพูดในทางที่ชอบที่ควร พูดในความเป็นจริง และมีความไพเราะ ให้สำเร็จประโยชน์จากการพูด เพราะว่าการพูดดีทำให้คนมีความรักใคร่กัน มิไม่ตรีจิตสนิทสนมกัน แล้วพูดแต่คำอันดีงามไพเราะอยู่เสมอ คำพูดที่ดีนี้ประกอบด้วยหลักของวาจาที่เป็นสุภายิต พูดจาถูกต้องตามกาล พูดความจริง ด้วยคำพูดที่อ่อนหวาน พูดแต่คำที่ประโยชน์ พูด

<sup>๑๖๔</sup> พระพรหมมัจฉาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ), ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๕.

<sup>๑๖๕</sup> ธรรมรักษา, พระไตรปิฎก ฉบับชาวบ้าน, (กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔๕.

คำให้เกิดความสามัคคีทั้งผู้พูดและผู้ฟัง ไม่พูดในทางที่เสียหาย คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูด  
ต่อเสียด ไม่พูดเพื่อเจ้า เป็นการพูดที่เป็นสัมมาวาจาผู้รู้ดีไม่ได้<sup>๖๖</sup>

๔. สัมมากรรมันตะ หมายถึง การทำงานที่ชอบ คืองานที่ประกอบด้วยธรรมะ ไม่ทำ  
ความเดือดร้อนหรืออย่าให้กระทบกระทั่งประโยชน์หรือความสุขของผู้อื่น เป็นงานที่สุจริตไม่ผิด  
กฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม

๕. สัมมาอาชีพะ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ไม่หาเลี้ยงชีพโดยทางที่ผิด ประกอบอาชีพที่  
สุจริต ทำงานให้มีความพอดีกับร่างกายและความเป็นอยู่ของตนเอง

๖. สัมมาวายามะ หมายถึงความพยายามในสิ่งที่ชอบ คือ ทำความเพียรในใจ ในการ  
เพียรระวังไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้นในใจของตน เพราะอกุศลเป็นสิ่งที่ทำใจให้เศร้าหมอง ก่อให้เกิด  
ความทุกข์ภายใน พิจารณาเห็นว่าเป็นโทษส่วนเดียว จึงพยายามปิดกั้นไว้ไม่ให้รู้ โดยเด็ดขาด ตาม  
หลักของปธาน ๔ คือ

๑) สังวรปธาน คือ เพียรป้องกันระวังอกุศลที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น  
๒) ปหานปธาน คือ เพียรละหรือเพียรกำจัดอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป  
๓) ทวานาปธาน คือ เพียรเจริญหรือเพียรสร้างกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น  
๔) อนรัคขนาปธาน คือ เพียรอนุรักษ์หรือเพียรรักษาส่งเสริมกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้  
ดำรงอยู่ตลอดไป<sup>๖๗</sup> ถ้าเรามีธรรมเหล่านี้ทำอยู่บ่อย ๆ อกุศลก็จะไม่เกิด มีแต่กุศล ความสุขก็จะ  
เกิดขึ้นในชีวิต เป็นความสุขที่ไม่มีทุกข์ คือไม่มีความทุกข์อีกต่อไป เรียกตามภาษาชาวบ้านว่าเป็น  
สุข แต่ในความเป็นจริงมันคือความเป็นปกติทางจิตที่เป็นสภาพดั้งเดิม ก็เรียกว่าเป็นสุขถาวรในใจ  
ของเราเพราะการได้ทำความเพียรตามหลักของปธานนี้<sup>๖๘</sup>

๗. สัมมาสติ ความระลึกชอบ สติหมายถึงการรู้สึกตัวก่อนพูด ก่อนทำ ก่อนคิดอะไร  
ให้มีความรู้ไว้ก่อนเสมอ ระลึกได้ทันทั่วทั้งที่เหตุการณ์เกิดขึ้น เพราะสติเป็นสิ่งหนึ่งขวังมิให้เกิด  
ความผิดพลาด ผู้ที่มีสติจึงเป็นผู้ที่ทำถูกอยู่ตลอดเวลา ในทางพระพุทธศาสนาจึงมีวิธีปฏิบัติอย่างยิ่ง  
ในเรื่องของการควบคุมสติ สามารถที่จะมีความรู้สึกลักษณะนั้นอยู่ได้ทุกกลมหายใจ ซึ่งเรียกว่าการทำอา  
นาปานสติ<sup>๖๙</sup>

<sup>๖๖</sup> กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอนว่าด้วย  
พระสูตร, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓.

<sup>๖๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๗๕๕.

<sup>๖๘</sup> พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ), วงล้อแห่งชีวิต ธรรมะสำหรับการดับทุกข์ ผู้ทาง  
ชีวิตอันประเสริฐ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ดีการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๗๗.

<sup>๖๙</sup> พระธรรมโกศาจารย์, คู่มือดับทุกข์, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๗๕.

๘. สัมมาสมาธิ หมายถึงการตั้งใจมั่นชอบ ตั้งใจมั่นอยู่ในความดี ความก้าวหน้า ความเจริญงอกงามของชีวิต ไม่ยอมทิ้งแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม<sup>๑๑๐</sup>

รวมการทำที่ถูกต้องทั้ง ๘ อย่างนี้ เป็นวิธีดับทุกข์เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา บางที่เรียกว่าพรหมจรรย์ พรหมจรรย์ คือ ประพฤติเพื่อให้หลุดพ้น หรือประพฤติอย่างประเสริฐ พรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้า หมายถึงการประพฤติปฏิบัติเพื่อเอาชนะกิเลส ตัณหา เพื่อมรรคผลนิพพาน<sup>๑๑๑</sup> เป็นทางสายกลาง ไม่เอียงหนักไปทางกาม ทางวัตถุนิยมจัด หนักไปทางกาม (กามสุขัลลิกานุโยค) ก็เป็นทางหย่อนปล่อยไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา ฉะนั้นความเป็นกลางจึงหมายถึงความไม่ยึดมั่นถือมั่นเพื่อให้เกิด “ความว่าง” เป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติควรจะได้ ผลจากการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์แปดนี้ มนุษย์เราจะได้รับคือ ความสุขสงบเย็น ไม่เป็นทุกข์ เรียกว่าวิมุตติ เป็นไปเพื่อการกระทำให้สิ้นกิเลสอาสวะ ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของชีวิต มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่ความอยู่รอดของทั้งทางกายและทางจิตใจ คือ ตายแล้วไม่กลับมาเกิดอีกนั่นเอง

ประโยชน์จากการปฏิบัติตามหลักของอริยมรรคมีองค์แปดที่เกื้อกูลอิทธิฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตเกิดจากที่ใด ด้วยประการใด ให้บากบั่นในที่นั้นด้วยประการนั้น ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าในความเป็นไปของความมั่นคงของชีวิตนั้น ตัวที่ควรให้เป็นที่ไปนั้น คือควรเริ่มต้นจากสิ่งที่เป็นประโยชน์หรือตัวแห่งผลประโยชน์นั้นก่อน ในการดำเนินชีวิตก็ควรให้เป็นที่ไปในทางแห่งการปฏิบัติธรรม ดังคำพระท่านว่า จิตหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน ผู้ปฏิบัติเพื่อความมั่นคงของชีวิตนั้นจะมีความพยายามอย่างเต็มที่ เพราะการดำรงชีวิตในปัจจุบันนี้มีแต่ความสับสนวุ่นวาย มีแต่ความเห็นแก่ตัว โดยในขั้นแรกคนเรานั้นจะต้องมีการกำหนดเป้าหมาย ในการดำเนินชีวิตให้เป็นที่ไปในทิศทางไหน เป็นการแสดงให้เห็นว่า บุคคลผู้ปรารถนาที่จะบรรลุความสุข ความสงบใจก็ต้องพยายามที่ใจ มีเป้าหมายที่แน่วแน่มั่นคง อะไรที่เป็นเหตุให้ใจขาดความสงบ ก็ให้ทำลายส่วนนั้นเสีย เมื่อทำได้แล้วความสงบก็จะบังเกิดขึ้น ดังนั้น กิเลสอยู่ที่ใจนิพพานคือความดับกิเลสจึงอยู่ที่ใจซึ่งปราศจากกิเลสตนเอง ความปรารถนาในความมีความเป็นในเรื่องต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นกับบุคคลทั่วไป ซึ่งมีความจำเป็นในชีวิตของคนเราในปัจจุบัน ทุกคนปรารถนาให้ตนเองประสบผลสำเร็จในชีวิต คนที่ประสบผลสำเร็จมีน้อย คนต้องการ ไปนิพพานมีมาก แต่คนที่ไปนิพพานได้นั้นมีน้อยเช่นกัน<sup>๑๑๒</sup> รู้อะไรผิดอะไรถูก อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ<sup>๑๑๓</sup>

<sup>๑๑๐</sup> พระพรหมมิ่งคลาจารย์ , ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่, หน้า ๑๘๖ - ๑๘๘.

<sup>๑๑๑</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), คู่มือดับทุกข์, หน้า ๘๐.

<sup>๑๑๒</sup> พระราชธรรมมานิเทศ , พิมพ์ครั้งที่ ๒, อยู่เย็นเป็นสุข, (กรุงเทพฯ : ธีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๓๔ - ๓๕.

การดำเนินชีวิตของผู้ที่มีปัญญาที่มั่นคงนั้น จะต้องใช้ความเพียรพอสมควร เพียรพยายามควบคุมตนเองไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่ว มีจิตใจที่มั่นคง เพราะว่าความเพียรนี้เป็นธรรมอันเกษม เป็นธรรมที่ทำให้ชีวิตมีความปลอดภัย ปราศจากความเกียจคร้าน มีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ไม่มีทางทำให้ชีวิตของตนเองต้องตกต่ำ เพราะว่าชีวิตที่มีความมั่นคงนี้ควรที่จะดำเนินไปในทางที่ถูกต้องตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ปลอดภัยจากการถูกติเตียนจากบัณฑิต ปลอดภัยจากความหายนะ ล่มจม เสื่อมเสีย ต่ำทราม มีความเพียรเป็นเกาะยึดเป็นหลักที่พึ่งสามารถทำให้คนชั่วเป็นคนดี เกื้อหนุนให้บุคคลที่มีความบกพร่องทางปัญญาให้เป็นคนที่มีปัญญาสติที่สมบูรณ์<sup>๑๓๔</sup> ไม่มีความบกพร่องในเรื่องของธรรมะ ชีวิตที่มีความมั่นคงแล้วย่อมเป็นไปในทางที่ขอบประกอบด้วยธรรม มีความเป็นอยู่อย่างถาวร ไม่หวนกลับไปในทางที่ทำให้ตนเองประสบกับความเสื่อม เป็นไปในทางเจริญฝ่ายเดียว ชีวิตของคนที่มีความมั่นคงเหล่านี้ไม่หวั่นไหวในโลกธรรมที่มากกระทบ เป็นชีวิตที่มุ่งเน้นในการดำเนินชีวิตพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง ไม่ยินดียินร้ายทั้งในฝ่ายที่เป็นความสุขและฝ่ายที่นำความทุกข์มาสู่ตนเอง

อย่างไรก็ตามความมั่นคงของชีวิตควรที่จะมีการดำเนินชีวิตไปในทางที่ทำให้ทั้งตนเองและผู้อื่นได้รับผลประโยชน์ ทั้งที่เป็นประโยชน์แห่งทางโลกและที่เป็นประโยชน์ทางธรรม ตามความเห็นของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านได้กล่าวว่า ชีวิตที่มั่นคงดีแล้วนั้น ท่านได้กล่าวถึงภาวะของผู้เข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพาน เป็นสภาวะที่สมบูรณ์ของชีวิตที่แท้จริง คนที่สามารถเข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพาน ยังสามารถอยู่ครองเรือน มีครอบครัว มีบุตรภรรยาสามี ดำเนินชีวิตที่ดั่งงามในสังคมโลกได้ ในทางพระพุทธศาสนานั้นท่านกล่าวเอาไว้ว่าชีวิตที่มีความมั่นคงแล้วนั้นเป็นชีวิตของพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป เพราะชีวิตของท่านเหล่านั้นเข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพานที่แท้จริงเพราะชีวิตแบบนี้ก็มีแนวทางการดำเนินชีวิตที่แน่นอน มีการนำหลักธรรมมาใช้ในการปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิตที่มั่นคง เป็นชีวิตที่มีการปฏิบัติและดำเนินไปในทางที่ดั่งงาม<sup>๑๓๕</sup> มีจิตใจที่บริสุทธิ์ เพราะว่าเมื่อจิตใจที่บริสุทธิ์ มีความสุขที่ปราศจากความทุกข์

<sup>๑๓๓</sup> พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), วงล้อแห่งชีวิต ธรรมะสำหรับการดับทุกข์ สู่ทางชีวิตอันประเสริฐ, (กรุงเทพมหานคร : ไทยคลอลิตีบุ๊กส์, ๒๕๕๐), หน้า ๕๐.

<sup>๑๓๔</sup> วศิน อินทสระ, อริยสัจ ๔ ความจริงของชีวิต ที่ทุกคนควรรู้และเข้าใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๒.

<sup>๑๓๕</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๒๖๑.



แม้หากว่าชีวิตจะประสบกับความทุกข์ทางร่างกาย แต่ในด้านของจิตใจนั้น ท่านเหล่านี้ไม่ได้มีความทุกข์ไปด้วย<sup>๑๖๖</sup>

การดำเนินชีวิตของผู้ที่มีความมั่นคงแล้วนั้น จะทำให้มีการดำเนินชีวิตของตนเอง เป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น พระพุทธเจ้าพระองค์ท่านเน้นให้พุทธบริษัท ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกที่ควรแล้ว ได้รับความทุกข์ขนาดไหนก็ตามก็ให้อาหลักธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยว มีความมั่นคงแห่งการดำเนินชีวิต สามารถเอาชนะอุปสรรคทั้งหลายทั้งปวงได้ เป็นชีวิตที่ประสบแต่ความสำเร็จ มีชีวิตที่ปราศจากความประมาท<sup>๑๖๗</sup> รู้เท่าทันในสภาพของชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นไปเพื่อไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนบุคคลอื่น แต่มีชีวิตที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขสงบ ทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น มีชีวิตที่ดำเนินไปอย่างเรียบง่าย มีชีวิตที่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ ในทัศนะของพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาส) คือเป็นไปเพื่อปริญพพาน คือ เป็นไปในทางที่ดับทุกข์ รู้เรื่องความดับทุกข์ ความมุ่งหมายก็ตั้งไปแต่ในทางที่จะดับทุกข์ มุ่งหมายที่จะออกไปเสียจากสิ่งที่ยึดติด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกามของรักของใคร่ทั้งปวง มุ่งหมายที่จะไม่โกรธไม่ประทุษร้ายโดยเจตนา มุ่งหมายที่จะไม่ทำความลำบาก เบียดเบียน ให้เกิดขึ้นกับตนเองและผู้อื่นด้วยความโง่เขลาของตน ชีวิตที่มีความมั่นคงนั้น ย่อมมีความเป็นเป็นไปในทางเหล่านี้<sup>๑๖๘</sup>

ดังนั้น ความมั่นคงของชีวิตควรให้เป็นการดำเนินชีวิตไปในทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา ตามหลักแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ไม่หย่อนหรือหนักไปในทางกามคุณจนทำให้ไม่ได้ปฏิบัติตามหลักธรรม ไม่สนใจธรรมะ ซึ่งพวกนี้จะทำการแสวงหาความสุขจากกามารมณ์ต่าง ๆ ต้องแก่งแย่งแข่งขัน ถึงมีการเบียดเบียนเข่นฆ่ากันก็มี ไม่ตรงหรือเคร่งจนเกินไปจนทำให้เป็นคนที่ทรมาณตนในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งพวกนี้คิดไปในทางกลับกันกับพวกแรก เห็นว่ากามารมณ์ต่าง ๆ ไม่ดี มิได้สนใจจากวัตถุ ปฏิบัติจนสุดโต่ง ทำให้มองคนอื่นผิดไปหมดจนเป็นมิจฉาทิฐิ ซึ่งพระพุทธเจ้าไม่ได้สรรเสริญการปฏิบัติทั้ง ๒ อย่าง แต่ท่านได้ตรัสสอนเกี่ยวกับทางสายกลาง ซึ่งทางสายกลางนี้เป็นการเดินทางจากความมึนเมาไปสู่ความว่างจากกิเลส เดินทางจากความทุกข์ไปสู่ความดับทุกข์ เป็นการเดินทางออกจากกามไปสู่ที่ไม่มีกาม<sup>๑๖๙</sup> ภิกษุหรือพระอริยบุคคลผู้ประเสริฐ ผู้ที่มีความมั่นคงในชีวิต มีความเป็นอยู่ในลักษณะเป็นผู้ที่ละกาม ละการแสวงหาภพ และการ

<sup>๑๖๖</sup> พระวราศักดิ์ วรรณโม, พุทธจริยธรรมเพื่อมนุษยชาติ (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๖๕๕.

<sup>๑๖๗</sup> อากาศ บำรุงชีพ, ศึกษาเปรียบเทียบมาตรฐานความจริงในพระพุทธศาสนาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๖๑.

<sup>๑๖๘</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), คู่มือดับทุกข์, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา), หน้า ๖๗.

<sup>๑๖๙</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), คู่มือดับทุกข์, หน้า ๘๕.

แสวงหาพรหมจรรย์ เป็นผู้ทีละสิ่งเหล่านี้ได้เด็ดขาด ถอนทิฐิมานะออกจากตนได้หมดสิ้น เป็นผู้ที่ไม่มีความกำหนด หลุดพ้นจากตัณหา เป็นผู้ที่อยู่ด้วยความสงบ มีสติที่มั่นคง สงบไม่พ่ายแพ้ เป็นผู้รู้ เพราะเป็นผู้ที่มีความสงบ<sup>๑๘๐</sup> ผู้เข้าถึงนิพพาน เพราะนิพพานนั้นคือ การออกไปเสียได้จากความร้อนปราศจากสิ่งเสียบแทง ไม่มีสิ่งที่น่าพึงปรารถนามีความเย็นออกเย็นใจ ซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดในความมุ่งหมายของชีวิตทุกชีวิต เป็นไปเพื่อสันติภาพแท้จริงของมนุษย์<sup>๑๘๑</sup>

### ๒.๕.๕ การเป็นอยู่ของความมั่นคงของชีวิต

ในทางโลกผู้ที่มีความมั่นคงของชีวิตนั้น มีความเป็นอยู่ในลักษณะที่ไม่มีความเบียดเบียนกัน ไม่เอารักเอาเปรียบซึ่งกันและกัน อยู่กันด้วยความผาสุกในสังคมนั้น ๆ มีศีลธรรมอันดีงาม มีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเมื่อยังไม่บรรลุนิพพานก็ไม่ทำให้ชีวิตเดือดร้อนวุ่นวาย ถึงจะมีชีวิตที่มั่นคงในทางโลกก็ยังไม่มั่นคงที่ถาวร เพราะยังมีกิเลสอยู่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสารอยู่ ซึ่งความมั่นคงของชีวิตที่เป็นของชาวโลกนี้ จะไม่ได้กล่าวถึงในรายละเอียดไปมากกว่านี้ เพราะว่าความมั่นคงของโลกนี้ก็เพื่อความสุขสบาย ไม่มีความเดือดร้อนในชีวิตที่เป็นอยู่ แต่ถึงไม่หมดกิเลสชีวิตที่มีความมั่นคงของคนเหล่านี้ ก็มีการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันเสมอ ในส่วนที่ต้องการค้นคว้า คือ ความมั่นคงของชีวิตที่มีหลักธรรมข้อปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อทำให้ชีวิตเข้าถึงความหลุดพ้น พ้นจากอำนาจแห่งมาร โดยที่มีความเป็นอยู่อย่างสงบเยือกเย็นชีวิตของคนเรานั้นทั้งหมดนี้ให้คิดอยู่เฉพาะในปัจจุบัน อย่าประมาทในความเป็นอยู่ ในช่วงที่ยังมีลมหายใจ ทำงานได้ทุกอย่างด้วยความถูกต้อง สมบูรณ์ ทันต่อเวลาในการดำรงชีวิต เมื่อยังมีชีวิตอยู่เราก็ต้องขวนขวายหาความมั่นคงให้กับชีวิตของตนเอง เพราะเมื่อหมดลมหายใจทุกอย่างก็หมดสิ้นกัน ความมั่นคงของชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร

จากหนังสือพุทธปรัชญาแห่งชีวิต ของรองศาสตราจารย์ฟื้น ดอกบัว ได้กล่าวไว้ว่า ผู้ที่มีชีวิตที่มั่นคงหรือเป็นพระอรหันต์แล้ว หากว่ายังมีชีวิตอยู่ จะมีความเป็นอยู่อย่างไร ซึ่งเรื่องนี้พระพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้ว่าผู้ที่มีความมั่นคงของชีวิตเช่นพระองค์และพระอรหันต์ทั้งหลายมีความเป็นไปเหมือนกัน ก็มีความเป็นอยู่เหมือนกับคนทั้งหลาย ต้องการอาหาร พักผ่อน จะต่างกันที่ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นเท่านั้น<sup>๑๘๒</sup>

<sup>๑๘๐</sup> อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๘/๖๒ - ๖๔.

<sup>๑๘๑</sup> พระวราศกดิ์ วรทโม, พุทธจริยธรรมเพื่อมนุษยชาติ (ฉบับสมบูรณ์), หน้า ๔๗.

<sup>๑๘๒</sup> ฟื้น ดอกบัว, พุทธปรัชญาแห่งชีวิต, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๓๘๑.

ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า การรู้ความจริงของธรรมดา แต่ได้ประโยชน์มหาศาล คือ กฎธรรมชาติเป็นความจริง ที่เราทั้งหลาย จะต้องรู้ไว้ เพราะมีประโยชน์ต่อการมีชีวิตอยู่ฝ่ายเดียว แม้จะเป็นกฎธรรมชาติในส่วนที่ไม่ถูกใจเรา ไม่น่าปรารถนา เราก็ต้องศึกษาเรียนในสิ่งนั้นด้วย เพื่อที่จะทำการปฏิบัติให้ถูกต้อง ความรู้ในกฎของธรรมชาติหรือความจริงของสิ่งทั้งหลายตามธรรมดานี้ มีประโยชน์ต่อการมีชีวิตอยู่ ๓ ชั้น คือ

ประโยชน์ชั้นที่ ๑ เป็นประโยชน์สำหรับที่จะปฏิบัติตามได้ถูกต้อง เพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยดี มีความถูกต้อง ไม่ทำให้เกิดทุกข์โทษภัย

ประโยชน์ชั้นที่ ๒ เป็นประโยชน์ที่เราจะนำมาใช้ มาจัด มาทำ หรือสร้างสรรค์ให้ดีขึ้น สร้างสรรค์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ให้สำเร็จตามความต้องการ

ประโยชน์ชั้นที่ ๓ เป็นประโยชน์ในทางความรู้เท่าทันที่จะดำเนินชีวิตดำเนินใน ทำให้

คนเราสามารถวางท่าทีของจิตใจได้ถูกต้อง ทำให้มีความเป็นอยู่ที่มีความสุขและไร้ทุกข์อย่างสิ้นเชิง

จากประโยชน์ทั้ง ๓ ข้อที่ยกมานี้ จะทำให้เข้าใจความเป็นอยู่ของชีวิตที่เกี่ยวข้องกับ

ธรรมชาติได้ดีขึ้น รู้เกี่ยวกับความจริงของธรรมชาตินั้น ชั้นที่ ๑ คือการปฏิบัติตาม ปฏิบัติได้ถูกต้อง

สอดคล้องกันดี จะทำให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ด้วยดี ชั้นที่ ๒ เมื่อปฏิบัติให้มีชีวิตอยู่ด้วยดีแล้ว ก็นำเอา

กฎธรรมชาตินั้นมาปรับปรุงให้มีความกลมกลืนกับชีวิตของเรา ชั้นที่ ๓ คือการรู้เท่าทันกฎ

ธรรมชาตินั้น จนมีผลแก่การเป็นอยู่อย่างแท้จริง ด้วยปัญญาที่เข้าใจสภาวะสิ่งต่าง ๆ รู้เท่าทัน

ธรรมชาติ รู้เท่าทันชีวิต เข้าใจความเป็นอยู่ที่แท้จริง ถึงความจริงของชีวิตที่เป็นอยู่ จะทำให้เรา

มองเห็นความเปลี่ยนแปลง ความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป ความเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของชีวิตของ

เราด้วย ก็จะทำให้มีความตั้งใจปฏิบัติให้ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย แม้ต่อชีวิตของตนเอง<sup>๑๘๓</sup> ทำให้

คนเราได้เห็นว่าเราเกิดมาทำไม เรามีชีวิตอยู่เพื่ออะไร สิ่งที่ดีงามที่เรายังมีชีวิตอยู่ควรทำที่สุดคืออะไร

แล้วเราก็ตั้งใจทำสิ่งนั้นให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม ทำการรักษาจิตใจให้มีความสะอาด สงบอยู่

ตลอดเวลา ไม่ให้เวลากิเลสมีความเป็นอยู่เฉพาะในคุณธรรม เป็นคนไม่มีทุกข์ แล้วเราก็จะเป็นอยู่

อย่างคนที่มีค่า คนที่มีคุณค่าคือคนดี คนที่ประสบผลสำเร็จ คนที่มีจิตใจที่สูงส่ง สร้างแต่สิ่งที่ดีงาม

เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ จึงได้ทั้งสิ่งที่ดีงามไว้ให้คนรุ่นหลังได้นำมาประพฤติปฏิบัติตาม<sup>๑๘๔</sup>

จากเหตุผลดังกล่าว คนที่มีความมั่นคงของชีวิตนั้น เป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา

เป็นผู้ที่อยู่ด้วยการรู้เท่าทันธรรมดาของชีวิต คือมีความไม่ประมาท ทำกุศลความดีให้มาก ถ้ามอง

\_\_\_\_\_

<sup>๑๘๓</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *คติธรรมแห่งชีวิต*, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐),

หน้า ๑๓๑ - ๑๓๔.

<sup>๑๘๔</sup> พระพรหมมิ่งกลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), *๘๖ ปี ปุชณียบุคคลแห่งแผ่นดินไทย*, (กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์ระฆังทอง, มปป), หน้า ๔๓๗.

ความตายก็ขอให้มองในแง่ที่จะเร่งเร้าให้ทำความดี<sup>๑๘๕</sup> เข้าใจในแก่นแท้ของชีวิตที่เราต้องการนั้นคือ อะไร เราสร้างทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ มาเพื่อความสุข แต่ความสุขในขั้นสุดท้ายอยู่ที่จิตใจของเรา ที่จะต้องฝึกฝนไว้เสมอ ทำให้มีความสุข จะต้องอยู่กับปัญญาที่รู้เท่าทันความจริงตลอดเวลา สร้างความร่าเริงเบิกบานใจขึ้นมา อยู่ด้วยความเอิบอímใจ อยู่ด้วยความสงบและเย็นกายเย็นใจ มีหลักประกันอยู่ภายใน<sup>๑๘๖</sup> คือ การรู้เท่าทันสภาวะและรู้จักถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติ การถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติได้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับการอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ การอยู่ประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นการเป็นอยู่อย่างอิสระ คือการไม่ต้องตกอยู่ในอำนาจของตัณหา อุปาทาน หรือการอยู่อย่างไม่มีคัมมันต์คัมมันต์ ก็คือการมีชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา หรือการรู้และเข้าใจเกี่ยวข้องจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามวิถีแห่งเหตุปัจจัย<sup>๑๘๗</sup> เป็นบุคคลที่ตั้งตนเองไว้ชอบ เพราะการเป็นอยู่ที่ถูกต้องถือว่าสำคัญมาก คือตั้งตนให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม มีการดำเนินชีวิตไปในทางที่ดี มีเป้าหมายของชีวิตที่ชัดเจน มีความเป็นอยู่ที่มีมั่นคงและมั่นใจ มีแบบอย่างที่ถูกต้องดีงาม มีความรู้ที่แจ่มแจ้ง ศึกษาปัญหาและเข้าใจปัญหาของชีวิต จนทำให้เป็นคนที่อยู่อย่างมั่นใจ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางเอาไว้<sup>๑๘๘</sup>

อย่างไรก็ตามการดำเนินชีวิตของตนเองอยู่อย่างดีที่สุด และได้ใช้ชีวิตของตนที่เกิดมานั้นให้เกิดคุณประโยชน์คุ้มค่ากับการที่ได้เกิดมาครั้งหนึ่ง เรียกว่าอยู่อย่างผู้มีชัย ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต คนเช่นนั้นคือผู้ที่ได้เข้าถึงจุดหมายแห่งการมีชีวิต<sup>๑๘๙</sup> เป็นชีวิตที่มีความเป็นอยู่แบบทวนกระแสแห่งสังคัม คือไม่เข้าไปในทางที่โลกเขาเป็นอยู่ เพราะลักษณะการใช้ชีวิตที่แท้จริงของชาวพุทธนั้นคือการใช้ชีวิตแบบทวนกระแส แต่ก็ไม่ต้องต้านกระแสของสังคัมทางโลก ข้อสำคัญคือมีความเป็นอยู่อย่างชัดเจน เข้าใจและมีความมั่นใจในแนวทางของการเป็นอยู่ของตนเองเป็นสิ่งสำคัญ คือการเป็นอยู่แบบนี้จะต้องประกอบไปด้วยปัญญา ซึ่งจะต้องมีการปลูกฝังศรัทธา คือมีความเชื่อ หรือมีความมั่นใจในชีวิตที่แท้จริงของตนได้

<sup>๑๘๕</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ระลึกถึงความตายและวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องต่อความตาย, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, มปป), หน้า ๒๒.

<sup>๑๘๖</sup> พระพรหมคุณาภรณ์, คติธรรมแห่งชีวิต, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๗.

<sup>๑๘๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๑.

<sup>๑๘๘</sup> คำติ รักสุทธิ, มงคลชีวิต ๓๘ ฉบับร้อยแก้วและร้อยกรอง, (กรุงเทพฯ : ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

<sup>๑๘๙</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมมูญชีวิต ฉบับพากย์อังกฤษ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๑.

เมื่อคนเรามีการกระทำที่ประกอบด้วยศรัทธาและปัญญาอย่างแท้จริงแล้ว เราก็จะเป็นคนที่มีจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาต่อบุคคลอื่น ซึ่งเป็นผลของความเป็นอยู่และปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งมีผลที่ดีทั้งในแง่ของการปฏิบัติที่เราเรียกว่า การทวนกระแส ทั้งส่งผลดีไปในด้านจิตใจของเราเองและยังส่งผลดีไปสู่สังคมด้วย<sup>๕๐</sup> การเป็นอยู่ของบุคคลประเภทนี้ จะมีการใช้ชีวิตประจำวันที่มีความเกี่ยวพันกับการปฏิบัติตนตามหลักแห่งธรรมะอย่างดี จะไม่มีการละเมิด เมื่อมีกิเลสตัณหาเข้าครอบงำหรือมากระทบหรือเกิดขึ้นกับตนเอง บุคคลเหล่านี้จะรู้เท่าทันกิเลสตัณหาเหล่านั้นสามารถเอาชนะได้ ไม่มีการยึดติดหรือยึดมั่นถือมั่น ปล่อยให้ความมันผ่านไป พร้อมมีการพิจารณาว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นมานี้มันเป็นของไม่เที่ยงแท้แน่นอน<sup>๕๑</sup> มีความเป็นอยู่ของชีวิตไปในการปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา อีกนัยหนึ่งมรรคมืองค์แปดก็เรียก ซึ่งหมายถึงวิธีการหรือทางดำเนินชีวิตที่เป็นกลาง ๆ ตามธรรมชาติ สอดคล้องกับธรรมชาติ มีความพอเหมาะพอดีที่จะทำให้เกิดกระบวนการดับทุกข์ของธรรมชาติ ไม่ทำให้ชีวิตเอียงไปหาความสุดโต่งทั้งสองข้างได้ ที่ทำให้ชีวิตไปติดพันหรือเผลอหลุดออกไปนอกทาง<sup>๕๒</sup> เป็นการใช้ชีวิตให้อยู่กับธรรมชาติ ไม่หนีธรรมชาติ และใช้ธรรมชาติต่าง ๆ นั้นมาวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไข แล้วนำมาประยุกต์เข้ากับชีวิตของตนเอง<sup>๕๓</sup>

การใช้ทางสายกลางนี้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เป็นชีวิตที่ไม่มีความประมาท มีความเพียรรู้เท่าทันต่อขั้นทั้ง ๕ ว่าเป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา โดยเฉพาะอาการ ๔๐ ประการที่เกี่ยวข้องกับขั้นทั้ง ๕ คือ โดยความไม่เที่ยง ๑, โดยความเป็นทุกข์ ๑, โดยเป็นโรค ๑, โดยเป็นไข้ ๑, โดยเป็นลูกศรเสียบ ๑, โดยความชั่วร้าย ๑, โดยความป่วยไข้ ๑, โดยเป็นปรปักษ์ ๑, โดยแตกทำลาย ๑, โดยความหายนะ ๑, โดยเป็นอุปัทวะ ๑, โดยเป็นภัย ๑, โดยเป็นอุปสรรค ๑, โดยความหวั่นไหว ๑, โดยผุพัง ๑, โดยไม่ยั่งยืน ๑, โดยไม่เป็นที่ด้านทาน ๑, โดยไม่เป็นที่หลบภัย ๑, โดยไม่เป็นที่พึ่ง ๑, โดยเป็นของเปล่า ๑, โดยเป็นของว่าง ๑, โดยเป็นของสูญ ๑, โดยไม่มีอัตรา ๑, โดยเป็นโทษ ๑, โดยมีความแปรผันไปเป็นธรรมดา ๑, โดยไม่มีสาระ ๑, โดยเป็นต้นเหตุแห่งความชั่วร้าย ๑, โดยเป็นผู้ฆ่า (ฆาตกร) ๑, โดยปราศจากความเจริญ ๑, โดยมีอาสวะ ๑, โดยเป็นของถูกปรุงแต่งไว้ ๑, โดยเป็นเหยื่อล่อของมาร ๑, โดยมีความเกิดเป็นธรรมดา ๑, โดยมีความแก่เป็น

<sup>๕๐</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *กระแสธรรม เพื่อชีวิตและสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

<sup>๕๑</sup> พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท), *ธรรมจากต้นไม้*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมเด็ก, ๒๕๑๗), หน้า ๑๕.

<sup>๕๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๑๐.

<sup>๕๓</sup> ศิริพงษ์ จันทร์หอม, *ธรรมชาติชีวิต*, (กรุงเทพฯ : สยามอินเตอร์บุ๊คส์, ๒๕๔๘.), หน้า ๑๐๑.

ธรรมดา ๑, โดยมีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ๑, โดยมีความตายเป็นธรรมดา ๑, โดยมีความโศกเป็นธรรมดา ๑, โดยมีความคร่ำครวญเป็นธรรมดา ๑, โดยมีความคับแค้นใจเป็นธรรมดา ๑, โดยมีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ๑,<sup>๕๔</sup> ชีวิตของบุคคลที่มีความมั่นคงนี้ จะใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่มีความทะเยอทะยาน รู้เท่าทันเหตุการณ์ในปัจจุบัน ไม่เอาชีวิตของตนเองไปผูกไว้กับอำนาจภายนอก เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เพราะว่สิ่งเหล่านั้นไม่สามารถที่จะช่วยเหลืออะไรเราได้เลย<sup>๕๕</sup> ยิ่งพวกเราเป็นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ควรเชื่อในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เราก็ต้องเชื่ออย่างมีเหตุมีผล ความเชื่อก็ต้องตั้งอยู่บนรากฐานของปัญญา เชื่อว่าธรรมของพระพุทธเจ้า นั้นแม้เราไม่สามารถมองเห็นด้วยสายตา หรือไม่สามารถสัมผัสรับรู้ด้วยประสาททั้งห้า แต่ถ้าเราได้ลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง นำมาใช้ในชีวิตของเราอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ฝึกอบรมจิตของตนเองในหลักธรรมเหล่านั้น ค้นคว้าหาเหตุผล ด้วยการใช้อุปมาอุปไมย ในที่สุดเราก็จะพบความสุขที่แท้จริง เพราะธรรมของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ดีแล้วนั้นย่อมพิสูจน์ด้วยเหตุผลและด้วยการปฏิบัติ

ดังนั้นความมั่นคงของชีวิตควรเป็นชีวิตที่เข้าถึงสภาวะแห่งธรรม ไม่หลงยึดติดในโลกทุกเวลาทุกขณะ ที่ดำเนินชีวิตอยู่นี้ บุคคลเหล่านี้จะมีความแน่วแน่ในพระรัตนตรัย เชื่อในความตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้าว่าพระองค์ตรัสรู้จริง ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์อย่างสิ้นเชิง ทำพระนิพพานให้แจ้ง และทรงสอนให้ผู้อื่นได้รู้ตาม เชื่อในพระธรรมของพระองค์ว่าว่าตรัสไว้ดีแล้ว ดับเพลิงทุกข์เพลิงกิเลสของสัตว์ผู้ปฏิบัติชอบ ช่วยให้พ้นภัยได้ และเรายังสามารถเห็นการปฏิบัติที่ดีงามของพระสงฆ์สาวกของพระพุทธองค์ ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ จนสามารถบรรลุนิพพานตาม<sup>๕๖</sup> เพราะบุคคลที่มีความมั่นคงของชีวิตที่สมบูรณ์แบบแล้ว ย่อมมีการอบรมภาวนาจิตตั้งมั่นอยู่ในความชอบ ความชอบนี้ก็คือการใช้คุณธรรมที่นำไปสู่การตรัสรู้ธรรมละความยึดมั่นทั้งหลาย ยินดีในความปล่อยวาง ทำจิตให้มีความอึมเิบ มีชีวิตที่หลุดพ้น มีความสงบในการดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบัน มีความสว่างรุ่งเรืองในหน้าที่ของการดำเนินชีวิต สุดท้ายย่อมมีนิพพานเป็นที่หวัง เพราะชีวิตที่มีความมั่นคง เป็นชีวิตที่เป็นอยู่ตามหลักแห่งอริยมรรค หรือมีการใช้ชีวิตในการดำเนินไปในแนวทางของมัชฌิมาปฏิปทา เป็นชีวิตที่เป็นอยู่เพื่อสร้างคุณงามความดี และใช้คุณงามความดีที่ตนเองมีอยู่นั้น ไปบอกให้คนอื่นได้รู้ตามด้วย มีความละเอียดต่อการกระทำ ความชั่วทั้งหลาย รู้เท่าทันคน รู้เท่า

<sup>๕๔</sup> สมเด็จพระพุทธจาจารย์ (อาจ อาสภมฺหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๕๘๘ – ๕๘๙.

<sup>๕๕</sup> สุทัตสา อ่อนค้อม, ความหลงในสงสาร, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖๔.

<sup>๕๖</sup> ชมรมพุทธศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ส่องทางภาวนา, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๓), หน้า ๓๒.

ทันความเจริญและความเสื่อมของทางโลก มุ่งทำแต่คุณงามความดี มีการพัฒนาจิตใจของตนเองอยู่ตลอดเวลา ไม่ยึดมั่นถือมั่น เข้าถึงและอยู่ด้วยความว่าง ทำจิตใจให้ว่างจากสิ่งทั้งปวง<sup>๑๕๗</sup> จนกระทั่งสุดท้ายเป้าหมายก็คือพระนิพพาน

## ๒.๖ อธิษฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิต

การสร้างความมั่นคงของชีวิตนั้น คือ เส้นทางที่นำไปสู่ความสุขและความร่มเย็นแห่งจิตใจ เพราะพระพุทธศาสนานั้นไม่ใช่ศาสนาที่เน้นการสวด อ้อนวอนหรือทำการแลกเปลี่ยนว่าต้องทำอะไรถึงจะได้ขึ้นสวรรค์ แต่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนในเรื่องของเหตุผล สอนให้บังคับตนเองให้ปฏิบัติตนให้เป็นคนดี ไม่เบียดเบียนบุคคลอื่น สอนเรื่องเหตุและผลของการกระทำต่าง ๆ คือสอนเกี่ยวกับเรื่องกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ค้นหาความสงบแห่งจิตที่มีอยู่ภายในแห่งตน มิใช่พึ่งพิงจากภายนอกดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผล<sup>๑๕๘</sup> ซึ่งจากเหตุผลดังกล่าว มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ พระพุทธองค์ท่านไม่เคยสอนให้ใครอ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย แต่พระองค์ทรงสอนให้คนรู้จักช่วยเหลือตนเอง เชื้อกฎแห่งกรรมของตนเองที่ได้กระทำไว้และสอนให้ตนเป็นที่พึ่งของตนเองอย่างแท้จริง เพราะในชีวิตของคนเราจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับการทำงานของตัวเราเองทั้งสิ้น ไม่มีใครสามารถทำให้ตัวเราประสบความสำเร็จได้ และไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ ที่จะมาดลบันดาลให้ชีวิตของมนุษย์ประสบแต่ความสุข ความเจริญ ได้ตามที่มนุษย์แต่ละคนปรารถนา

ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ๆ มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ก็จะไม่รู้จักทำอะไรกันเลย หวังพึ่งแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยกันทั้งนั้น เมื่อชีวิตของตนเองมีปัญหาหรืออุปสรรคเกิดขึ้น ก็จะพากันอ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หวังให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นช่วยเหลือตน ให้สมความปรารถนาที่ตนเองอ้อนวอนหรืออธิษฐานไว้ทุกประการ ถ้าได้ตามที่ตนอ้อนวอนก็ดีใจถ้าไม่ได้ก็คอยพาลหาเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าไม่ช่วยตน ส่วนเรื่องอธิษฐานนั้น ท่านก็ให้อธิษฐานแต่ในเรื่องที่เป็นกุศล อธิษฐานในสิ่งที่ดี สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบที่ประกอบด้วยปัญญา เพราะว่าหากอธิษฐานด้วยมิจฉาทิฐิ หรือความเห็นที่ผิดเป็นไปด้วยความโง่เขลา ด้วยจิตใจเป็นอกุศลแล้ว จะเป็นการอธิษฐานที่ติดลบ ก็จะทำให้เป็นผลเสียต่อผู้อธิษฐานเอง ใน

<sup>๑๕๗</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *วิธีปฏิบัติเพื่อความปรารถนาด้วยใจว่าง*, (กรุงเทพฯ : ไพลินบุ๊คเนต, ๒๕๔๕), หน้า ๕๕.

<sup>๑๕๘</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *วิธีปฏิบัติเพื่อความปรารถนาด้วยใจว่าง*, หน้า ๖.

ที่สุดผลที่ได้ก็จะติดลบ ทำให้ไม่ก่อประโยชน์ทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น เป็นการสาปแช่งตนเองไปในที่สุด<sup>๑๙๕</sup>

การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า คนที่เกิดมาแล้วนั้นจะต้องมุ่งทำแต่คุณงามความดี เพราะว่าคุณงามความดีเหล่านั้นจะหนุนเนื่องชีวิตของตนเอง ให้ประสบแต่ความสุขความเจริญ คนที่มีความสุขความเจริญในชีวิต จะต้องเป็นคนที่มีความมั่นใจในชีวิตของตนเอง มีความเป็นอยู่ที่มีความสุขความสบาย ไม่ทำผิดจารีตประเพณีศีลธรรมและกฎหมายของทางบ้านเมือง และประกอบคุณงามความดีอยู่ตลอดเวลาจนทำเป็นนิสัย จนไม่รู้สึกหวาดหวั่นพรันพรึงต่อความตายที่พญามัจจุราชมอบให้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าบุคคลนั้น ได้ดำเนินชีวิตของตนเองไปในทางที่ถูกต้องตามครรลองครองธรรม ยึดมั่นในหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มุ่งสั่งสอนให้มนุษย์ทุกคนเป็นคนดี ประกอบแต่กรรมดีละกรรมชั่วทั้งหลาย เป็นไปเพื่อความสุขของตนเองและคนอื่น ประพฤติแต่ในธรรมที่เป็นกุศล รักษาศีลด้วยความบริสุทธิ์ มีหิริโอตตปะละอายต่อความชั่วกลัวต่อบาปกรรม เป็นชีวิตที่มีคุณค่าสมกับที่ได้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง เมื่อเกิดมาแล้วได้สร้างแต่คุณงามความดี ใว้บนโลกให้ปรากฏแก่บุคคลทั้งหลาย เป็นผู้อยู่อย่างบุคคลผู้มีชัยชนะ ชนะใจตนเอง เอาชนะกิเลสตัณหาทั้งปวงที่จะเข้ามาครอบงำชีวิตของตนเองได้ ประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิต มีธรรมเป็นหลักชัยของชีวิตที่มั่นคงแน่นอน จนสามารถทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นเข้าถึงจุดหมายของชีวิตที่ดั่งงามสมบูรณ์แบบ ตามความปรารถนาของตนเองที่ได้วางเอาไว้

ดังนั้นอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิต หมายรวมเอาชีวิตอันอุดม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์แบบ มีชีวิตที่เป็นไปเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรม มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามหลักของอริยฐานธรรมนี้สามารถพ้นจากความทุกข์ คือ เข้าถึงสภาพของชีวิตอันสูงสุดในแง่ของพระพุทธศาสนา สภาพที่อะไรก็ปรุงแต่งไม่ได้ บังคับบัญชาไม่ได้ หลุดพ้นจากบ่วงแห่งพญามาร สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ได้กล่าวถึงคนที่มีชีวิตที่ประเสริฐว่า เป็นชีวิตที่เพียบพร้อมด้วยคุณงามความดี ชีวิตที่ดีอันนี้เรียกว่า สุขชีวิต หมายถึงความดีที่อาศัยชีวิตของตนเองทำขึ้น ชีวิตของผู้ที่ทำความดีจึงเรียกว่าชีวิตดี เมื่อทำดีมาก ชีวิตก็สูงขึ้นมาก ทำดีที่สุดชีวิตก็สูงสุด<sup>๒๐๐</sup> เพราะชีวิตทุกชีวิต มิได้เกิดมาชาตินี้ชาติเดียว แต่ทุกชีวิตมีทั้งชาติในอดีต ชีวิตที่เป็นอยู่ในชาติปัจจุบัน และชีวิตที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะว่าชีวิตของเราที่เกิดมามีความสำคัญมาก สามารถที่จะทำดี ทำชั่วทำบุญทำบาป สร้างกุศลบารมี ก็อยู่ในสภาพของการเกิดมาเป็นมนุษย์

<sup>๑๙๕</sup> สนอง วรอุไร, ทำชีวิตให้ดีและมีสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๘.

<sup>๒๐๐</sup> สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ความจริงที่ต้องเข้าใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๘.



เท่านั้น เพราะว่าชีวิตของคนเราที่เกิดมานี้ มีเวลาน้อยมาก พระพุทธองค์ท่านมุ่งให้เราเปรียบเทียบชีวิตนี้ กับชีวิตในอดีตที่นับชาติไม่ถ้วน<sup>๒๐๐</sup> เมื่อเกิดมาแล้วก็พึงใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการดำเนินชีวิต สามารถแก้ไขปัญหาชีวิต รู้จักความรับผิดชอบชีวิต มีการนำหลักธรรมเพื่อนำมาปฏิบัติให้ตนเองได้เข้าถึงธรรมเหล่านั้น เมื่ออยู่บน โลกนี้หากแม้ว่ายังไม่บรรลุนิพพาน ก็จะไม่ทำให้ชีวิตที่เกิดมาแล้วตกต่ำ แล้วนำหลักอริยฐานธรรมเพื่อนำไปปฏิบัติ ทำให้มีชีวิตที่ดีงามและมั่นคง ให้ไปสู่สุคติที่ไม่มีกาลเวลาหาขอบเขตไม่ได้

## ๒.๖ สรุป

ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้า เกี่ยวกับความหมาย คำศัพท์อริยฐานธรรม เพื่อนำมาอธิบายขยายความ และยังได้นำเอาศัพท์ที่มีความหมายที่เป็นไปในลักษณะใกล้เคียงกัน อีกทั้งยังได้นำเอาความหมายและทัศนะของคณาจารย์ นักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนา มาเปรียบเทียบ เพื่อให้ความหมายของอริยฐานธรรมมีความชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก จากความหมายข้างต้น จึงสรุปได้ว่า อริยฐานธรรม หมายถึง ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ธรรมอันเป็นที่มั่น ทำให้ชีวิตของตนเองมีฐานของการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคง ซึ่งเป็นหมวดธรรมที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถนำพาชีวิตของตนเองให้ไปสู่จุดมุ่งหมายตามที่ตนเองได้วางเอาไว้ให้สำเร็จตามความประสงค์ได้อย่างแน่นอน เป็นคุณธรรมที่ทำให้ประสบแต่ความสำเร็จ ไม่ทำให้ชีวิตต้องพบกับความล้มเหลว แต่อริยฐานธรรมกับทำให้ชีวิตนั้นมีฐานที่มั่นคง ไม่หวาดหวั่นหรือหวั่นไหว ทำให้ตัวเราสามารถที่จะดำเนินชีวิตให้เป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันและเป็นประโยชน์ต่อสังคมและบุคคลอื่นด้วย ที่สำคัญนั้นยังสามารถนำไปสู่ปฏิบัติเข้าไปถึงเป้าหมายอันสูงสุดในทางพระพุทธ ศาสนาได้ กล่าวคือคือพระนิพพานนั่นเอง

การวิจัยครั้งนี้ ทางผู้วิจัยได้นำเอาข้อธรรมแต่ละข้อของอริยฐานธรรม มาขยายความเพิ่มเติมถึงวิธีการปฏิบัติให้เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต เพื่อสร้างความมั่นคงของชีวิตให้เกิดขึ้น และนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติเอง จากการที่ได้ค้นคว้ามานั้นย่อมสำเร็จผลแก่ผู้ที่ศึกษาและลงมือทำการปฏิบัติ ให้มีเหมาะสมกับเหตุและผล จากการที่กล่าวมานั้นสามารถทำให้บรรลุประโยชน์ได้ถึง ๓ ระดับ ดังนี้

๑. ประโยชน์ที่เป็นอยู่ในระดับพื้นฐาน จุดหมายเพื่อตนเอง เป็นจุดหมายในระดับที่มองเห็นได้หรือประโยชน์ในปัจจุบัน คือ การที่ทำให้เราสามารถพึ่งพาตนเองได้ ใช้ชีวิตความ

<sup>๒๐๐</sup> สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาปรินายก, *ชีวิตนี้สำคัญนัก*, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, มปป), หน้า ๑.

เป็นอยู่ในสังคมได้อย่างสง่าผ่าเผย การประกอบอาชีพและหน้าที่การงาน ก็เป็นในงานที่สุจริต ซึ่งประโยชน์ในปัจจุบันนี้ มีความสัมพันธ์กับสิ่งที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต คือ การแสวงหาซึ่งปัจจัย ๔ นั่นเอง คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เข้าใจในหลักของหัวใจเศรษฐกิจ คือ การรู้หาทรัพย์ การรู้จักรักษาทรัพย์ การมีกัลยามิตรที่ดี และการดำรงชีวิตที่พอเพียงไม่ฟุ่มเฟือย เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลทั่วไป ทำให้เป็นคนมีสุขภาพดี มีเงินมีงาน มีสถานภาพที่ดี มีครอบครัวที่ผาสุก ทั้งหมดนี้ พึงให้เกิดมีโดยธรรม ใช้หรือปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขโดยชอบ

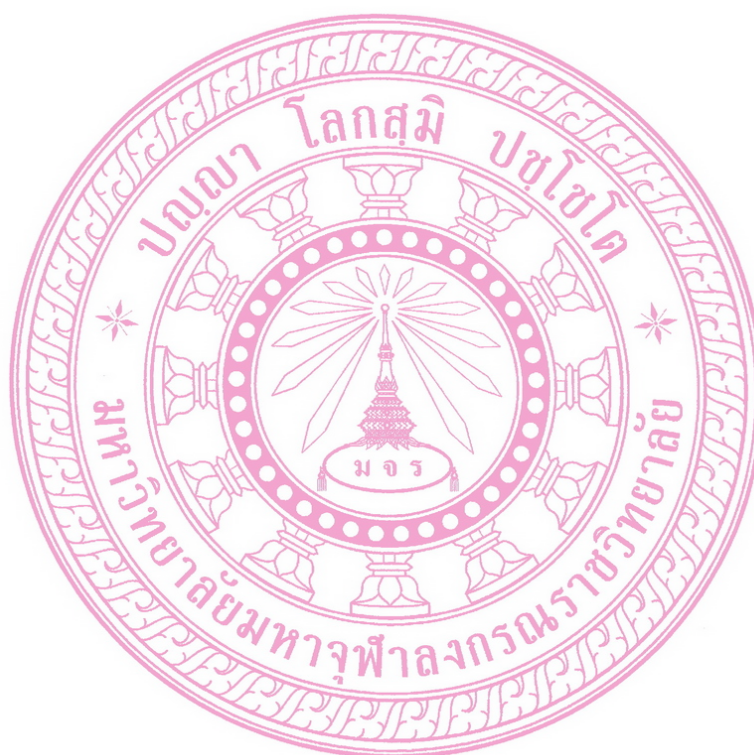
๒. ประโยชน์ที่เป็นอยู่ในระดับปานกลาง จุดหมายเพื่อผู้อื่น หรือ ประโยชน์ผู้อื่น คือ การที่เรามีจิตใจที่ดีงาม โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน งดงานในคุณธรรมและจริยธรรม เป็นคนที่มีน้ำใจอันประเสริฐ มีความประพฤติที่เรียบร้อยดีงามและเป็น ไปเพื่อประโยชน์ทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น อีกทั้งเป็นคนที่ชอบเสียดสละ ไม่ทำให้คนอื่นต้องเดือดร้อน พึงช่วยเหลือให้ผู้อื่นหรือสนับสนุนเขาให้มีการพัฒนาชีวิตของเขาให้ดีขึ้น

๓. ประโยชน์ระดับสูงสุด คือ การนำเอาหลักอริยฐานธรรมนี้ ไปปฏิบัติให้เข้าถึงแก่นแท้แห่งธรรม ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติเข้าถึงที่สุดแห่งธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือพระนิพพานได้ ซึ่งถ้าหากว่าผู้ปฏิบัติตามธรรมนี้ยังไม่สามารถที่จะเข้าถึงธรรมหรือบรรลุดูธรรมในชาตินี้ได้ ก็ยังจะช่วยทำให้บุคคลนั้น มีการดำเนินชีวิตที่เป็นไปในทางที่ไม่ผิดพลาด เพราะว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตที่มีปัญญาเป็นเครื่องประดับประดา และสามารทำให้เข้าไปในชีวิตที่เป็นอยู่ได้ดี ขึ้นอยู่ตลอดเวลา ถือว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง การมีปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิต อันทำให้เป็นอิสระ ไม่หวั่นไหว หรือถูกรอบงำด้วยความผันผวนแปรตามกิเลสต่าง ๆ ไม่ผิดหวังเศร้าโศกบิบบิ้นจิตเพราะความยึดติดถือมั่นในสิ่งใด ปลอดภัย สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจตลอดเวลา มีความเป็นอยู่และทำการด้วยปัญญาซึ่งมองที่เหตุปัจจัย<sup>๒๐๒</sup>

การปฏิบัติตามหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ไม่ว่าจะปฏิบัติตามหลักธรรมหัวข้อธรรมใดก็ตาม จะประสบผลสำเร็จหรือบรรลุดูธรรมได้หรือไม่ นั่น ต้องมีการปฏิบัติที่ถูกต้อง บางครั้งเราต้องอาศัยองค์ประกอบส่วนอื่น เพื่อนำมาช่วยเกื้อหนุน จึงจะทำให้เกิดผลสำเร็จอย่างเต็มที่ได้ ในหลักของอริยฐานธรรมก็เช่นเดียวกัน ก็ต้องอาศัยธรรมที่เป็นองค์ประกอบหมวดอื่นมาช่วยเกื้อหนุนเช่นกัน ซึ่งอริยฐานธรรมนี้ ต้องเริ่มต้นที่ปัญญา สัจจะ จาคะ และอุปสมะ เป็นหลัก แล้วนำไปพิจารณา ด้วยปัญญาให้รู้แจ้งรู้ชัด ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ได้ รู้เท่าทันความเป็นจริงทั้งที่เป็นจริงโดยการสมมติและความจริงที่เที่ยงแท้ ตลอดจนการ

<sup>๒๐๒</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต ฉบับพจนานุกรมภาษาอังกฤษ, หน้า ๓๒.

เสียสละสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อกุศลให้หมดไปจากตนเอง จนสามารถเข้าถึงความสงบ ที่ทำให้ชีวิตมีความมั่นคงที่เที่ยงแท้แน่นอน คือ มีการดำเนินชีวิตที่ไม่มีความผิดพลาด และยังสามารถปฏิบัติต่อผู้อื่นได้อย่างสมบูรณ์ เช่น ใช้ปัญญาสอนให้ผู้อื่นได้รู้ตามความเป็นจริง ทั้งทางโลกและทางธรรม สอนให้คนรู้จักเอื้อเฟื้อต่อบุคคลอื่น และสอนให้สามารถปฏิบัติในอุบายแห่งความสงบเพื่อให้คนเหล่านั้นได้พบกับความสุขที่แท้จริง ความมั่นคงของชีวิตที่แท้จริง คือ พระนิพพาน



## บทที่ ๓

### หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่ออริยฐานธรรม

ในบทนี้ ศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับอริยฐานธรรมทั้งที่สนับสนุน และปฏิบัติกับหลักของอริยฐานธรรมซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมากล่าวและอธิบาย ดังนี้

#### ๓.๑ หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่อปัญญาธิฐาน

ปัญญานั้น เป็นความรู้อันประเสริฐ คนที่มีปัญญามากย่อมมีความสามารถเรียนรู้และ เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ดีกว่าคนที่มีปัญญาน้อย เพราะในอดีตจนถึงปัจจุบัน การจะพัฒนาคน พัฒนา ชีวิต พัฒนาจิตใจ พัฒนาประเทศ ให้มีความเจริญได้นั้นจะต้องอาศัยบุคลากรที่มีปัญญาเฉียบแหลม ด้วยกันทั้งนั้น ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์เราก็เหมือนกัน ถ้าขาดซึ่งปัญญาในการประกอบ การดำเนินชีวิตแล้ว จะทำให้ชีวิตของเรานั้นมีแต่ความลำบาก หากความมั่นคงของชีวิตไม่ได้ ในทางตรงกันข้ามคนที่มีความเฉลียวฉลาด ย่อมนำพาชีวิตของตนเองให้ดำเนิน ไปในทางที่ถูกต้อง ชีวิตของบุคคลเหล่านั้นย่อมมีแต่ความเจริญและมั่นคงตลอดไป และทำให้ชีวิตมีความสุขทั้ง ในโลกปัจจุบันและโลกหน้า

##### ๓.๑.๑ หลักธรรมที่สนับสนุนปัญญาธิฐาน

###### ๓.๑.๑.๑ หลักธรรมมงคลสูตร

มงคลสูตรนี้พระพุทธองค์ ได้ตรัสกับมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ณ เชตวันมหา วิหารมงคลของพระพุทธเจ้าที่ตรัสนี้เกี่ยวกับการปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง เป็นการปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อ ความเจริญในชีวิต เริ่มจากการไม่สมาคมกับคนชั่วคบหาสมาคมกับบัณฑิตจนกระทั่งถึงความสูงสุด ของชีวิต คือความพ้นทุกข์ หมคกิเลสตัดหายอย่างสิ้นเชิงหมดจดสะอาดบริสุทธิ์ ไม่ยึดถือวัตถุ แต่ ยึดถือการปฏิบัติเพื่อฝึกฝนตนเองเป็นเกณฑ์ เป็นสัจธรรมที่ไม่เปลี่ยนแปลง ผู้ใดที่ปฏิบัติตามย่อม ได้ผลแน่นอน เมื่อทรงแสดงแล้วก็ไม่มีการหาเหตุผลมาลบล้างได้<sup>๒๐๓</sup> มงคลสูตรนี้เกี่ยวข้องกับและ สนับสนุนปัญญาธิฐานได้อย่างไร จะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีปัญญาและรู้จักใช้เหตุผลในการดำเนิน ชีวิตแล้วนั้น ย่อมจะทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองฝ่ายเดียว เพราะว่าหลักธรรมใน มงคลสูตรหรือมงคล ๓๘ ประการนี้ เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นธรรมที่มุ่งเน้นให้ การดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงาม เป็นประโยชน์สูงสุด เริ่มตั้งแต่ธรรมะที่ใช้ในการดำเนินชีวิตตั้งแต่

<sup>๒๐๓</sup> พระไพฑูริย์ ธมฺมวิปฺโล, *ดรฺรชฺนิชฺรรม ฉบับมงคลสูตร*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : เอส. พี. เค. เปเปอร์ แอนด์ฟอรั่ม, ๒๕๔๕.), หน้า ๔๑.

เริ่มต้น จนกระทั่งถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลสทั้งหลายทั้งปวง เพราะว่าการใช้ปัญญาพิจารณาหลักธรรมนี้แล้วนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน คือเริ่มจากเรื่องง่าย ๆ จนไปถึงเรื่องที่ยากและละเอียด ครอบคลุมในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติ หลักจริยธรรม จนถึงการบรรลุธรรมอันประเสริฐ คือการเข้าถึงพระนิพพาน หมดสิ้นอาสวะกิเลสทั้งปวง<sup>๒๐๔</sup> ซึ่งหลักธรรมของมงคลสูตร มีดังต่อไปนี้

การไม่คบคนพาล การคบหาสมาคมแต่กับบัณฑิต การบูชาบุคคลที่ควรบูชาการตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่อันสมควร การได้ทำบุญไว้แล้วในชาติปางก่อน การตั้งตนไว้ชอบ ความเป็นพหูสูตมีความรู้มาก การเป็นผู้มีศีลปะวิทยา การเป็นผู้มีวินัยที่ศึกษามาดี การเป็นผู้มีวาจาสุภาพิต การได้อุปฐากบิดามารดา การได้สงเคราะห์บุตรและภรรยา การทำงานที่ไม่คั่งค้าง การเป็นผู้ที่มีการให้ทาน การเป็นผู้ได้มีการประพฤติธรรม การได้สงเคราะห์ซึ่งญาติ การได้ทำงานที่ไม่มีโทษ การงดเว้นจากการทำบาปทั้งปวง การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา เป็นผู้ไม่มีความประมาทในธรรม เป็นผู้มีความเคารพ เป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นผู้มีความสันโดษ มีความกตัญญู การฟังธรรมตามกาลสมัย มีความอดทน การเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย การได้พบเห็นสมณะ การได้สนทนาธรรมตามกาลกับผู้รู้ การได้เผาผลาญซึ่งบาป การได้ประพฤติพรหมจรรย์ การเห็นแจ้งในอริยสัจ การได้กระทำซึ่งพระนิพพานให้แจ้ง มีจิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม จิตไม่มีความเศร้าโศก จิตสะอาดปราศจากธุลี มีจิตที่เกษม นี้เป็นมงคลอันสูงสุด<sup>๒๐๕</sup> เมื่อได้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง ศึกษาให้รอบครอบครบถ้วนแล้ว ย่อมทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นมีแต่ความมั่นคงและมีแต่ความเจริญ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพราะว่าหลักธรรมเกี่ยวกับมงคลสูตรนี้ มุ่งเน้นให้คนได้พบแต่สิ่งที่ดีงาม

มงคลสูตรสนับสนุนปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิตอย่างไร คือ ใช้ปัญญาพิจารณาตามความเป็นจริง ตามหลักธรรมในแต่ละข้อทั้ง ๓๘ ข้อ แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่เริ่มต้นคือการไม่คบคนพาล คบบัณฑิต จนกระทั่งถึงการหลุดพ้น จิตเกษมปราศจากธุลี เป็นต้น เพราะถ้าคนเราปฏิบัติได้ตามข้อธรรมที่มีอยู่ในมงคลสูตรได้ครบถ้วนสมบูรณ์ทั้ง ๓๘ ข้อแล้ว ก็ย่อมมีความมั่นใจในความเป็นอยู่ ทำให้ได้สร้างหลักฐานให้กับการมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ชีวิตย่อมจะพบแต่ความสุขมีความมั่นคงทั้งทางโลกและทางธรรม เพราะมงคลสูตรนี้เป็นสูตรที่ว่าด้วยความเจริญทั้งนั้น บุคคลผู้มีปัญญา ย่อมบำเพ็ญกรณียกิจที่เป็นมงคล เมื่อบำเพ็ญแล้วย่อมไม่เป็นผู้พ่ายแพ้แก่ข้าศึกในที่ทุกแห่งหน บรรลุถึงความสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน เริ่มต้นตั้งแต่การ

<sup>๒๐๔</sup> ศุภกานต์ ชยาพัฒน์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕.

<sup>๒๐๕</sup> พ. พ. (ไทย) ๒๕/๓ - ๑๓/๓ - ๘.

ดำเนินชีวิตในทางโลกจนกระทั่งทำให้ชีวิตพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เข้าถึงความมั่นคงที่สมบูรณ์ของชีวิต คือสิ่งอยู่ของพระอริยเจ้าผู้หมดกิเลสทั้งหลาย สิ่งนี้คือพระนิพพาน พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ<sup>๒๐๖</sup>

### ๓.๑.๑.๒ หลักธรรมศึกษา ๓

ศึกษา ๓ นี้ ประกอบไปด้วย

๑. อริสัจศึกษา (ศึกษาคือศีลอันยิ่ง)
๒. อริจิตตศึกษา (ศึกษาคือจิตอันยิ่ง)
๓. อริปัญญาศึกษา (ศึกษาคือปัญญาอันยิ่ง)<sup>๒๐๗</sup>

หลักธรรมเรื่องศึกษา ๓ นี้ ได้กล่าวถึงปัญญาว่าเป็นการรอบรู้ในกองสังขาร ว่าสังขารของทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดมาในโลกนี้ ไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และเสื่อมสลายไปไม่มีที่สิ้นสุด ที่กล่าวอย่างนี้ก็เพื่อให้บุคคลทั้งหลายได้ทำการศึกษาหลักในการดำเนินชีวิตให้ถ่องแท้ ละเอียด ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะชีวิตของคนเรานี้ ถูกทำลายด้วยความแก่ ความเจ็บ และความตาย แผลเผาอยู่ทุกวันเป็นธรรมดาอยู่แล้ว และยังถูกไฟภายในร่างกาย คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เผาให้เราร้อนขึ้นไปอีก ในหลักธรรมเรื่องปัญญาในไตรสิกขา<sup>๒๐๘</sup> นี้ ถ้าคนเราได้เรียนรู้และทำความเข้าใจให้ดีแล้ว จะเป็นคนที่ไม่มี ความประมาทในการดำเนินชีวิต ย่อมนำพาชีวิตของตนเองให้เป็นไปในหลักธรรม ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสและได้ทรงวางแนวทางเอาไว้ เพื่อให้พุทธบริษัท ได้นำไปใช้ในการปฏิบัติ เพื่อให้เข้าถึงจุดสูงสุดของชีวิต ได้เห็นธรรมอันประเสริฐด้วยปัญญาของตนเอง ถ้าปฏิบัติได้เช่นนี้แล้ว ชีวิตก็จะมีแต่ความมั่นคง ไม่หวั่นไหว<sup>๒๐๙</sup> สังขารที่วามันหมายถึงสิ่งที่ว่าด้วย ร่างกาย จิตใจ รูปธรรม นามธรรม ทั้งหมด ไม่เที่ยงแท้ เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา บังคับบัญชาอะไรไม่ได้เลย เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้ว คนเราจะต้องหาที่พึ่งพิงให้กับชีวิต โดยเอาปัญญาของตนเองที่มีอยู่นั้น ไปศึกษาในหลักของไตรสิกขา

ไตรสิกขาสันับสนุนปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิตอย่างไร คือ การที่ได้เห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง โดยการพิจารณาสังขารด้วยปัญญาอันยิ่ง ว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงนี้เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จะทำให้คนเราไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ใช้ชีวิตที่มีอยู่ชวนชวยในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนและผู้อื่นเท่านั้น เพราะว่าสิ่งนี้คือประโยชน์สูงสุดใน

<sup>๒๐๖</sup> สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมสาร), มงคลยถาชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพฯ ๑ : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๖๗๔.

<sup>๒๐๗</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๓๒.

<sup>๒๐๘</sup> สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพฯ ๑ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

การมีชีวิตอยู่ ใช้ปัญญารู้ทันความเป็นจริง เข้าถึงความเป็นจริงหรือเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิต เพราะชีวิตของคนนั้น ไม่ได้มีรูปร่างเป็นเส้นตรง แต่ว่าชีวิตของคนเรานั้น มีลักษณะเหมือนกับเกลียวคลื่นของน้ำที่ม้วนตัวของมันเข้าหาฝั่ง แล้วแตกสลายไปในที่สุด เป็นอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็สลายไป ดังนั้นเราจะใช้ปัญญา ให้รู้เท่าทันในความจริงของชีวิตเหล่านั้น ไม่ต้องวิตกกังวล ให้ใช้ปัญญาพิจารณาสังขาร เหมือนกับเรามองคลื่นที่มีในมหาสมุทรแล้วม้วนเข้าฝั่งอยู่ตลอดเวลา<sup>๒๐๕</sup> เมื่อทราบดังนี้แล้วเราจะต้องมีการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ตนเองพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ถ้าชีวิตของมนุษย์เราพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ย่อมทำให้ชีวิตเป็นอิสระและมั่นคงตลอดไป ไตรสิกขานี้เป็นระบบของการฝึกฝนมนุษย์จากภายนอกเข้าไปสู่ภายใน ฝึกจากเรื่องง่าย ๆ ไปสู่เรื่องที่ยาก จากส่วนที่หยาบไปสู่ส่วนที่ละเอียด เป็นการเข้าใจปัญหา และการมองโลกตลอดถึงการมองชีวิตตามความเป็นจริง เมื่อฝึกถึงขั้นละเอียดภายในแล้วคือจิตและปัญญา ก็จะส่งผลออกมาสู่การดำเนินชีวิตด้านนอก ทำให้เป็นคนที่มีความประพฤติที่สุจริต ไม่ฝืนใจทำเพราะว่าทำางานต่าง ๆ มีปัญญาอันบริสุทธิ์ในการคิดแก้ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น เพราะการดำเนินชีวิตทั้งหมด สอดคล้องกันทั้งภายนอกและภายใน<sup>๒๐๐</sup>

### ๓.๑.๑.๓ หลักธรรมอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท คือ ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์ หรือความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ อิทธิบาท พระพุทธเจ้าตรัสพัวพันไว้กับเรื่องสมาธิ เพราะอิทธิบาทเป็นข้อปฏิบัติธรรมให้ถึงสมาธิ และนำไปสู่ผลสำเร็จที่เป็นจุดหมายของสมาธิ<sup>๒๐๐</sup> หลักธรรมเกี่ยวกับอิทธิบาทนี้ เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรม ที่ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลมาประกอบในการดำเนินชีวิต เพื่อทำให้ชีวิตและหน้าที่การงานของตนเองที่เป็นอยู่ ไปสู่จุดหมายตามที่ตนเองปรารถนาจะให้เป็นไป หลักธรรมเรื่องอิทธิบาท เป็นการทำงานที่ทำด้วยความพอใจ มีใจรักใคร่ในงานที่ทำ มีความพรากเพียรอดสาหัสในการทำงาน มีปัญญา คือใช้ปัญญาใคร่ครวญตรวจหาเหตุหาผล ตรวจสอบข้อบกพร่อง เพื่อทำการปรับปรุงให้ดีขึ้น<sup>๒๐๒</sup> สาระของการสร้างสมาธิตามหลักอิทธิบาท ก็คือเอางาน สิ่งที่ทำหรือจุดหมายที่ต้องการเป็นอารมณ์ของจิต แล้วปลูกเร้าระดมฉันตะ วิริยะ จิตตะ หรือ

<sup>๒๐๕</sup> วสิน อินทสระ, *ชีวิตนี้มีอะไร*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ ๑ : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๔.

<sup>๒๐๐</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, หน้า ๕๑๖.

<sup>๒๐๐</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔๒.

<sup>๒๐๒</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมมัญญชีวิต ฉบับพากย์อังกฤษ*, (กรุงเทพฯ ๑ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖.

วิมังสา เข้าหุมนำ สมาธิก็เกิดขึ้นและมีกำลังแข็งแกร่ง ช่วยให้งานอย่างมีความสุขและบรรลุผลสำเร็จด้วยดี<sup>๒๑๓</sup> หลักธรรมที่มีในอิทธิบาท คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา<sup>๒๑๔</sup>

ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ รักใคร่ มีใจรักในการทำสิ่งเหล่านั้น มีหลักยึดแห่งจิตใจ มีจิตใจที่มั่นคง รักงาน ไม่ทิ้งงาน มีกำลังใจว่าจะทำงานสิ่งนั้นให้สำเร็จ และสิ่งที่ทำมานั้นก็เรียบร้อย ประณีตงดงาม ไม่ใช่ทำให้ผ่านไปเท่านั้น การทำด้วยความพอใจนี้ ไม่ทำเพื่อเห็นแก่สินจ้างรางวัล หรือผลตอบแทนอื่น ๆ ที่จะได้รับเมื่อทำสิ่งนั้นเสร็จ

วิริยะ คือ ความพรากเพียรอดสาหัส มีความพยายาม มีความขยันอดทน เอาการ เอางาน ไปทำงาน ไม่หวาดหวั่น ไม่ท้อถอย มีความมุมานะ ในการทำสิ่งที่ตนเองได้กระทำไปแล้ว ให้ประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าสิ่งที่ทำนั้นจะลำบากหรือยุ่งยากอย่างไรและมีอุปสรรคอะไรมาขัดขวางก็ตาม ไม่หมดกำลังใจ ก็จะพยายามทำสิ่งนั้นให้ลุล่วงไป เป็นความเพียรในการละความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ตามหลักของปธาน ๔ คือ สังวรปธาน เพียรไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นในสันดาน ปหานปธานคือเพียรในการละความชั่วทั้งหลาย ภวานาปธานคือ เพียรพยายามให้ความดีเกิดขึ้นและอนุรักษนาปธานคือเพียรรักษาความดีที่มีอยู่ไม่ให้เสื่อม<sup>๒๑๕</sup>

จิตตะ คือ ความคิดจดจ่อ การที่มีความเอาจิตใจฝักใฝ่ในสิ่งที่ทำนั้น ความมีจิตผูกพันจดจ่อเฝ้าคิดเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้นไม่ปล่อยไม่ห่างไปไหน<sup>๒๑๖</sup> มีจิตใจที่มั่นคงแน่นอน มีจิตใจที่กล้าแกร่ง อาจหาญและเด็ดเดี่ยว ไม่มีจิตใจที่เลื่อนลอยไร้เหตุไร้ผล คิดในเรื่องของงานที่ทำนั้นอยู่ตลอดเวลาเสมอ

วิมังสา คือ ความสอบสวนไตร่ตรอง การใช้หลักของปัญญาพิจารณาเหตุผลในสิ่งที่ตนทำอยู่ ว่าสิ่งที่ตนเองได้ทำไปแล้วนั้น มีข้อดีข้อเสียอย่างไรบ้าง หาข้อบกพร่องเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ถ้าสิ่งที่ทำนั้นคืออยู่แล้วก็มีการพัฒนาให้ดีกว่าเดิมขึ้นไปอีก เพราะปัญญามีเดชในการเผาไหม้หะ โง่เขลา ลุ่มหลงให้หมดไปจากใจ และมีอำนาจส่องไฟให้สว่างมองเห็นทางสุข ทางสวรรค์ ทางนิพพานแจ่มแจ้งชัดเจน ให้มีความอยากรู้อยากเห็นในเหตุในผล ครอบงำให้ใจใฝ่ฝันอันจะไถ่ถามผู้รู้ในทุกโอกาส กระตุ้นให้ฝึกฝนอบรมตนเป็นคนต้นตัวต้นใจ เกิดความรู้เท่าถึงเหตุเจริญเหตุเสื่อม หยั่งรู้เห็นอุปายนำตนและคนอื่นให้เจริญก้าวหน้า และให้รู้จักหลีกเลี่ยงทางเสื่อมทางมงาย

<sup>๒๑๓</sup> พระธรรมปิฎก , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๔๖.

<sup>๒๑๔</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓. ;อง.จุตกก. (ไทย) ๒๑/๒๓๖/๓๕๑.

<sup>๒๑๕</sup> สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโชติ), มงคลยอชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕๘.

<sup>๒๑๖</sup> พระธรรมปิฎก , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ , หน้า ๘๔๔ – ๘๔๕.



อย่าลืมว่าประโยชน์อะไรกับความรู้อะไรที่ไม่ชอบธรรม ประโยชน์อะไรกับใจตัวเอง ที่ไม่รู้จักข่มในคราวควรข่ม และประโยชน์อะไรกับทรัพย์ที่เจ้าของยอมตัวลงเป็นทาสของทรัพย์<sup>๒๑๓</sup>

อิทธิบาทธรรมสนับสนุนปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ วิมังสา เพราะเป็นการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง ใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องหรือขัดข้องในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหาทางปรับปรุงแก้ไขในเรื่องตนเองได้ทำไปแล้ว ทั้งเรื่องการคิดการวางแผนงาน การกระทำ การได้ลงมือปฏิบัติ ได้เห็นสิ่งที่ตนเองได้ทำไปแล้ว ว่ามีคุณประโยชน์หรือโทษอย่างไร แล้วนำสิ่งที่ได้รับนั้นมาปรับปรุงใช้ในชีวิตของตนเอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้วางจุดประสงค์เอาไว้ เพื่อที่จะได้จัดการและพัฒนาให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป จนทำให้การดำเนินชีวิตมีความมั่นคง ไม่มีอุปสรรค เป็นต้น กล่าวโดยย่อก็คือ หลักอิทธิบาทคือการใช้ปัญญาที่เป็นปัญญาในด้านกุศล เพราะปัญญาจะนำพาชีวิต ให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวงได้อย่างประหลาดตลอดไป<sup>๒๑๔</sup>

#### ๓.๑.๑.๔ หลักธรรมสัมปรายิกัตถประโยชน์

สัมปรายิกัตถประโยชน์นี้ หมายถึง ประโยชน์ที่จะเกิดความสุขกับตนเองในภายภาคหน้าหรือภพหน้า เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นให้การดำเนินชีวิต เป็นคุณธรรมที่นอกจากจะทำให้ชีวิตของตนเองในปัจจุบันนี้มีคุณค่าแล้ว ยังเป็นผลต่อเนื่องเป็นหลักประกันที่มั่นคงให้ชีวิตมีสมบัติครบทั้ง ๓ อย่าง คือ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ เป็นหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามแล้วสามารถได้รับแห่งการปฏิบัติได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติ<sup>๒๑๕</sup> เป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์ฝ่ายเดียว ทั้งประโยชน์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และประโยชน์ในอนาคต หลักธรรมนี้ ประกอบด้วย สัทธา สัมปทา สีสัมปทา จากสัมปทา ปัญญาสัมปทา<sup>๒๑๖</sup> ที่เกี่ยวข้องและสนับสนุนปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต ก็เพราะว่า สัทธาสัมปทา นั้นเป็นความเชื่อที่ไม่มมลาย แต่เป็นความ

<sup>๒๑๓</sup> พระมหาไพศาล วิสาโล (ดิษฐ์พันธ์), หลักพุทธธรรมในหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น เรื่อง คนจริงจอมกะล่อน คุณมิติซี,, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๓.

<sup>๒๑๔</sup> นายแพทย์เอก ธนะสิริ, ประมวลสารคดีธรรม ทำอย่างไรชีวิตจะยืนยาวและมีความสุข, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๔๗๓.

<sup>๒๑๕</sup> คณาจารย์โรงพิมพ์เสียงเชียง, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักรธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพฯ ฯ : เสียงเชียง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๒ – ๑๘๓.

<sup>๒๑๖</sup> วสิน อินทสระ, พระสูตรตันตปิฎกอังคตตรนิกาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๒๒ – ๒๒๓.; อัง จตุกก. ๒๑/๘๑/๕๕.

เชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาที่ได้คิดทบทวน ไตร่ตรองรอบครอบแล้วจึงเชื่อในสิ่งนั้น เชื่อในคุณงามความดี เชื่อกรรม เชื่อว่าสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

ส่วนปัญญาสัมปทา หมายถึง ความที่มีปัญญาอันเฉียบแหลม เป็นผู้รู้ถึงพร้อมทั้งในเหตุและผล ว่าอะไรควรหรืออะไรไม่ควร รู้จักเรื่องของบุญและเรื่องของบาป มีการกระทำในสิ่งที่จะนำพาตนไปให้เดือดร้อน แต่จะมุ่งทำแต่เรื่องที่ทำให้ตนเองมีความสุขเท่านั้น ปัญญาสัมปทานี้ยังเป็นตัวที่ควบคุมสัทธาสัมปทา ไม่ให้เชื่ออะไรง่าย ก่อนที่จะเชื่ออะไรก็ต้องใช้ปัญญาพิจารณาในสิ่งนั้นให้เห็นตามความเป็นจริงเสียก่อน ไม่เชื่อโดยที่ไม่ได้คิดไตร่ตรอง สิ่งเหล่านี้คือการมีปัญญาที่ทำให้ตนเองแก้แค้นกล้ามั่นใจ ด้วยปัญญาที่จะแก้ปัญหานำพาชีวิตไปสู่ความสำเร็จและมีความมั่นคง ความเป็นอยู่ที่มีแต่ความสุข ซึ่งเป็นการใช้ปัญญาในการมองที่เหตุและปัจจัยของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น

ดังนั้นการพูดเรื่องปัญญา จึงเป็นเรื่องที่ดีสำหรับผู้มีปัญญา ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะว่าผู้มีปัญญา เมื่อพูดเรื่องปัญญาก็ไม่ขัดใจ ไม่มีความโกรธเคือง ไม่อาฆาตพยาบาท ไม่ซึ่งเคียด ไม่แสดงอาการโกรธ ขัดเคือง ไม่พอใจ เพราะว่ามีปัญญานั้น พิจารณาเห็นปัญญาสัมปทาที่มีในตน และได้ปีติปราโมทย์ที่มีปัญญาสัมปทานั้นเป็นเหตุ ฉะนั้นการพูดถึงเรื่องปัญญาสัมปทาจึงเป็นเรื่องที่ดีสำหรับบุคคลผู้มีปัญญา<sup>๒๒๐</sup> เพราะคนที่ถึงพร้อมด้วยปัญญา ท่านว่าเป็นบัณฑิต เป็นนักปราชญ์ ผู้ที่มีความรู้อันยิ่ง เข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ได้ง่าย พิจารณาและรู้ทันเกี่ยวกับสิ่งที่ตนเองได้ทำอยู่ เป็นผู้มีจิตใจที่บริสุทธิ์ มีความเฉลียวฉลาด มีความคิดสร้างสรรค์อยู่ตลอดเวลา รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ให้โทษ รู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร ทั้งที่เป็นได้และเป็นไปไม่ได้<sup>๒๒๑</sup>

### ๓.๑.๑.๕ หลักธรรมเวสาร์ชชกรณธรรม

เวสาร์ชชกรณธรรม เป็นหมวดธรรมที่ทำให้มีความกล้าหาญ เป็นผู้แก้แค้นกล้า เป็นผู้องอาจ ไม่หวั่นไหวเมื่อเข้าไปสู่สมาคมต่าง ๆ เพราะเวสาร์ชชกรณธรรมนี้ เกิดขึ้นกับบุคคลใด ย่อมทำให้บุคคลนั้น สามารถที่จะใช้ชีวิตในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างทะนงองอาจ ไม่มี ความหวาดหวั่นในอุปสรรคที่จะเข้ามาในชีวิตของตนเอง ธรรม ๕ ประการในเวสาร์ชชกรณธรรม ประกอบไปด้วย

๑. สัทธาเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาด้วยเหตุและผล
๒. สील เป็นผู้มียศ
๓. พาหุสัจจะ เป็นพหูสูต

<sup>๒๒๐</sup> อัง ปณจก.(ไทย) ๒๒/๑๕๗/๒๕๘ - ๒๖๑.

<sup>๒๒๑</sup> ภูเตศวร , ธรรมะ ๕ นาที เล่ม ๔ ศาสนามีได้สติ ณ ที่ใด แต่สติในใจชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : วิสวนถาวรพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๘.

๔. วิริยารัมภะ เป็นผู้ปรารถนาความเพียร

๕. ปัญญา เป็นผู้มึปัญญา<sup>๒๒๓</sup>

ธรรมหมวดนี้ก็มีลักษณะสนับสนุนปัญญาธิฐานในการสร้างมั่นคงของชีวิต เช่นเดียวกับ หมวดธรรมที่มีมาในหมวดธรรมเรื่องสัมปรายกัตถประโยชน์ ที่ได้อธิบายเกี่ยวกับ ศรัทธาและปัญญาไว้แล้วข้างต้น

### ๓.๑.๑.๖ หลักธรรมเรื่องพละ ๕

หมวดธรรมที่ว่าด้วยพละ ๕ อินทรีย์ ๕ ก็เรียก เพราะว่าเป็นหมวดที่มีความเป็นใหญ่ในกิจการงานทั้งปวง พละ แปลว่า กำลัง หมายถึงกำลัง แรง ความเข้มแข็ง ที่ทำให้ข่มขจัดได้ แม้แต่กำลังแห่งมาร ทำให้สามารถดำเนินชีวิตที่ดั่งาม ปลอดภัยไปรุ่งเป็นสุข<sup>๒๒๔</sup> เพราะว่าเป็นหมวดธรรม ที่เป็นกำลังแห่งตนเอง ใช้เป็นเครื่องต่อต้านธรรมที่เป็นอกุศล ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ ที่กล่าว เช่นนี้เพราะว่า เมื่อใดธรรมที่กำลังภายในนี้เกิดขึ้นในใจ เมื่อนั้นธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลหรือธรรมฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะธรรมที่เป็นกำลังนี้ จะต้านทานไว้ได้อย่างมั่นคงและแข็งแรง มิได้หวั่นไหว มิให้ออกุศลธรรมครอบงำได้<sup>๒๒๕</sup> องค์ธรรมที่เป็นกำลังนี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ได้ทรงจำแนกไว้ ๕ ประการ มีชื่อเรียกว่า พละ ๕ ซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรม ๕ ข้อ คือ สัทธาพละ วิริยะพละ สติพละ สมาธิพละ และปัญญาพละ<sup>๒๒๖</sup> พละ ๕ นี้จัดเป็นหมวดธรรมที่เป็นเครื่องเกื้อหนุนแก่อริยมรรค ใช้เป็นหลักในการปฏิบัติทางจิตใจ ให้ถึงความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

หมวดธรรมที่ว่าด้วยกำลังนี้สนับสนุนปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต จะได้กล่าวถึง สัทธาพละ คือความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา และปัญญาพละ คือ ความรู้แจ้งในสิ่งทั้งปวงที่เป็นไปในฝ่ายที่เป็นกุศล เกี่ยวกับสัทธาพละนั้น คือ ความเชื่อที่ประกอบด้วยกำลัง เป็นความเชื่อที่เชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มีความเลื่อมใส มีความเชื่อและมั่นใจในพระปรีชาญาณของพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า เพราะพระองค์ได้เป็นต้นแบบ เป็นผู้นำของมนุษย์ ที่พระองค์มีทิพย์จักขุ สามารถยืนยันถึงสมรรถวิสัยของมนุษย์ว่า มนุษย์เรานั้นสามารถเข้าถึงสัจธรรม สามารถ

<sup>๒๒๓</sup> อภ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๘/๒๖๒.

<sup>๒๒๔</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๘.

<sup>๒๒๕</sup> ชุตติพงศ์ "ไตรโลกา, ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาพละ ๕, ในพระพุทธศาสนาเถรวาท", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

<sup>๒๒๖</sup> อภ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓ - ๑๖/๑๓ - ๒๐.

เข้าถึงสิ่งที่ดีงามสูงสุด ได้ด้วยการมีสติปัญญา และความเพียรฝึกฝนตนเองให้เข้าใจในหลักธรรมเหล่านั้น ศรัทธา เป็นความเชื่อที่เกี่ยวเนื่องด้วยเหตุผล<sup>๒๒๗</sup> มีจิตใจที่แน่วแน่มั่นคงและเด็ดเดี่ยว ศรัทธาจะมีการพัฒนาเป็นศรัทธาพละได้นั้น จะต้องมั่นคงถาวรในเรื่องของศรัทธา มีพลังแห่งศรัทธา ที่สามารถต้านทานความไม่เชื่อที่เกิดขึ้นมาได้ ถ้าไม่เชื่อหรือมีความลังเลสงสัยว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง และไม่เชื่อว่าหลักธรรมคำสอนแนวทางปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา ที่นำมาขัดเกลากจิตใจ เพื่อให้ชีวิตมีความมั่นคงหลุดพ้นจากกิเลส ก็จะทำให้จิตใจไม่มีกำลัง ขาดความเชื่อมั่น ถ้าเป็นเช่นนี้จะทำให้ศรัทธาไม่มีพลัง การพัฒนาจิต พัฒนาชีวิตก็จะเป็นไปได้ยาก หรือพัฒนาไม่ได้เลย<sup>๒๒๘</sup>

ส่วนปัญญาพละนั้น คือ ปัญญา ที่รู้จัก รู้แจ้ง เลือกสรร ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง มีการคิดค้น ไคร่ครวญ เป็นเครื่องทำลายกิเลส ความรู้แจ้ง เปรียบเหมือนอาวุธ ความสว่างคือปัญญา ปัญญาเปรียบเหมือนดวงประทีป ที่นำมาซึ่งแสงสว่างแห่งชีวิต ผู้มีปัญญาประกอบด้วยปัญญา เป็นเครื่องมือใช้ในการพิจารณา ให้เห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้นและสิ่งที่ดับ ไปอันเป็นอริยะ ขัดเกลากิเลสในอันที่จะทำให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง ปัญญา คือความรู้ความเข้าใจตามสภาพที่เป็นจริง รู้ในสิ่งที่เราทำและปฏิบัติ รู้เท่าทันสภาวะที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หน้าที่ของปัญญา คือความเห็นตามสภาวะของความเป็นจริง<sup>๒๒๙</sup> ปัญญาจะมีการพัฒนาเป็นปัญญาพละได้ จะต้องเป็นปัญญาที่ไม่หวั่นไหวในอวิชชา คือ มีปัญญาใช้เป็นกำลังในการต่อต้าน มิให้ความหลง ความงมงาย ความไม่รู้จริงเกิดขึ้นได้ ให้เป็นคนมีความรู้ เข้าใจอย่างถ่องแท้ในสภาพธรรมที่เราปฏิบัติอยู่ เช่น เมื่อมีสมาธิ ก็รู้ว่าอะไรที่ทำให้เกิดสมาธินั้น อะไรเป็นตัวที่ทำให้สมาธิเสื่อม และอะไร เป็นตัวทำให้จิตใจของเราฟุ้งซ่าน ท้อถอย หดหู่ เมื่อเข้าใจสภาพธรรมดังนี้แล้ว ก็ใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุปัจจัย เมื่อปัญญาของเรามีการพัฒนาไปโดยลำดับแล้ว จนถึงขั้นมีพลังเป็นปัญญาพละ สามารถรอบรู้ในกองสังขารว่าเป็นของธรรมดา ที่มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เพราะว่าทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และไม่ใช่ว่าตัวตนเราเขา เพียงสิ่งที่สมมติขึ้นเท่านั้น ไม่ใช่สิ่งที่ควรเข้าไปยึดมั่น<sup>๒๓๐</sup>

<sup>๒๒๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๒๔ - ๔๒๕.

<sup>๒๒๘</sup> พระธรรมวิสุทธิกวี, **การพัฒนาจิต**, (กรุงเทพฯ ๑ : สว่างธรรมคัมภีร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๕.

<sup>๒๒๙</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๘๗๕.

<sup>๒๓๐</sup> ชุตินฺทสฺส ใต้โลกา, **ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาพละ ๕**, ใน **พระพุทธศาสนาเถรวาท**, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓ - ๑๔.

### ๓.๑.๑.๖ หลักธรรมอริยทรัพย์

อริยทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์อันประเสริฐ หรือทรัพย์แห่งพระอริยเจ้า เป็นคุณธรรมที่ทำนุบำรุงจิตใจไม่ให้เหวี่ยงคว้าง เปล่าเปลี่ยว ดึกว่าการมีทรัพย์สิน เงินทอง ที่เป็นทรัพย์ภายนอก อริยทรัพย์ประกอบด้วยทรัพย์ ๗ ประการ คือ

๑. สัทธาฐานะ (ทรัพย์คือศรัทธา)
๒. สีละฐานะ (ทรัพย์คือศีล)
๓. หิริฐานะ (ทรัพย์คือหิริ)
๔. โอตตปปะฐานะ (ทรัพย์คือโอตตปปะ)
๕. สุตฐานะ (ทรัพย์คือสุตะ)
๖. จาคฐานะ (ทรัพย์คือจาคะ)
๗. ปัญญาฐานะ (ทรัพย์คือปัญญา)

ผู้ใดจะเป็นสตรี หรือบุรุษก็ตาม มีทรัพย์ ๗ ประการ บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า “เป็นคนไม่ขัดสน” ชีวิตของเขาไม่สูญเปล่า เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ควรหมั่นประกอบศรัทธา ศีล ความเลื่อมใสและการเห็นธรรม<sup>๒๓๐</sup> ปัญญาคือทรัพย์นั้นเป็นทรัพย์ที่มีค่าเหนือทรัพย์ทั้งปวง เพราะว่าคุณคนที่มีปัญญาย่อมรู้จักใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต แก้ไขปัญหาชีวิตของตนเองได้ ไม่ว่าจะ ไปอยู่ ณ สถานที่ใดก็จะไม่มีความลำบาก ชีวิตของคุณคนนั้นย่อมมีแต่ความมั่นคงทั้งในทางโลกและทางธรรม

### ๓.๑.๑.๗ หลักธรรมอริยมรรคมีองค์ ๘

อริยมรรค หรือ เรียกอีกอย่างว่ามัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดจักขุก่อให้เกิดญาณ เกิดปัญญา เป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ประกอบด้วย

๑. สัมมาทิฏฐิ
๒. สัมมาสังกัปปะ
๓. สัมมาวาจา
๔. สัมมากัมมันตะ
๕. สัมมาอาชีวะ
๖. สัมมาวายามะ
๗. สัมมาสติ

<sup>๒๓๐</sup> ม. ม. (ไทย) ๑๒/๓๓/๓๒ – ๓๓.

## ๘. สัมมาสมาธิ

อริยมรรค หรือ มัชฌิมาปฏิปทา สนับสนุนปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ สัมมาทิฐิ ปัญญาความเห็นชอบ คือเห็นอริยสัจ ๔ และสัมมาสังกัปปะคือ ความดำริชอบ คือดำริที่จะออกจากกามซึ่งทั้งสองข้อ ได้สงเคราะห์เข้าในหมวดปัญญาศึกษา เพราะสัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ตรงตามสภาวะ เห็นตามที่สิ่งทั้งหลายเป็นจริง การที่จะทำให้สัมมาทิฐิมีความเจริญขึ้นย่อมต้องอาศัยโยนิโสมนสิการ เพราะว่าโยนิโสมนสิการนี้ช่วยให้ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผิน แต่ช่วยให้มองสิ่งต่าง ๆ แบบคิดค้น สืบค้น แยกแยะ วิเคราะห์หาเหตุผล ทำให้ไม่ถูกลวง ไม่กลายเป็นหุ่นที่ถูกข่มขู่ ปลูกปั่นและเซ็ด ด้วยปรากฏการณ์ทางรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และคตินิยมต่าง ๆ จนทำให้เกิดปัญหาทั้งแก่ตนและผู้อื่น แต่ทำให้มีสติสัมปชัญญะ เป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง มีการคิดตัดสินใจและกระทำการ ต่าง ๆ ด้วยปัญญา<sup>๒๓๒</sup> เพราะปัญญาทำให้เรามีความรู้ในทุกข์ ในทุกข์ สมุทัย ในทุกขนิโรธ ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา<sup>๒๓๓</sup> ซึ่งจะทำการดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ เพื่อให้เกิดแก่ชีวิตมากที่สุด ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทานี้เป็นการนำเอาหลักปัญญาเป็นแกนนำในการประพฤติปฏิบัติ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงที่สุด หรือเรียกอีกอย่างว่า เป็นการอยู่ด้วยปัญญา นั่นเอง ส่วนความดำริชอบนั้น ก็คือ การดำริที่จะออกจากกามทั้งปวง มีความปรารถนา ความใฝ่ฝัน ที่ถูกต้อง การดำริทั้งปวงต้องไม่เป็นไปเพื่อค้นหา มีการดำริไปในทางที่ไม่ใช่กาม มีการดำริไปในทางที่ไม่ใช่พยาบาท มีการดำริไปในทางที่ไม่ใช่การเบียดเบียน เป็นอริยมรรค<sup>๒๓๔</sup> เพราะว่าเมื่อคนเรามีความดำริชอบแล้ว ย่อมจะทำให้ชีวิตมีแต่ความสุข

### ๓.๑.๑.๕ หลักธรรมกถาวัตถุ

กถาวัตถุ คือ ถ้อยคำที่ควรพูด หรือ ถ้อยคำที่พูดแล้วทำให้เกิดประโยชน์กับตนเองและบุคคลอื่น เป็นถ้อยคำที่นักปราชญ์ควรที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต มี ๑๐ อย่าง คือ

๑. อปฺปิจจกถา (เรื่องความมักน้อย)
๒. สันตฺตญฺญิกถา (เรื่องความสันโดษ)
๓. ปวิเวกกถา (เรื่องความสงัด)
๔. อสังสัคคกถา (เรื่องความไม่คลุกคลี)
๕. วิริยัมภกถา (เรื่องความปรารถนาความเพียร)

<sup>๒๓๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๔๘.

<sup>๒๓๓</sup> ธรรมรักษา, พระไตรปิฎก ฉบับชาวบ้าน, ๒๕๔๐, (กรุงเทพฯ ฯ สำนักพิมพ์สติ), หน้า ๑๔๕.

<sup>๒๓๔</sup> วรศักดิ์ วรรณโม, พุทธจริยธรรมเพื่อมนุษยชาติ (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๕๐๕.

๖. สีสกถา (เรื่องศีล)
๗. สมาธิกถา (เรื่องสมาธิ)
๘. ปัญญาภิชา (เรื่องปัญญา)
๙. วิมุตติกถา (เรื่องวิมุติ)
๑๐. วิมุตติญาณทัสสนกถา (เรื่องความรู้ ความเห็นในวิมุติ)

พระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวสรรเสริญกถาว่าดี เป็นการกล่าวที่มีอานุภาพมาก สามารถครอบงำเดชาภาพของดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ที่มีอานุภาพได้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ด้วยเดชาภาพของตนเองได้<sup>๒๓๕</sup> เพราะคนที่มีกรกล่าวที่เป็นในเรื่องที่เป็นกุศล ย่อมได้รับการยอมรับนับถือจากคนทั่วไป ทำให้เป็นคนที่มีเดชาภาพจากการกล่าวเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้

กถาว่าดี ที่สนับสนุนปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ ปัญญาภิชา เพราะเป็นการกล่าวถึงเรื่องของปัญญาที่สมบูรณ์ ปัญญาที่นักปราชญ์ราชบัณฑิตมีในตัวตน เป็นสิ่งที่ทำให้ตนเองเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา รอบรู้ในเรื่องที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ใช้ปัญญาในการพิจารณาในเรื่องต่าง ๆ ให้มีความละเอียดรอบครอบแล้วจึงกล่าวซึ่งวาจา นั้น เพราะบุคคลที่มีปัญญาที่สมบูรณ์ย่อมแสดงคุณที่สมบูรณ์แบบแห่งปัญญานั้น<sup>๒๓๖</sup> สิ่งทีกล่าวแต่ละเรื่อง ก็เป็นไปในทำนองที่ทำให้เกิดประโยชน์เกี่ยวกับเรื่องทีกล่าวนั้น ไม่กล่าวในเรื่องที่เป็นไปในทางเสื่อม แม้แต่พระพุทธองค์ก็ทรงสรรเสริญเกี่ยวกับการกล่าวถ้อยคำที่ควรพูดเหล่านี้

### ๓.๑.๑.๑๐ หลักธรรมนาถกรณธรรม

นาถกรณธรรม คือ ธรรมทำที่พึง มีอยู่ด้วยกัน ๑๐ ประการ คือ

๑. ศีล การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย
๒. พากุสัจจะ ความเป็นผู้ได้สติระดับพึงมาก
๓. กัลยาณมิตรตตา ความเป็นผู้มีเพื่อนดีงาม
๔. โสวจิตตตตา ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย
๕. กิจกรณียะสุทักขตา ความขยันช่วยเอาใจใส่ในกิจธุระ
๖. รัชมกามตา ความใคร่ในธรรมที่ชอบ
๗. วิริยะ เพียรละความชั่ว ประพฤติความดี
๘. สันโดษ ยินดีด้วยผ้านุ่ง ผ้าห่ม อาหาร ที่นอน ที่นั่งและยา ตามมีตามได้
๙. สติ จำการที่ได้ทำและคำพูดแล้วแม่นยำได้

<sup>๒๓๕</sup> อัง ทสก. (ไทย), ๒๔/๖๕/๑๕๐ - ๑๕๒.

<sup>๒๓๖</sup> อัง ทสก. (ไทย), ๒๔/๗๐/๑๕๔.

### ๑๐. ปัญหา รอบรู้ในกองสังขารตามเป็นจริงอย่างไร<sup>๒๓๗</sup>

นาถกรรมธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ ข้อที่ ๙ ที่ว่าด้วยสติ และข้อที่ ๑๐ ที่ว่าด้วยปัญญา ที่เกี่ยวสติ คือ เป็นผู้ที่มิตสติที่ประกอบด้วยปัญญา ที่ใช้ในการรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ตนเองเคยพูดและเคยกระทำไว้ แม้ในสิ่งที่พูดที่นำไปนั้นจะผ่านไปนานแล้วก็ตาม เป็นผู้ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ไม่หลงลืม เป็นที่พึงหวังได้ในความเจริญอย่างเดียวกันในกุศลธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่ถึงความเสื่อม นี้เป็นสติในนาถกรรมธรรม ส่วนปัญญานั้น คือสิ่งที่ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ ชำระกิเลสให้ถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งทุกข์ทั้งปวง ผู้ที่มีปัญญา พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวกันในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย นี้คือปัญญาในนาถกรรมธรรม<sup>๒๓๘</sup>

สรุปแล้วในปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต ที่เกี่ยวเนื่องด้วยปัญญานี้ เป็นรอบรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของตนเองให้มีแต่ความมั่นคง เพราะการสร้างความมั่นคงของชีวิตนั้นย่อมจะต้องอาศัยหลักแห่งปัญญาของปัญญาธิฐานเป็นอันดับแรก เพราะคนที่มีปัญญาย่อมนำพาชีวิตของตนเองให้ไปสู่สิ่งที่ตนเองหวังและได้วางแนวทางในการดำเนินชีวิตเอาไว้ ไม่ทำให้ชีวิตของตนเองตกต่ำ ชีวิตที่มีปัญญาเป็นที่ตั้งและยึดเหนี่ยวแห่งจิตใจแล้ว ย่อมเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ เพราะว่าการมีปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิตนี้ คือ การทำให้ชีวิตที่มีแต่ความมั่นคงและปลอดภัย เพราะชีวิตทุกชีวิตนั้นพร้อมที่จะต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของชีวิต สำหรับชีวิตของคนที่มีปัญญา ย่อมนำพาชีวิตของตนเองให้เจริญและฝ่าฟันภัยอันตรายได้ถึงที่สุด ซึ่งสิ่งนี้คือปัญญา<sup>๒๓๙</sup> เพราะปัญญาสามารถทำให้คนเราเข้าถึงอิสรภาพแห่งชีวิต เพราะสุดยอดความมั่นคงของชีวิต คือการสามารถปลดปล่อยจิตใจจากการยึดติดทั้งหลายที่เคยตกเป็นทาสมายาวนาน ตั้งแต่การยึดติดสิ่งที่เป็นความหยาบของทางโลก จนกระทั่งไปถึงการยึดติดในสิ่งที่เป็นความดี บุญกุศลและบารมี เมื่อใดที่เราปล่อยวางได้ แม้แต่ความโลภ ออยากได้ ออยากมี ออยากสะสมบุญกุศลและบารมี เมื่อนั้นจึงจะจัดว่าชีวิตของเรามีความมั่นคงได้อย่างสมบูรณ์และแท้จริง ซึ่งก็คืออาศัยหลักแห่งปัญญาเป็นสิ่งที่ใช้ในการพิจารณารอบรู้ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น<sup>๒๔๐</sup>

<sup>๒๓๗</sup> สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖๒ – ๖๓.

<sup>๒๓๘</sup> อญ ทสก. (ไทย), ๒๔/๑๗- ๑๘/๓๑ – ๓๘.

<sup>๒๓๙</sup> ศิริพงษ์ จันทร์หอม, ธรรมชาติชีวิต, (กรุงเทพฯ ฯ : สยามอินเตอร์บุ๊คส์ ๒๕๔๘), หน้า ๗๘.

<sup>๒๔๐</sup> สนอง วรอุไร, ทำชีวิตให้ได้ดีและมีความสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗๕.



### ๓.๑.๒ หลักธรรมที่เป็นปฏิกษัตยต่อปัญญาธิฐาน

#### ๓.๑.๒.๑ หลักธรรมอกุศลมูล

อกุศลมูล คือรากเง่าแห่งความชั่วร้ายทั้งปวง บุคคลที่ไม่มีปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองให้รอบครอบแล้วย่อมถูกอกุศลมูลเหล่านี้ครอบงำได้ อกุศลมูล มี ๓ ประการคือ ๑. โลภะ ความโลภ ๒. โทสะ ความคิดประทุษร้ายเขา และ ๓. โมหะ ความไม่รู้จริง<sup>๒๔๑</sup> ดังนี้

๑. โลภะ คือ ความโลภ อยากได้ของเขา อยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตัวเอง โดยการขโมย เบียดบัง ลักข้อ สับเปลี่ยน ทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้สิ่งนั้นมา ซึ่งเป็นไปในทางทุจริต เป็นเหตุแห่งความชั่ว เป็นการทำลายศีลธรรมอันดีงาม เมื่อเกิดขึ้นกับบุคคลใดแล้วย่อมทำให้ชีวิตมีแต่ความเสื่อม

๒. โทสะ คือ การคิดประทุษร้ายเขา เป็นต้นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท อาฆาตพยาบาทจองเวร อาจทำให้เกิดการฆ่ากันได้ มีการกลั่นแกล้งกัน ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และตนเองก็เดือดร้อนจากการกระทำนั้น

๓. โมหะ คือ ความหลง ไม่รู้จริง ความเขลา ความรู้ไม่จริง ความไม่รู้ในสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น<sup>๒๔๒</sup> เป็นเหตุแห่งความประมาท ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ โมหะนี้เกิดจากมิจฉาทิฎฐิ คือ ความเห็นที่ผิด ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการใช้ปัญญา เพราะถ้าบุคคลใดไม่มีมิจฉาทิฎฐิ ครอบงำแล้ว ย่อมเป็นบุคคลที่หาความสุข ความเจริญในการดำเนินชีวิตไม่ได้ อกุศลมูล นี้ เป็นเหตุทำลายคุณงามความดีของมนุษย์ เป็นต้นเหตุของความเดือดร้อนได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด บุคคลที่หวังในการสร้างความมั่นคงในชีวิตของตนเอง จะต้องกำจัดอกุศลมูลนี้ด้วยเหตุผลแห่งปัญญา<sup>๒๔๓</sup>

#### ๓.๑.๒.๒ หลักธรรมอาสวะ ๓

อาสวะ หมายถึง สิ่งที่ถูกหมักหมมอยู่ในสันดานเป็นเวลานาน ได้แก่สภาวะธรรมที่หมักหมมนอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์และบุคคล อันเป็นเหตุให้เกิดการหลงใหลขาดสติ กระทั่งในสิ่งที่ไม่ควรทำ อาสวะนี้ มีองค์ประกอบอยู่ ๓ ประการ คือ ๑. กามาสวะ (อาสวะคือกาม) ๒. ภวาสวะ (อาสวะคือภพ) และ ๓. อวิชชาสวะ (อาสวะคืออวิชชา)<sup>๒๔๔</sup> ความว่า อาสวะ ที่เป็นปฏิกษัตยต่อปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ อวิชชาสวะ เพราะว่าอาสวะคืออวิชชา ความโง่เขลาเบาปัญญา ซึ่งหมายถึง ธรรมชาติที่เป็นเครื่องหมักคองจิตใจของคนให้หลงใหล

<sup>๒๔๑</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕.

<sup>๒๔๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๗๖.

<sup>๒๔๓</sup> คณาจารย์โรงพยาบาลเชียงใหม่, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักรรรมชั้นตรี, (กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕ - ๓๖.

<sup>๒๔๔</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๔.

ด้วยความโง่เขลา ไม่มีความรู้ในเหตุผลตามความเป็นจริง แต่เกิดความรู้ในสิ่งที่ตนคิดเอาว่าต้องเป็น อย่างนั้นอย่างนี้ หรือเป็นการกำหนดด้วยตนเอง ว่าเป็นตามที่ตนเองคิดเอาไว้ ไม่มีความรู้จริงในสิ่ง ต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งผู้รู้ได้กล่าวโดยสรุปสูงสุด คือ ความไม่รู้ในลักษณะ ๔ ประการคือ การไม่รู้ใน ทุกข์ การไม่รู้ในเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ การไม่รู้ซึ่งความแห่งการดับทุกข์ การไม่รู้วิธีการปฏิบัติให้ ตนเองดับทุกข์ การไม่รู้อดีต การไม่รู้อนาคต การไม่รู้ทั้งอดีตและอนาคต การไม่รู้ซึ่งปัจจุสมุป บาท เพราะว่ามีปัญหาในการพิจารณาสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น<sup>๒๔๕</sup>

### ๓.๑.๒.๓ หลักธรรมนิเวรณ ๕

นิเวรณ หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องปิดกั้นหรือขัดขวางไม่ให้บรรลุความดี เป็น ธรรมที่ไม่เปิดโอกาสให้คนทำดี เป็นธรรมที่เป็นเครื่องกีดขวาง ไม่ให้ความดีเกิดขึ้นในจิตใจ เพราะ ถ้าครอบงำจิตใจของบุคคลใดแล้ว ย่อมไปทอนกำลังปัญญาของบุคคลนั้น ไม่ให้ทำในสิ่งที่ เป็น ประโยชน์ เพราะนิเวรณ ๕ ประการนี้ เป็นกองแห่งอกุศลมูลทั้งสิ้น นิเวรณธรรมมีองค์ประกอบ อยู่ ๕ อย่าง คือ

๑. กามนันทะ (ความพอใจในกาม) หมายถึง มีความพอใจรักใคร่ ในกามคุณ ด้วยอำนาจของกามกิเลส มีความคิดใจหลงใหลในกามสุข ไม่สามารถใช้ปัญญาในการพิจารณา ร่างกายในการเป็นอยู่ได้

๒. พยาบาท (ความคิดร้าย) หมายถึง ความโกรธ ความพยาบาท อาฆาตจอง ร้ายผู้อื่น เมื่อครอบงำบุคคลใดแล้ว ย่อมทำให้เป็นบุคคลที่โหดร้าย

๓. ถีนมิทธะ (ความหดหู่และเซื่องซึม) หมายถึง การที่เป็นคนหดหู่ท้อแท้ เบื่อ หน่ายในชีวิต ย่อท้อในการทำงานที่ทำ มีชีวิตที่อยู่ไปในแต่ละวันด้วยความไม่มีความหวังในการที่จะ สร้างคุณงามความดีให้แก่ตนเอง

๔. อุทธัจจกุกกัจจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) หมายถึงความฟุ้งซ่าน อึดอัด กัดกัดลุ่มใจ มีความวิตกกังวล รำคาญใจ ทำให้เป็นคนที่อยู่ไม่เป็นสุข

๕. วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) หมายถึง ความที่เป็นคนลังเลสงสัยตัดสินใจ ไม่ได้ในกิจที่ตนทำ แม้แต่การดำเนินชีวิตก็ไม่สามารถที่จะตัดสินใจได้ว่าในแต่ละวันจะทำอะไร เป็นต้น

นิเวรณธรรมทั้ง ๕ ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อปัญญาธิษฐานในการสร้างความมั่นคงของ ชีวิต คือ ไม่สามารถทำให้เกิดปัญญาในการพิจารณาใคร่ครวญสิ่งต่าง ๆ ได้ ทำให้เป็นคนโง่เขลาเบา

<sup>๒๔๕</sup> อภ. ปญจก. (ไทย), ๒๒/๕๑/๘๕ - ๘๑.

ปัญญา ไม่มีเหตุผล เพราะไม่สามารถใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนเองได้ เพราะว่าคุณนิเวศธรรมครอบงำจนหมดสิ้น

#### ๓.๑.๒.๔ หลักธรรมอบายมุข

อบายมุข คือ ช่องทางแห่งความฉิบหาย ทางแห่งความชั่ว เหตุแห่งความฉิบหาย ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๖ ประการ คือ

๑. ดื่มน้ำเมา คือการหมกมุ่นในการเสพของมีนเมา คือสุราเมรัยอันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นทางเสื่อมแห่ง โภคะทรัพย์ทั้งหลาย

๒. เทียวกลางคืน คือการเที่ยวหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามชอกชอย ในเวลากลางคืน เป็นทางเสื่อมแห่ง โภคะทรัพย์ทั้งหลาย

๓. เทียวดูการละเล่น คือเป็นการเที่ยวดูมหรสพ เป็นทางเสื่อมแห่ง โภคะทรัพย์ทั้งหลาย

๔. เล่นการพนัน คือการหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นทางเสื่อมแห่ง โภคะทรัพย์ทั้งหลาย

๕. คบคนชั่วเป็นมิตร คือการหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นทางเสื่อมแห่ง โภคะทรัพย์ทั้งหลาย

๖. เกียจคร้านการทำงาน คือการหมกมุ่นในการเกียจคร้าน เป็นทางเสื่อมแห่ง โภคะทรัพย์ทั้งหลาย<sup>๒๔๖</sup>

อบายมุข ที่เป็นปฏิปักษ์คือปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต ถ้าเกิดขึ้นกับบุคคลใดแล้ว ย่อมทำให้เป็นคนที่ไม่มียุทธธรรมแห่งชีวิต เป็นคนประมาทในชีวิต เพราะว่าการมีชีวิตที่หมกมุ่นอยู่กับอบายมุข ย่อมเป็นคนที่มีชีวิตอยู่ในความมืดบอด ไม่เห็นแสงสว่างที่จะนำพาชีวิตของตนเองให้เข้าถึงธรรมอันประเสริฐของพระพุทธเจ้าได้ เพราะอบายมุข ย่อมนำมาซึ่งความเสื่อม สร้างความมั่นคงของชีวิตไม่ได้เพราะว่าปัญญาไม่เกิด

#### ๓.๑.๒.๕ หลักมละ ๕

มละ หมายถึง มลทิน สิ่งที่เป็นเครื่องทำให้บุคคลเศร้าหมองทั้งภายนอกและภายใน ถ้าเกิดขึ้นกับบุคคลใดแล้วย่อมทำให้มีการดำเนินชีวิตไปในทางผิดศีลธรรมอันดีงาม เป็นชีวิตที่มีแต่ความหดหู่ สิ้นหวัง มีชีวิตที่จมอยู่ในที่มืด เป็นคนที่ไม่เอาสังคมเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน ใช้ชีวิตที่เต็มไปด้วยเล่ห์เหลี่ยมเอาเปรียบคนอื่นอยู่เสมอ ศีลธรรมอันดีงามไม่เอาใจใส่ ไม่ให้

<sup>๒๔๖</sup> ที. ปา (ไทย), ๑๑/๒๔๙/๒๐๒ - ๒๐๓.

ความสำคัญ ไม่ศึกษา เพราะมีความเห็นที่ผิดไปจากหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา  
มละนี้เป็นสังกิเลส มีอยู่ด้วยกัน ๕ อย่างคือ

๑. โภชะ (ความโกรธ)
๒. มัถชะ (ความลบหลู่ท่าน)
๓. อิตสา (ความริษยา)
๔. มัจฉริยะ (ความตระหนี่)
๕. มายา (ความเจ้าเล่ห์)
๖. สาถะยะ (ความโอ้อวด)
๗. มุสาวาท (การพูดเท็จ)
๘. ปาปิฉดา (ความปรารถนาลามก)
๙. มิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด)<sup>๒๔๗</sup>

มละ ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อปัญญาริษฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ ข้อที่ ๙ ที่ว่าด้วยมิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิดจากความเป็นจริง เป็นบาปอกุศลที่เป็นอนอกของบุคคลที่เกิดขึ้น เพราะความเห็นผิด เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเสื่อมเพราะปัญญาไม่เกิดขึ้น<sup>๒๔๘</sup> ซึ่งเกี่ยวกับมิจฉาทิฎฐินี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในพระสูตรว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เป็นเอก เมื่อเกิดขึ้นในโลก เมื่อเกิดขึ้นย่อมไม่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ไช้สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ไช้ประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย บุคคลผู้เป็นเอกคือใคร คือ บุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิ มีความเห็นวิปริต บุคคลนั้นทำให้คนหมู่มากออกจากสังขาร ให้ตั้งอยู่ในอสังขาร บุคคลผู้เป็นเอกนี้แลเมื่อเกิดขึ้นในโลก เมื่อเกิดขึ้นย่อมไม่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ไช้สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ไช้ประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย<sup>๒๔๙</sup> เพราะว่ามีมิจฉาทิฎฐินี้ ถ้าเกิดขึ้นในจิตใจของบุคคลใดแล้ว การที่จะเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นั้นย่อมเป็นไปได้ เพราะว่าบุคคลนั้นย่อมมีความคิดที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิง คัดค้านหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า สิ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์และคุณงามความดี บุคคลที่เป็นมิจฉาทิฎฐินี้ย่อมไม่เข้าใจและไม่เห็นความสำคัญ ตรงกันข้ามกลับมองในแง่ร้าย

<sup>๒๔๗</sup> อภ. วิ. (ไทย) ๓๕/๕๖๑/๖๑๖.

<sup>๒๔๘</sup> ที. ปา (ไทย) ๑๑/๓๕๘/๔๓๕.

<sup>๒๔๙</sup> อัง. เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๘/๔๐.

## ๓.๒ หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่อสัจจาธิษฐาน

สัจจะ คือ ความจริงที่มนุษย์เราทุกคนจะต้องมีและตั้งไว้ในจิตใจของตนเอง เพื่อให้ตนเองเป็นบุคคลที่ไม่โกหกตนเอง มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและบุคคลอื่น มีความมุ่งมั่นในการที่จะทำกิจต่าง ๆ ของตนเองให้สำเร็จลุล่วง สัจจะคือสิ่งที่สามารถนำพาชีวิตของเราให้ไปถึงจุดหมายปลายทาง เพราะว่าชีวิตของคนเราย่อมมีการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง แปรปรวนอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นสัจจะจะเป็นตัวประคับประคองสติ การดำเนินชีวิตให้สู่ความสำเร็จได้<sup>๒๕๐</sup> เพราะว่าบุคคลที่มีสัจจะ ย่อมเป็นคนที่ทำอะไรจริงจัง ไม่หลอกลวง ไม่มีการเสแสร้ง ย่อมทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ของคนทั่วไป

### ๓.๒.๑ หลักธรรมที่สนับสนุนสัจจาธิษฐาน

#### ๓.๒.๑.๑ หลักธรรมกรรมกุ่มครองโลก

กรรมกุ่มครองโลกหรือโลกกรรม มีอยู่ ๒ ประการ คือ ๑) หิริ ความละอายแก่ใจ และ ๒) โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อบาป ความว่า ที่สนับสนุนสัจจาธิษฐานในการสร้าง ความมั่นคงของชีวิตคือ มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป จะทำอะไรลงไปในแต่ละครั้งย่อมทำในสิ่งที่ เป็นความจริง เพราะว่าบุคคลที่มีสัจจะในตัวตน ย่อมมีความละอายหากตนเองทำบาปอะไรลงไป และมีความเกรงกลัวต่อผลของบาปกรรมที่กระทำจากความเป็นความจริงเหล่านั้น เพราะว่าถ้าไม่ทำในสิ่งที่ เป็นความจริงลงไปแล้ว เป็นกรรมฝ่ายขาว หากกรรมนี้ไม่กุ่มครองในทางที่เป็นความจริง โลกจักถึงความเสื่อม ชาวโลกไม่พึงบัญญัติว่า มารดา น้ำ ป่า ภรรยาของอาจารย์ หรือภรรยาของครู โลกจึงถึงความสำสอนกัน เหมือนพวกแพะ แกะ ไก่ หมู สุนัขบ้าน และสุนัขจิ้งจอก ภิกษุทั้งหลาย แต่เหตุที่เป็นกรรมฝ่ายขาว ๒ ประการนี้ กุ่มครองโลก ฉะนั้นชาวโลกจึงบัญญัติ มารดา น้ำ ป่า ภรรยาของอาจารย์ หรือภรรยาของครู<sup>๒๕๑</sup>

#### ๓.๒.๑.๒ หลักธรรมสุจริต ๓

สุจริต คือ การประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ เป็นกิจที่ควรทำและควรนำมาประพฤติปฏิบัติ มี ๓ อย่าง คือ

๑. กายสุจริต คือ การทำที่ถูกต้องและมีความสะอาดทางกาย มี ๓ ประการ คือ

๑.๑ เว้นจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑฆาต และศัตราวุธ มีความละอาย

มีความเอ็นดู มุ่งหวังเกื้อกูลต่อสรรพสัตว์

<sup>๒๕๐</sup> ศิริพงษ์ จันทร์หอม, *ธรรมชาติของชีวิต Way of Life*, (กรุงเทพฯ ๑ : สยามอินเตอร์บุ๊คส์ ๒๕๔๘.), หน้า ๖๑.

<sup>๒๕๑</sup> อัง ทุกก. (ไทย), ๒๐/๘/๖๓.

๑.๒ เว้นจากการลักทรัพย์ คือ การไม่ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่าที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ด้วยจิตอันเป็นขโมย

๑.๓ เว้นจากการประพฤติดินในกาม คือ ไม่เป็นผู้ประพฤดิล่วงในสตรีที่อยู่ในปกครองของบิดามารดา และสตรีที่มีสามีแล้ว

๒. วชิสุจริต คือ การที่มีความสะอาดทางวาจา มี ๔ ประการคือ

๒.๑ เว้นจากการพูดเท็จ รู้สิ่งใดก็ควรกล่าวเฉพาะสิ่งนั้น

๒.๒ เว้นจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ สมานคนที่แตกแยกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ซึ่งขมขินดีเพิลิตเพิลินต่อผู้ที่มีความสามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๒.๓ เว้นจากการพูดคำหยาบ คือ กล่าวแต่คำที่มีไมมีโทษ ไพเราะน่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

๒.๔ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์

๓. มโนสุจริต คือ ความสะอาดทางใจ มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๓.๑ ไม่โลภอยากได้ของเขา คือ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์ของบุคคลอื่นเพื่อนำมาเป็นของเรา

๓.๒ ไม่พยายามปองร้ายเขา คือ การที่ไม่มีจิตคิดร้าย ขอสัตว์ทั้งหลายจนเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีจิตพยายามไม่ทุกข์ มีสุข รักษาตนเถิด

๓.๓ เห็นชอบตามคลองธรรม เป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นไม่วิปริต “ทานที่ให้แล้วมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีและชั่วมี โลกนี้มีโลกหน้ามี มารดาบิดามีคุณ โอปปาติกสัตว์มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งมีอยู่ในโลก”<sup>๒๕๒</sup>

๓.๒.๑.๓ หลักธรรมเวสัชชกรณธรรม

เวสัชชกรณธรรม คือ ธรรมที่ทำความกล้าหาญแก่กล้า ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ ๑. เป็นผู้มิศรัทธา ๒. เป็นผู้มิศัล ๓. เป็นพหูสูต ๔. เป็นผู้ปรารถนาคความเพียรและ ๕. เป็นผู้มิปัญญา ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วในหมวดธรรมที่สนับสนุนปัญญาธิชฐาน ในส่วนที่สนับสนุนสติปัญญาในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ การที่เป็นพหูสูตได้สดับรับฟังมามาก การที่คนเราเป็นพหูสูตนั้น ย่อมเข้าใจในชีวิต นำหลักธรรมที่มีประโยชน์เท่านั้นไปใช้ในการดำเนินชีวิต

<sup>๒๕๒</sup> อภ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓๖/๓๒๒ - ๓๒๔.

เป็นผู้ที่มีความรู้มีประสบการณ์มาก คงแก่การศึกษาเล่าเรียน เป็นคนขยันหาความรู้ ให้สามารถ เข้าถึงความจริงแท้ที่เป็นความจริงโดยสมมติและความจริงที่เป็นปรมาัตต์ เพราะว่าคนที่เข้าถึงความจริงนี้แล้ว ย่อมเป็นคน que เข้าใจในชีวิตที่ตนเองเป็นอยู่ เมื่อเข้าถึงความจริงอย่างนี้แล้วก็ย่อมทำให้ ชีวิตนั้นมีความมั่นคงในธรรมอยู่เสมอ<sup>๒๕๓</sup>

#### ๓.๒.๑.๔ หลักธรรมอริยทรัพย์

อริยทรัพย์ คือ คุณงามความดีที่มีในสันดานอย่างประเสริฐ เรียกว่าอริยทรัพย์ มี อยู่ด้วยกัน ๗ ประการคือ ๑. สัทธาธนะ (ทรัพย์คือศรัทธา) ๒. สีละธนะ (ทรัพย์คือศีล) ๓. หิริธนะ (ทรัพย์คือหิริ) ๔. โอตตปปะธนะ (ทรัพย์คือโอตตปปะ) ๕. สุตตะธนะ (ทรัพย์คือสุตะ) ๖. จาคะธนะ (ทรัพย์คือจาคะ) ๗. ปัญญาธนะ (ทรัพย์คือปัญญา) ที่สนับสนุนสังจาธิชญาณ คือ สัทธาธนะ เชื่อในความตรัสรู้จริงของพระพุทธเจ้าว่าสิ่งที่พระองค์ตรัสรู้แล้วนั้นคือความจริงแท้ แน่นอน ที่เราสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้ได้ผลเพราะสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้นั้นเป็น วิทยาศาสตร์ สามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง<sup>๒๕๔</sup>

#### ๓.๒.๑.๕ หลักธรรมมรรคมีองค์ ๘

อริยมรรค หรือ เรียกอีกอย่างว่ามัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เกิดปัญญา เป็นธรรมที่เป็น ไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ เพื่อ นิพพาน ซึ่งเกี่ยวกับมรรคมีองค์ ๘ นี้เป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงสอนมากที่สุด เหตุเพราะว่ามรรค มีองค์ ๘ เปรียบเสมือนแผนที่ฉบับสมบูรณ์ที่สุด ผู้ที่ไปถึงจุดหมายไม่ยี่ดมั่นถ้อมมั่น ทุกผู้ทุกคนก็ล้วน เดินไปตามทางของมรรคมีองค์ ๘ นี้เอง เพราะมรรคมีองค์ ๘ เป็นจุดศูนย์รวมของการปฏิบัติทั้งหมด เพื่อความไม่ยี่ดมั่นถ้อมมั่น การปฏิบัติใดที่นอกเหนือไปจากมรรคมีองค์ ๘ นี้ การปฏิบัติอันนั้นจะมีค่า เท่ากับเสียเวลาเปล่า เหนื่อยเปล่า เพราะจะไม่สามารถทำให้เราเลิกที่จะยี่ดมั่นถ้อมมั่นได้เลย<sup>๒๕๕</sup> เพราะมรรคมีองค์ ๘ นี้เป็นทางสายเอก ทางสายกลาง ผู้ปฏิบัติตามและเห็นผลของการปฏิบัติแล้ว ย่อมเป็นพุทธโฆ คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน<sup>๒๕๖</sup> ประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ คือ ๑. สัมมาทิฏฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ ๓. สัมมาวาจา ๔. สัมมากัมมันตะ ๕. สัมมาอาชีวะ ๖. สัมมาวายามะ ๗. สัมมาสติ ๘. สัมมาสมาธิ ที่สนับสนุนสังจาธิชญาณในการสร้างความมั่นคงของชีวิต เพราะว่า อริยมรรคนี้ เป็นความจริงอันประเสริฐ ที่คนเรานำไปประพฤติปฏิบัติแล้วย่อมเห็นผลในความจริง แท้แน่นอน เพราะความจริงอันประเสริฐแปดอย่างนี้ เป็นทางแห่งการปฏิบัติให้เข้าถึงความจริง ที่

<sup>๒๕๓</sup> อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๘/๒๖๒.

<sup>๒๕๔</sup> อจ. สุตตค. (ไทย), ๒๓/๖/๕.

<sup>๒๕๕</sup> สุรวัดเน เสรีวัฒนา, หน้หนึ่ง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

<sup>๒๕๖</sup> บงกช สิทธิพล, รักแท้, พิมพ์ครั้งที่ ๓, ๒๕๕๐, หน้า ๓๐.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในอริยสัจ ๔ เป็นทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิด  
 จักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้จริง รู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน<sup>๒๕๗</sup>

### ๓.๒.๒ หลักธรรมที่ปฏิบัติต่อสังจาธิชญาณ

#### ๓.๒.๒.๑ หลักธรรมทวาริต ๓

ทวาริต คือ การประพฤติในสิ่งที่ชั่วร้ายไม่ดีไม่งาม มีอยู่ ๓ ประการคือ

๑. กายทวาริต คือการประพฤติชั่วทางกาย มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑.๑ การฆ่าสัตว์ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ หยาบฆ่า มีมือเปื้อนเลือด ปักใจอยู่ในการ  
 ฆ่าและการทรมาน ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง

๑.๒ เป็นผู้ลักทรัพย์ คือ เป็นผู้ลักทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของ  
 ผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่าที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ด้วยจิตอันเป็นเหตุขโมย

๑.๓ เป็นผู้ประพฤตินอกใจ คือ ประพฤติล่วงในสตรีที่อยู่ในความ  
 ปกครองของบิดา มารดา และลูกเมียของบุคคลอื่น

๒. วาจาทวาริต คือ การประพฤติชั่วทางวาจา มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๒.๑ เป็นผู้พูดเท็จ

๒.๒ เป็นผู้พูดต่อเสียด

๒.๓ เป็นผู้พูดคำหยาบ

๒.๔ เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ

๓. มโนทวาริต คือ การประพฤติชั่วทางใจ มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๓.๑ เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๓.๒ เป็นผู้มึนจิตพยาบาท

๓.๓ เป็นมิจฉาทิฎฐิ<sup>๒๕๘</sup>

การเป็นปฏิปักษ์กับสังจาธิชญาณในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ อกุศลกรรมบถ  
 เหล่านี้ เมื่อเกิดขึ้นในจิตใจของบุคคลใดแล้วย่อมเข้าถึงความจริงไม่ได้ เพราะว่ามีความเห็นที่ผิด มี  
 ความเห็นที่เป็นวิปริต มีความปรารถนาลามก ไม่มีคุณธรรมในจิตใจ หากความจริงใจกับคนอื่น  
 ไม่ได้ เพราะการดำเนินชีวิตของคนแบบนี้ ย่อมไม่รู้ว่าอะไรคือความจริง เพราะมีการประกอบอาชีพ  
 ที่เป็นไปในทางที่ชั่วช้า ไม่มีปัญญาเข้าถึงความจริงในอริยสัจ เป็นคนไม่มีสัจจะ ใช้ชีวิตให้อยู่ไปใน  
 แต่ละวันเท่านั้น

<sup>๒๕๗</sup> ม. ฎ (ไทย), ๑๒/๓๓/๓๑ - ๓๒.

<sup>๒๕๘</sup> อญ ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๒๐ - ๓๒๑.



### ๓.๒.๒.๒ หลักธรรมอกุศลมูล ๓

อกุศลมูล คือ รากเหง้าของอกุศลทั้งปวง มีอยู่ด้วยกัน ๓ อย่าง คือ

๑. อกุศลมูลคือ โลภะ หมายถึง ความโลภความอยากได้ที่เป็นไปในทางทุจริตมิชอบ เป็นต้นเหตุของความชั่วความไม่ดีทั้งหลาย เป็นอกุศลที่ทำให้ลายศีลธรรมคุณงามความดีอันดีงาม โลภะนี้เกิดจากตัณหาความทะยานอยาก

๒. อกุศลมูลคือ โทสะ หมายถึง ความคิดประทุษร้าย เป็นต้นเหตุของการทะเลาะวิวาทกัน

๓. อกุศลมูลคือ โมหะ หมายถึง ความหลง ความเขลา ความโง่งม ความที่เป็นคนไม่ความจริง เป็นต้นเหตุแห่งความประมาท เป็นเหตุให้ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ ไม่มีความเชื่อว่าบาปบุญมีจริง มีความคิดเห็นที่ผิด<sup>๒๕๕</sup>

ที่เป็นอุปสรรคต่อสัจจาริชฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ โมหะ เพราะมีความหลงงมงาย ไม่สามารถที่เข้าถึงสัจจะความจริงต่าง ๆ ได้ ทำให้ชีวิตที่เกิดมาหาค่าหาประโยชน์อะไรไม่ได้เลย

### ๓.๒.๒.๓ หลักธรรมมละ ๕

มละ คือ เครื่องที่ทำให้เศร้าหมองทั้งภายนอกและภายใน มี ๕ ประการคือ

๑. โกรธ คือ ความโกรธ

๒. มัถะ คือ ความลบหลู่คุณท่าน

๓. อิศสา คือ ความริษยา

๔. มัจฉริยะ คือ ความตระหนี่

๕. มายา คือ ความเจ้าเล่ห์

๖. สาถะยะ คือ ความโอ้อวด

๗. มุสาวาท คือ การพูดเท็จ

๘. ปาปิจฉตา คือ ความปรารถนาลามก

๙. มิจฉาทิฏฐิ คือ ความเห็นผิด<sup>๒๖๐</sup>

มละที่เป็นอุปสรรคต่อสัจจาริชฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ

<sup>๒๕๕</sup> ที. ปา. (ไทย), ๑๑/๓๐๕/๒๕๕.

<sup>๒๖๐</sup> อภ. วิ. (ไทย) ๓๕/๕๖๑/๖๑๖.

๑. มายาหรือมารยา ความที่เป็นคนเจ้าเล่ห์เพทุบาย เพราะความที่เป็นคนเจ้าเล่ห์ ใน การชีวิตในแต่ละวัน จะไม่คำนึงถึงความเป็นจริงอะไรเลย เพราะการกระทำอะไรก็ได้กระทำขึ้น ย่อมมีสิ่งแอบแฝง ปกปิดความจริงเอาไว้ เป็นคนที่เหลี่ยมจัด อยู่ด้วยการหลอกลวงผู้อื่น

๒. มุสาวาท คือ การพูดปดพูดแต่เรื่องไม่มีความจริงจัง

๓. มิจฉาทิฏฐิ ความเห็นที่ผิด เห็นผิดแตกต่างไปจากครรลองคลองธรรม เป็นเหตุไม่ เข้าใจในความเป็นจริง ปฏิเสธธรรมของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ดีแล้ว ว่าเป็นสิ่งที่เหลวไหล สามารถ ทำความชั่วได้ทุกอย่าง เพราะไม่รู้ว่าความจริงนั้นคืออะไร

### ๓.๓ หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่อจากอิฐฐาน

จาคะ คือ การเสียสละ การให้ปันสิ่งของ การเสียสละสิ่งของที่เป็นข้าศึกแก่ความ จริงใจ<sup>๒๖๐</sup> ที่มีความสำคัญในการสร้างความมั่นคงของชีวิตคือ การสละสิ่งของที่ตนเองมีอยู่ให้กับ บุคคลอื่น เป็นการทำลายความตระหนี่ที่มีในจิตใจของตนเอง ทำให้เป็นคนไม่เห็นแก่ตัว เป็นคนที่มี น้ำใจแก่เพื่อนมนุษย์ เป็นการเอาชนะความตระหนี่โดยการให้ทรัพย์ของตนที่มีอยู่แก่บุคคลอื่น ทั้งที่ เป็นทรัพย์ที่บุคคลอื่นสละได้ โดยยากไม่มีความตระหนี่ลาภที่ตนเองได้มา ไม่มีอคติในการแบ่งปัน สิ่งของเหล่านั้น มีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เอื้ออาทรในหมู่มนุษย์ การเสียสละก็มีการเสียสละด้วยความ เคารพ เสียสละด้วยความบริสุทธิ์ใจ สิ่งของที่เสียสละนั้นก็ประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้ที่ได้รับ ทำให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว เป็นที่รักของคนทั่วไป ทำให้ชีวิตมีแต่ความสุข ซึ่งก็เป็นการสร้างความ มั่นคงของชีวิตอีกข้อหนึ่ง เพราะผู้ที่มิจาคะยอมเป็นผู้เสียสละ การให้ปัน ทำให้บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ มักน้อย สันโดษ สงบ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ<sup>๒๖๒</sup> เพราะว่าการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่จะช่วยลดความเห็น แก่ตัว ถ้าคนเมื่อมีความต้องการที่ไปให้ถึงซึ่งพระนิพพานแล้ว จะต้องมีการทำลายความรู้สึกแห่ง ความมีตัวตนให้เล็กลง ความเป็นคนเห็นแก่ตัว การเป็นคนที่ไม่เอาแต่ได้ ความตระหนี่ถี่เหนียวนั้น จะ สามารถจัดให้ออกไปจากตนเองได้ ก็ด้วยการบริจาค การทำบุญ ให้ทาน ฝึกการเป็นผู้เสียสละ มี เมตตากรุณา ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ ล้วนเป็นสิ่งสนับสนุนการบริจาคทั้งสิ้น เป็นการทำลายความหนา ของกำแพงแห่งความเห็นแก่ตัวให้มีความเบาบางลง สิ่งที่สำคัญคนเราจะต้องเข้าใจหลักของการ เสียสละ ตอนแรกอาจจะทำใจลำบาก เมื่อทำบ่อย ๆ เข้า ก็เข้าใจ ขจัดความเสียดาย มีความหวังอัน สูงสุดเพื่อให้เข้าถึงความมั่นคงของชีวิตที่แท้จริง พยายามฝึกฝนให้ตนเองเป็นคนใจกว้าง โอบอ้อม

<sup>๒๖๐</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๖), หน้า ๓๔.

<sup>๒๖๒</sup> สุริย์ มีผลกิจ, *คุณธรรม จริยธรรม ตามคัมภีร์ธรรม*, (กรุงเทพฯ : บริษัทคอมฟอร์ม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๑.

อารีให้มากยิ่งขึ้น เมื่อความเสียหายไป มีแต่ความเสียดสละเกิดขึ้นในจิตใจ ก็จะทำให้ความสุขเข้ามาแทนที่การเสียดสละสิ่งของที่บริจาคไปนั้น ซึ่งการเสียดสละนี้เป็นสิ่งที่ประเสริฐสูงสุดอย่างหนึ่งของการสร้างความมั่นคงของชีวิต เพราะว่าจากระยะนี้ เป็นการเสียดสละทุกอย่างที่ตนมี เป็นการเสียดสละอย่างยิ่งยวด เป็นการเสียดสละที่บุคคลอื่นเสียดสละได้ยาก บุคคลที่มีความเสียดสละอยู่เป็นประจำ ย่อมทำให้เป็นคนที่มีพบแต่สิ่งดีงามในชีวิต มีชีวิตที่มั่นคงและสุขสบาย<sup>๒๖๓</sup>

### ๓.๓.๑ หลักธรรมที่สนับสนุนจากคานิชฐาน

๓.๓.๑.๑ หลักธรรมเรื่องสัจจริยปฏิบัติ สัจจริยปฏิบัติไว้ ๓ ประการ คือ

๑. ทาน (การให้)
๒. ปิพพชชา (การถือบวช)
๓. มาตาปิตุอุปัฏฐาก (การบำรุงบิดามารดา)

ที่สนับสนุนจากคานิชฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ ทาน การให้ปันสิ่งของที่ตนมีให้กับบุคคลอื่น ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สัจจริยทั้งหลายผู้ที่มีความสงบ ผู้เป็นบัณฑิต ควรที่นำไปประพฤติปฏิบัติ เพราะการสละ หรือ การให้นี้ สัจจริยได้บัญญัติไว้ว่าเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ เป็นสิ่งที่อริยบุคคลหรือบัณฑิตได้นำไปปฏิบัติ<sup>๒๖๔</sup>

๓.๓.๑.๒ หลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ บุญกิริยาวัตถุ คือ วัตถุที่เป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ มีอยู่ด้วยกัน ๑ ประการคือ

๑. ทานมัย บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการให้ทาน
๒. สีลมัย บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

ที่สนับสนุนจากคานิชฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต เพราะว่า พระพุทธองค์ได้ตรัสเนื้อความในพระสูตรว่า ผู้หวังประโยชน์สูงสุดในชีวิตนี้และหวังประโยชน์สูงสุดในโลกหน้า ควรเป็นผู้ที่ฝึกฝนบำเพ็ญบุญนี้เท่านั้น เพราะการได้บำเพ็ญบุญอยู่เสมอ ย่อมทำให้ตนเองมีแต่ความสุขจากผลแห่งการทำบุญนั้น แล้วยังให้ผลอันเลิศติดต่อกันไป ชีวิตของคนที่ได้บำเพ็ญบุญย่อมเป็นชีวิตที่มีแต่ความสุขและมีกำไร คือ การได้บำเพ็ญทาน มีการประพฤติปฏิบัติธรรมรักษาศีลอย่างสม่ำเสมอ อันเป็นสิ่งที่ควบคุมให้คนเรามีความสำรวมกายและวาจา ให้มีความเรียบร้อยดีงามอยู่เสมอ และควรมีการเจริญเมตตาภาวนา เพราะการเจริญเมตตาภาวนานั้นก็เข้าไปเพื่อตนเองและบุคคลอื่นให้มีแต่ความสุข ไม่มีความทุกข์ ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน เป็นต้น บัณฑิตครั้งเจริญ

<sup>๒๖๓</sup> สุภวราณ พ.พรณวงศ์ กรีน, คู่มือชีวิต ภาคศีลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (ปทุมธานี : สกายนัคส์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๔ – ๑๕๕.

<sup>๒๖๔</sup> อัง. ดิก.(ไทย) ๒๐/๔๕/๒๐๓ – ๒๐๘.

ธรรม ๓ ประการ ที่เป็นเหตุให้เกิดสุข ย่อมทำให้ชีวิตเข้าถึงโลกที่มีแต่ความสุข ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทำให้มีชีวิตที่มีแต่ความมั่นคงตลอดไป<sup>๒๖๕</sup>

### ๓.๓.๑.๓ หลักธรรมพรavaสธรรม

พรavaสธรรม คือ หลักธรรมในการครองเรือนของพรavaส การดำเนินชีวิตของพรavaสจะต้องอาศัยหลักธรรมนี้ เพื่อความสุขความเจริญในชีวิตประจำวัน ทำให้การดำเนินชีวิตไม่มีอุปสรรค พรavaสธรรมมีหลักธรรมทั้งหมด ๔ ข้อ คือ

๑. สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน
๒. ทมะ ความข่มใจ ข่มอารมณ์ไว้ได้
๓. ขันติ ความอดทนอดกลั้น
๔. จาคะ คือ การเสียสละแก่กัน ความเป็นผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่<sup>๒๖๖</sup>

มีรายละเอียดดังนี้

๑. สัจจะ หมายถึง ความซื่อสัตย์ต่อกัน มีความจริงใจต่อตนเองและผู้อื่น เป็นบุคคลที่รักษาสัจจะความจริงเสมอด้วยการรักษาชีวิตของตนเอง แม้ตนเองจะเสียชีวิตก็จะไม่ยอมทิ้งสัจจะ มีความซื่อตรงต่อตนเองและบุคคลอื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความซื่อสัตย์ต่อชีวิตตนเอง และหน้าที่การงาน จริงต่อเพื่อนมนุษย์ เป็นคนที่ไม่มียศดิลิ เจริญด้วยพรหมวิหาร เป็นคนที่ยึดมั่นในความเที่ยงตรง เที่ยงธรรม ในหน้าที่การงาน มีความจริงใจต่อมิตร ญาติพี่น้อง มีความกตัญญูกตเวทิตาต่อผู้มีพระคุณทั้งหลาย ไม่ลบหลู่บุญคุณท่าน คิดและทำในเรื่องที่เป็นความสัตย์จริงเท่านั้น

๒. ทมะ หมายถึง ความข่มจิตข่มใจ ข่มอารมณ์ไว้ได้ มีการใช้สติในการควบคุมตนเอง ไม่ให้กิเลสต่าง ๆ มามีอำนาจเหนือตน ไม่ให้อารมณ์ที่ขุ่นมัวครอบงำได้ ไม่เป็นคนหุนหันพลันแล่น เป็นคนมีเหตุผล ไม่มีอารมณ์ไปกับการกระทำหรือคำพูดที่ไม่ดีที่มีมากระทบกับตนเอง มีความรู้จักปรับตัวเองให้เข้ากับบุคคลอื่นได้ รวมไปถึงการรู้จักปรับปรุงแก้ไขตนเองเมื่อบุคคลอื่นแนะนำ หรือมีการพิจารณาหาข้อบกพร่องของตนเองเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

๓. ขันติ หมายถึง ความอดทน ความอดกลั้น ความหยุดยั้งใจของตนเองไม่ให้หุนหันพลันแล่น เมื่อประสบกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ประสบกับสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม ในที่นี้หมายรวมถึงการอดทนต่อการประกอบอาชีพหน้าที่การงาน ทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ อดทนต่อคำพูดของบุคคลอื่นที่มีมากระทบในทางที่ไม่พึงปรารถนา อดทนต่อความเจ็บป่วย ไม่เป็นคนย่อท้อและหุดหู่ มีจิตใจ

<sup>๒๖๕</sup> พ. อิติ. (ไทย), ๒๕/๖๐/๔๑๕ - ๔๑๖.

<sup>๒๖๖</sup> ส. ส. (ไทย), ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

ที่มุ่งมั่นไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคที่เข้ามาเป็นปัญหาต่อหน้าที่การงาน และต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง และสามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ เหล่านั้นได้ด้วยความอดทน

๔. จาคะ หมายถึง ความเสียสละแบ่งปันสิ่งของแก่กัน ความที่เป็นผู้ที่มีน้ำใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนที่ไม่มิจิตใจคับแคบ ไม่เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว ทั้งความรู้ วัตถุสิ่งของและคุณงามความดีที่ตนเองมีอยู่

สนับสนุนจากาศิษฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ ข้อที่ ๔ คือ การเสียสละบริจาทรัพย์ของตนเพื่อประตอส่วนรวม ทำให้เป็นคนไม่เห็นแก่ตัว เป็นคนที่มีน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ ทำให้เป็นที่รักของบุคคลทั่วไป เมื่อถึงที่สุดแล้วยอมทำให้บุคคลนั้นมีความมั่นคงในชีวิตได้ เพราะการให้ทานนั่นเอง

#### ๓.๓.๑.๔ หลักธรรมสัมปรายิกัตถประโยชน์

สัมปรายิกัตถประโยชน์นี้ หมายถึง ประโยชน์ที่จะเกิดความสุขกับตนเองในกาย ภาคน้ำหรือภพหน้า เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นให้การดำเนินชีวิต เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขในภพภูมิข้างหน้า เป็นคุณธรรมที่นอกจากจะทำให้ชีวิตของตนเองในปัจจุบันนี้มีคุณค่าแล้ว ยังเป็นผลต่อเนื่องเป็นหลักประกันที่มั่นคงให้ชีวิตมีสมบัติครบทั้ง ๓ อย่าง คือ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ มีธรรมอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. สัทธาสัมปทา เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง เที่ยงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค มีความเชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว บุคคลที่เกิดมาย่อมมีเหตุให้เป็นไปตามกรรมที่ตนเองได้กระทำเอาไว้ พระพุทธเจ้าสอนให้เชื่อกรรม

๒. สิลสัมปทา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล คือ การสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อย เว้นจากการฆ่าทำลายชีวิตของสัตว์อื่น เว้นจากการลักทรัพย์สิ่งของที่มีเจ้าของ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการเสพของมึนเมาคือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

๓. จาคาสัมปทา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยการบริจาค การเสียสละ มีน้ำใจอันปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการเสียสละ ไม่ยินแก่การขอ แต่มีความยินดีในการแจกทานอยู่เสมอ

๔. ปัญญาสัมปทา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ<sup>๒๖๗</sup>

การสนับสนุนจากศิษฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ ข้อที่ ๓ จากสัมปทาถึงพร้อมด้วยการเสียดละ การบริจาคสิ่งของทรัพย์สินเงินทอง เพราะการเสียดละนี้ย่อมทำให้ลดความเป็นแก่ตัว เป็นคนที่มีความเมตตา เป็นคนมีน้ำใจอันประเสริฐ เป็นคุณธรรมของพระอริยะเจ้าสัมปรายกัตถประโยชน์นี้ เป็นธรรมเพื่อความสุขในภพหน้า พระพุทธองค์ตรัสว่า คนที่มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน เป็นคนไม่ประมาท รู้วิธีการเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะพอดี รู้จักวิธีการรักษาทรัพย์ที่หามาได้ เป็นผู้มีความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อไม่มลาย ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ความประสงค์ของผู้ขอว่าสิ่งไหนจะเป็นประโยชน์ต่อผู้นั้นถึงให้ ปราศจากความตระหนี่ ชำระทางแห่งประโยชน์อยู่เป็นนิตย์ อันเป็นเหตุนำสุขมาให้ในโลกทั้ง ๒ คือ ประโยชน์เกื้อกูลในภพนี้ และสุขในภพหน้า จาคะบุญนี้ย่อมเจริญยิ่งขึ้น ด้วยประการฉะนี้<sup>๒๖๘</sup>

#### ๓.๓.๑.๕ หลักธรรมสาราณียธรรม

สาราณียธรรม หมายถึงธรรมที่ทำให้คนเรามีความระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่เคารพนับถือของบุคคลอื่น เป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อการสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นธรรมที่นำมาซึ่งความสามัคคี มีอยู่ ๖ ประการ คือ

๑. เมตตากายกรรม คือ การแสดงไมตรี ความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ด้วยการช่วยเหลือการทำงานธุระต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาที่สุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวาจกรรม คือ การพูดต่อกันด้วยเมตตา ช่วยแนะนำบอกกล่าว แจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ช่วยแนะนำสั่งสอนตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาแต่คำที่สุภาพอ่อนโยน แสดงความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตามโนกรรม คือ มีความคิดต่อกันด้วยเมตตา ตั้งจิตปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ คิดแต่เรื่องที่เป็นคุณประโยชน์ มองเพื่อนในแง่ดี ไม่อาฆาตพยาบาท มีน้ำใจที่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใสต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

๔. สาธารณโภคี คือ การแบ่งกันกินกันใช้ในสิ่งของที่ได้มา คือ การแบ่งปันแลกผลที่ได้มาด้วยความชอบธรรม แม้เพียงสิ่งของเล็กน้อย ก็ควรแจกจ่ายให้ได้รับริโภคโดยทั่วกัน

<sup>๒๖๗</sup> อัง อฎฐก. (ไทย), ๒๓/๔๙/๓๒๖.

<sup>๒๖๘</sup> อัง อฎฐก. (ไทย), ๒๓/๕๔/๓๔๓ - ๓๔๔.

๕. สีสสามัญญา มีความประพฤติให้ดีเหมือนคนอื่นเขา มีความประพฤติสุจริต ที่ดีงาม รักษาระเบียบวินัยที่ดีงามของส่วนรวม เป็นบุคคลที่ไม่ทำตนให้บุคคลอื่นรังเกียจ หรือทำความเสื่อมเสียมาสู่หมู่คณะ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงหรือบงา

๖. ทิฏฐิสามัญญา การปรับความคิดเห็นให้เข้ากันได้กับบุคคลอื่น ให้ความเคารพฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการอันสำคัญ มีจุดหมายอันดีงาม หรือมีจุดหมายอันสูงสุดอันเดียวกัน<sup>๒๖๕</sup>

การสนับสนุนจากาธิษฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ ข้อที่ ๔ เป็นการแบ่งลาภที่ได้มาให้แก่เพื่อนได้รับโดยทั่วถึงกัน เป็นการลดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ไม่มียึดติดในสิ่งที่จะทำให้ตนเองไม่สามารถเข้าถึงธรรมของพระพุทธเจ้าได้

### ๓.๓.๑.๖ หลักธรรมอริยทรัพย์

อริยทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์อันประเสริฐ หรือ ทรัพย์แห่งพระอริยเจ้า เป็นคุณธรรมที่ทำนุบำรุงจิตใจไม่ให้เหวี่ยงคว้าง เปล่าเปลี่ยว ดีกว่าการมีทรัพย์สิน เงินทอง ที่เป็นทรัพย์ภายนอกคุณงามความดีที่มีอยู่ในจิตใจอย่างประเสริฐ มีอยู่ ๗ ประการ คือ

๑. ทรัพย์คือศรัทธา
๒. ทรัพย์คือศีล
๓. ทรัพย์คือหิริ (ความละอายแก่ใจ)
๔. ทรัพย์คือ โอตตัปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป)
๕. ทรัพย์คือสุตะ
๖. ทรัพย์คือจาคะ
๗. ทรัพย์คือปัญญา

รายละเอียดเกี่ยวกับอริยทรัพย์ได้อธิบายไว้แล้วข้างต้น ในหมวดธรรมที่สนับสนุนปัญญาธิษฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต และหมวดธรรมที่สนับสนุนสัจจาธิษฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต

การสนับสนุนจากาธิษฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ ข้อที่ ๖ ที่ว่าด้วยทรัพย์คือจาคะ เพราะเป็นการเสียสละของที่ตนมีอยู่ให้กับบุคคลอื่นที่สมควรให้ เป็นเสียสละความสุขที่ตนเองมีอยู่ให้กับบุคคลอื่น การเสียสละนี้เป็นการลดทิฏฐิมานะ เป็นการลดความเห็นแก่ตัวความเป็นคนที่มีจิตใจคับแคบให้ออกไปจากสันดานของตน และการเสียสละในจาคะนี้ต้องมีการพิจารณาด้วยปัญญาก่อนถึงให้ อริยทรัพย์นี้พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ใดไม่ว่าจะเป็นสตรีหรือนุรุษก็ตาม มี

<sup>๒๖๕</sup> ที่. ปา. (ไทย), ๑๑/๓๒๔/๓๒๑ - ๓๒๒. , อจ. ฦกภ. (ไทย), ๒๒/๑๒/๔๒๖ - ๔๒๘.

ทรัพย์ ๑ ประการนี้ บัณฑิตเรียกผู้นั้นว่าเป็นคนไม่ขัดสน ชีวิตของเขาไม่สูญเปล่า<sup>๒๗๐</sup> ย่อมทำให้มี ชีวิตที่มีแต่ความเจริญและมั่นคงฝ่ายเดียว

๓.๓.๑.๗ **หลักธรรมอนุสสติ** อนุสสติ คือความระลึกถึงอยู่เนืองๆ ระลึกถึงอยู่ เสมอ มียู่ด้วยกัน ๑๐ ประการ คือ

๑. พุทธานุสสติ คือ การระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า
๒. ธรรมานุสสติ คือ การระลึกถึงคุณของพระธรรม
๓. สังฆานุสสติ คือ การระลึกถึงคุณของพระสงฆ์
๔. สីลानุสสติ คือ การระลึกถึงศีลของตน
๕. จาคานุสสติ คือ การระลึกถึงทานที่ตนเองได้บริจาคอยู่เป็นนิตย์
๖. เทวตานุสสติ คือ การระลึกถึงคุณที่ทำให้บุคคลเป็นเทวดา
๗. มรณัสสติ คือ การระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตนอยู่เนืองๆ
๘. กายกตาสติ คือ การระลึกทั่วไปในกาย การใช้สติพิจารณาถึงอวัยวะส่วน ต่าง ๆ ภายในร่างกายให้เห็นว่าเป็นของไม่งาม น่ารังเกียจ
๙. อานาปานัสสติ คือ การระลึกลมหายใจเข้าออก
๑๐. อุปสมมานุสสติ คือ การระลึกถึงธรรมเป็นที่ระงับกิเลส การระลึกถึงคุณพระ นิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับกิเลสและกองทุกข์

การสนับสนุนจาจริยฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ ข้อที่ ๕ ที่ว่าด้วยจา คานุสสติ คือมีความระลึกถึงสิ่งที่คุณเองได้บริจาคอยู่เนือง ๆ ระลึกถึงการเสียดสิ่งของ ข้าวของ เงินทอง ความสุขที่ตนมีให้กับบุคคลอื่น ระลึกถึงสิ่งที่คุณเองได้ละความประพฤติที่บกพร่องเสียหาย ได้ เป็นการระลึกถึงแต่สิ่งที่เราได้ทำลงไปแล้ว ทำให้เกิดความปลื้มปิติ ยินดี ปราโมทย์ และคิดที่จะ เสียดอยู่ตลอดเวลา<sup>๒๗๑</sup>

### ๓.๓.๑.๘ **หลักธรรมสังคหัตถุ ๔**

สังคหัตถุ คือ เป็นหลักธรรมแห่งการสงเคราะห์ หรือหลักยึดเหนี่ยวน้ำใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับแสดงน้ำใจต่อกันระหว่างคนทั่วไป เมื่อ หลักทั้งสองนี้ตรงกัน จึงเหมือนกับพูดว่าพระพุทธศาสนา สอนให้คนทั้งหลายเป็นมิตรต่อกันหรือ ปฏิบัติต่อกันอย่างมิตร ทำตัวให้เข้ากับคนอื่นได้ ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ถือว่าเป็นคุณธรรม

<sup>๒๗๐</sup> อภ. สตุตทก. (ไทย), ๒๓/๕/๖/๘ - ๑๒.

<sup>๒๗๑</sup> คณาจารย์โรงพิมพ์เลื่องเชียง, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพฯ ฯ : เลื่อง เชียง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๓ - ๑๖๕.



สำคัญ เป็นการเข้าถึงตัวอย่างแท้จริง<sup>๒๗๒</sup> สังคหวัตถุ ๔ หมายถึงธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นไว้ได้ มีอยู่ด้วยกัน ๔ ประการ คือ

๑. ทาน คือ การให้ การแบ่งปันสิ่งของของตนเองที่มีอยู่ให้กับบุคคลอื่นที่สมควรให้ สิ่งของที่ให้ก็เป็นสิ่งของที่เป็นประโยชน์ต่อผู้รับ การให้ก็ไม่ต้องการสิ่งตอบแทน เป็นการให้ด้วยน้ำใจที่สะอาดบริสุทธิ์

๒. ปิยวาจา คือ การพูด การเจรจาที่อ่อนหวานและน่ารัก เป็นการพูดให้คนมีความสามัคคีกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทุกคำพูดที่พูดออกนั้นก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อผู้พูดและผู้ฟัง ไม่ใช่คำพูดที่เป็นไปเพื่อความแตกแยก

๓. อตถจริยา คือ ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๔. สมานัตตตา คือ การที่เป็นคนที่วางตัวเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นต้องเดือดร้อนต่อการกระทำของตนเอง มีการดำเนินชีวิตที่พอเหมาะพอควร สมฐานะของตนเองที่เป็นอยู่ สังคหวัตถุธรรมนี้ เป็นธรรมที่ทำให้มนุษย์ในโลกนี้ได้รับการยอมรับและการนับถือซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมมีแต่ความสุข เกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน<sup>๒๗๓</sup>

การสนับสนุนจากศิษยานุศิษย์ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ ข้อที่ ๑ คือ เรื่องของการให้ เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อบุคคลอื่นด้วยวัตถุสิ่งของ และการให้ด้วยการให้ความรู้ ให้สติ ให้ปัญญา เป็นการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันตามกำลังความสามารถและวัตถุสิ่งของที่ตนมี ซึ่งการให้นี้ย่อมทำให้เป็นที่รักของบุคคลทั่วไป<sup>๒๗๔</sup>

### ๓.๓.๑.๕ หลักธรรมว่าด้วยประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโลกทรัพย์

ประโยชน์แต่การบริโภครทรัพย์ หมายถึง การใช้จ่ายทรัพย์ที่ตนเองหาได้มาโดยชอบธรรมแล้วใช้จ่ายทรัพย์นั้น ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและบุคคลอื่น มีอยู่ ๕ ประการคือ

๑. เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วย่อมมีการบำรุงตนเอง ทำการเลี้ยงดูบิดามารดา เลี้ยงดูบุตร ภรรยา บ่าวไพร่ ข้าทาสบริวาร คนใช้ให้เป็นสุข บริหารบุคคลเหล่านั้นให้เป็นสุขโดยชอบด้วยโภคทรัพย์ที่ตนเองได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมจากน้ำพักน้ำแรงของตนเอง ได้มาโดยสุจริตและชอบธรรมแล้ว แล้วใช้ทรัพย์นั้นด้วยความพอใจ

๒. เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วบำรุงเลี้ยงดูมิตร เพื่อนฝูงให้เป็นสุข

<sup>๒๗๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๖๓๕.

<sup>๒๗๓</sup> อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐ - ๕๑.

<sup>๒๗๔</sup> คณาจารย์โรงพิมพ์เลียงเชียง, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นวัตกรรมขั้นตรี, (กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๘ - ๑๘๙.

๓. เมื่อได้ทรัพย์มาแล้ว มีการบำบัดป้องกันอันตรายจากเหตุต่างๆ เช่นอันตรายที่เกิดจากภัยธรรมชาติ จากพระราชอาชญา จากโจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือจากคนใกล้ชิดของตนเอง เพื่อให้ตนเองปลอดภัย

๔. เมื่อได้ทรัพย์มาแล้ว มีการสงเคราะห์ บำรุงบูชา เพื่อเป็นความสบายใจของตนเอง โดยเสียสละอยู่ ๕ อย่าง คือ

๔.๑ การสงเคราะห์ญาติ แบ่งทรัพย์ให้กับญาติในยามที่ญาติเดือดร้อนหรือได้รับความทุกข์จากเรื่องร้ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

๔.๒ ต้อนรับแขก เมื่อมีแขกมาเยี่ยมบ้าน ก็มีการต้อนรับ เพื่อให้แขกที่มาได้รับแต่สิ่งที่ดีงาม เป็นการแสดงออกถึงความที่เป็นผู้ที่มีน้ำใจอันประเสริฐ

๔.๓ การทำบุญอุทิศให้กับญาติผู้ล่วงลับเพื่อแสดงถึงความกตัญญูกตเวทิตา ต่อบรรพบุรุษ

๔.๔ เสียภาษีอากร เพื่อใช้เป็นรายของประเทศชาติ และประเทศชาติได้นำภาษีเหล่านั้นมาพัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญ

๔.๕ ทำบุญอุทิศ บูชา ให้แก่เทวดา ตลอดจนถึงศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ตนเคารพบูชา

๕. เมื่อได้ทรัพย์มาแล้ว อุปัฏฐากบำรุงพระภิกษุสามเณร มีการบริจาคเป็นทานเป็นไปเพื่อให้ตนเองมีความยินดีปราโมทย์ มีสุขเป็นผล ให้ตนเองได้เกิดในสวรรค์ ให้แก่สมณพราหมณ์ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติโดยชอบ ผู้เว้นขาดจากความมัวเมาและความประมาท ดำรงตนในความสงบและความเสถียร มีการฝึกฝนอบรมจิตใจของตนเองให้มีแต่ความสงบ ทำให้ตนไม่มีกิเลสคับเข็นสนิท

ถ้าเมื่ออริยสาวกนั้นถือเอาประโยชน์จากโภคทรัพย์ ๕ ประการนี้ โภคทรัพย์หมดสิ้นไป อริยสาวกนั้นย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราได้ถือเอาโภคทรัพย์จาก โภคทรัพย์นั้นแล้ว และโภคทรัพย์ของเราที่หมดสิ้นไป ด้วยเหตุนี้อริยสาวกนั้น จึงไม่มีความร้อนใจ ถ้าเมื่ออริยสาวกนั้นถือเอาประโยชน์จาก โภคทรัพย์ ๕ ประการนี้ โภคทรัพย์เพิ่มพูนขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราถือเอาประโยชน์จาก โภคทรัพย์นี้แล้ว และโภคทรัพย์ของเราก็มีแต่เพิ่มขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมไม่มีความเดือดร้อนด้วยเหตุทั้ง ๒ ประการนี้<sup>๒๗๕</sup>

การสนับสนุนจากาศิษฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต เพราะว่า นรชนผู้จะต้องตายเมื่อคำนึงถึงเหตุนี้ว่า โภคทรัพย์เราได้บริโภครวมแล้ว คนที่ควรเลี้ยงเราได้เลี้ยงแล้ว อันตราย

<sup>๒๗๕</sup> อก. ปญจก. (ไทย), ๒๒/๔๑/๖๔ - ๖๖.

ทั้งหลายเราได้ข้ามพ้นแล้ว ทักษณามีผลสูงขึ้นไปได้ให้แล้ว และพลี ๕ อย่างเราได้ทำแล้ว ท่านผู้มีศีลสำรวมระวาง ประพฤติพรหมจรรย์เราได้บำรุงแล้ว ประโยชน์ที่บัณฑิตผู้อยู่ครองเรือนปรารถนาเราก็ได้บรรลุแล้วโดยลำดับกรรมที่ไม่ก่อความเดือดร้อนในภายหลังเราก็ได้ทำแล้ว ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรม บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้ เขาตายไปแล้ว ย่อมบรรเทิงในสวรรค์

### ๓.๓.๒ หลักธรรมที่ปฏิบัติต่อจาจาธิฐาน

#### ๓.๓.๒.๑ หลักธรรมอกุศลมูล

อกุศลมูล คือรากเหง้าของอกุศลทั้งปวง มี ๓ ประการคือ

๑. โลภะ ความอยากได้
๒. โทสะ ความคิดประทุษร้ายต่อบุคคลอื่น
๓. โมหะ ความหลง ไม่รู้จริง

อกุศลมูลนี้รายละเอียดต่าง ๆ ได้อธิบายไว้แล้วข้างต้น เกี่ยวหลักธรรมที่เป็นปฏิบัติต่อปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต ฯลฯ

การเป็นปฏิบัติกับจาจาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ โลภะ ความอยากได้ มีแต่ความโลภอยู่ในสันดาน อยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเอาด้วยวิธีใดก็ตาม ถูกหรือผิดศีลธรรมก็จะไม่สนใจ เป็นคนที่มีจิตใจคับแคบ เป็นคนที่เห็นแก่ตัว ชอบเอารัดเอาเปรียบบุคคลอื่นตลอดเวลา เห็นแก่ประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องฝ่ายเดียว เมื่ออกุศลมูลเกิดขึ้นหรือมีในจิตใจของใครแล้ว เรื่องการเสียสละหรือการทำให้กับสังคมส่วนรวมนั้นจะไม่เกิดขึ้นเลย

#### ๓.๓.๒.๒ หลักธรรมเรื่องมละ ๘

มละ คือ มลทิน เครื่องที่ทำให้ตนเองมีแต่ความเศร้าหมองมีอยู่ ๘ ประการ คือ

๑. โภคะ คือ ความโกรธ
๒. มัถะ คือ ความลบหลู่คุณท่าน
๓. อีสสา คือ ความริษยา
๔. มัจฉริยะ คือ ความตระหนี่
๕. มายา คือ ความเจ้าเล่ห์
๖. สาถะยะ คือ ความโอ้อวด
๗. มุสาวาท คือ การพูดเท็จ
๘. ปาปิจฉดา คือ ความปรารถนาลามก
๙. มิจฉาทิฏฐิ คือ ความเห็นผิด

ขณะนี้ได้อธิบายไว้แล้วในหลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต และหมวดธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสัจจาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต

การเป็นปฏิปักษ์กับจาจาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิตคือ ข้อที่ ๔ ที่ว่าด้วย มัจฉริยะ คือ ความตระหนี่ เพราะถ้ามีความตระหนี่ในจิตใจของตนเอง จนมองไม่เห็นถึงประโยชน์ของการเสียสละแล้ว ย่อมทำให้เป็นคนทีเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว เป็นคนที่เห็นแก่ตัว ไม่มีน้ำใจกับใครทั้งสิ้น มองเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้วนำมาใช้ประโยชน์กับตัวเองและพวกพ้องเท่านั้น เมื่อมีความตระหนี่ในจิตใจแล้ว การบริจาคการเสียสละเพื่อคนอื่น เพื่อส่วนรวม ก็จะไม่เกิดขึ้น

### ๓.๓.๒.๓ หลักธรรมอุปกิเลส

อุปกิเลส หมายถึง กิเลสที่จรมาด้วยอำนาจของโลภะ โทสะ โมหะ แล้วทำให้จิตเดิม (ภวังคจิต) ที่แม้ปกติก็บริสุทธิ์อยู่แล้วให้เศร้าหมอง มีอยู่ ๑๖ ประการคือ

๑. อภิชฌาวิสมโลมะ ความละโมภไม่สมมาเสมอ คือความเพ่งเล็งอยากได้
๒. พยาบาท ความคิดปองร้ายผู้อื่น
๓. โกรธะ ความโกรธ
๔. อุปนาหะ ความผูกโกรธ
๕. มัถษะ ความลบหลู่คุณท่าน
๖. ปพาสะ ความตีเสมอ
๗. อีสสา ความริษยา
๘. มัจฉริยะ ความตระหนี่
๙. มายา มารยา
๑๐. สาถะยะ ความโอ้อวด
๑๑. ถัมภะ ความหัวดี
๑๒. สาร์ัมภะ ความแข่งดี
๑๓. มานะ ความถือตัว
๑๔. อติมานะ ความคูหมั่นเขา
๑๕. มทะ ความมัวเมา
๑๖. ปมาทะ ความประมาท<sup>๒๗๖</sup>

<sup>๒๗๖</sup> ม. มุ. (ไทย). ๑๒/๗๑/๖๓ - ๖๔.

การเป็นปฏิปักษ์กับจาคาธิษฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิตคือ ข้อที่ ๑. ที่ว่าด้วย อภิขณาวิสม โลกะ คือ ความละโมภ เป็นความโลภไม่สม่าเสมอ อยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะได้ของสิ่งนั้นมาด้วยวิธีใดก็ตาม จะผิดจะถูกไม่ว่า มีความคิดมุ่งที่จะเอาอย่างเดียว อีกอย่างก็คือ ข้อที่ ๕ ที่ว่าด้วย มัจฉริยะ ความตระหนี่ ความหวงแหน ความเสียดาย ไม่มีความคิดที่จะมีการเสียดสละสิ่งของที่ตนเองมีอยู่เพื่อแบ่งปันให้กับบุคคลอื่น คิดเอาแต่ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองฝ่ายเดียว เป็นบุคคลที่ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นคนที่มีจิตใจที่คับแคบ บุคคลประเภทนี้ไม่รู้จักคำว่าประโยชน์ส่วนรวมคืออะไร ทำประโยชน์ไปทำไม เป็นต้น

#### ๓.๓.๒.๔ หลักธรรมมัจฉริยะ

มัจฉริยะ คือ ความตระหนี่ ความเสียดาย ความหวงแหน เป็นกิเลสที่ทำให้กลายเป็นคนใจแคบ เป็นคนเห็นแก่ตัว มีอยู่ ๕ อย่าง คือ

๑. ความตระหนี่อวาส
๒. ความตระหนี่ตระกูล
๓. ความตระหนี่ลาภ
๔. ความตระหนี่วรรณะ
๕. ความตระหนี่ธรรม<sup>๒๗</sup>

มีรายละเอียดดังนี้

๑. อวาสมัจฉริยะ ตระหนี่อวาส คือ หวงแหนที่อยู่ หวงที่อยู่อาศัย ไม่อยากให้คนอื่นเข้ามาอยู่มาอาศัยปะปนอยู่ร่วม

๒. กุลมัจฉริยะ ตระหนี่ตระกูล คือ ความหวงแหนตระกูลของตน ไม่อยากให้พวกอื่นมาเกี่ยวดอง เป็นญาติด้วย หรือตระกูลอื่นที่ตนสนิทสนมคุ้นเคย ไม่อยากให้ผู้อื่นเข้าดีสนิทสนมด้วย

๓. ลาภมัจฉริยะ ตระหนี่ลาภ คือ หวงแหนลาภผลและประโยชน์ทรัพย์สินของของตน ไม่อยากแบ่งปันให้ผู้อื่น คอยกีดกันไม่ให้ผู้อื่นได้อย่างที่ตนได้

๔. วัฒนมัจฉริยะ ความตระหนี่วรรณะ คือ หวงแหนความดี ไม่อยากให้คนอื่นมีความเท่าเทียมกับตน หรือได้ดีกว่าตน ได้ยินคำสรรเสริญเยินยอความดีของผู้อื่นก็ทนฟังไม่ได้

๕. ธรรมมัจฉริยะ ตระหนี่ธรรม คือ หวงแหนความรู้ความสามารถ ไม่อยากให้ผู้อื่นได้ความรู้จากตนหรือมีความรู้เท่าตน ด้วยเกรงว่าผู้รู้จะประสบความสำเร็จเกินหน้าตน<sup>๒๘</sup>

<sup>๒๗</sup> อภ. ปรณจก. (ไทย). ๒๕๔ - ๒๖๓/๓๕๔ - ๓๕๖.

<sup>๒๘</sup> คณาจารย์โรงพยาบาลเสด็จเชียง, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นวัตกรรมชั้นโท, (กรุงเทพฯ ฯ : เสด็จเชียง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๕ - ๑๕๖.

### ๓.๔ หลักธรรมที่สนับสนุนและปฏิบัติต่ออุปสมัชฐาน

อุปสมะ คือ คือการทำ ความสงบทางใจ ความสงบใจจากสิ่งที่เป็นข้าศึกของความสงบ เป็นการทำให้สงบ ปราศจากความวุ่นวายทางจิตใจ ซึ่งหมายถึงความถึงสภาวะอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงบ คือ นิพพาน<sup>๒๗๕</sup> มีความสำคัญในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ ทำให้ชีวิตที่เกิดมามีคุณค่ามาก เพราะเป็นชีวิตที่สมบูรณ์แบบ ไม่มีสิ่งใดมาทำให้ชีวิตตกไปในสิ่งที่ชั่วได้ เพราะว่าบุคคลที่เข้าถึงการทำใจให้สงบได้อย่างสมบูรณ์นั้น ย่อมเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่อย่างประเสริฐ ใช้ชีวิตที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า เมื่อมีอะไรมากระทบกับจิตใจแล้ว ก็ไม่นำสิ่งเหล่านั้นมาปรุงแต่งให้เกิดความวุ่นวายในชีวิต เป็นชีวิตที่มีแต่ความเยือกเย็น สุขุม รอบคอบ มีเหตุผล รู้จักใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประคับประคองจิตใจให้มีความสงบอยู่ตลอดเวลา เพราะว่าจิตใจที่เจริญสติจนจิตสงบนิ่งได้ ย่อมเป็นจิตที่มีพลังมาก มีปัญญาที่แจ่มใส เห็นทุกข้ออย่างได้ถ่องแท้ เมื่อมีปัญหาอะไรมาสู่จิตใจก็จะสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้<sup>๒๗๖</sup> เพราะว่าความสุขอันนั้นยิ่งกว่าความสงบนี้ไม่มี คนเราจึงควรศึกษาชีวิตให้พบกับความสงบ รู้จักการทำจิตใจให้สงบ ศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อจะได้ใช้ในการแก้ไขปัญหาวชีวิต เพื่อที่จะได้หาความสงบแก่ชีวิต ท่านก็จะรู้ได้ว่าความสุขในโลกหาไม่มี เพราะว่าความสุขอันอื่นที่ยิ่งกว่าความสงบไม่มีอีกแล้ว<sup>๒๗๗</sup>

#### ๓.๔.๑ หลักธรรมที่สนับสนุนอุปสมัชฐาน

##### ๓.๔.๑.๑ หลักธรรมมีอุปการะมาก

ธรรมมีอุปการะมาก หมายถึง ธรรมที่คุณประโยชน์มหาศาลต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลทั้งหลาย เพราะว่าเป็นธรรมที่ทำให้บุคคล สามารถควบคุมการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ การพูด การคิด ให้เป็นไปเพื่อสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีคุณค่า อยู่ในกรอบของศีลธรรม กฎหมาย บ้านเมือง ขนบธรรมเนียม ทำให้เป็นคนมีเหตุมีผล ยับยั้งชั่งใจของตนเอง ใช้ปัญญาในพิจารณาไตร่ตรอง ให้รอบคอบในเวลาทีตนเองกำลังทำ กำลังพูด กำลังคิด ทำให้สามารถควบคุมให้ตนเอง

<sup>๒๗๕</sup> สอนอง วรอุไร, ทำชีวิตให้ดีดีและมีความสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๑.

<sup>๒๗๖</sup> สอนอง วรอุไร, ทำชีวิตให้ดีดีและมีความสุข, หน้า ๑๖๑.

<sup>๒๗๗</sup> พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม), พุทธโธโลยี รู้เท่าทันชีวิต ก้าวไปข้างหน้าด้วยสติอันสุขุม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ ฯ : พระพุทธศาสนาประกาศ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๑ - ๑๕๒.

สามารถรู้จักและละวางการทำ พุด คิด ที่ไม่ถูกต้องด้วยตนเองได้ รู้จักความรับผิดชอบชั่วดี<sup>๒๘๒</sup> มีอยู่ด้วยกัน ๒ ประการคือ

๑. สติ ความระลึกได้ หรือ ครอบใจไว้ในกิจที่ทำ หมายถึง การที่ตนเองสามารถนึกคิดอะไรก่อนที่จะลงมือทำ คิดให้ละเอียดรอบคอบก่อนจะพุด ใช้สติควบคุมการคิดให้คิดแต่เรื่องที่ดีงาม คิดแต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมอันดี ไม่ทำให้สิ่งที่ตนเองทำ พุด หรือคิดอยู่ ดำเนินไปในทางที่ผิดศีลธรรม สตินี้มีหน้าที่อันยิ่งใหญ่คอยควบคุมไม่ให้จิตของตนเองต้องพลั้งเผลอ หลงลืม ประมาท เลินเล่อ มีจิตใจที่สงบเยือกเย็น ทำจิตให้เป็นสมาธิได้ง่าย เมื่อจิตเป็นสมาธิโดยที่มีสติควบคุมแล้ว ก็จะทำให้เป็นคนที่มีเหตุผล มีความรอบคอบ จะทำงานอะไร พุดอะไร คิดอะไร ก็ล้วนแต่ให้คุณค่าที่เป็นประโยชน์

๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว หมายถึง ความรู้ตัวเองอยู่ตลอดเวลา ว่าตนเองกำลังทำอะไรอยู่ในขณะนั้น ทั้งการทำ การพุด การคิด ก็จะทำให้ตนเองมีความรู้สึกตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่หลงลืม เลอะเลือน ในขณะที่ตนเองกำลังทำกิจต่าง ๆ นั้นอยู่ สามารถเข้าใจว่าขณะที่ตนเองกำลังทำ พุด คิด อยู่ นั้นว่าถูกต้องไม่ถูกต้อง ดีหรือไม่ดีอย่างไร สัมปชัญญะนี้ยังมีหน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ช่วยในการกำจัดความโง่เขลา ในที่ตนเองทำงานทุกประเภท<sup>๒๘๓</sup>

#### ๓.๔.๑.๒ หลักธรรมมงคลสูตร

มงคลสูตร คือ หมวดธรรมที่ทำให้บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติตามแล้วพบแต่ความเจริญฝ่ายเดียว เพราะใน โลกมนุษย์ของเราไม่มีอะไรสำคัญเท่าคน ในตัวของคนเราก็ไม่มีอะไรจะสำคัญเท่าจิตใจ คือความสงบ เพราะว่างมงคลสูตรนี้เป็นหลักธรรมแนวทางปฏิบัติตั้งแต่เรื่องหยาบ ๆ ไปจนถึงเรื่องที่ละเอียดอ่อน คือ การที่มีจิตที่หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสเรื่องมงคล ที่พระเชตวันอารามของอนาถบิณฑกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี เทวคางค์หนึ่งซึ่งมีวรรณะที่มีความงดงามมาก มีรัศมีเปล่งสว่างไสวไปทั่วพระเชตวัน ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์และได้ถามพระพุทธองค์เกี่ยวกับเรื่องของมงคล ซึ่งพระพุทธองค์จึงตรัสตอบเกี่ยวกับมงคลว่า มีอยู่ ๓๘ ประการ คือ

๑. การไม่คบคนพาล
๒. การคบแต่บัณฑิต
๓. การบูชาคนที่ควรบูชา
๔. การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม

<sup>๒๘๒</sup> คณาจารย์โรงพยาบาลเล็งเชียง, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักรรรมชั้นตรี, (กรุงเทพฯ ฯ : เล็งเชียง, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

<sup>๒๘๓</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๕., อจ. ทุกก. (ไทย) ๒๒/๑๘๐/๑๒๕.

๕. การได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน
๖. การตั้งตนไว้ชอบ
๗. ความเป็นพหูสูต
๘. ความเป็นผู้มีศีลปะ
๙. วินัยที่ศึกษามาดี
๑๐. วาจาสุภาษิต
๑๑. การบำรุงมารดาบิดา
๑๒. การสงเคราะห์บุตร
๑๓. การสงเคราะห์ภรรยา
๑๔. การงานไม่อาภูล
๑๕. การให้ทาน
๑๖. การประพฤติธรรม
๑๗. การสงเคราะห์ญาติ
๑๘. การงานที่ไม่มีโทษ
๑๙. การงดเว้นจากบาป
๒๐. การเว้นจากการดื่มน้ำเมา
๒๑. ความไม่ประมาทในธรรม
๒๒. ความเคารพ
๒๓. ความถ่อมตน
๒๔. ความสันโดษ
๒๕. ความกตัญญู
๒๖. การฟังธรรมตามกาล
๒๗. ความอดทน
๒๘. ความเป็นคนว่าง่าย
๒๙. การพบเห็นสมณะ
๓๐. การสนทนาธรรมตามกาล
๓๑. การเผผลาญบาป
๓๒. การประพฤติพรหมจรรย์
๓๓. การเห็นอริยสัจ
๓๔. การทำนิพพานให้แจ้ง



๓๕. จิตของผู้ที่โลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว

๓๖. จิตไม่เศร้าโศก

๓๗. จิตปราศจากฐลี

๓๘. จิตเกษม

นี่เป็นมงคลอันสูงสุด

เทวดาและมนุษย์ทำมงคลดังกล่าวข้างต้น ที่กล่าวมาแล้ว ย่อมเป็นคนที่ชนะข้าศึกในกาลทั้งปวง ย่อมเป็นที่มีความสุข ความเจริญ มีความสุขสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน ซึ่งมงคลทั้ง ๓๘ อย่างนี้ เป็นของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย<sup>๒๘๔</sup>

การสนับสนุนอุปสมัชฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต คือ มงคลข้อที่ ๓๑ ถึงมงคลข้อที่ ๓๘ เพราะว่าคุณคนที่ประพฤติปฏิบัติถึงมงคลเหล่านี้แล้วย่อมเป็นคนที่มีความตั้งใจที่สงบปราศจากสิ่งเป็นศัตรูของความสงบไปรบกวนได้ ทำให้เป็นผู้ที่มีความเยือกเย็นแห่งจิต เป็นผู้ที่หมดสิ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ผู้บำเพ็ญตบะเพื่อข่มหรือตำรวมอินทรีย์ ผู้ที่ทำการประพฤติพรหมจรรย์ ชื่อว่า เป็นผู้เจริญสมณธรรม เป็นผู้เห็นอริยสัจ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ได้เห็นของจริงของแท้ ได้เป็นผู้ที่ได้กระทำพระนิพพานให้แจ้ง ได้ชื่อว่า ได้บรรลุอรหัตผล ซึ่งบุคคลเหล่านี้ จะเป็นคนที่มีความหวั่นไหว ไม่มีความเศร้าโศก เป็นจิตที่มีแต่ความสะอาดปราศจากฐลี และจิตที่มีแต่ความเกษม ซึ่งได้ขึ้นชื่อว่าเป็นจิตของโลกุตตระ ซึ่งผู้ที่ได้ปฏิบัติจนบรรลุถึงจิตแห่งโลกุตตระธรรมนี้แล้ว ย่อมเป็นชีวิตที่มั่นคงสมบูรณ์แบบ ไม่พ่ายแพ้แก่ข้าศึกศัตรูทั้งปวง และทำให้ถึงความสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน โดยแท้จริง<sup>๒๘๕</sup>

### ๓.๔.๑.๓ หลักธรรมสติปฏิฐาน ๔

สติปฏิฐาน หมายถึง ธรรมที่เป็นตั้งของสติ ธรรมที่เป็นอารมณ์ของสติ ข้อปฏิบัติที่มีสติเป็นประธาน ได้แก่การตั้งสติสัมปชัญญะ เพียรพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง การมีสติกำกับคู่สิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปทั้งหลาย โดยรู้เท่าทันสภาวะของมัน ไม่ถูกรอบงำด้วยความยินดียินร้าย ที่ทำให้มองเพี้ยนไปตามอำนาจของกิเลส<sup>๒๘๖</sup> ธรรมเป็นที่ตั้งทั่วไปแห่งสติ ถือความเอาว่าสติธรรมเป็นที่รองรับสติ โดยที่ใช้สติเป็นหลักในการบำเพ็ญกัมมัฏฐาน เป็นกัมมัฏฐานที่เป็นไปเพื่อความรู้อัจฉ เป็นไป

<sup>๒๘๔</sup> บุ. บุ. (ไทย), ๒๕/๑-๑๓/๖ - ๘.

<sup>๒๘๕</sup> สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๖๗๓ - ๖๗๔.

<sup>๒๘๖</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

เพื่อความสงบแห่งจิตใจ เป็นไปเพื่อการบรรลุธรรม โดยมีหลักในการใช้สติพิจารณาอารมณ์อยู่ ๔ ประการ คือ

๑. กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติพิจารณากาย การตั้งสติให้รู้เท่าทันกายและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับทางกาย พิจารณาภายในกาย เช่น กำหนดลมหายใจเข้าออก ทำใจให้สงบ ทำใจให้ประณีต ทำใจให้เยือกเย็น เป็นที่อยู่อย่างสบายของใจ และสามารถทำให้อกุศลบาปกรรมที่เกิดแล้วในใจสงบระงับได้อย่างรวดเร็ว<sup>๒๘๗</sup> ซึ่งการกำหนดลมหายใจเข้าออกนี้เรียกว่าเจริญอานาปานสติ คือมีสติระลึกรู้ลมหายใจ ลมหายใจออก เปรียบลมหายใจเป็นเหมือนหน้าต่าที่เราใช้มองดูจิตใจ เห็นลมหายใจคือเห็นจิต ถ้าเรามีสติระลึกลมหายใจเข้าออก กำหนดดูการเคลื่อนไหว กำหนดความรู้สึกทางกายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น กำหนดกายว่าเป็นของปฏิกุศล ไม่สะอาด กำหนดกายเป็นอยู่ด้วยธาตุ ๔ กำหนดว่ากายเป็นของไม่สวยงาม เราจะรู้เท่าทันความรู้สึกนี้ได้มากขึ้น รู้เท่าทันหมายถึงเมื่อรู้สึกนึกขึ้นมาก็ดับไปพร้อมกัน นึกดีหรือนึกชั่วก็ตาม กำหนดรู้เท่าทันความดับ ไม่คิดปรุงแต่งต่อ ไม่คิดไปตามกิเลส ตัณหา มโนกรรมไม่เกิด จิตก็สักว่าแต่ว่าจิต ชอบหรือไม่ชอบก็สักว่าแต่ความรู้สึก สักว่าแต่เห็น สักว่าแต่ได้ยิน สักว่าแต่ได้กลิ่น สักว่าแต่รู้รส สักว่าแต่สัมผัส เป็นต้น<sup>๒๘๘</sup>

๒. เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน เป็นการตั้งสติให้กำหนดพิจารณาในเวทนา การมีสติรู้เท่าทันเวทนา พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา ตามคูเวทนาของตน ตามรู้เวทนาของตน พิจารณาให้เห็นความรู้สึกที่ปรากฏในขณะนั้น ให้รู้ชัดถึงความเป็นจริง ว่ารู้สึกสุขก็รู้ ทุกข์ก็รู้ ไม่ใช่สุขไม่ใช่ทุกข์ในตัวเองก็รู้

๓. จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน การที่ตัวเราใช้สติในการพิจารณาจิต การที่มีสติกำกับดูและรู้เท่าทันจิตหรือสภาพอาการของจิต ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์ บุคคลตัวตนเราเขา มีสติรู้ชัดจิตของตนเป็นกุศลหรืออกุศล เศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว ฟุ้งซ่านหรือเป็นสมาธิ ตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ใคร่ตามจิตของตน ผู้นั้นจักพ้นบ่วงแห่งมาร<sup>๒๘๙</sup>

๔. ธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน การที่ตั้งสติตามกำหนดพิจารณาธรรมในธรรม มีสติกำกับรู้เท่าทันธรรม พิจารณาว่าในขณะที่นั้น ๆ มีธรรมอะไรเกิดขึ้นในจิตของตน ก็รู้ชัดเกี่ยวกับธรรมที่เกิดเหล่านั้น เช่น นีวรณ ๕ ขันธ ๕ อายุตนะ ๑๒ โพชฌงค์ ๗ อริยสัจ ๔ ว่าคืออะไร

<sup>๒๘๗</sup> วคิน อินทสระ, อริยสัจ ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพฯ ; เม็ดทราย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๗๒.

<sup>๒๘๘</sup> พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก, ชนะใครไม่เท่าชนะใจตนเอง, พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสมาลดา, ๒๕๕๑), หน้า ๗๑ - ๗๒.

<sup>๒๘๙</sup> พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก, ชนะใครไม่เท่าชนะใจตนเอง, หน้า ๗๔.

เป็นอย่างไร มีในตนหรือไม่ เกิดขึ้นเจริญบริบูรณ์ และดับไปได้อย่างไร ตามความเป็นจริงอย่างนั้น<sup>๒๕๐</sup> ที่สนับสนุนอุปสมัชฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต เพราะเป็นการเจริญกัมมัฏฐานเพื่อพิจารณาธรรม ๔ ประการข้างต้น และเป็นไปเพื่อความสงบแห่งจิต มีสติเป็นประธานในการรู้เท่าทัน ทำให้เกิดความสงบแห่งจิตอยู่ตลอดเวลา สติปัญญา ๔ นี้เรียกอีกอย่างว่า เอกายนมรรค การที่เราเจริญเอกายนมรรคนี้เพื่อผลสำเร็จ ๕ ประการ คือ

๑. ความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ คือความบริสุทธิ์แห่งจิตของตัวเอง
๒. เพื่อให้พ้นจากความโศกความร่ำไรราพัน จากเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวเรา
๓. เป็นไปเพื่อความดับทุกข์และโทมนัสทั้งปวง
๔. เพื่อให้เข้าถึงการบรรลุธรรม เครื่องที่ข้ามพ้นกิเลสคืออริยมรรค
๕. เพื่อเป็นการทำพระนิพพานให้แจ้ง

ซึ่งผู้ที่ทำการเจริญสติปัญญาได้นั้นต้องมีคุณธรรม ๓ อย่าง คือ

๑. อาตปปี เป็นบุคคลที่มีความเพียร เพื่อการเผากิเลส มีความมานะอดทน ไม่ย่อท้อต่อการปฏิบัติ ไม่มีอุปสรรคใด ๆ มาทำให้คลายความเพียรได้เลย

๒. สัมปชาโน มีสัมปชัญญะ ระลึกได้เกี่ยวกับการทำดีทำชั่ว อยู่ทุกขณะจิต

๓. สติมา มีสติ ความรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่หลงลืม ไม่ประมาท

เมื่อบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยธรรม ๓ อย่างนี้แล้ว มีการเจริญสติปัญญา ย่อมทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่สามารถกำจัดอกิขณาและโทมนัส (ความยินดียินดีร้าย) ในโลกนี้ได้อย่างสิ้นเชิง<sup>๒๕๑</sup>

สติปัญญา ๔ มีประโยชน์เกื้อกูลแก่ชีวิตสุดจะพรรณนาให้หมดสิ้นได้ บุคคลขาดสติหรือเสียสติย่อมนำชีวิตไปสู่ความทุกข์ ความล้มเหลว ในทางตรงกันข้าม บุคคลที่มีสติสมบูรณ์ มีสติชอบ ย่อมนำชีวิตไปสู่ความสุขความรุ่งเรืองฉนั้น<sup>๒๕๒</sup>

#### ๓.๔.๑.๔ หลักธรรมพละ ๕

พละ ๕ คือ ธรรมอันเป็นกำลัง ทำให้เกิดความมั่นคง ไม่หวั่นไหว เป็นกำลังให้เกิดความเข้มแข็ง มั่นคง ซึ่งจะทำให้ธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลเข้าครอบงำไม่ได้<sup>๒๕๓</sup> เรียกว่าพละ

<sup>๒๕๐</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๕.

<sup>๒๕๑</sup> คณาจารย์โรงพิมพ์เลื่องเชียง, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นวัตกรรมขั้นเอก, (กรุงเทพฯ : เลื่องเชียง, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒๑ – ๒๒๖.

<sup>๒๕๒</sup> วสิน อินทสระ, อริยสัจ ๔, หน้า ๒๘๖.

<sup>๒๕๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๖), หน้า ๓๕๖ – ๓๕๗.

เพราะว่าพละ คือ ธรรมที่เป็นกำลังภายในตน ซึ่งเป็นเครื่องที่ต่อต้านอกุศล กล่าวคือ เมื่อใดที่ธรรมที่เป็นกำลังภายในนี้เกิดขึ้นในใจ เมื่อนั้นอกุศลธรรมฝ่ายที่เป็นปรัภักจะไม่มีโอกาสเกิดขึ้นได้ เพราะว่ธรรมที่เป็นกำลังนี้ได้อป้องกันไว้อย่างมั่นคง และแข็งแรง มิได้หวั่นไหว มิให้อกุศลธรรมที่เป็นปรัภักครอบงำ ผู้ใดที่มีพละทั้ง ๕ นี้ เป็นกำลังภายในแห่งตนแล้ว ผู้นั้นย่อมจะเป็นผู้ที่มีกำลังใจเข้มแข็งไม่อ่อนแอ ไม่ยอมให้ความไม่มีศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความงอแงหลงครอบงำย่ำยีจิตใจได้ บุคคลผู้ซึ่งประกอบด้วยหลักคุณธรรม ๕ อย่างนี้ จะเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการปฏิบัติธรรม การศึกษาเล่าเรียน และการประกอบกิจให้สำเร็จลุล่วงได้ทุกกรณี<sup>๒๕๔</sup> มีอยู่ด้วยกัน ๕ ประการคือ

๑. ศัทธาพละ กำลังคือความเชื่อ กิริยาที่เชื่อ ความปลงใจเชื่อ ความเลื่อมใสยิ่ง ความเชื่อในความมีปัญญาตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้า ในฐานะที่เป็นต้นแบบหรือผู้นำของมนุษย์ ที่ยืนยันถึงสมรรถวิสัยของมนุษย์ว่า มนุษย์สามารถหยั่งรู้สัจธรรม เข้าถึงความดีสูงสุด ได้ด้วยสติปัญญาและความเพียรพยายามฝึกฝนตนเอง<sup>๒๕๕</sup> ศรัทธามีความหมายสามัญว่า ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในความดีของสิ่งที่นับถือหรือปฏิบัติ มีกิจหน้าที่หรือน้อมใจตั้งหรือเด็ดเดี่ยว ศรัทธาจะพัฒนา มีกำลังเป็นศรัทธาพละได้ ต้องไม่หวั่นไหวในความไม่มีศรัทธา คือมีศรัทธาที่เป็นพลังด้านทานมิให้ความไม่เชื่อเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่เชื่อว่าพระองค์ตรัสรู้จริง "ไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ของหมู่สัตว์" จิตใจก็จะขาดความเชื่อมั่นทำให้สงบได้ยาก<sup>๒๕๖</sup>

๒. วิริยาพละ กำลังคือความเพียร เพียรในการปฏิบัติธรรม การปรารถนาความเพียรทางใจ ความพยายามอดสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย ความไม่เป็นคนที่ทอดทิ้งความพอใจ ไม่ทอดทิ้งธุระ เอาใจใส่ธุระ วิริยะ วิริยอินทรีย์ สัมมาวายามะได้แก่ เป็นผู้มีความเพียรในการละอกุศล เพื่อทำให้กุศลธรรมเกิดขึ้น มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นไม่ทอดธุระในกุศลธรรม มีความเพียรพยายามก้าวหน้าไม่ท้อถอย มีหน้าที่ที่ยกจิตไว้ และต้องไม่หวั่นไหวในความเกียจคร้าน ความเพียรเพื่อให้รู้แจ้งในธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ไว้ดีแล้ว<sup>๒๕๗</sup>

<sup>๒๕๔</sup> ชุตินฺทศ ไตรโลกา, ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาพละ ๕, ในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕ - ๖.

<sup>๒๕๕</sup> พระธรรมปิฎก, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๔๒๔ - ๔๒๕.

<sup>๒๕๖</sup> ชุตินฺทศ ไตรโลกา, ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาพละ ๕, ในพระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๑๑.

<sup>๒๕๗</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

๓. สติพละ คำลึงคือ สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก กิริยาที่ระลึก ความทรงจำความไม่เลื่อนลอย ความไม่หลงลืม สตินทรีย์ สัมมาสติ<sup>๒๘๘</sup> คือเป็นผู้ที่มีสติที่ประกอบด้วยปัญญาใช้เป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง สามารถระลึกถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านมานานแล้วได้อย่างดี<sup>๒๘๙</sup> สติที่มีกำลังจะต้องเป็นสติที่ไม่หวนไหวในความประมาท ความรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่ให้ความประมาทครอบงำได้<sup>๒๙๐</sup> คือมีความระลึกได้ที่เป็นพลังด้านทานมิให้ความประมาท ความเลื่อนลอยเกิดขึ้นได้ เพราะถ้าประมาทไม่พยายามให้รู้ตัวอยู่เสมอในขณะที่ทำ พูด คิด สติก็จะไม่เกิดเป็นสติที่มีพลัง เมื่อไม่มีพลังก็ไม่สามารถที่จะหยั่งรู้สภาวะแห่งธรรม หรือไม่สามารถที่จะข่มกิเลสได้ ดังนั้น เราจะต้องฝึกสติให้เกิดขึ้นในทุกอิริยาบถอย่างถูกต้องและถูกวิธี สติของเราจึงจะเป็นสติที่มีกำลังเกิดขึ้นมาได้<sup>๒๙๑</sup>

๔. สมาธิพละ คำลึง คือ สมาธิ ความตั้งมั่นแห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมณะ สมาธินทรีย์ สัมมาสมาธิ<sup>๓๐๒</sup> ได้แก่ผู้ที่มีความสงบจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้วบรรลุฌาน<sup>๓๐๓</sup> หรือหมายถึงการปล่อยวาง แล้วสามารถทำให้เกิดสมาธิ ได้สภาวะแห่งจิตให้เป็นอารมณ์เดียว คือทำหน้าที่ของจิตไม่ให้ส่าย<sup>๓๐๔</sup> เมื่อทำอะไรแล้วก็ย่อมพบแต่ความสำเร็จลุล่วงในกิจที่ทำนั้น สมาธิจะเป็นสมาธิที่มีพลังได้ต้องไม่หวนไหวในอุทัจจะ คือมีสมาธิที่เป็นพลังด้านทานมิให้ความฟุ้งซ่านเกิดขึ้นได้ เป็นการฝึกจิตให้รวมตัวเข้าสู่การเป็นอารมณ์เดียว จนจิตนั้นไม่มีอาการฟุ้งซ่าน มีอาการที่สงบ ซึ่งแสดงว่าสมาธิเป็นสมาธิที่มีพลังเกิดขึ้น<sup>๓๐๕</sup>

๕. ปัญญาพละ คำลึง คือ ปัญญา ความรอบรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น พิจารณาให้รอบคอบเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น<sup>๓๐๖</sup> ปัญญาคือกิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจย

<sup>๒๘๘</sup> อภิ. สง. (ไทย) ๓๔/๒๕ - ๒๕/๓๑ - ๓๒.

<sup>๒๘๙</sup> อจ. ปญจก. (ไทย), ๒๒/๑๔/๑๓ - ๑๘.

<sup>๓๐๐</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๗๕.

<sup>๓๐๑</sup> ชุตติวงศ์ ไตรโลกา, ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาพละ ๕, ในพระพุทธานุสรณ์, หน้า ๑๒.

<sup>๓๐๒</sup> อภิ. สง. (ไทย) ๓๔/๒๕ - ๒๕/๓๑ - ๓๒.

<sup>๓๐๓</sup> อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๓ - ๑๘.

<sup>๓๐๔</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๗๕.

<sup>๓๐๕</sup> ชุตติวงศ์ ไตรโลกา, ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาพละ ๕, ในพระพุทธานุสรณ์, หน้า ๑๓.

<sup>๓๐๖</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๘), หน้า ๑๕๘ - ๑๕๙.

ธรรม ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้แจ่มแจ้งในรายละเอียด ความคิดค้น ความใคร่ครวญ เป็นการใช้ปัญญาเพื่อทำลายกิเลส เป็นเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความที่มีความรู้ที่ดีเยี่ยม ปัญญาในทฤษฎี ปัญญาเปรียบเสมือนศาสตราวุธ ปัญญาเป็นความสว่าง แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนดวงประทีป เหมือนดวงแก้ว เป็นบุคคลที่ไม่หลงงมงาย สามารถเลือกเฟ้นหัวข้อแห่งธรรมเพื่อนำมาปฏิบัติ เป็นสัมมาทิฐิ<sup>๓๐๓</sup> หมายถึง ผู้มีปัญญา ที่ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาให้เห็นถึงความเกิดขึ้น ความเสื่อมสิ้นไปที่เป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ<sup>๓๐๔</sup> ปัญญา มีความหมายสามัญว่า ความรู้ความเข้าใจตามที่เป็นจริง รู้สิ่งที่ทำที่ปฏิบัติ หยั่งรู้หรือรู้เท่าทันสภาวะ หน้าที่ของปัญญาคือการเห็นตามความเป็นจริง<sup>๓๐๕</sup>

ปัญญาจะพัฒนาเป็นปัญญาพละได้ก็ต่อเมื่อ ต้องไม่หวั่นไหวในวิชาคือความไม่รู้<sup>๓๐๖</sup> หมายถึง การมีปัญญาเป็นกำลังด้านทานมิให้ความหลง ความไม่รู้เกิดขึ้นได้ ให้เป็นคนมีความรอบรู้ สามารถเข้าใจในสภาวะธรรมที่เป็นอยู่ เช่นว่า เมื่อมีสมาธิ ก็รู้ทำอะไรถึงเกิดสมาธิ อะไรเป็นตัวทำให้สมาธิเสื่อม และอะไรที่เป็นตัวทำให้มีจิตที่ฟุ้งซ่าน ท้อถอย ให้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุปัจจัย ซึ่งปัญญานี้เป็นปัญญาในขั้นที่สามารถทำให้จิตมีความตั้งมั่นสงบเป็นสมาธิ เมื่อปัญญามีการพัฒนาไปเป็นปัญญาที่มีพลัง สามารถรอบรู้ในกองสังขาร (นามและรูป) ว่าตกอยู่ในสภาพของความเป็นธรรมดา มีความไม่เที่ยงแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา เป็นทุกข์ เพราะทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และไม่ใช่ตัวตน เป็นเพียงสิ่งที่สมมติขึ้นเท่านั้น ไม่ใช่สิ่งที่เราควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่น<sup>๓๐๗</sup>

พละ ๕ นี้ ผู้วิจัย ได้ใช้วิทยานิพนธ์เรื่องศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาพละ ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ของนายชุตติพงษ์ ไตรโลกา หนังสือพุทธธรรมฉบับขยายความ หนังสือพจนานุกรมทั้งฉบับประมวลศัพท์ และพจนานุกรมฉบับประมวลธรรม ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) หนังสือพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยบางเล่ม และจากหนังสือที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ท่านผู้รู้ได้แต่งขึ้นเป็นหลักในการวิจัยค้นคว้าเพื่อให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เกี่ยวกับพละ ๕ นี้ ที่สนับสนุนอุปสมัชชญาณ ก็เป็นไปในลักษณะให้เห็นถึงกำลังแห่งธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ มีจิตใจที่มั่นคง ไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นไหวกับอุปสรรคทั้งหลาย สามารถทำจิตใจให้เป็นสมาธิได้เร็ว เมื่อจิตเป็นสมาธิตั้งมั่นดีแล้ว ก็เป็นจิตใจที่มีกำลังมหาศาล สามารถต่อสู้กับสิ่งที่เป็นไปในทางเสื่อมได้

<sup>๓๐๓</sup> อภ. สง. (ไทย) ๓๔/๒๕ - ๒๕/๓๑ - ๓๒.

<sup>๓๐๔</sup> อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๗ - ๑๘.

<sup>๓๐๕</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๗๕.

<sup>๓๐๖</sup> ขุ. ป. (ไทย) ๓๑/๔๔/๕๑๓ - ๕๑๔.

<sup>๓๐๗</sup> ชุตติพงษ์ ไตรโลกา, ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาพละ ๕, ในพระพุทธศาสนาเถรวาท,

ตลอดเวลา เมื่อใจมีกำลังก็จะทำให้จิตใจเกิดสมาธิ มีความสงบ สามารถพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และสามารถเอาชนะธรรมชาติฝ่ายดำที่จะมาทำลายความสงบได้ ทำให้เข้าใจความหมายของความสงบได้เป็นอย่างดี เพราะว่าจากหนังสือวิทยานิพนธ์เรื่องของการพัฒนาพละ ๕ และหนังสือพุทธธรรมนี้ ในความหมายของพละ ๕ ก็มีความมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทางจิตเหมือนอุปสมัชชฐาน เพื่อความสงบแห่งจิต เพื่อให้จิตถึงความเกษม เพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส ตัณหาจากการเวียนว่ายตายเกิด ในวัฏฏสงสาร เป็นไปเพื่อความรู้อย่างแจ้งในธรรมที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ดีแล้ว ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า คือมีความเป็นไปในลักษณะแห่งความสิ้นไปของความดับทุกข์ เป็นกำลังแห่งจิตที่ทำให้เข้าถึงความดับทุกข์นั้นได้ ทำให้เป็นคนที่มีชีวิตที่มั่นคงสมบูรณ์ ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์อีก เพราะเป็นผู้ถึงธรรมอันประเสริฐแล้ว ดับสนิทแล้วแห่งภพชาติทั้งปวง มีการใช้ปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองเกี่ยวกับธรรมนั้น จนสามารถทำให้ตนเอง เป็นผู้รู้อย่างแจ้งแห่งธรรม สามารถพัฒนาจิตใจของตนเองให้เข้าไปสู่ความสงบที่ถาวร คือพระนิพพาน อันเป็นแดนเกษมที่พระอรหันต์ทั้งหลายกล่าวถึงนั่นเอง

#### ๓.๔.๑.๕ หลักธรรมโพชฌงค์ ๗

โพชฌงค์ คือ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ หรือ องค์ธรรมของผู้ตรัสรู้เป็นไปเพื่อความนำออกไปจากสังสารวัฏฏ์<sup>๓๑๒</sup> เพราะว่าโพชฌงค์เป็นธรรมที่เกี่ยวเนื่องในการเจริญสมาธิ และเป็นธรรมที่ใช้สมาธิเพื่อประโยชน์ที่สูงขึ้นไปจนถึงจุดหมายสูงสุดคือวิชชาและวิมุตติ ว่าโดยหลักการแล้วโพชฌงค์ เป็นธรรมฝ่ายที่ตรงกันข้ามกับนิรวณ ๕ โดยที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสเรื่องของโพชฌงค์ไว้ควบคู่ด้วยกันกับนิรวณเสมอ โดยฐานะทำหน้าที่ตรงข้ามกัน เป็นธรรมที่ส่งเสริมคุณภาพจิต ช่วยให้มีคุณภาพจิตดี เป็นเครื่องบำรุงและวัดสุขภาพจิต<sup>๓๑๓</sup> มีด้วยกัน ๗ ประการคือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ธรรมที่เป็นองค์ตรัสรู้คือสติ ความระลึกได้ ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน หมายความว่าถึงความสามารถระลึกรู้ถึง หรือกุ่มจิตใจของตนเองไว้กับสิ่งที่พึงจะเกี่ยวข้อง ในสติโพชฌงค์นี้ มีความหมายครอบคลุมตั้งแต่การที่มีสติกำกับตัว ใจอยู่กับสิ่งที่กำลังพิจารณากำหนดอยู่เฉพาะหน้า จนถึงระลึกถึงธรรมที่ตนเองได้สดับตรับฟังมา แล้วนำมาเสนอต่อปัญญาในการไตร่ตรองพิจารณาให้รอบคอบอีกครั้งหนึ่ง

๒. ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ ธรรมที่เป็นองค์ตรัสรู้คือธรรมวิจยะ ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือความที่เพินธรรม การใช้ปัญญาในการพิจารณาสอบสวนในสิ่งที่สติ

<sup>๓๑๒</sup> สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาส อาสภมฺหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพฯ : ประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๑๐.

<sup>๓๑๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๗๕ – ๘๘๕.

กำหนดไว้แล้ว ไตร่ตรองให้เข้าใจในความหมาย มองเห็นสิ่งที่พิจารณานั้นเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เข้าใจในสภาพของความเป็นจริงเกี่ยวกับไตรลักษณ์ ตลอดจนปัญหาที่มองเห็นและเข้าใจเกี่ยวกับอริยสัจ

๓. วิริยสัมโพชฌงค์ ธรรมที่เป็นองค์ตรัสรู้คือวิริยะ ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือความเพียร ความแก้แค้น ความเข้มแข็ง มีความกระตือรือร้นในธรรม หรือสิ่งที่ปัญหาพ้นได้ดีแล้ว มีความกล้าหาญในความคิดที่ตนทำ มีกำลังที่สามารถต่อสู้ในกิจที่ทำ ไม่มีความห่อหุ้ม ท้อถอยหรือท้อแท้เบื่อหน่าย

๔. ปีติสัมโพชฌงค์ ธรรมที่เป็นองค์ตรัสรู้คือปีติ ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือความอิ่มใจ ความอิ่มเอิบ ปลาบปลื้มยินดี เข้มขึ้น

๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ธรรมที่เป็นองค์ตรัสรู้คือปัสสัทธิ ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือ ความผ่อนคลายร่างกายและจิตใจ สงบระงับ เรียบง่าย เยือกเย็น ไม่มีความเครียดกระวนกระวาย ไม่มีความกระตือรือร้น เบาสบายสงบเย็นอยู่ตลอดเวลา

๖. สมาธิสัมโพชฌงค์ ธรรมที่เป็นองค์ตรัสรู้คือสมาธิ ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน มีความตั้งใจมั่นคง มีอารมณ์หนึ่งเดียว มีจิตใจที่แน่วแน่มั่นคงในสิ่งที่กำหนดนั้น ทรงตัวอย่างสม่ำเสมอ ไม่วอกแวก ไม่ฟุ้งซ่าน

๗. อุpekขาสัมโพชฌงค์ ธรรมที่เป็นองค์ตรัสรู้คืออุpekขา คือความวางใจเป็นกลาง<sup>๓๑๔</sup> เป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน หมายถึงความมีใจเป็นกลาง สามารถวางตัวเรียบเฉย นิ่งดูไปในเมื่อมีจิตที่แน่วแน่อยุ่กับงานนั้น ๆ และสิ่งต่าง ๆ ก็ดำเนินไปด้วยดีตามแนวทางที่ได้ทำการจัดวางไว้ หรือในทางที่มันควรจะเป็นไป ไม่สอคส่อ ไม่แทรกแซง<sup>๓๑๕</sup>

#### ๓.๔.๑.๖ หลักธรรมสันติ

สันติ หมายถึง ความสงบ เป็นความสงบที่แน่วแน่มั่นคงเยือกเย็น ซึ่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงสั่งสอนให้พุทธบริษัททำการบำเพ็ญเกี่ยวกับสันติ ก็ด้วยเพราะเหตุว่าสุขอื่นนั้นยิ่งไปกว่าความสงบหรือสันติสุขไม่มี เพราะความสุขทางอื่นนั้นเป็นสุขที่มีทุกข์เจือปนอยู่ แต่เมื่อเราใช้ปัญญาพิจารณาจึงทำให้แลเห็นความทุกข์ที่เจืออยู่ในสุขได้ สันติในที่นี้หมายถึงความสงบที่เกิดมีในทวาร ๓ คือ สงบกาย สงบวาจา สงบใจ เพราะว่าบุคคลที่ตั้งมั่นในสันติ ถึงพร้อมใน

<sup>๓๑๔</sup> ที. ปา (ไทย). ๑๑/๑๕๑/๑๑๒.

<sup>๓๑๕</sup> อภิ. วิ. (ไทย) ๓๕/๔๖๖ - ๔๘๕/๓๕๘ - ๓๗๐., พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๘๐.



อินทรีย์ เป็นผู้ระงับแล้วและยินดีในสันติ บุคคลนั้นจะเป็นจะเป็นผู้ชนะมาร ย่อมทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด<sup>๓๑๖</sup>

ความสงบทางกายนั้น คือ การที่ไม่ทำความเดือดร้อนมาสู่ตนและบุคคลอื่น เช่น ไม่มีความเบียดเบียนทั้งทางร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สิน ซึ่งความสงบทางกายทำให้ไม่เป็นคนโทโคร้าย เป็นคนที่เจริญด้วยพรหมวิหาร คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม มีอยู่ด้วยกัน ๔ อย่าง คือ

๑. เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

๒. กรุณา ความสงสาร อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อย บำบัดความทุกข์ยากและความเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

๓. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นมีสุข ก็มีใจแจ่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นผู้อื่นทำดีและประสบความสำเร็จ ก็พลอยยินดีด้วย

๔. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง มองตามความเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียงตรงดุจดวงจันทร์ มองเห็นบุคคลที่จะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม<sup>๓๑๗</sup>

ความสงบทางวาจา คือ การพูดจาแต่น้อย พูดแต่ในสิ่งที่จำเป็น พูดแต่ในสิ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้ฟังเราพูด การพูดจาที่ใช้วาจาที่สุภาพ อ่อนโยน ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพื่อเจ้า ไม่พูดให้คนอื่นต้องเจ็บช้ำน้ำใจ เป็นการพูดแต่วาจาที่เป็นสุภายิต คือ พูดถูกกาลเทศะ พูดความจริง พูดคำที่สุภาพ พูดแต่คำที่เป็นประโยชน์ พูดด้วยเมตตา เป็นการพูดที่ทำให้เกิดความสมานไมตรี สามัคคีต่อกันเท่านั้น

ความสงบใจ คือ มีความคิดที่เป็นไปในทางที่ทำให้เกิดคุณประโยชน์ ทั้งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่น เพราะเป็นการคิดด้วยจิตที่มีเมตตาต่อกัน ยังรวมไปถึงการฝึกหัดจิตใจให้เข้าถึงความสงบจากกิเลสวาทังปวง สันตินี้ เป็นไปได้ทั้งทางโลกียะและโลกุตตระ สันติที่เป็นโลกียะ เป็นความสงบที่ไม่มีความละเอียดลุ่มลึก เพราะว่าเป็นความสงบที่เกิดจากการไม่ร้องไห้ ไม่เศร้า โศกเสียใจ กระวนกระวายใจในเมื่อประสบกับสิ่งที่ทำให้เศร้าโศกเสียใจ ก็สามารถทำการระงับหักห้ามใจได้ แม้นได้รับความความสุขหรือสมหวังในชีวิต ก็ไม่แสดงอาการดีใจให้บุคคลอื่นได้เห็นในกิริยาอาการของตนเอง ส่วนความสงบที่เป็นโลกุตตระนั้น เป็น

<sup>๓๑๖</sup> ไชย ฌ พล, อมตะชัย เพื่อจิตใจมีอมตะ, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยธรรมสภา), หน้า ๘๑.

<sup>๓๑๗</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต ฉบับพากย์อังกฤษ, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐.

ความสงบที่เกิดจากสมาธิ สงบประณีต ได้ด้วยความสงบระงับ บรรลุธรรมด้วยภาวะที่จิตเป็นหนึ่ง ผุดขึ้น มิใช่บรรลุด้วยการข่ม<sup>๓๙๘</sup> เป็นความสงบที่ละเอียดลุ่มลึก เมื่อสามารถละเหย้ออันเป็นเครื่อง ล่อของพญามารที่ทำให้ติดหลงอยู่ในโลกได้แล้ว ก็ย่อมจะพบกับสันติสุขอย่างยอดเยี่ยม เป็นความ สงบที่เกิดจากการที่จิตใจไม่มีอะไรต้องมาทำให้ฟุ้งซ่าน รำคาญ เป็นความสงบที่ถาวรและยั่งยืน ตลอดไป คือ พระนิพพานนั่นเอง<sup>๓๙๙</sup>

### ๓.๔.๑.๗ หลักธรรมอนุสสติ

อนุสสติ หมายถึง อารมณ์ตั้งงามที่ควรระลึกถึงเนื่อง ๆ ความตามระลึกถึงอยู่เป็น ประจำ อารมณ์อันควรระลึกถึงอยู่เสมอ เพื่อยึดตั้งใจให้มีความสงบตั้งมั่น มีอยู่ ๑๐ อย่าง<sup>๔๐๐</sup> คือ

๑. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณงามความดีของพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ คือ น้อม จิต ระลึกถึงและพิจารณาถึงคุณของพระองค์ ว่าเป็นพระอรหันต์ ครีสุ์ชอบได้โดยพระองค์เองแล้ว สอนคนอื่นให้รู้ตาม

๒. ัมมานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรมเป็นอารมณ์ คือ น้อมจิตระลึกถึง และพิจารณาคูณของพระธรรม เพราะพระธรรมย่อมนำผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปสู่ที่ชั่ว

๓. สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์เป็นอารมณ์ คือ น้อมจิตระลึกถึงและ พิจารณาคูณของพระสงฆ์ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์ ปฏิบัติสมควรถ และ เป็นผู้ที่นำคำสอนของพระพุทธองค์มาปฏิบัติ และสอนบุคคลอื่นให้รู้ตาม

๔. สีลานุสสติ ระลึกถึงศีลที่ตนรักษาได้เป็นอารมณ์ คือ น้อมจิตระลึกพิจารณา ศีลของตนที่ได้ประพฤติปฏิบัติบริสุทธ์ไม่ค้างพร้อย เพราะศีลยอมรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยดีงาม อยู่เสมอ

๕. จาคานุสสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคเป็นอารมณ์ คือ น้อมระลึกถึงทานที่ ตนได้บริจาคแล้วและพิจารณาเห็นคุณธรรมคือความเผื่อแผ่เสียสละนี้ที่มีในตน ให้กับบุคคลอื่น โดย ไม่หวังสิ่งใด ๆ ตอบแทน

๖. เทวตานุสสติ ระลึกถึงเทวดา หมายถึงเทวดาที่ตนเคยได้รู้ได้ยินมา ระลึกถึง คุณธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นเทวดาเป็นอารมณ์ คือ น้อมจิตระลึกถึงเทวดาทั้งหลายที่ตนเคยรู้และ พิจารณาเห็นคุณธรรมอันทำบุคคลให้เป็นเทวดานั้น ๆ ตามที่มีอยู่ในตน

<sup>๓๙๘</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๕/๓๘๔.

<sup>๓๙๙</sup> คณาจารย์โรงพยาบาลสงฆ์, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักรธรรมชั้นเอก, (กรุงเทพฯ ๑ : เลียง เชียง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๐ – ๑๐๔.

<sup>๔๐๐</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๘), หน้า ๒๕๓ – ๒๕๔.

๗. มรณสติ ระลึกถึงความตายอันจะมาถึงตนและสัตว์อื่นเป็นอารมณ์ คือ ระลึกถึงความตายอันจะต้องมีมาถึงตนเป็นธรรมดา พิจารณาเพื่อทำให้ตนไม่ตั้งอยู่ในความประมาท

๘. กายคตาสติ ระลึกถึงทั่วไปในกาย เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น ว่าเป็นของปฏิภูล เป็นของไม่งาม น่ารังเกียจ เป็นอารมณ์ คือ กำหนดพิจารณากายของเราที่ประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ อันไม่สะอาด เป็นทางให้รู้เท่าทันสภาวะของกายนี้ เพื่อให้ไม่หลงใหลมัวเมา

๙. อานาปานสติ ระลึกถึงลมหายใจเข้า ออก ยาวสั้นก็รู้ เป็นอารมณ์ คือ สติกำหนดลมหายใจเข้าออก

๑๐. อุปสมานุสสติ ระลึกถึงพระนิพพานอันเป็นที่สงบจากกิเลสและกองทุกข์ เป็นอารมณ์ คือ ระลึกถึงธรรมเป็นที่สงบ ระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระนิพพาน อันเป็นที่หายร้อนระงับกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง<sup>๓๒๐</sup>

#### ๓.๔.๑.๘ หลักธรรมวิมุตติ

วิมุตติ คือ ความหลุดพ้น หมายถึง หลุดพ้นจากกิเลส ตามขั้นตอนของการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา มี ๕ อย่างคือ

๑. วิกัมภณวิมุตติ พ้นด้วยการข่มหรือสะกดไว้

๒. ตทังควิมุตติ พ้นด้วยธรรมคู่ปรับหรือพ้นชั่วคราว

๓. สมุจเฉทวิมุตติ พ้นด้วยการตัดขาด

๔. ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ พ้นด้วยสงบ

๕. นิสสรณวิมุตติ พ้นด้วยออกไป<sup>๓๒๑</sup>

มีรายละเอียดดังนี้

๑. วิกัมภณวิมุตติ พ้นด้วยการข่มหรือสะกด (กิเลส) ไว้ คือ การดับกิเลสของท่านผู้บำเพ็ญฌาน ถึงปฐมฌาน ย่อมข่มนิวรณ์ไว้ได้ ตลอดเวลาที่ท่านอยู่ในการบำเพ็ญฌานนั้น

๒. ตทังควิมุตติ ความหลุดพ้นด้วยองค์ธรรมจำเพาะ คือ พ้นอกุศลอย่างหนึ่ง ๆ ด้วยธรรมที่เป็นคู่ปฏิปักษ์กัน ดับด้วยองค์นั้น ๆ คือดับกิเลสด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับ หรือธรรมที่ตรงกันข้าม เช่น ดับสักกายทิฐิด้วยความรู้ที่กำหนดแยกนามรูปออกได้ เป็นการดับชั่วคราวในกรณีนั้น ๆ

๓. สมุจเฉทวิมุตติ พ้นด้วยการตัดขาด คือ ดับกิเลสเสร็จสิ้นเด็ดขาดหรือตัดขาดด้วยการทำลายกิเลสที่ผูกมัดไว้หลุดพ้นเป็นอิสระออกไปด้วยญาณหรือวิชาขั้นสุดท้าย เป็นวิมุตติในความหมายที่เป็นโลกุตตรมรรค

<sup>๓๒๐</sup> พระธรรมปิฎก , พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๕๑ – ๘๕๒.

<sup>๓๒๑</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๔.

๔. ปฏิเสธสัททวิมุตติ พันด้วยสงบ คือ อาศัยโลกกุตตรมรรค ดับกิเลสเด็ดขาดไปแล้ว บรรลุโลกกุตตรผล กิเลสเป็นอันสงบระงับไปหมดแล้ว มีความอิสระอยู่ ไม่ต้องขวนขวายเพื่อดับอีก เพราะกิเลสที่เคยผูกมัดหรือครอบงำถูกกำจัดราบคาบไปแล้ว ได้แก่วิมุตติในความหมายที่เป็นผลนั้น

๕. นิสสรณวิมุตติ พันด้วยการสลัดออกไปหรือดับด้วยความปลอดภัย คือ ดับกิเลสเสร็จสิ้นแล้ว ภาวะแห่งความเป็นอิสระที่หลุดพ้นเป็นอิสระประสพอยู่ ดำรงอยู่ในภาวะที่กิเลสดับแล้วนั้นยังยืนตลอดไป ได้แก่ อมตธาตุ คือ วิมุตติในความหมายที่เป็น นิพพาน<sup>๓๒๓</sup>

วิมุตติ ๕ ประการนี้ วิมุตติตามความหมาย ๒ อย่างแรกเป็น โลกีวิมุตติ วิมุตติตามความหมาย ๓ อย่างหลัง เป็นโลกุตตวิมุตติ<sup>๓๒๔</sup> วิมุตตินี้ เป็นไวพจน์หนึ่งของพระนิพพาน<sup>๓๒๕</sup> เป็นคำเรียกชื่อของพระนิพพาน เหมือนนิโรธ วิชชา วิสุทธิ วิโมกข์

### ๓.๔.๒ หลักธรรมที่ปฏิบัติต่ออุปสมัชชฐาน

#### ๓.๔.๒.๑ หลักธรรมนิวรณ ๕

นิวรณ คือ ธรรมฝ่ายดำที่เป็นเครื่องปิดกั้น ขัดขวาง ไม่ให้บุคคลบรรลุความดีไปได้ เป็นธรรมที่คอยปิดกั้นไม่เปิดโอกาสให้ทำความดี เป็นธรรมที่กีดกันความดีไม่ให้เข้าถึงจิตใจของตนเอง นิวรณนี้มีอยู่ด้วยกัน ๕ ประการคือ

๑. กามฉันทะ ความพอใจในกาม
๒. พยาบาท ความคิดร้าย
๓. ถีนมิทธะ ความหดหู่และเซื่องซึม
๔. อุทธัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ
๕. วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย<sup>๓๒๖</sup>

นิวรณนี้ได้อธิบายไว้แล้วในหมวดธรรมที่เป็นปฏิบัติต่อปัญญาธิฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต ที่เป็นปฏิบัติต่ออุปสมัชชฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิตคือ ข้อที่ ๔ อุทธัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านและความร้อนใจ เป็นธรรมที่ทำให้จิตใจไม่สงบ วิตกกังวล อึดอัด กัดคอกุ้ม มีความรำคาญใจ ซึ่งทำให้จิตใจไม่เป็นปกติ ทำให้เป็นคนมีจิตใจไม่มั่นคง หวั่นไหวง่าย ไม่สามารถเจริญสมาธิได้ ทำจิตใจให้พบกับความสงบไม่ได้

<sup>๓๒๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๘), หน้า ๒๓๔.

<sup>๓๒๔</sup> พระธรรมปิฎก, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๓๑๘ - ๓๒๐.

<sup>๓๒๕</sup> พระธรรมปิฎก, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๐๒๐ - ๑๐๒๑.

<sup>๓๒๖</sup> คณาจารย์โรงพิมพ์เลี้ยงเชิง, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักรรรมชั้นโท, (กรุงเทพฯ : เลี้ยงเชิง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๕.

### ๓.๔.๒.๒ หลักธรรมกามคุณ

กามคุณ คือ วัตถุกาม บางแห่งเรียกว่ามาร เพราะว่าเป็นเครื่องล่อใจให้คิด สิ่งที่น่าใคร่ สิ่งที่น่าปรารถนา ส่วนที่ดีหรือส่วนอร่อยของกาม ชวนให้เกิดความรัก ชักนำจิตใจให้เกิดความใคร่ความเสนาหา ทำใจให้หลงใหลยินดี เหมือนเหยื่ออันเกี่ยวไว้ล่อให้ปลากิน เมื่อบุคคลใดให้กามคุณเข้าครอบงำใจแล้ว จะพบกับความสงบไม่ได้<sup>๓๒๗</sup> มีอยู่ด้วย ๕ ประการคือ

๑. รูป คือ สิ่งที่เราสามารถมองเห็นได้ด้วยตา
๒. เสียง คือ สิ่งที่เราสามารถได้ยินด้วยหู
๓. กลิ่น คือ สิ่งที่เราสามารถสูดดมได้ด้วยจมูก
๔. รส คือ สิ่งที่เราสามารถลิ้มรสได้ด้วยลิ้น
๕. โผฏฐัพพะ คือ สิ่งที่เราสามารถสัมผัสได้ด้วยกาย<sup>๓๒๘</sup>

การเป็นปฏิปักษ์ต่ออุปสมัชชฐานในการสร้างความมั่นคงของชีวิต เพราะกามคุณ ๕ นี้ บางทีบัณฑิตท่านก็เรียกว่ากามารมณ์ เพราะว่าเป็นธรรมที่สามารถเหนี่ยวรั้งจิตให้ติดอยู่กับสิ่งที่น่ายินดี กามคุณ ๕ นี้จัดเป็นวัตถุกาม เพราะเราสามารถจับต้องสัมผัสได้ด้วยทางตา คือรูปที่เห็น น่ารัก น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชวนให้ใคร่ ชวนให้ใจมีกำหนด ทางหู คือ เสียงที่ฟังรู้แจ้ง น่ารัก น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชวนให้ใคร่ ชวนให้ใจมีกำหนด ทางจมูก คือ กลิ่นที่ควรรู้แจ้ง น่ารัก น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชวนให้ใคร่ ชวนให้ใจมีกำหนด ทางลิ้นรสที่ทำให้เรารู้แจ้ง น่ารัก น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชวนให้ใคร่ ชวนให้ใจมีกำหนด และทางกายการสัมผัสที่ฟังรู้แจ้ง น่ารัก น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชวนให้ใคร่ ชวนให้ใจมีกำหนด และพระพุทธรองค์ยังกล่าวว่กามคุณนี้เป็นบ่วงแห่งมาร เพราะสามารถเป็นเหยื่อล่อให้คนติดอยู่ในภพชาติได้ กามคุณทั้ง ๕ นี้ ให้ความสนุกสนานหวานชื่น แก่ผู้ที่ตกหลุมได้เพียงชั่วครู่ชั่วคราวในช่วงที่เสพอยู่นั้น ทำให้คนไม่สามารถทำจิตใจให้สงบก้าวล่วงบ่วงมารนี้ได้ ทำให้เป็นคนที่ไม่หาความสงบไม่ได้ มีแต่ความอยากเพราะติดในรสแห่งกาม จนไม่สามารถถอนตนเองขึ้นจากหล่มหรือออกจากกามคุณ<sup>๓๒๙</sup>

### ๓.๔.๒.๓ หลักธรรมกิเลสเครื่องผูกใจ

กิเลสเครื่องผูกใจ คือ สิ่งที่ทำให้จิตใจของคนไม่สามารถเข้าถึงความสงบและหลุดพ้นจากอาสวะได้ มีอยู่ด้วยกัน ๕ ประการคือ

<sup>๓๒๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๘), หน้า ๖๘ – ๗๐.

<sup>๓๒๘</sup> อ.จ. ปญฺจก. (ไทย), ๒๒/๕๑ – ๕๒/๘๘ – ๘๑.

<sup>๓๒๙</sup> อ.จ. ปญฺจก. (ไทย), ๒๒/๖๓/๕๗๒.

๑. บุคคลนั้นยังเป็นผู้ที่ไม่สามารถปราศจากความกำหนัด ไม่ปราศจากความพอใจยินดี ไม่ปราศจากความรักใคร่ปรารถนา ไม่ปราศจากความหิวกระหายทะยานอยาก ไม่ปราศจากความเร่าร้อนกระวนกระวาย ไม่ปราศจากความอยากในกามทั้งหลาย (ดูในเรื่องของกามคุณ) ย่อมไม่มีจิตใจน้อมไปเพื่อทำความเพียร เพื่อการเจริญสมาธิให้ต่อเนื่อง เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๑ ของคนผู้ที่มีจิตไม่น้อมไปเพื่อทำความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อประกอบต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร

๒. เป็นผู้ยังไม่มีปราศจากความกำหนัดในกาย (ภายในที่นี้หมายถึงนามกายของตนเอง) ไม่ปราศจากความพอใจยินดี ไม่ปราศจากความรักใคร่ปรารถนา ไม่ปราศจากความหิวกระหายทะยานอยาก ไม่ปราศจากความเร่าร้อนกระวนกระวาย ไม่ปราศจากความอยากในกามทั้งหลาย (ดูในเรื่องของกามคุณ) ย่อมไม่มีจิตใจน้อมไปเพื่อทำความเพียร เพื่อการเจริญสมาธิให้ต่อเนื่อง เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๒ ของคนผู้ที่มีจิตไม่น้อมไปเพื่อทำความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อประกอบต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร

๓. เป็นผู้ยังไม่มีปราศจากความกำหนัดในรูป (รูปในที่นี้หมายถึงร่างกายของผู้อื่น และรูปที่ไม่เกี่ยวข้องกับอินทรีย์) ไม่ปราศจากความพอใจยินดี ไม่ปราศจากความรักใคร่ปรารถนา ไม่ปราศจากความหิวกระหายทะยานอยาก ไม่ปราศจากความเร่าร้อนกระวนกระวาย ไม่ปราศจากความอยากในกามทั้งหลาย (ดูในเรื่องของกามคุณ) ย่อมไม่มีจิตใจน้อมไปเพื่อทำความเพียร เพื่อการเจริญสมาธิให้ต่อเนื่อง เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๓ ของคนผู้ที่มีจิตไม่น้อมไปเพื่อทำความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อประกอบต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร

๔. ถิ่นอาหารตามความต้องการจนอิ่มเกินไป ประกอบความสุขในการนอน ความสุขในการเอกเขนก ความสุขในการหลับอยู่ ไม่ปราศจากความพอใจยินดี ไม่ปราศจากความรักใคร่ปรารถนา ไม่ปราศจากความหิวกระหายทะยานอยาก ไม่ปราศจากความเร่าร้อนกระวนกระวาย ไม่ปราศจากความอยากในกามทั้งหลาย (ดูในเรื่องของกามคุณ) ย่อมไม่มีจิตใจน้อมไปเพื่อทำความเพียร เพื่อการเจริญสมาธิให้ต่อเนื่อง เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๔ ของคนผู้ที่มีจิตไม่น้อมไปเพื่อทำความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อประกอบต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร

๕. ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่าด้วยศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพเจ้า หรือเทพตนใดตนหนึ่ง นั้นย่อมไม่น้อมไปเพื่อทำความเพียร เพื่อการเจริญสมาธิให้ต่อเนื่อง เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๕ ของคนผู้ที่มีจิตไม่น้อมไปเพื่อทำความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อประกอบต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียรศีล หมายถึง ปาปริสุทธศีล ๔ ประการ คือ

๑. ปาฏิโมกข์สังวร การสำรวมในปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำในข้อที่พระพุทธเจ้าอนุญาต ปฏิบัติเคร่งในข้อวัตรปฏิบัติทั้งหลาย

๒. การสำรวมอินทรีย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลครอบงำ เมื่อรับรู้ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๖

๓. การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ไม่เลี้ยงชีพโดยการหลอกลวงผู้อื่น

๔. พิจารณาการใช้สอยปัจจัย ๔ ให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น ไม่บริโภครด้วยตัณหา

วัตร หมายถึง วัตตสมათาน หรือ การประพฤติข้อปฏิบัติให้อยู่ในความเรียบร้อยดีงาม ตบะ หมายถึง การประพฤติตบะ เพื่อเผาผลาญกิเลสทั้งหลายให้หมดสิ้นไป พรหมจรรย์ หมายถึง เมถุนวิรัตน์ หรือ การงดเว้นการร่วมประเวณี เทพเจ้า หมายถึง การเป็นทวดาศูศักดิ์สิทธิ์หรือมีอำนาจมากหรือมีอำนาจน้อย<sup>๓๓๐</sup>

สรุป หลักอุปสมัชชฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตนี้ เป็นการนำหลักธรรมเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติให้ชีวิตของตนเองมีความเป็นอยู่ที่มั่นคง มีชีวิตที่สมบูรณ์แบบข้ามพ้นอสวะกิเลสทั้งปวง การสร้างความมั่นคงของชีวิตนี้ เป็นไปเพื่อการปฏิบัติให้เข้าถึงแก่นธรรมของพระพุทธศาสนา อันเป็นธรรมที่ไม่ทำให้ชีวิตของตนเองต้องเสื่อมถอย ทุกข์และกิเลสทั้งหลายถูกกำจัดได้หมดแล้ว เป็นผู้เห็นเหตุและเป็นผู้ที่สามารถมองเห็นธรรมที่เกิดจากเหตุต่าง ๆ นั้น ได้อย่างชัดเจน เป็นผู้ที่มีความมั่นคงในสัทธรรมคำสั่งสอน แล้วนำมาพัฒนาชีวิตของตนเองต่อไป จนกระทั่งถึงความสุขทางใจอย่างถาวร เพราะว่ากรการสร้างความมั่นคงของชีวิตที่สมบูรณ์แบบนี้ ย่อมทำให้ชีวิตมีแต่ความสุข เป็นชีวิตที่ประเสริฐ เพราะเป็นผู้มีปัญญา มีสัจจะในตัว เป็นคนที่สละความตระหนี่ในจิตใจออกให้หมด และเป็นคนที่นำตนเองให้เข้าถึงความสงบอย่างแท้จริงตามหลักของอริยฐานธรรม เพราะมีชีวิตที่ตั้งมั่นอยู่บนฐานอันมั่นคง ซึ่งช่วยให้เราสามารถยึดเอาผลสำเร็จอันสูงสุดให้เป็นเป้าหมายและหลักชัยของชีวิตได้ ใช้ปัญญาไม่ให้เกิดความสำคัญที่ตนเองผิด ไม่ให้ความเสื่อมเสียหรือข้อผิดพลาดต่าง ๆ เข้ามาทำลายตนเองได้ ไม่ทำให้สิ่งที่ทำให้ตนเองมัวหมองเข้ามาหมักหมมทับถมตนเองได้ เป็นต้น<sup>๓๓๑</sup> ซึ่งในการปฏิบัติตนให้เข้าถึงหลักอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตนี้ ก็มีหมวดธรรมที่สนับสนุนและเป็นปฎิบัติต่อการสร้างความมั่นคงของชีวิตตามหลักอริยฐานธรรมดังที่กล่าวมา

<sup>๓๓๐</sup> อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๖/๓๔๘ - ๓๕๐.

<sup>๓๓๑</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมนุญชีวิต ฉบับพากย์อังกฤษ**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

### ๓.๕ สรุป

หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้น มีความสำคัญอยู่ประการหนึ่ง คือ หลักธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นสามารถที่จะนำหลักธรรมเหล่านั้นมาอ้างอิง เพื่อใช้เป็นธรรมที่สนับสนุนอาศัยซึ่งกันและกันได้ อีกประการหนึ่งก็ยังสามารถรู้ธรรมเกี่ยวกับธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อธรรมนั้น ทำให้เราสามารถที่จะป้องกัน ปิดบังไม่ให้ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์นั้นเกิดขึ้นกับตัวของเราได้ หลักธรรมเรื่องอริยฐานธรรมนี้ ก็เป็นหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติ เพื่อให้สามารถเดินทางไปสู่จุดหมายหรือเป้าหมายของชีวิตที่ตนเองมีความประสงค์ได้ ในการปฏิบัติตามหลักอริยฐานธรรมก็มีทั้งธรรมที่เป็นตัวผลักดันให้ไปสู่ความสำเร็จ และธรรมที่เป็นตัวถ่วงตัวดึง ตัวปิดกั้นไม่ให้เข้าถึงธรรมที่ตนเองปรารถนาได้ ธรรมที่เป็นตัวผลักดันนั้น ก็หมายเอาถึงธรรมที่เป็นสิ่งคอยช่วยเหลือสนับสนุน ส่งเสริม ผลักดัน ไม่ให้เกิดความท้อแท้ ไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย ไม่ให้เกิดการหลงทางเสียเวลา และช่วยประคับประคองให้ไปถึงและบรรลุจุดหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนธรรมที่เป็นตัวขัดขวาง ตัวถ่วง ตัวดึงนั้น ก็หมายถึงธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการทำความดีทั้งหลาย ทำให้เป็นคนทีหลงอยู่ในโลก ติดโลก ติดอยู่ในกิเลสตัณหา จนทำให้การดำเนินชีวิตไปสู่ความสำเร็จ ไม่ได้ จุดหมายปลายทางก็ไปไม่ถึง เมื่อมีการลงมือปฏิบัติธรรมเหล่านี้ก็จะคอยกีดขวาง ปิดบัง เหนี่ยวรั้ง อยู่ตลอดเวลา เกี่ยวกับธรรมที่สนับสนุน ผู้วิจัยก็ได้ยกตัวอย่างมาทั้ง ๔ หมวด คือ ธรรมที่สนับสนุนปัญญาธิฐาน สนับสนุนสังขาริยฐาน สนับสนุนจาคาธิฐาน และสนับสนุนอุปสมาริยฐาน บางหมวดอาจจะสนับสนุนอย่างเดียว บางหมวดอาจจะสนับสนุน ๒ ถึง ๓ อย่าง บางหมวดอาจจะสนับสนุนทั้ง ๔ อย่างที่ปรากฏในอริยฐานธรรม ซึ่งทางผู้วิจัยได้นำมาอธิบายประกอบในการดำเนินชีวิต เพื่อการสร้างความมั่นคงในชีวิตให้เกิดขึ้น ให้เข้าใจในความหมาย หน้าที่ของธรรมแต่ละข้อ และได้ช่วยให้เห็นถึงประโยชน์ของธรรมแต่ละข้อตามแนวทางการปฏิบัติตามหลักของอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิต ท่านมุ่งให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ทำให้ชีวิตไม่ตกต่ำ ทำให้เป็นคนทีเข้าใจในชีวิตให้ดีขึ้นกว่าเดิม สอนให้เป็นคนให้รู้จักความเสียสละ ทั้งเสียสละสิ่งของเพื่อประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ตลอดจนเสียสละกิเลสเพื่อทำให้ตนเองสามารถปฏิบัติธรรมให้เข้าถึงธรรม รู้จักการทำความสงบอันเป็นความสุขอันสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งความสงบในอริยฐานธรรมนี้ เป็นความสงบที่เกิดกับจิตใจ เป็นความสงบที่แท้จริง ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า คือ พระนิพพาน

ส่วนประเด็นของหมวดธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่ออริยฐานธรรมก็เป็นไปในทางตรงกัน ข้ามกับธรรมที่สนับสนุน ก็มีทั้งที่เป็นปฏิปักษ์ต่ออริยฐานธรรม ๑ อย่าง เป็นปฏิปักษ์ต่ออริยฐานธรรม ๒ หรือ ๓ อย่าง หรือ บางหมวดก็เป็นปฏิปักษ์ทั้ง ๔ ข้อธรรม ซึ่งทางผู้วิจัยได้มุ่งเน้นเพื่อให้ผู้ที่ปฏิบัติธรรมได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมที่เป็นปฏิปักษ์นี้ เพื่อที่จะไม่ให้ธรรมเหล่านั้นเข้า



ครอบงำจิตใจของตนเองได้ สามารถที่จะหาทางป้องกันและหลีกเลี่ยงกรรมเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี และมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้วิจัยจะได้สรุปแผนผังของหลักธรรมที่สนับสนุนและเป็นปฏิปักษ์ไว้ใน ลักษณะของตาราง ดังต่อไปนี้

หลักธรรมที่สนับสนุนอริยฐานธรรม	หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่ออริยฐานธรรม
๑. หลักธรรมที่สนับสนุนปัญญาฐาน ได้แก่ (๑) มงคลสูตร (๒) สิกขา ๓ (๓) อิททิบาท ๔ (๔) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (๕) เวสัชชกรณธรรม (๕) พละ ๕ (๖) อริยทรัพย์ ๗ (๗) อริยมรรคมีองค์ ๘ (๘) กถาวัตถุ (๘) นาลกรณธรรม	๑.หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อปัญญาฐาน ได้แก่ (๑) อกุศลมูล (๒) อาสวะ ๓ (๓) นิวรณ์ ๕ (๔) อบายมุข ๖ (๕) มละ ๘
๒. หลักธรรมที่สนับสนุนสังจาธิฐาน ได้แก่ (๑) ธรรมกุ่มครองโลก (๒) สุจริต ๓ (๓) เวสัชชกรณธรรม (๔) อริยทรัพย์ (๕) อริยมรรคมีองค์ ๘	๒.หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสังจาธิฐาน ได้แก่ (๑) ทุจริต ๓ (๒) อกุศลมูล (๓) มละ ๘
๓. หลักธรรมที่สนับสนุนจาจาธิฐาน ได้แก่ (๑) สัมปรัสบัญญัติ (๒) บุญกิริยา วัตถุ (๓) ฆราวาสธรรม (๔) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (๕) สาราณียธรรม (๕) อริยทรัพย์ (๖) อนุสสติ (๗) สังกหวัตถุ ๔ (๘) ประโยชน์ที่ควรถือเอาจาก โภคทรัพย์	๓.หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อจาจาธิฐาน ได้แก่ (๑) อกุศลมูล (๒) มละ ๘ (๓) อุปกิเลส (๔) มัจฉริยะ
๔. หลักธรรมที่สนับสนุนอุปสมาธิฐาน ได้แก่ (๑) ธรรมมีอุปการะมาก (๒) มงคลสูตร (๓) สติปัญญา ๔ (๔) พละ ๕ (๕) โพชฌงค์ ๗ (๖) สันติ (๗) อนุสสติ (๘) วิมุตติ	๔.หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่ออุปสมาธิฐาน ได้แก่ (๑) นิวรณ์ ๕ (๒) กามคุณ (๓) กิเลสเครื่องผูกใจ

หมายเหตุ : การจัดหมวดหมู่ธรรมที่สนับสนุนและเป็นปฏิปักษ์ต่ออริยฐานธรรมข้างต้นนี้เป็นความคิดเห็นของผู้วิจัย

## บทที่ ๔

### การนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต

บทนี้ผู้วิจัยศึกษาเกี่ยวกับการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการสร้างมั่นคงของชีวิต ในฐานะที่เป็นหมวดธรรมที่สำคัญเกี่ยวกับการดำรงชีพ การแสวงหาโมกขธรรมหมวดหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการสร้างความมั่นคงของชีวิตได้ ๖ ประเด็น คือ (๑) หลักการนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต (๒) การนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการใช้ปัจจัย ๔ (๓) การนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเอง (๔) การนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการด้านกรพัฒนาจิตใจ (๕) การนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการด้านกรพัฒนาปัญญา และ (๖) การนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการด้านกรพัฒนาสังคม มีรายละเอียดดังนี้

#### ๔.๑ การนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต

หลักธรรมที่เป็นส่วนประกอบของอริยฐานธรรมทั้ง ๘ ข้อ นั้น ย่อมที่จะมีการเกื้อหนุน ส่งเสริม อิงอาศัยสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้เป็นปัจจัยให้มีความต่อเนื่องกันไป ปัญญาทำให้เป็นคนที่ไม่หลงงมงาย ทำให้คนเรามีความเห็นแจ้งเห็นจริงในทุกสิ่งทุกอย่าง ว่ามีความเป็นไปอย่างไร สัจจะ คือความจริง ทำให้รู้เกี่ยวกับความจริงที่มีในโลกนี้ทั้งที่เป็นสมมติสัจจะและปรมาตตสัจจะ จาคะ คือการเสียสละสิ่งของต่าง ๆ ที่ตนมีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อบุคคลอื่น สละสิ่งของที่เป็นข้าศึกต่อกุศล ทำให้เป็นคนที่มีน้ำใจ โอบอ้อมอารีย์ และอุปสมะ คือ ความสงบแห่งจิตใจ ทำให้เป็นผู้ที่มีจิตใจที่มั่นคงเยือกเย็น สุขุม รอบครอบ เป็นบ่อเกิดแห่งสมาธิ และเป็นชื่อที่ใช้กล่าวเรียกพระนิพพาน เมื่อธรรมทั้งสี่อย่างนี้เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ย่อมทำให้บุคคลที่ได้ยึดถือและปฏิบัติตาม เป็นผู้ที่มีแต่ความสุข ความเจริญ ทำให้เกิดความมั่นคง มีหลักฐาน มีงานทำ ประกอบการงานอาชีพที่มั่นคงแน่นอน สร้างสรรค์ความดีให้แก่กัน เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าสอนให้เราแก้ปัญหา ให้แก่ทุกข์ การทำใจให้มีความบริสุทธิ์ ข้ามแดนแห่งความมีคตินของชีวิต จนกระทั่งถึงจุดสุดท้ายของชีวิตที่สุดแห่งทุกข์คือพระนิพพาน

อริยฐานธรรมในฐานะเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตของมนุษย์ได้อย่างไร ก่อนอื่นเราจะต้องเข้าใจในความหมายของศัพท์ก่อน ชีวิต แปลตามรูปศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น หมายถึงความเป็นอยู่ การดำรงอยู่ มาจากชีวธาตุ ลงอาอคม และ ต ปัจจัยในกิริยาภิกตักโนบาลี ไวยากรณ์แปลว่าเป็นแล้ว หรือความเป็นนั่นเอง<sup>๓๓๒</sup> ซึ่งหมายถึงสภาพการที่มีการเคลื่อนไหว

<sup>๓๓๒</sup> ฟั้น ดอกบัว, พุทธปรัชญาแห่งชีวิต, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

ต้องการปัจจัยต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีพ ซึ่งมีความหมายตรงกันข้ามกับความตาย เพราะว่าการดำรงอยู่ของชีวิตนั้นย่อมมีความต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของผู้ที่มีชีวิต ส่วนความตายนั้นตรงกันข้ามคือไม่มีความต้องการอะไรเลย ไม่มีความรู้สึกนึกคิด ในทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ความเห็นตามหลักของความเป็นจริงว่า ชีวิตที่มีความเป็นอยู่หมายถึงการที่ธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ และมีขันธ์ ๕ คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ มารวมกันเข้า มีความสมมูลเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ให้มีการดำเนินไปอยู่ตามกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่าหลักปฏิภวจสมุปบาท<sup>๓๓๓</sup> มีความเป็นไปในลักษณะของสามัญลักษณ์ หรือกฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง สภาพแห่งความเป็นทุกข์ อนัตตา สภาพที่ไม่มีตัวตนบังคับบัญชาไม่ได้ และทุกชีวิตนั้นย่อมที่จะมีความเป็นไปตามกฎแห่งกรรม

การกระทำที่ตนเองได้ทำขึ้น ทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ซึ่งในบทที่ ๒ นั้นทางผู้วิจัยก็ได้ให้ความหมายของชีวิตที่ละเอียดไว้พอสมควร ซึ่งเกี่ยวกับการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นไปที่ชีวิตของมนุษย์ที่ประกอบด้วยร่างกายและจิตใจที่มีความสมบูรณ์ มีปัญญา มีความสามารถที่จะทำการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนของทางพระพุทธศาสนา แล้วสามารถนำไปใช้ใน ชีวิตของตนเองได้ ซึ่งมนุษย์ที่กล่าวถึงนี้คือผู้ที่เกิดมามีอาการครบทั้ง ๓๒ ประการและเป็นผู้มีปัญญาในการเรียนรู้ มีศักยภาพที่จะนำหลักของอริยฐานธรรมไปเป็นฐานของชีวิตของตนเองให้มีความมั่นคง มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ หน้าที่การงานที่ตนเองทำอยู่ และมั่นคงในข้อวัตรปฏิบัติ จนกระทั่งนำหลักธรรมคำสอนนั้นมาพัฒนาชีวิตและจิตใจของตนเอง ให้ไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดของตนเองที่ได้วางแผนชีวิตเอาไว้ คือการได้ปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยของชีวิต เป็นภารกิจที่สำคัญสูงสุดของชีวิต ทำให้เป็นชีวิตที่มีความปลอดภัย เป็นชีวิตที่มีคุณประเสริฐสุด เพราะเป็นที่มาแห่งความสงบอันเป็นยอดปรารถนา ถึงความปลอดภัยเมื่อใดก็เป็นอันถึงจุดหมายที่พึงประสงค์เมื่อ

<sup>๓๓๓</sup> สภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงมีสิ่งเกิดขึ้น การที่ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยต่อเนื่องกันมา มีองค์คือหัวข้อ ๑๑ หัวข้อ ดังนี้ ๑. เพราะอริยชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี ๒. เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ๓. เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ๔. เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี ๕. เพราะสฬายตนะ เป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี ๖. เพราะผัสสะ เป็นปัจจัย เวทนาจึงมี ๗. เพราะเวทนา เป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี ๘. เพราะตัณหา เป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี ๙. เพราะอุปาทาน เป็นปัจจัย ภพจึงมี ๑๐. เพราะภพ เป็นปัจจัย ชาติจมี ๑๑. เพราะชาติ เป็นปัจจัย ชรามณะจึงมี โสกะ ปรีเวชะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงมีพร้อม ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวงจึงมีขึ้นด้วยประการฉะนี้ คัดลอกมาจากหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , หน้า ๑๑๖ – ๑๑๗.

นั้น เพราะความปลอดภัยเป็นฐานอันมั่นคงของชีวิตมนุษย์เรา เพราะความปลอดภัยก็คือความไม่มีปัญหาอุปสรรคนั่นเอง<sup>๓๓๔</sup>

**อธิษฐาน** หมายถึง การตั้งใจมุ่งผลอย่างใดอย่างหนึ่ง การตั้งใจภาวนา การตั้งใจขอร้องต่อสิ่งที่ตนถือว่าศักดิ์สิทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่ง<sup>๓๓๕</sup> เพื่อให้ตนเองประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย เช่น คำอธิษฐานที่ปรากฏในหนังสือสวดมนต์ทำวัตรทั่วไปว่า ข้าพเจ้าขอตั้งสัจจะอธิษฐาน ขออำนาจแห่งบุญกุศลที่ได้ทำแล้วในวันนี้ จงเป็นพลปัจจัย เป็นนิสสัยตามส่ง ให้เกิดปัญญาญาณทั้งชาตินี้และชาติหน้า ตลอดจนชาติอย่างยิ่งคือความพ้นทุกข์คือพระนิพพานเทอญ<sup>๓๓๖</sup> ในทางพระวินัย แปลว่าการตั้งเอาไว้หรือตั้งใจกำหนดไว้ คือตั้งเอาไว้เป็นของนั้น ๆ หรือตั้งใจกำหนดเอาไว้ว่าจะ เป็นของประจำตัวชนิดนั้น ๆ<sup>๓๓๗</sup> แม้แต่พระพุทธเจ้าช่วงยังไม่ตรัสรู้ก็ทรงอธิษฐานเหมือนกัน พระองค์ทรงอธิษฐานความเพียร ที่ว่า เราตั้งความเพียรคือความไม่ถอยหลัง หลังเอ็นกระดุก จักเหลือเนื้อและเลือดในสรีระจักเหือดแห้ง ไปก็ตามที่ เมื่อยังไม่บรรลุได้ด้วยกำลังของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษแล้ว จักหยุดความเพียรนั้นเสีย เป็นไม่มีเลย ซึ่งเป็นคำอธิษฐานของมหาบุรุษก่อนการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า<sup>๓๓๘</sup>

**ธรรม** หมายถึง สภาพที่ทรงไว้, ธรรมดา, ธรรมชาติ, สภาวะธรรม, สัจจธรรม, ความจริง, เหตุ, ต้นเหตุ, สิ่ง, ปรากฏการณ์, ธรรมารมณ, สิ่งที่ใจคิด, คุณธรรม, ความดี, ความถูกต้อง, ความประพฤติชอบ, หลักการ, แบบแผน, ธรรมเนียม, หน้าที่, ความชอบ, ความยุติธรรม, พระธรรม, คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงให้เห็นเปิดเผยปรากฏขึ้น<sup>๓๓๙</sup>

**อธิษฐานธรรม** หมายถึง คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคงในชีวิตของมนุษย์ มีอยู่ ๔ อย่าง คือ

๑. ปัญญา หมายถึง ความรู้ชัดหยั่งรู้ในเหตุผล พิจารณาให้เข้าใจในสภาวะของสิ่งทั้งหลาย จนเข้าถึงความจริง

<sup>๓๓๔</sup> พระธรรมสิงหบุราจารย์, พุทโธโลยี รู้เท่าทันชีวิต ก้าวไปข้างหน้าด้วยสติอันสุขุม, หน้า ๒๑.

<sup>๓๓๕</sup> พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๒๔.

<sup>๓๓๖</sup> วัคคเมฆัง, คู่มือชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : จรูญการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๕๗.

<sup>๓๓๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๐๘.

<sup>๓๓๘</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), พุทธประวัติจากพระโอษฐ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๒.

<sup>๓๓๙</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), พุทธประวัติจากพระโอษฐ์, หน้า ๘๕.

๒. สัจจะ หมายถึง ความจริง ดำรงมั่นในความจริงที่รู้จักด้วยปัญญา เริ่มแต่สมมติ สัจจะ จนถึงปรมาตตสัจจะ

๓. จาคะ หมายถึง ความเสียสละ สละสิ่งอันเคยชิน ข้อที่เคยยึดถือไว้ และสิ่งทั้งหลายอันผิดพลาดจากความจริงเสียได้ เริ่มแต่สละอามิสจนถึงสละกิเลส

๔. อุปสมะ หมายถึง ความสงบ ระวังโทษข้อขัดข้องมัวหมอง วุ่นวายอันเกิดจากกิเลสทั้งหลายแล้ว ทำจิตใจให้สงบได้<sup>๓๔๐</sup>

ฐาน หรือ ฐานะ หมายถึง ที่ตั้ง ที่รองรับ หลักฐาน ตำแหน่งหน้าที่ ลำดับความเป็นอยู่ในสังคม<sup>๓๔๑</sup>

ความหมายและรายละเอียดของอิทธิฐานธรรมในแต่ละหัวข้อนี้ ทางผู้วิจัยได้อธิบายไว้โดยละเอียดพอสมควรแล้วในบทที่ ๒ ของงานวิจัยนี้เกี่ยวกับฐานที่มั่นคงของชีวิตมนุษย์นี้ ได้มีผู้รู้และนักวิชาการให้ความหมายไว้หลายท่านด้วยกัน ซึ่งทางผู้วิจัยขอยกตัวมาพอสังเขป ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับฐานที่มั่นคงของชีวิตไว้ว่าเป็นที่ยืนหยัดให้ตนเองนั้นสามารถยึดเอาความถูกต้องและผลสำเร็จสูงสุด ที่ตนเองได้มุ่งหมายเอาไว้ โดยที่ไม่ทำให้เกิดความสำคัญในตนเองผิด ไม่หลงตนเอง ไม่ตกอยู่ในความประมาท ไม่เปิดทางหรือโอกาสให้ความผิดพลาดเกิดขึ้นกับตนเองได้ ไม่นำพาลสิ่งที่ทำให้ตนเองมัวหมองมาทับถมในชีวิตของตนได้<sup>๓๔๒</sup>

พระพรหมมิ่งกลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับฐานที่มั่นคงของชีวิตไว้ว่า ฐานที่มั่นคงของชีวิต คือการที่เรามีศัลปะแห่งการดำเนินชีวิตให้ขึ้นไปในทางที่ถูกต้อง มีชีวิตที่อยู่กับธรรมะ มีธรรมะเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงและควบคุมจิตใจของเราอยู่ตลอดเวลา ซึ่งก็เหมือนกับว่าเรามีเกราะเพชร ๗ ชั้น ป้องกันภัยอันตราย ความวุ่นวายทั้งหลายทั้งปวง ก็จะไม่เกิดขึ้นในชีวิตของเรา<sup>๓๔๓</sup>

<sup>๓๔๐</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๕๐. ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๔๗/๔๐๔

<sup>๓๔๑</sup> พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕๒.

<sup>๓๔๒</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมมัญญชีวิต ฉบับภาคภาษาอังกฤษ, หน้า ๓๔.

<sup>๓๔๓</sup> พระพรหมมิ่งกลาจารย์, ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่, หน้า ๕.

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรัส ฐิตธมฺโม) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับฐานที่มั่นคงของชีวิตมนุษย์ไว้ว่า คือการดำเนินชีวิตของตนเองให้ไปสู่จุดหมายที่ประสงค์ คือเดินทางชีวิตให้ตรงที่หมายตามเป้า ไม่ออกนอกทางที่ตนเองวางไว้<sup>๓๔๔</sup>

ดร.สนอง วรอุไร ได้กล่าวว่า ฐานที่มั่นคงของชีวิต คือ การที่เราสามารถปลดปล่อยพันธนาการแห่งชีวิต และมีความเป็นใหญ่ในจิตของตน ฐานที่มั่นคงของชีวิตนั้นคือสุขยอด อิศรภาพแห่งจิต สามารถปลดปล่อยจิตออกจากการยึดติดทั้งหลาย ที่เคยตกเป็นทาสมายาวนาน ตั้งแต่คิดสิ่งที่ยากทางโลก ไปจนถึงการคิดสิ่งที่ดีงามเป็นกุศล เมื่อใดที่เราปล่อยวางได้แล้ว เมื่อนั้นจิตเป็นอิสระ ซึ่งเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตที่แท้จริง<sup>๓๔๕</sup>

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำความหมายมาประมวลเข้าด้วยกันแล้ว อธิษฐานธรรมในฐานะเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิต หมายถึง ชีวิตของผู้ที่มีปัญญาเฉลียวฉลาด รู้เหตุรู้ผลในการดำเนินชีวิต มีการใช้หลักธรรมไปพัฒนาจิตใจของตนเองให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พัฒนาขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน สร้างสรรค์ปรับปรุงชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่มั่นคง มั่นใจ ปลอดภัย ไม่ตกต่ำ โดยการใช้หลักธรรมทั้ง ๔ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และอุปสมะ ของของ อธิษฐานธรรมมาเป็นสิ่งเกื้อหนุนให้ชีวิตความเป็นอยู่และพัฒนาจิตใจของตนเอง ให้ก้าวไปสู่สถานะที่เป็นสิ่งที่ดีงามในทางพระพุทธศาสนา นำหลักธรรมไปใช้ในการดำรงชีวิตให้พบแต่สิ่งที่ดีงาม ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคม และยังสามารถพัฒนาภายในคือด้านจิตใจ ให้ออกงามมีคุณธรรม มีความสงบเยือกเย็น สติปัญญาที่ชาญฉลาด สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ จนกระทั่งสุดท้ายของชีวิตคือความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลสทั้งหลายทั้งปวง

อธิษฐานธรรม เปรียบเสมือนแผนที่ของชีวิต แผนที่ หมายถึง เส้นทางที่เดินของเรา คือการเดินทางตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่มีความแน่นอนและชัดเจน คือไม่ให้เราเดินตามชอบใจ จะต้องมีการควบคุมตนเอง ไม่ให้เดินออกไปจากทางที่กำหนดไว้ อธิษฐานธรรมก็เหมือนกันเมื่อเราได้ลงมือปฏิบัติจนจิตใจมีความมั่นคงแล้ว ก็เหมือนทำให้เกิดแผนที่ในชีวิตเดินทางไม่ผิดมรรคา เพราะมีหลักธรรมที่ประเสริฐ ๔ อย่างในอธิษฐานธรรม คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และอุปสมะ ที่จะคอยประคับประครองจิตของเราไม่ให้ไขว้เขว ทำให้เป็นคนที่มีสติปัญญาเหมือนรถที่จะวิ่งก็ต้องดูถนนก่อน คนจะกินอาหารต้องดูความสะอาดของอาหารก่อน จะลงมือ

<sup>๓๔๔</sup> พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัส ฐิตธมฺโม), หลักประกันชีวิต ทุกลมหายใจใช้เวลาให้เกิดประโยชน์, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา), หน้า ๖๕ – ๖๖.

<sup>๓๔๕</sup> สนอง วรอุไร, การทำชีวิตให้ดีและมีสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๕.

คำขายก็ต้องดูทำเลที่เหมาะสมก่อน ถ้าสถานที่ไม่ดีไม่เหมาะสมเราก็จะพบกับการขาดทุน<sup>๓๔๖</sup> คนเราก็เหมือนกันต้องมีปัญหาเพื่อนำมาพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของตนเองให้เป็นผู้ที่ประเสริฐ มีสัจจะในตัวเพื่อให้รู้ทั่วทั้งที่เป็นสัจจะสมมติและสัจจะจริงแท้ ทำให้เป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและบุคคลอื่น เป็นคนมีน้ำใจ โอบอ้อมอารีย์ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละต่อบุคคลอื่นและต่อสังคม มีธรรมในการควบคุมจิตใจ เพื่อทำให้ตนเองมีความสงบกาย สงบใจจนทำให้ตนเองพ้นจากความวุ่นวาย เมื่อมีธรรมครบทั้ง ๔ อย่างแล้วก็จะสร้างฐานที่มั่นคงให้กับชีวิตได้ ที่ว่าเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตมนุษย์ ก็เพื่อทำให้มีความมั่นคงทั้งทางโลกและทางธรรม ทางโลกทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่มีอุปสรรคในชีวิต ถึงมีอุปสรรคก็สามารถแก้ไขได้ ส่วนในทางธรรมเมื่อปฏิบัติให้ถึงที่สุดแล้ว ก็จะสามารถนำพาชีวิตของตนเองให้เข้าถึงธรรมอันสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งอริยฐานธรรมทั้ง ๔ ประการ สามารถสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตมนุษย์ได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักการและวิธีการในฐานะหลักธรรมอริยฐานธรรมเป็นที่มั่นคงของชีวิตมนุษย์ ดังนี้

#### ๔.๑.๑ หลักการนำปัญญาริยฐานไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต

ปัญญาคือว่าเป็นแม่บทแห่งอริยฐานธรรม เพราะเข้าไปสนับสนุนธรรมทุกข้อที่มีอยู่ ทำให้การปฏิบัติตามหลักอริยฐานธรรมประสบผลสำเร็จดังที่หวังได้ ถ้าไม่มีปัญญาก็อาจทำให้การปฏิบัติธรรมนั้นหลงทางได้ ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะว่า มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาบนโลกนี้มีปัญหาชีวิตด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเกิดมาบนโลกนี้แล้วทุกคนจะต้องดิ้นรนต่อสู้กับปัญหาของชีวิตที่ตนเองมีอยู่ ซึ่งแต่ละคนก็มีปัญหาไม่เหมือนกัน มีความสามารถในการแก้ปัญหาที่แตกต่างกัน มีการดำเนินชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดของตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ตนเองมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีอาชีพการงานที่ถาวรมั่นคง มีฐานะความเป็นอยู่ที่สุขสบาย ได้รับการยกย่องและยอมรับจากสังคม เพราะว่ามีมนุษย์ทุกคนที่ยังมีกิเลสอยู่ก็ต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ในการดำรงชีพ จากนั้นก็ยังคงมีธรรมะเพื่อประคับประคองชีวิตของตนเองไม่ให้ประพบัติในสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม เกี่ยวกับอริยฐานธรรมที่เป็นธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา นี้ ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งอีกหมวดหนึ่งที่มนุษย์เราสามารถนำไปพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของตนเองให้ดีขึ้น เพราะอริยฐานธรรมในฐานะเป็นที่ฐานความมั่นคงของชีวิตของมนุษย์นี้ ก็เพราะว่ามนุษย์เราต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม อยู่ตัวคนเดียวไม่ได้ ดังนั้นในแต่ละวันเราจะได้ยินได้ฟังข่าวที่เกี่ยวกับคนเรานี้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งข่าวได้ยินได้ฟังมานั้นก็เป็นข่าวที่เป็นไปในลักษณะที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ซึ่งในข้อนี้ทางผู้วิจัยจะได้นำหลักของอริยฐานธรรมเพื่อนำมาพัฒนาทางกายให้มนุษย์เราได้เข้าใจว่าอริยฐานธรรมนั้นเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตมนุษย์ได้อย่างไรบ้าง

<sup>๓๔๖</sup> เสถียรพงษ์ วรรณปก, นิทานมงคลธรรม, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๔.

ปัญหาวิชฐานเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตได้อย่างไร ที่เราเรียกว่าปัญญานี้ เพราะมีความหมายว่าเป็นความรู้ทั่ว รู้ชัด<sup>๓๔๗</sup> เป็นความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดอันเกิดแต่การเรียนรู้และคิด<sup>๓๔๘</sup> ปัญญาจึงเป็นตัวควบคุมทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นสิ่งที่เปรียบเสมือนหัวใจที่คอยจัดสรรทุกอย่างให้เกิดความพอเหมาะพอดี สมดุลกัน การที่ชีวิตของเราเป็นผู้มีปัญหา ก็เพราะว่าปัญญาเป็นความรอบรู้ในสรรพสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ตามความเป็นจริง ไม่มีความเห็นเป็นอย่างอื่น มนุษย์เราทุกคนมีปัญหาด้วยกันทุกคน แต่ระดับของปัญหาการเรียนรู้นั้นอาจแตกต่างกัน เพราะบุญบารมีของแต่ละคนทำมาหรือสั่งสมมาอาจไม่เท่ากัน จึงทำให้แต่ละคนนั้นมีการดำรงชีวิตที่ไม่เหมือนกัน บางคนมีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง บางคนได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลตัวอย่าง บางคนมีมันสมองที่ปราดเปรื่องเรียนรู้อะไรได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งเกี่ยวกับปัญญานี้ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งอย่างหนึ่งที่เป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตมนุษย์ในการดำรงชีวิตอยู่ คนมีปัญหาจึงมีการพัฒนาปรับปรุงตนเองอยู่ตลอดเวลา เป็นคนที่รู้จักการใช้เหตุผลในการประกอบอาชีพ เพราะผู้ที่มีปัญญา มีประสบการณ์สามารถกระทำสิ่งใดหรือปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง ทำให้ตนเองไม่ตกเป็นทาสของสิ่งที่ไม่ดี เป็นผู้ที่มีขอบเขตที่เหมาะสมพอดีกับความเป็นอยู่ของตนเอง ไม่ทำอะไรที่ทำให้ตนเองและผู้อื่นต้องเดือดร้อนจากการกระทำเหล่านั้น เพราะบุคคลผู้ที่มีปัญญา ย่อมสามารถนำพาชีวิตของตนเองให้ทำในสิ่งที่ดีงาม คนที่มีปัญญาก็จะเป็นคนที่ไม่ค่อยพูดจะลงมือปฏิบัติเสียเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตามในส่วนคนที่พูดมักค่อยเป็นคนที่ไม่มีปัญหา คนที่มีปัญญามาก ทำมาก พูดน้อย ค่อยตามแต่ไม่คล้อยตามอารมณ์ของตน จะไม่ทำตามกิเลสของตน รู้เกี่ยวกับความเป็นไปของชีวิตว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นของไม่มีตัวตน ซึ่งก็คือความเห็นตามความเป็นจริงของโลกที่ประเสริฐ เมื่อเรามีปัญญาที่คิดแล้ว เราก็จะเข้าใจชีวิตของตนเองดีขึ้น เวลาเราลงมือทำงานในทางโลกหรือการลงมือปฏิบัติในทางธรรมก็จะได้รับประโยชน์อย่างมาก ปัญญาในอริยฐานธรรมนี้เป็นปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิ เพราะสัมมาทิฐิ คือการเห็นด้วยปัญญาอันประเสริฐแล้ว เป็นปัญญาขั้นสูง ย่อมเป็นการสร้างฐานที่มั่นคงของชีวิต ทำให้เป็นชีวิตไม่สั่นคลอน ไม่หวั่นไหวแล้ว สงบเยือกเย็น และเบาสบาย อริยฐานธรรมใช้เป็นหลักยึดแห่งจิตใจ เป็นธรรมที่ใช้ได้กับทุกคน ใช้ได้กับการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตทั้งทางโลกหรือนำไปปฏิบัติให้รู้แจ้งในอริยสัจแห่งทางธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ในพระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปินณาสก ใ้ว่า ชีวิตเปรียบเหมือนตะเกียงน้ำมันติดอยู่ได้ เพราะอาศัยน้ำมันและไส้ตะเกียงน้ำมันนั้นย่อมหมดเชื้อดับไป เพราะหมด

<sup>๓๔๗</sup> พ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๐/๕๔.

<sup>๓๔๘</sup> พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๒, หน้า ๖๘๓.



น้ำมันและไส้ เพราะไม่เติมน้ำมันและไส้ใหม่ แม้นันใด ชีวิตก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อเสวยเวทนามี ภายเป็นที่สุด จึงรู้ซัดว่า “เราเสวยเวทนามีภายเป็นที่สุด” เมื่อเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด จึงรู้ซัดว่า “เราเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด” รู้ซัดว่า “หลังจากตายไป เวทนาทั้งปวงไม่น่าเพลิดเพลิน จักเย็นใน โลกนี้ที่เดียว” เพราะฉะนั้นผู้ที่มีความเพียบพร้อมอย่างนี้ (หมายถึงผู้ประกอบด้วยอรหัตผลปัญญา ซึ่งเป็นอธิษฐานธรรมอันสูงสุด) เป็นอิริปัญญา ชื่อว่าไม่เสื่อม อยู่เป็นสุข ไม่มีความติดขัด ไม่มีความ คับแค้น ไม่มีความเคียดรอนในปัจุบัน<sup>๓๔๕</sup> ชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยอธิษฐานธรรมคือปัญญาอัน ยอดเยี่ยมนี้ เพราะว่าปัญญาอันประเสริฐยอดเยี่ยมนี้ คือความรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นทุกข์ทั้งปวง<sup>๓๕๐</sup> ลักษณะพื้นฐานทางปัญญานั้น คือ การที่เราสามารถเห็นสิ่งทั้งหลายด้วยความเป็นจริง เริ่มต้นด้วย การรับรู้อายตนะภายนอกด้วยใจอันเป็นกลาง ไม่หวั่นไหวตามความชอบความไม่ชอบ ตั้งแต่ต้นไป จนตลอดสายและแม้ได้ยิน ได้ฟังธรรมะ จนเห็นโทษของราคะ โทสะ โมหะ แล้วก็ไม่สมควรปล่อย กาลเวลาให้ล่วงไปเสีย โดยพอใจเพียงพอของธรรมะที่เข้าใจด้วยสุดมยปัญญา และจินตมยปัญญา เพราะหากไม่น้อมนำธรรมะมาปฏิบัติโดยโยนิโสมนสิการแล้วจะบรรลุธรรมได้อย่างไร<sup>๓๕๑</sup> ที่กล่าว ข้างต้นนี้พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระภิกษุเพื่อประพจน์ปฏิบัติให้ตนเองพ้นจากวิภูฏสงสาร คือ การหมดสิ้นกิเลสกล่าวพระนิพพาน ซึ่งถือว่าเป็นโลกุตระปัญญา มีความรู้แจ้งในอรหัตผล เท่านั้น<sup>๓๕๒</sup> ซึ่งถือเป็นความหมายที่แท้จริงของปัญญาในอธิษฐานธรรม

มนุษย์ทั่วไป ก็สามารถนำปัญญานี้มาใช้ เพื่อให้ตนเองมีฐานของชีวิตที่มั่นคง กล่าวคือ มีการใช้ปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิ หรือปัญญาเห็นชอบในการดำเนินชีวิต ให้มีชีวิตตั้งอยู่ในหลักธรรม คำสอนในทางพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่การงานหรือกิจการต่าง ๆ ที่ตนเองรับผิดชอบอยู่ด้วยหลัก แห่งอิทธิบาท ๔ ด้วยปัญญาที่ชาญฉลาด มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีหลักในการบริหารจัดการ กิจการของตนเองให้มีความเรียบร้อยและประสบผลสำเร็จ รู้จักการใช้จิตวิทยาในการปกครอง ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้เกิดความสามัคคี เมื่อมีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้นก็ไม่คว่นตัดสินใจ ไม่ว่าจะไป ตามอารมณ์หรือหลงไหลตกไปตามอำนาจแห่งกิเลสตัณหาที่มาเข้ายวน ใช้ปัญญาของตนที่มีอยู่ ศึกษาสิ่งต่าง ๆ ให้มีความรู้ที่แจ่มแจ้ง รู้ซัด หาเหตุหาผลไม่คว่นสรุปไม่หุเบา วางตัวเป็นกลาง ให้ ความเป็นธรรมกับผู้ที่ตนเองรับผิดชอบอย่างเท่าเทียมกัน มีปัญญารู้เท่าทันอคติทั้ง ๔ ไม่ให้เข้า

<sup>๓๔๕</sup> สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓.

<sup>๓๕๐</sup> ม. อ. (ไทย) ๑๔/๓๖๕/๔๑๒.

<sup>๓๕๑</sup> อากาศ บำรุงชีพ, ศึกษาเปรียบเทียบมาตรฐานความจริงในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับความ จริงในหลักนิติศาสตร์, หน้า ๓๑.

<sup>๓๕๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๖๑๕.

ครอบงำจิตใจของตนเองได้ ไม่ไปสร้างปัญหาหรือสร้างความขัดแย้งกับบุคคลอื่น อันเป็นเหตุที่จะนำความเดือดร้อนมาสู่ตน มีความรอบคอบ จนสามารถเข้าใจละเอียดเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค นั้น จนกระทั่งแก้ปัญหาอุปสรรคนั้นได้ ถ้าเรายังทำไม่สำเร็จก็ต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีปัญญาที่เหนือกว่าเราเข้ามาช่วยเราอีกทีหนึ่ง มีหลักในการบริหารบุคคล

เมื่อเข้าใจอย่างดีแล้ว ย่อมจะทำให้คนเหล่านั้นมีฐานที่มั่นคงของในชีวิต กิจการที่ทำอยู่ก็ไม่ขาดทุน มีกำไรจากกิจการที่ทำนั้น ๆ เป็นคนที่ประสบแต่ความสุขและยังแบ่งปันความสุขเหล่านั้นไปถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ ทำให้มีชีวิตไม่เป็นไปเพื่อความเสื่อม ไม่มีความเดือดร้อน แต่มีชีวิตที่เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ซึ่งที่กล่าวมานี้คือประโยชน์ของปัญญาธิฐานในฐานะที่ฐานของความมั่นคงของชีวิต ส่วนมนุษย์เราที่ใช้ชีวิตอยู่บนโลกนี้ มีการประกอบอาชีพด้วยความสุจริต เป็นโลกียปัญญา หรือปัญญาของชาวโลกที่ประพฤติปฏิบัติกัน ปัญญาเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตมากกว่าทรัพย์ทั้งหลาย เพราะปัญญาเป็นทรัพย์อันประเสริฐ ดังพุทธพจน์ที่ว่า ทุกคนมี ทุกคนจน ต่างก็กระทบผัสสะ ทุกคนพาล ทั้งนี้ปราชญ์ ก็ถูกกระทบเหมือนกัน แต่คนพาลเพราะความที่อ่อนปัญญา ย่อมนอนผวา ส่วนผู้ที่เป็นปราชญ์ ถูกผัสสะกระทบก็หาสะท้านไม่ เพราะฉะนั้นปัญญานั้นแหละจึงประเสริฐกว่าทรัพย์ ด้วยเป็นเหตุให้บรรลุจุดหมายสูงสุดในโลกได้<sup>๓๕๓</sup>

#### ๔.๑.๒ หลักการนำธัจจาธิฐานไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต

ธัจจะ หมายถึง ความซื่อสัตย์ ความสุจริต หรือความจริง ธัจจะนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์ที่มีจิตใจประเสริฐนั้น ที่ขึ้นชื่อว่าเป็นบัณฑิต จะต้องเป็นบุคคลที่มีธัจจะในตัวเอง ธัจจะในอธิฐานธรรมนี้เป็นธัจจะที่ประกอบด้วยปัญญา ทำให้เป็นบุคคลที่ดำรงตนตั้งมั่นอยู่ในแต่หลักของความเป็นจริง จริงใจกับตนเองและจริงใจกับบุคคลทั่วไป เริ่มตั้งแต่การมีวาจาที่จริง มีการทำงานที่จริง ปฏิบัติตามหลักการที่เป็นจริงตามที่ได้วางเอาไว้ คือความจริงที่ทางโลกได้มีการสมมติกันขึ้นมา จนกระทั่งเข้าถึงความจริงอันสูงสุด คือความจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ความจริงอันประเสริฐ ความจริงตามหลักของอริยสัจ ๔ ประการ กล่าวคือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อันเป็นความจริงอันสุดยอด ซึ่งธัจจะนี้มี ๒ อย่าง คือ (๑) ความจริงที่สมมติขึ้น หรือทางธรรมกล่าวว่าเป็นสมมติธัจจะ (๒) ความจริงที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงหรือทางธรรมเรียกว่าปรมาตตธัจจะ ดังนี้

๑. ความจริงที่สมมติขึ้น หรือทางธรรมกล่าวว่าเป็นสมมติธัจจะ เกี่ยวกับสมมุติธัจจะ หรือบัญญัติสมมติ มีขึ้นเพื่อให้มนุษย์ทำหน้าที่ของตน ของคนในสังคม ให้ถูกต้องเพราะเพื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันย่อมมีหน้าที่แตกต่างกัน ตามฐานะและอรรถภาพ ให้ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด ตามที่

<sup>๓๕๓</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ ๑ : ลิเบอร์ตีเพรส, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

ธรรมชาติเรียกร้องต้องการในสถานะภาพหนึ่ง ๆ<sup>๓๕๔</sup> เป็นสิ่งที่จะทำให้มนุษย์ได้บัญญัติขึ้นเพื่อสื่อความหมาย เพื่อความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร บัญญัติสรรพนามของสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่บนโลกให้สามารถเข้าใจไปในทางเดียวกัน ถึงจะอยู่คนละประเทศ คนละภาษาแต่ก็มีความหมายให้เข้าใจกันได้ โดยมีบัญญัติตัวอักษร บัญญัติความหมาย บัญญัติการเรียนรู้ในวิชาการแขนงต่าง ๆ บัญญัติขึ้นเพื่อให้มนุษย์เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองได้อย่างถูกต้อง และให้มีความเข้าใจในสรรพสิ่งที่มียู่บนโลกว่าเป็นอะไร เช่นการมีภาษาที่ใช้พูดกัน ก็เป็นการพูดของทางโลกที่ยังมีกิเลสตัณหาอยู่ มีหลักการปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่เกิดด้วยชีวิตของชาวโลก สอนไม่ให้เกิดเบียดเบียนกัน ให้อยู่กันด้วยความสามัคคี แม้แต่ปัจจัยเครื่องอาศัยก็มีการใช้สอย ก็สอนให้รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ต่อชีวิต มีการกำหนดกฎเกณฑ์ สมมติกฎหมายขึ้นมาเพื่อควบคุมสังคม ให้คนได้ปฏิบัติตาม ถูกหรือผิดอยู่ที่กฎหมายได้บัญญัติเอาไว้ ทำให้สามารถแก้ปัญหาในสังคมได้ มีผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้สังคมนั้น ๆ เป็นสุข สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่สมมติขึ้นทั้งนั้น จะกล่าวอีกอย่างก็คือ สมมติสิ่งจะเป็นเรื่องของสังคมภายนอก เป็นเรื่องของสังคมชาวโลก ที่จะทำให้นักชนุรรมเรามีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและเกิดสันติภาพ ทำให้ไม่มีการเบียดเบียนกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ว่าสังคมนั้นจะเป็นอย่างไร หากดีมีใจอย่างไร มีการศึกษาสูงหรือศึกษาต่ำอย่างไร เมื่อทราบอย่างนี้แล้วก็จะทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นความสุขของสังคม เป็นการทำตามหน้าที่ที่ได้บัญญัติขึ้น ซึ่งก็คือว่าเป็นสมมติสิ่งจะ ถ้ามนุษย์เรามีความรู้เกี่ยวกับสมมติสิ่งจะเป็นอย่างดีแล้ว ก็จะทำให้เราสามารถทำหน้าที่ของตนได้ถูกต้อง

๒. ความจริงที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น หรือทางธรรมเรียกว่าปรมาตตสิ่งจะ ปรมาตตสิ่งจะ คือ จริงตามความหมายสูงสุด ความจริงอันประเสริฐ ความจริงอันสูงสุด ตามความหมายแท้ขั้นสุดท้ายที่ตรงตามสภาวะและเท่าที่พอจะกล่าวถึงได้ หมายถึง รู้จักสิ่งเหล่านั้นตามที่มันเป็น และเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ การหยั่งรู้สิ่งธรรม ที่จะทำให้เกิดความยึดติดถือมั่นหลงผิดทั้งหลายสลายหมดไป ทำให้วางใจวางทำที่ต่อสิ่งทั้งหลายได้อย่างถูกต้อง หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ มีจิตใจป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ผ่องใส เบิกบาน มีความสุขที่แท้จริง สิ่งที่เป็นจริงโดยปรมาตต เช่น นามธรรม รูปธรรม เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ผัสสะ เจตนา เอกัคคตา ชีวิตินทรีย์ เป็นต้น<sup>๓๕๕</sup> ซึ่งความจริงในอริยฐานธรรมนี้พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงประโยชน์ของสิ่งจะไว้ว่า ความหลุดพ้นของภิกษุณั้น เป็นอันตั้งอยู่ ไม่กำเริบในสิ่งจะ เพราะว่าสิ่งใดมีความละเอียดอ่อนเป็นธรรมดา สิ่งนั้นเป็นของเท็จ สิ่งใดไม่มีความละเอียดอ่อนเป็นธรรมดา สิ่งนั้น

<sup>๓๕๔</sup> พระวรสารศักดิ์ วรธมโม, พุทธจริยธรรมเพื่อมนุษยชาติ (ฉบับสมบูรณ์), หน้า ๕๓๑ - ๕๓๒.

<sup>๓๕๕</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๕.

เป็นของจริงคือพระนิพพาน เพราะฉะนั้นภิกษุเพียบพร้อมแล้วอย่างนี้ จึงเชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วย  
 อริยฐานธรรมคือสัจจะอันยอดเยี่ยมนี้ เพราะสัจจะนี้เป็นบรมอริยสังคือนิพพานอันไม่มีความเลอะ  
 เลือนเป็นธรรมดา<sup>๓๕๖</sup> ซึ่งจากพระคำรัสดังกล่าว ประมัตตสัจจะจึงเป็นเรื่องของจิตใจภายใน เป็นเรื่อง  
 ที่ทรงพลังอย่างยิ่งในจิตใจ คือพระพุทธองค์ทรงสอนให้เรา รู้จักรักษาจิต ไม่ให้จิตมีกิเลส เมื่อจิตไม่  
 มีกิเลสก็มีความสุขที่แท้จริง ประมัตตสัจจะนี้ใครก็สามารถทำได้ ปฏิบัติให้เห็นผลได้ เพราะเป็น  
 ธรรมที่เป็นอกาลิโก ไม่เกี่ยวกับเวลา สถานที่ เพราะตามปกติคนก็มีจิตใจต่างจากกิเลสอยู่แล้ว ความ  
 ว่างหรือนิพพาน จึงไม่ใช่สิ่งที่เราต้องแสวงหา เพียงแต่เรารักษาจิตอย่าให้มีกิเลสก็เพียงพอแล้ว<sup>๓๕๗</sup>  
 ซึ่งถ้าเราถือเอาสัจจะธรรมที่เป็นปรมาตม์แล้ว ทำให้เราสามารถดับความทุกข์ทั้งปวงได้ เป็นฐานที่  
 มั่นคงของชีวิตของมนุษย์ที่ทุกคนสามารถทำได้

สัจจาธิษฐานเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตได้อย่างไร สัจจะนี้เป็นฐานที่มั่นคงของชีวิต  
 เพราะว่า สัจจะในอริยฐานธรรมเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติธรรมให้ถึงการ  
 พันทุกข์ เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นฐานที่มั่นคงแห่งพระอริยเจ้า ในส่วนของมนุษย์  
 เราก็สามารถนำสัจจาธิษฐานมาประยุกต์ เพื่อให้เป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตได้เช่นกัน เพราะทุกคนที่มี  
 สัจจะย่อมเป็นคนที่มีความมุ่งมั่นในการทำหน้าที่ของตนเอง ให้ประสบผลสำเร็จได้โดยไม่ย่อท้อ สิ่ง  
 ที่ทำอยู่จะยากง่ายอย่างไรก็ทำให้สำเร็จตามความมุ่งหมายได้ เพราะสัจจะที่วางนี้คือความซื่อสัตย์  
 ความซื่อตรงต่อหน้าที่การงาน ซื่อตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ต่ออาชีพ ซื่อสัตย์และจริงใจกับเพื่อนฝูงพวก  
 พ้อง ผู้ร่วมงานทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ถ้าเรารู้จักความจริงในชีวิตนี้แล้ว ก็จะทำให้  
 เราดำเนินชีวิตไปด้วยความไม่ประมาท เข้าใจในสัจจธรรม ที่พระพุทธเจ้าสอนให้เรา ได้เรียนรู้และ  
 เข้าใจ เพื่อจะได้ใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของชีวิต อันจะไม่ทำให้เราต้องวุ่นวายมาก  
 จนเกินไป มีความกระตือรือร้น สามารถทบทวนในความดีความชั่วของตนเองที่ได้เคยทำไว้ รู้จัก  
 ปลง รู้เท่าทัน พระพุทธเจ้าสอนให้เราอยู่ด้วยความไม่ประมาท คือให้คิดนึกเตือนตนเองไว้เสมอใน  
 เรื่องอย่างนี้ เพื่อจะเกิดความเข้าใจถูกต้องในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาชีวิต เวลาเกิดอะไรขึ้นก็จะไม่ทุกข์  
 ร้อนจนเกินไป<sup>๓๕๘</sup>

คนที่มีสัจจะย่อมเป็นคนที่มีความดี สัมปชัญญะ มีศีลไม่ต่างพร้อย มีสัจจะตั้งใจจริง มี  
 ความอดทน ฝืนใจได้ จะทำอะไรก็สำเร็จหมด จึงทำให้เป็นที่ไม่เคียดร้อน มีอาชีพที่ดีและมั่นคง

<sup>๓๕๖</sup> ม. อ. (ไทย) ๑๔/๓๖๖/๔๑๒.

<sup>๓๕๗</sup> พระวราศักดิ์ วรรณโม, **พุทธจริยธรรมเพื่อมนุษยชาติ** (ฉบับสมบูรณ์), หน้า ๒๕๓ – ๒๕๔.

<sup>๓๕๘</sup> พระพรหมมิ่งกลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกษุ), **ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่**,  
 หน้า ๑๓๘.

สร้างฐานที่มั่นคงของชีวิตให้กับตนเอง แต่ก็เป็พื้นฐานที่เกี่ยวกับโลกิยะ ซึ่งเป็นสิ่งชาวโลกต้องการแต่พระอริยเจ้าไม่สรรเสริญ<sup>๓๕๕</sup>

#### ๔.๑.๓ หลักการนำจาคาธิษฐานไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต

โดยธรรมชาติของสรรพสัตว์ทั้งหลายที่อยู่บน โลกนี้ มีความอยากด้วยกันทั้งนั้นอยากได้ อยากมี อยากเป็น ผู้ที่มีความอยากน้อยก็มีความทุกข์น้อย ผู้มีความโลภมากหรืออยากมากก็ทุกข์มาก การหาคนที่ไม่มี ความโลภนั้นหายากเต็มที ซึ่งความอยากทั้งหลายนี้ พระพุทธองค์ท่านตรัสว่าคือตัณหา เพราะเกิดขึ้นในใจของผู้ใดแล้ว ก็จะพบกับความเดือดร้อนและเกิดความมีติดบอดในจิตใจ ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงมุ่งสอนให้คนรู้จักการเสียสละ การบริจาคลึ่ที่เป็นต้นตอของตัณหานั้นออกจากใจ<sup>๓๖๐</sup> เพราะความ โลกเป็นความมกได้ทีอันตราย<sup>๓๖๑</sup> เพื่อให้ตนเองเป็นคนที่สามารถเอาชนะความอยากหรือความโลภนั้นได้ ซึ่งสิ่งนั้นก็คือ จาคะ เพราะการเสียสละนี้ ย่อมทำให้รักกัน คิดถึงกัน นับถือกัน ช่วยเหลือกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีกัน นี้คืออานิสงส์ของการเสียสละ<sup>๓๖๒</sup>

จาคะ คือการสละ การให้ปันสิ่งของแก่บุคคลอื่น การเสียสละ การเสียสละสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อความจริงใจ การสละกิเลส เป็นการเฉลี่ยความสุขให้กับบุคคลอื่น<sup>๓๖๓</sup> เป็นการสละความหวงแหนสิ่งของที่ตนมีออกจากใจ หรือเป็นการตัดใจ ไม่มีความอาลัยในสิ่งของเหล่านั้น ทำให้เป็นคนที่มีจิตใจที่ดีงาม ไม่เป็นคนหวงสมบัติ ไม่ทำให้ตนเองต้องตกไปเป็นทาสในอำนาจของความโลภ ความตระหนี่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้เราต้องยึดติด ลุ่มหลงมัวเมา จนคิดเป็นนิสัย เกี่ยวกับจาคะในอริยฐานธรรมนี้พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสกับพุทธสาวกทั้งหลายว่า อนึ่ง อุปธิทั้งหลาย (อุปธิ หมายถึง อุปธิ ๔ คือ ๑) อุปธิคือขันธ ๒) อุปธิคือกิเลส ๓) อุปธิคืออกิสังขาร ๔) อุปธิคือกามคุณ ๕)<sup>๓๖๔</sup> ของภิกษุผู้ไม่รู้แจ้งในกาลก่อนนั้นแล เป็นอันเธอสมათานให้บริบูรณ์แล้ว เธอละอุปธิเหล่านั้นได้แล้ว ตั้รากลอนโคณ เหมือนต้นตาลที่ถูกตั้รากลอนโคณไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้

<sup>๓๕๕</sup> พระธรรมสิงหนุราชจารย์ (จรัล จิตฺตมฺโม), หลักประกันชีวิต ทุกกลมหายใจใช้เวลาให้เป็นประโยชน์, หน้า ๕๕ – ๑๐๐.

<sup>๓๖๐</sup> พิศพัฒน สุรัตนลักข์, คัมภีร์ชีวิต คิดอย่างพระพุทธเจ้า แล้วเราจะไม่ทุกข์, (กรุงเทพฯ : ชบาพับลิชชิ่ง เวิร์กส์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๒ -๑๕๕.

<sup>๓๖๑</sup> กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนของชาติ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสมทรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๑.

<sup>๓๖๒</sup> พระธรรมวรนายก (โอกาส นิรุติเมธี), ธรรมบูชา ๒๕๔๕, (นครราชสีมา : มิตรภาพการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๕๓ – ๕๖.

<sup>๓๖๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๔.

<sup>๓๖๔</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๕.

ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้เพียบพร้อมแล้วอย่างนี้ จึงเชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วย อริยฐานธรรมคือจาจะอันยอดเยี่ยมนี้ เพราะว่าจาจะอันประเสริฐ ยอดเยี่ยมนี้ คือความสลесกินอุปธิ ทั้งปวง<sup>๓๖๕</sup> จนทำให้เป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตสูงสุดของพระอริยะเจ้า

ส่วนภราวาสผู้ที่อยู่ครองเรือน นั้นจาจะคือ ยินดีในการให้การเฉลี่ยเจือจานแบ่งปันซึ่งกันและกัน ไม่มีความโลภ ละความตระหนี่ในสันดาน ความใจแคบ หวงเห่น การบริจาคนหรือการเสียดสนนี้ บางคนก็ให้เพราะหวังผลตอบแทน บางคนให้เพราะมีความสัมพันธ์และมีจิตผูกพันกันจึงให้ บางคนหวังให้ตนไม่ต้องอดอยากเมื่อตายแล้วจึงบริจาค ซึ่งเป็นการบริจาคมตามความเชื่อ คนบางจำพวกก็บริจาคเพราะบรรพบุรุษเคยทำมาก่อน จึงให้แบบเสียไม่ได้ เป็นการบริจาคมเพื่อรักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูล บางคนบริจาคเพื่อให้ตนเองมีชื่อเสียงได้รับการสรรเสริญ เช่น พวกที่บริจาคแล้วเป็นข่าวตามสื่อมวลชนทั่วไป บางคนเป็นผู้ที่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ไม่เดือดร้อน ก็มีการบริจาคมทรัพย์สินเงินที่ตนมีให้กับบุคคลที่ไม่มีหรือคนที่เขาค่อยโอกาส เช่นการให้ทุนการศึกษาแก่เด็กที่เรียนดี แต่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ยากจน บางคนคิดว่าการที่ตนได้บริจาคของตนนั้นเป็นเกียรติยศ บางคนก็บริจาคเพื่อทำการยกระดับจิตของตนเองให้สูงขึ้น ซึ่งจากที่เป็นอยู่ของสังคมไทยในปัจจุบัน เราจะเห็นการบริจาคมช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่เป็นประจำ เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้นทุกคนมีความเมตตาอยู่ในจิตใจกันทุกคน เมื่อคนอื่นเดือดร้อนจึงไม่นิ่งดูตาย เช่น บ้านเมืองของเราถูกน้ำท่วม ไฟไหม้ อากาศหนาว ในบางพื้นที่ เราก็จะเห็นการบริจาคมทรัพย์สินเงินทองของผู้ที่ไม่ได้รับความเดือดร้อน เพื่อช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติอยู่เป็นประจำ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงน้ำใจที่คนเรามีให้กัน ดังพุทธศาสนสุภาษิต ที่ว่า

มนาปทายี ลภเต มนาปี  
 อคฺคสุส ทาตา ลภเต ปุณฺคคิ  
 วรสุส ทาตา วรลาภิ จ โหติ  
 เสฏฺฐนฺทโท เสฏฺฐมฺเปติ ฐานํ  
 ผู้ให้ของชอบใจ ย่อมได้ของอันชอบใจ  
 ผู้ให้ของเลิศ ย่อมได้ของอันเลิศ  
 ผู้ให้ของดี ย่อมได้ของอันดี  
 ผู้ให้ของประเสริฐ ย่อมถึงฐานอันประเสริฐ<sup>๓๖๖</sup>

<sup>๓๖๕</sup> ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๓๖๖/๔๑๒ - ๔๑๓.

<sup>๓๖๖</sup> เสถียรพงษ์ วรรณปก, นิทานมงคลธรรม, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๐.

จากอิच्छฐานเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตได้อย่างไร จากพุทธศาสนสุภาษิตเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า การบริจกะนั้นยอมได้ในสิ่งที่ตนบริจก ให้สิ่งที่ดียอมได้รับของดีตอบแทน เป็นต้น ทำให้เป็นคนมีจิตใจที่เมตตา ทำให้เป็นที่รักของคนทั่วไป ตามหลักของเมตตาในพรหมวิหาร ถ้าคนเราไม่มีเมตตาอยู่ในจิตใจแล้วยอมจะเป็นคนที่บริจกสิ่งของต่าง ๆ ไม่ได้ เพราะอานิสงส์แห่งเมตตานั่นถือเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตมนุษย์อย่างหนึ่ง คือ

๑. กลับเป็นสุข
๒. ตื่นเป็นสุข
๓. ไม่ฝันร้าย
๔. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
๕. เป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย
๖. เทวดาทิ้งหลายรักษา
๗. ไฟ ยาพิษ หรือ ศัตรูยอมกล้ำกรายไม่ได้
๘. จิตตั้งมั่นได้เร็ว
๙. สิ้นน้ำศคไส
๑๐. ไม่หลงลืมสติตาย
๑๑. เมื่อยังไม่แทงตลอดคุณวิเศษอันยอดเยี่ยม ย่อมผู้เข้าถึงพรหมโลก<sup>๓๖๗</sup>

จากะที่มีพื้นฐานมาจากเมตตา นี้ ถ้ามนุษย์ทุกคนมีอยู่ในจิตใจด้วยกันแล้ว ย่อมจะทำให้ชีวิตนี้ โลกนี้มีแต่ความสุข ส่วนเมตตาอันเกิดจากการบริจก ย่อมเกื้อหนุนจากะในอิच्छฐานธรรมให้มนุษย์มีฐานที่มั่นคงของชีวิต ได้อย่างแน่นอน เพราะไม่ทำให้ตนตกต่ำ เมื่อตายไปแล้วก็ไม่ตกอบาย เมื่อยังไม่หมดอาสวะกิเลส ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ก็จะไม่ตกต่ำ เป็นผู้ที่เพียบพร้อมด้วยมนุษย์สมบัติ บริวารสมบัติ อยู่ทุกภพชาติไปจนกว่าจะหมดสิ้นแห่งทุกข์

#### ๔.๑.๔ หลักการการนำอุปสมัชฐานไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต

ชีวิตของเราทุกคนมีความปรารถนาความสุข มีการแสวงหาความสุขในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองพ้นจากความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น แต่ในการแสวงหาความสุขที่แท้จริงนั้นคือ ความสุขที่เกิดจากความสงบทางจิตใจ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตก็คือจิตใจ เมื่อจิตใจดี มีความสงบทุกสิ่งทุกอย่างก็จะติดตามไปด้วย ถือเป็นภาระเอาชนะใจตนเอง คือสามารถทำความสงบ

<sup>๓๖๗</sup> อัง เอกาทสก. (ไทย), ๑๑/๑๕/๔๒๕ - ๔๒๖.

ให้เกิดกับจิตใจได้นั้น ถือว่าเป็นการชนะตนเอง เป็นชัยชนะที่ประเสริฐที่สุด ถือว่าเป็นการเอาชนะมาร เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ว่า ความสุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี<sup>๓๖๘</sup>

อุปสมะ หมายถึง ความสงบใจจากสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบ, การทำใจให้สงบ, สภาวะอันเป็นที่สงบ คือนิพพาน<sup>๓๖๙</sup> คือการรู้จักทำจิตใจให้พบกับความสงบ หากความสุขจากความสงบแห่งจิตใจของตนเอง ฝึกฝนอบรมตนให้มีกำลังเกิดขึ้นกับจิตใจจนมีจิตใจที่กล้าแกร่ง จนกระทั่งสามารถเอาชนะความทุกข์ ความโศกเศร้า ความมัวหมองขุ่นมัว ความขัดข้องวุ่นวายใจอันเกิดจากกิเลสต่าง ๆ ได้ ทำจิตใจให้สงบ มีความสะอาดบริสุทธิ์ปล่อยใส<sup>๓๗๐</sup> ระวังโทษข้อขัดข้องหมองมัวอันเกิดจากกิเลสทั้งหลายแล้ว ทำจิตใจให้สงบได้<sup>๓๗๑</sup> ซึ่งเกี่ยวกับอุปสมะในอธิษฐานธรรมนี้พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่า อภิชฌา คือ ความพอใจ ความกำหนัดยินดีของภิกษุผู้ไม่รู้แจ้งในกาลก่อนนั้น นั้นแลมีอยู่ เอตละอภิชฌา ความกำหนัดยินดีได้แล้ว ทำการตัดรากถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ความอาฆาต คือความพยาบาท ความคิดประทุษร้าย อวิชชา คือความหลง งามาย ก็เป็น ไปในลักษณะดังกล่าวเช่นกัน<sup>๓๗๒</sup>

อุปสมานิพพานเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตได้อย่างไร กล่าวคือ เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม นั้น เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เป็นไปเพื่อพระนิพพาน ซึ่งถือว่าเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสารอีก ส่วนมนุษย์ผู้อยู่ครองเรือนก็สามารถนำเอาหลักของอุปสมะ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เป็นฐานของชีวิตที่มีความมั่นคง กล่าวคือ ผู้ที่มีความสงบทางใจนั้น ย่อมเป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนใคร ไม่มีความกระวนกระวายใจในสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบตน ทำให้เป็นคนที่มีเหตุผล ใจเย็นสุขุมรอบคอบ ไม่หลงติดยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ทำให้ตนเองเดือดร้อน มีการชำระจิตใจของตนเองให้มีความสะอาดอยู่ตลอดเวลา เหมือนดังที่พระพุทธองค์ท่านตรัสไว้ในโอวาทปาฏิโมกข์ ว่า

การไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญแต่ความดี การทำจิตใจของตนให้ปล่อยใส ขันดีคือความอดกลั้นซึ่งถือว่าเป็นตบะที่เผาผลาญกิเลสได้อย่างยิ่ง ซึ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้กล่าวสรรเสริญนิพพานนั้นเป็นสุดยอดแห่งธรรม ผู้ที่ทำร้ายบุคคลอื่นให้ลำบากอยู่ ไม่ได้ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้ที่เบียดเบียนผู้อื่น ก็ไม่ใช่สมณะเหมือนกัน การไม่กล่าวร้ายให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อนจาก

<sup>๓๖๘</sup> พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก, *ชนะใครไม่เท่าชนะใจตนเอง*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕.

<sup>๓๖๙</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๑๖๗.

<sup>๓๗๐</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมมัญญชีวิต ฉบับพากย์อังกฤษ*, หน้า ๓๔.

<sup>๓๗๑</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๑๖๕.

<sup>๓๗๒</sup> ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๓๖๖/๔๑๓.



วาจาของตน การไม่ทำร้าย การสำรวมในปาฏิโมกข์<sup>๓๓๓</sup> ความเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค อยู่ในที่  
นั่งที่นอนอันสงัด มีการทำความเพียรในจิตอย่างยิ่งยวด ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่ง  
พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ตรัสสอนเอาไว้<sup>๓๓๔</sup> ซึ่งโอวาทปาฏิโมกข์นี้ถือว่าเป็นสิ่งที่สนับสนุนความ  
สงบทางจิตใจ ทุกคนสามารถเรียนรู้ และนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อยกจิตใจของตนเองให้สูงขึ้นไป  
เรื่อย ๆ จนถึงความสงบ เพราะว่าความสงบมีแต่นำมาซึ่งความสุข ความสงบทำให้ความโลภ โกรธ  
หลงหายไป อารมณ์ที่วุ่นวาย จุกเสียดเกรี้ยวกราดก็ไม่มี เป็นคนไม่เอาแต่ใจตนเองจนไม่ดูคนอื่น ไม่  
ทำให้เป็นคนที่ินินทาว่าร้ายคนอื่น มีความสงบทางกาย วาจา ใจ จนเป็นผู้ที่อยู่แต่ในครรลองครอง  
ธรรม อารมณ์ที่ฟุ้งซ่านก็ไม่เกิดขึ้น ความขัดเคืองไม่พอใจก็มีอันหายไป ทำให้ไม่เป็นคนจับจรวน  
เร เป็นคนที่อ่อนโยนสุภาพไม่แข็งกระด้าง เป็นคนไม่ประจบสอพลอ<sup>๓๓๕</sup> ซึ่งเกิดจากความสงบ  
ทั้งสิ้น อุปสมะจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต จนทำให้เป็นฐานที่มั่นคงกับชีวิตของ  
ตนเองได้

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่าอิทธิพลธรรมนั้น สามารถนำไปใช้ให้เป็นฐานที่มั่นคงของชีวิต  
มนุษย์ได้ เพราะว่าทุกอย่างที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของตนเอง ก็ต้องอาศัยปัญญาในการพิจารณาให้  
ถี่ถ้วน ละเอียดรอบคอบก่อนเสมอ ว่าเป็นประโยชน์หรือไม่ แล้วจึงลงมือทำสิ่งนั้น เป็นผู้ที่มีการ  
รักษาศีลจะอย่างยิ่งยวด ใช้ปัญญามาพิจารณาในสิ่งทั้งปวงนั้นว่าแท้หรือไม่แท้ เพื่อที่จะไม่ทำให้  
ตนเองไม่หลงคิดในสิ่งเหล่านั้นได้ จากนั้นก็มุ่งเน้นไปที่การเสียดละเสียดละสิ่งของเพื่อความ  
สุขของชาวโลก เสียดละสิ่งที่ทำให้เกิดกิเลสตัณหา เพื่อให้ตนเองพ้นทุกข์ในทางธรรม จนกระทั่ง  
สุดท้ายคือ การทำความสงบแห่งภายในจิตของตนเองให้เกิดขึ้น เพื่อให้เป็นคนที่ใจเย็น ไม่เป็นคนใจ  
ร้อนวู่วาม เอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่มีความอาฆาตพยาบาท ไม่มีความกำหนัดยินดี ไม่มีความหลง โง่  
มมง่าย ซึ่งถ้าทุกคนทำได้เช่นนี้แล้ว ย่อมถือว่าได้สร้างฐานที่มั่นคงของชีวิตไว้อย่างสมบูรณ์เลย  
ทีเดียว

<sup>๓๓๓</sup> สำรวมในปาฏิโมกข์ หมายถึง เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำเฉพาะข้อที่พระพุทธเจ้าอนุญาต  
คัดลอกมาจากหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก, หน้า ๑๑๖ – ๑๑๗.

<sup>๓๓๔</sup> สุทัตสา อ่อนค้อม, ความหลงในสงสาร, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการพิมพ์,  
๒๕๕๒), หน้า ๓๓๖ – ๓๓๗.

<sup>๓๓๕</sup> พระธรรมธีรราชมหามุนี (เทียง อุดฺดชฺโณ), บทนำชีวิต ๒, (กรุงเทพฯ : แสงตะวันการพิมพ์,  
๒๕๕๒), หน้า ๔.

คือมีโยนิโสมนสติกการ<sup>๓๓๖</sup> ช่วยให้เราไม่ปล่อยใจให้เพเลินเพลินหลงไหลในผลสำเร็จต่าง ๆ ที่โลกสมมติกัน ยกย่องสรรเสริญว่าเป็นเกียรติ แต่กลับมองเห็นเป็นของน่ากลัว แม้มีทรัพย์สินเงินทอง มียศถาบรรดาศักดิ์ ก็ใช้จ่ายหรือบริโภคอย่างรู้เท่าทัน เห็นคุณและโทษของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น มีปัญญาในการสลัดออก คือทำตนไม่ให้ยึดติดในสิ่งนั้น ทำตนให้เป็นอิสระ รู้เท่าทันในความเป็นจริงของทุกสิ่งทีตนมีอยู่ ไม่ยอมตกเป็นทาสหรือสยบติดต่อกิเลส<sup>๓๓๗</sup> สมดังพุทธดำรัสที่ว่า บุรุษไม่พึงประมาทปัญญา พึงตามรักษาัจจะ พึงเพิ่มพูนจาคะ พึงศึกษาแต่ทางสงบเท่านั้น เพราะเหตุนี้พระองค์จึงกล่าวสรรเสริญอุชยฐานธรรมเอาไว้ดังนี้<sup>๓๓๘</sup>

#### ๔.๒ การนำอุชยฐานธรรมในการใช้ปัจจัย ๔

การที่ทำให้คนเรารู้จักใช้ร่างกายของตนให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพราะว่าคนเรานั้นมีอวัยวะทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งเป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่เกิด เป็นสิ่งที่ทำให้เราได้รับรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ มีสมองในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การรับรู้ประสบการณ์ที่เคยทำ ทำให้เกิดปัญญาและเข้าใจต่อสิ่งที่ตนเองได้ประสบพบเห็นมาและสามารถเรียนรู้ทำความเข้าใจและปฏิบัติต่อสิ่งนั้นได้ถูกต้องอีกอย่างคือการรับรู้ความรู้สึก เพราะอวัยวะทั้งห้าคือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้เรารู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟัง จะดม จะกิน จะสัมผัส เป็นต้น ทำให้รู้ว่าเป็นคุณหรือเป็นโทษ มีการเลือกสิ่งที่เป็นคุณ แล้วเว้นสิ่งที่เป็นโทษ จากนั้นก็มีสติ ควบคุมตนเองได้ ไม่ปล่อยตัวให้ตกเป็นทาสหรือลุ่มหลงมัวเมาต่อสิ่งที่ได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส เป็นต้น

การพัฒนาทางกายนี้ ปัจจุบันหลายสิ่งหลายอย่างที่ไม่จำเป็น ได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้บริโภค นี่คือการจำเป็นที่เราจะต้องพัฒนาคนให้เข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ว่ามีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ เมื่อเราพัฒนาคนได้แล้ว เขาก็จะเข้าใจความต้องการในสิ่งที่ไม่จำเป็น หรือไม่เปลี่ยนความต้องการเป็นความจำเป็น บางทีมนุษย์เราอาจทำให้

<sup>๓๓๖</sup> โยนิโสมนสติกการ คือ การทำใจให้แนบกาย เป็นการทำอุบายต่างไว้ในใจ มีการพิจารณาโดยแยกกาย คือการพิจารณาเพื่อให้เข้าถึงความจริง โดยทำการสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนสามารถเข้าถึงต้นของเหตุ มีการแยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ จนทำให้มองเห็นตัวสถานะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยหรือคิดตริตรงให้รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว เป็นการยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้น โดยอุบายอันชอบธรรมและชาญฉลาด ซึ่งจะ ไม่ทำให้เกิดอวิชชา และตัณหา หมายรวมถึงการรู้จักใช้ความคิดและความคิดนั้นก็เป็นการคิดที่ถูกต้องวิธีตามหลักธรรม (จากหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , หน้า ๒๐๖.

<sup>๓๓๗</sup> วคิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เมื่อดุสิต, ๒๕๔๘), หน้า ๖๕.

<sup>๓๓๘</sup> ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๓๖๖/๔๑๓.

ความต้องการน้อยลง เพราะการใช้ปัจจัย ๔ ในปัจจุบันเป็นเรื่องของการแข่งขันทางธุรกิจ ถ้าเราไม่มีการพัฒนาคนหรือสอนคนให้รู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมทางธุรกิจแล้ว เราก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาความเป็นอยู่ของคนที่เกี่ยวข้องด้วยปัจจัย ๔ ทั้งหลายเหล่านี้ได้<sup>๓๗๕</sup> ยังมีความเกี่ยวเนื่องไปถึงการรู้จักใช้ปัจจัย ๔ ในการดำรงชีพ ปัจจัยเหล่านี้ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ว่าแต่ละปัจจัยนั้นมีความสำคัญกับตนเองจริง และยังรวมไปถึงปัจจัยอย่างอื่นที่มนุษย์เราสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นลสิ่งอำนวยความสะดวกและใช้กันอย่างแพร่อยู่ในปัจจุบัน เช่น รถยนต์ เครื่องซักผ้า โทรทัศน์ ตู้เย็น แอร์ พัดลม เป็นต้น เพราะว่าปัจจัย ๔ นี้ เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาทางร่างกายอย่างแท้จริง ทั้งพระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั่วไป ซึ่งปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาร่างกายความเป็นอยู่นี้ แม้ว่าจะมีการจำกัดขอบเขตทั้งสองฝ่ายให้มีความแตกต่างกัน พระภิกษุสงฆ์นั้นมีแนวทางปฏิบัติ ซึ่งถือว่าเป็นตัวอย่างที่แสดงถึงความจำเป็นที่แท้จริงของชีวิตอย่างดีที่สุด ซึ่งปรากฏอยู่ในตังขณิกปัจจเวกขณปาฐะ หรือบทสวดพิจารณาปัจจัยที่จำเป็นของพระภิกษุสงฆ์ ดังนี้<sup>๓๗๖</sup>

๑. จุดมุ่งหมายที่จำเป็นเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม

๑.๑ ใช้เครื่องนุ่งห่มนี้เพื่อป้องกันความหนาว

๑.๒ ใช้เครื่องนุ่งห่มนี้เพื่อป้องกันความร้อน

๑.๓ ใช้เครื่องนุ่งห่มเพื่อกำจัดสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และ

สัตว์เลื้อยคลาน

๑.๔ ใช้เครื่องนุ่งห่มเพื่อปกปิดอวัยวะที่ทำให้เกิดความละอาย และอดจาดตา

๒. จุดมุ่งหมายที่จำเป็นสำหรับอาหาร

๒.๑ ฉันทอาหารเพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้

๒.๒ ฉันทอาหารเพื่อกำจัดความหิวที่เกิดขึ้นแล้ว

๒.๓ ฉันทอาหารเพื่อจะอนุเคราะห์ต่อการปฏิบัติธรรม ไม่ใช่เพื่อการเล่น เพื่อ

ความมัวเมา เพื่อความประดับ หรือการตกแต่งประเทืองผิว

๓. จุดมุ่งหมายที่จำเป็นสำหรับเสนาสนะที่อยู่อาศัย

๓.๑ เพื่อป้องกันความหนาว

๓.๒ เพื่อกำจัดความร้อน

๓.๓ เพื่อป้องกันสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน

๓.๔ เพื่อป้องกันอันตรายที่จะมีมาจากดิน ฟ้า อากาศ

<sup>๓๗๕</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ, หน้า ปกหลัง.

<sup>๓๗๖</sup> ม.ม. (ไทย). ๑๒/๒๓/๒๓.

#### ๔. จุดมุ่งหมายจำเป็นสำหรับยารักษาโรค (คิลานเภสัช)<sup>๓๕๑</sup>

๔.๑ เพื่อกำจัดเวทนาอันเกิดจากอาพาธ

๔.๒ เพื่อความเป็นผู้ที่ไม่มโรคเบียดเบียน<sup>๓๕๒</sup>

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่าการที่คนเราจะสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตและประสบผลสำเร็จได้นั้นก็ต้องอาศัยปัจจัยสี่นี้เหมือนกัน เพราะปัจจัยทั้งสี่อย่างนี้เป็นสิ่งที่เกื้อหนุนอริยฐานธรรม ทำให้เป็นคนที่มีปัญญารู้จักใช้สอยอย่างถูกวิธี รู้ถึงคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของปัจจัย<sup>๓๕๓</sup> มีสัจจะในการใช้ปัจจัย ๔ เหล่านั้น รู้ถึงความจริงที่เป็นสมมติและความจริงที่เป็นปรมาัตถ์ รู้จักการเก็บรักษาและเสียดสปัจจัย ๔ ที่ตนเองมีอยู่เพื่อประโยชน์ทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น ไม่เป็นผู้ที่มีความยึดติดในปัจจัย และใช้ปัจจัย ๔ เพื่อการบำเพ็ญเพียรให้เกิดความสงบแห่งจิต เป็นต้น

#### ๔.๓ การนำอริยฐานธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเอง

การนำอริยฐานธรรมไปใช้เพื่อการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองนี้ ก็เพื่อให้ตนเองเป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ในชีวิต ใช้ชีวิตตามหลักของอริยฐานธรรมได้อย่างถูกต้อง รู้หลักของนักปราชญ์รู้ว่าอะไรควรทำหรือไม่ควรทำ ซึ่งในที่นี้เป็นการกล่าวถึงสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตของตนเองทั้งสิ้น เช่น การรับผิดชอบกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง การประกอบอาชีพหน้าที่การงาน การเสริมสร้างความดีงามให้กับชีวิต

๑. การรับผิดชอบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง หมายถึง การที่เราได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์อันดีงาม กับบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับเรา ให้อยู่อย่างมีความอบอุ่นและมีความสุข ทั้งบุคคลที่อยู่ในครอบครัวของเรา คือ บุตรและภรรยา ยังรวมไปถึงญาติพี่น้อง ผู้ร่วมงานทั้งที่เป็นผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนผู้ที่มาพึ่งอาศัยอยู่ในความปกครองดูแลของเราทั้งหมด ซึ่งเราจะต้องเข้าใจ โดยการทำหน้าที่ให้ดีและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะต้องไม่คำนึงถึงแต่การที่จะทำให้เราได้ประโยชน์จากผู้ร่วมงานโดยการคำนึงถึงแต่เรื่องของวัตถุอย่างเดียว ในที่นี้เพื่อให้การทำหน้าที่ของเราให้ประสบผลสำเร็จสูงสุด เราจะต้องคำนึงถึงประโยชน์และความสุขทางด้านจิตใจด้วย โดย

<sup>๓๕๑</sup> คิลานเภสัช หมายถึง เภสัช ๕ ชนิด คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย

<sup>๓๕๒</sup> พระมหาเสรีชน นริสฺสโร (พนธ์ประโคน), การศึกษาวิเคราะห์ห่อปีสเสนธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๑ - ๑๒๒.

<sup>๓๕๓</sup> คุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตโดยตรง หรือสิ่งที่มีมนุษย์นำมาเพื่อใช้แก้ไข ปัญหาของตนเพื่อความดีงาม เพื่อดำรงอยู่ด้วยดีของชีวิต คุณค่านี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องช่วยวัด ส่วนคุณค่าเทียม หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่มีมนุษย์เพิ่มเติมให้แก่สิ่งนั้น

การที่เราจะต้องประพาศิตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ช่วยชักจูงชักชวนให้คนที่เกี่ยวข้องทั้งในครอบครัวและผู้ร่วมงานทั้งหลายให้เจริญงอกงามขึ้นด้วยคุณธรรมเหล่านี้ด้วย คุณธรรมที่ว่านี้คือ อารยวุฒิ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๕ ประการคือ

๑. งอกงามด้วยศรัทธา คือการที่เราทำให้จิตใจของเรามีความเชื่อในพระรัตนตรัยและในการกระทำความดี เชื่อในกฎแห่งกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว มีหลักธรรมคำสอนเป็นหลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อไม่ให้ตนเองหลงผิด

๒. งอกงามด้วยศีล คือการที่เรามีศีลคอยควบคุมไม่ให้เราหลงทำความผิดทางกายและทางวาจา เพราะศีลนั้นเป็นตัวควบคุมความประพฤติไม่ให้เราทำผิดทางกาย และทำผิดทางวาจา ทำให้มีความประพฤติที่เรียบร้อยดีงาม มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักวิธีการหาเลี้ยงชีพ มีวินัยในตน เป็นผู้ที่มิกรียามารยาทอันงาม ทำให้เข้าได้กับทุกคนและทำให้เป็นที่รักของทุกคนอีกเช่นกัน

๓. งอกงามด้วยสุตะ คือการที่เราเป็นผู้ที่ได้ศึกษาหาความรู้ ได้ยิน ได้ฟัง ได้ลงมือปฏิบัติ มามากจนเกิดความชำนาญ โดยการที่เราได้ชวนชวนให้ได้รับการศึกษาให้สูงขึ้นอยู่ตลอดเวลา และยังสามารถนำผลของการศึกษานั้นมาปฏิบัติ เพื่อพัฒนาจิตใจของตนให้สูงขึ้นไปจากที่เป็นอยู่จนกระทั่งถึงการหมดกิเลสตัณหา

๔. งอกงามด้วยจาคะ คือ การที่ได้เสียสละบริจาสสิ่งของที่เรามิให้เป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่น ทำให้เป็นคนที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทำให้เป็นคนที่มึน้ำใจไม่เป็นคนตระหนี่ และเป็นบุคคลที่มีความสุขต่อการที่ตนเองได้ทำประโยชน์ให้แก่เพื่อนมนุษย์และส่วนรวม

๕. งอกงามด้วยปัญญา คือ การที่เราเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในการใช้ความคิด เรียนรู้จนทำให้เข้าใจในเหตุผล รู้ถึงความดี ความชั่ว รู้คุณและรู้โทษ รู้สิ่งที่ทำแล้วเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ จนกระทั่งสามารถมองเห็นสิ่งทั้งหลายด้วยความเป็นจริง มีวิจรรณญาณรู้จักการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุปัจจัย สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ตลอดทั้งการทำงานต่าง ๆ ให้ดำเนินไปด้วยดีตามแผนงานที่ตนเองได้วางเอาไว้<sup>๒๔๔</sup>

บุคคลผู้ซึ่งได้อาศัยกุลบุตรผู้มีศรัทธา ย่อมงอกงามด้วยความเจริญ ๕ ประการดังกล่าว บุตร ภรรยา มิตรสหาย พวกพ้อง ผู้ที่ร่วมงานทั้งหลาย หมู่ญาติพี่น้องและประชาชนผู้ที่ได้ อาศัย ก็เหมือนกัน เมื่อได้อาศัยกุลบุตรผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมมีความเจริญงอกงามในโลกนี้ คนที่มีปัญญาารู้แจ้งเห็นจริง เห็นศีล จาคะ และความประพฤติที่ดีงามตั้งอยู่ในความสุจริต ของกุลบุตรผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธานั้นแล้วย่อมประพาศิตตาม บุคคลผู้ที่ประพาศิตและตั้งมั่นอยู่ในธรรม

<sup>๒๔๔</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต ฉบับพากย์อังกฤษ, หน้า ๔๔.

ซึ่งเป็นทางในการนำสัตว์โลกให้ไปสู่สุคติ ย่อมมีความเพิลิตเพลินในโลกนี้สมควรปรารถนา และย่อมบรรเทิงในโลกสวรรค์ตามที่ตนเองปรารถนา<sup>๓๘๕</sup>

๒. การประกอบอาชีพหน้าที่การงาน หมายถึง การพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น ทั้งที่เกี่ยวกับทรัพย์สินเงินทอง เกี่ยวกับหน้าที่การงาน ทำให้รู้จักวิธีการหาซึ่งทรัพย์สินเงินทอง และทรัพย์สินเงินทองที่หาได้นั้นจะต้องเป็นทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความสุจริต รู้จักวิธีการประกอบอาชีพที่ทำให้อาชีพของตนเองมีความมั่นคง ทำให้ชีวิตมีความก้าวหน้าและสำเร็จรู้หลักของความเจริญและความเสื่อม รู้หลักแห่งความสำเร็จ ทำให้เป็นคนที่มีหลักฐาน ดังนี้

๒.๑ รู้หลักของการหาและการรักษาซึ่งทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นหัวใจเศรษฐี หรือหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยสุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ มีอยู่ด้วยกัน ๔ ข้อคือ

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ การที่เป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และการประกอบอาชีพที่สุจริต ฝึกฝนอบรมพัฒนาฝีมือของตนเองให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดี และทำงานนั้นดำเนินไปให้ได้ผลดี

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ การรู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรมด้วยกำลังของตน ไม่ให้เป็นอันตราย ชำรุด เสียหาย เสื่อมเสียหรือสูญหายไป

๓. กัลยาณมิตรตตา การคบหาคนดีเป็นมิตร คือ การรู้จักคบค้าสมาคมกับคนที่เป็นบัณฑิต ไม่คบคนที่จะชักนำตนเองไปในทางที่เสื่อมเสีย เลือคบและศึกษากับท่านผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ที่มีความสามารถ ผู้ที่น่าเคารพนับถือ และผู้ที่มีคุณสมบัติเกื้อกูลต่ออาชีพการงานที่ตนเองกระทำอยู่

๔. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ มีการเลี้ยงชีวิตของตนเองให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ตกอยู่ภายใต้แห่งอำนาจของอบายมุข มีความรับผิดชอบชั่วดี รู้คุณรู้โทษรู้หลักแห่งความเสื่อมและความเจริญของการดำเนินชีวิต รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย มีความเป็นอยู่ที่พอดีกับรายได้ เป็นคนมัธยัสถ์ ไม่ทำให้ตนเองต้องฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย เป็นคนที่ทำงานแล้วมีรายได้มากกว่ารายจ่าย และส่วนที่เหลือก็ประหยัดเก็บไว้<sup>๓๘๖</sup> หากบุคคลภายในสังคม สามารถประกอบอาชีพควบคุมรักษาทรัพย์ เกี่ยวข้องกับคนดี และรู้จักประมาณในการ

<sup>๓๘๕</sup> ออง ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๐/๖๒.

<sup>๓๘๖</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมนุญชีวิต ฉบับพากย์อังกฤษ**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๘.

บริโภคใช้สอยเช่นนี้ ปัญหาทางเศรษฐกิจจากจุดย่อยคือปัจเจกชนจะมั่นคง เมื่อปัจเจกชนแต่ละคน ภายในสังคมมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ก็จะช่วยให้สังคมและประเทศชาติมีความมั่นคงและพัฒนาตามไปด้วย<sup>๓๘๗</sup>

สรุป แล้วคนที่เราจะเรียกได้ว่าเป็นผู้ที่มีการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองเกี่ยวกับความเป็นอยู่นี้ จะต้องเป็นคนที่มีธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นหลักของการทำงาน จึงได้ขึ้นชื่อว่ารู้จักหา รู้จักรักษาทรัพย์ หรือการหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนที่ทำมาหากินดี สามารถตั้งตัวและสร้างหลักฐานได้ และยังใช้ทรัพย์ที่หามาได้ให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในสัมมาอาชีพ รู้หลักการบริหารทางเศรษฐกิจที่ถูกต้อง ก็เพราะได้ปฏิบัติตามหลักของธรรมเหล่านี้ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมอีกวิธีหนึ่ง

๒.๒ รู้จักหลักของความสำเร็จกับการพัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น หลักการนี้เป็นการพัฒนาตนเองเพื่อนำพาตนให้ไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการต่าง ๆ ที่ทำหรือรับผิดชอบอยู่ ให้ประสบความสำเร็จตามจุดหมายที่วางเอาไว้ ที่เรียกว่าอิทธิบาท ๔ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๔ ข้อ คือ

๑. ฉันทะ มีใจรัก คือ มีความพอใจในสิ่งที่จะทำนั้น และจะต้องลงมือทำสิ่งนั้นด้วยใจรักจริง ๆ มีความต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีที่สุดแห่งงานและกิจการที่ทำนั้น ไม่ใช่ทำเพื่อให้ผ่านไปเฉย ๆ หรือทำเพื่อให้ได้รับค่าจ้าง หรือรางวัลหรือผลกำไร ชื่อเสียง เกียรติยศจากงานที่ทำเท่านั้น

๒. วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นขยันในการทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามมุนานะ บากบั่น มีความเข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทิ้งธุระ ไม่ทิ้งงาน ไม่ทอดทิ้งหรือเสียกำลังใจ เดินหน้าทำหน้าที่หรือทำกิจการงานเหล่านั้น จนกว่าจะประสบผลสำเร็จ

๓. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ คือ มีความตั้งใจตั้งใจรับรู้ในสิ่งที่จะลงมือทำนั้น และงานนั้นด้วยมันสมองที่เต็มไปด้วยความคิด เพื่อให้งานเหล่านั้นออกมาเป็นที่ชื่นชอบ สวยงาม และมีคุณภาพ ไม่ปล่อยให้จิตใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ คิดอยู่ตลอดเวลา อุทิศแรงกาย จิตใจเพื่องานที่ทำนั้นอย่างเสมอต้นเสมอปลาย

๔. วิมังสา การใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบตรวหาเหตุผล และตรวจสอบข้อที่ยังห่อ้นเกินเลย ชัดข้อง บกพร่อง ในสิ่งที่ตนเองทำนั้น มีการใช้ปัญญาในการทดสอบ ทดลอง วางแผน มีการตรวจสอบ ประเมินผล คิดค้นหาวิธีปรับปรุงแก้ไข

<sup>๓๘๗</sup> พระราชธรรมมานิเทศ (ระบบ ฐิตญาโณ), ธรรมาธิปไตย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘ - ๑๙.

ให้ดีขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้งานที่ตนทำนั้นดำเนินไปได้อย่างไม่มีอุปสรรคและให้ได้ผลที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด<sup>๓๘๘</sup>

สรุปแล้วเกี่ยวกับหลักความสำเร็จนี้ ถ้าบุคคลใดได้ปฏิบัติตามหลักธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้แล้ว ย่อมจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองเจริญรุ่งเรืองขึ้น ทำให้เป็นคนที่มีใจรักในงาน มีความเพียรอย่างดี มีใจที่ไม่ทอดทิ้ง มีปัญญาที่ฉลาดในการทำงาน ก็ย่อมที่จะนำพาชีวิตของบุคคลนั้นให้มีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงในหน้าที่การงานจนถึงที่สุด

๒.๓ ด้านการคบมิตร การพัฒนาเกี่ยวกับการเลือกคบหาสมาคมกับบุคคลที่จะมาเป็นมิตรนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในมงคลสูตรในมงคลที่ ๑ และมงคลที่ ๒ ว่า

มงคลที่ ๑ อเสวนา จ พาลานงฺ คือ การไม่คบคนพาล นั้นหมายความว่าอย่าได้คบหาสมาคมผูกสัมพันธ์รักใคร่ ไปมาหาสู่ด้วยคนพาล คนพาลเป็นคนเกียจคร้าน ไม่ทำกิจการงานและหาวิชาความรู้ที่จะมาซึ่งลาภผล ไม่รู้จักรักษาทักษะของตนด้วยอุบายแห่งปัญญา เลี้ยงชีวิตด้วยความประมาท ไม่มีความศรัทธาในพระรัตนตรัย ไม่มีศีล ไม่สนใจในการฟังธรรม ไม่มีการบริจาคทรัพย์เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม เป็นผู้มีจิตใจที่โลภ เป็นคนมักโกรธอาฆาตพยาบาท พุดเท็จ ไม่มีการแสวงหาประโยชน์ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ถ้าบุคคลใดได้คบหาสมาคมกับคนพาลแล้วก็เป็นอัมงคล ทำให้เกิดความฉิบหายทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

คนพาล คือ บุคคลที่ดำเนินชีวิตปกติด้วยกายทุจริต วาจาทุจริต ใจทุจริต เป็นคนมีอหิชาศรัทธาชั่วร้าย เกรง ไม่รู้จักรับผิดชอบชั่วดี ไม่ฟังเหตุผลของใคร ย่อมทำตนเองและเหล่าคนที่ทำตามให้พินาศด้วยความเห็นผิด ภัยอันตรายอุปสรรคทุกชนิดย่อมเกิดจากคนพาล

ลักษณะของคนพาล

๑. คนพาลย่อมคิดแต่ในเรื่องที่ไม่ดี มีความเห็นผิดด้วยอำนาจแห่งมิถุนาทิภูณิ

๒. คนพาลย่อมพุดในสิ่งที่ไม่ดี มีการพุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดเพื่อเจือเหลวไหล ไร้สาระไม่เป็นประโยชน์

๓. คนพาลย่อมทำในสิ่งที่ไม่ดี มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และประพฤติดิฉินในภรรยาของผู้อื่น

ท่านผู้รู้ได้กล่าวว่า ทางที่คนพาลเดินไปแล้ว ย่อมเปรียบเหมือนทางไปของไฟฟ้า ซึ่งลูกกลมไฟมั่วทุกอย่าง ให้พินาศย่อยยับไป คนพาลนั้นเปรียบเหมือนปลาเน่าที่ห่อด้วยใบไม้ ย่อมเป็น

<sup>๓๘๘</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมมัญญูชีวิต ฉบับพากย์อังกฤษ*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖.



ที่รังเกียจ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ผู้ใดผูกปลาเน่าแม่ด้วยปลายหญ้าคา หญ้าคานั้นก็มีกลิ่นเน่าฟุ้งไปด้วย เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรคบคนพาล ไม่ควรฟังคำของคนพาล ไม่ควรอยู่ร่วมกับคนพาล ไม่พึงเจรจาปราศรัยกับคนพาล คนพาลนั้นไม่มีชีวิตอยู่เพียงลมหายใจเข้าออก ไม่มีปัญญา คนปัญญาทรามย่อมแนะนำข้อที่ไม่ควรแนะนำ เพราะว่าคนพาลไม่รู้จักรัศมี ไม่รู้จักวินัย ไม่รู้จักรับผิชอบชั่วดี การที่เราจะแนะนำคนพาลก็แสนยาก เพราะลักษณะของคนพาลเมื่อถูกดักเตือนก็โกรธ ไม่ยอมรับฟังเหตุผลของผู้ใด ไม่เข้าใจในความปรารถนาดีของผู้อื่น ท่านจึงกล่าวว่า บุคคลที่หวังความเจริญ ฟุ้งแว่นจากคนพาลให้ห่างไกล เหมือนคนเว้นห่างจากงูที่มีพิษร้าย ฉะนั้น<sup>๓๘๕</sup> จากนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้ายังตรัสกับพระภิกษุสงฆ์อีกว่า ขึ้นชื่อว่าการคบหาสมาคมกับคนพาล เป็นการเลว เพราะคนพาลย่อมก่อแต่สิ่งอันไม่เป็นประโยชน์ให้ การอยู่ร่วมกับคนพาลย่อมก่อความพินาศให้แก่ชนผู้เป็นมนุษย์ แม้ต้นมะม่วงซึ่งมีรสหวานปานรสทิพย์ ซึ่งไม่มีจิตวิญญาณ อาศัยการเกี่ยวพันของรากและกิ่งของพืชที่ไม่มีจิตวิญญาณ ก็ยังกลายเป็นต้นไม้ที่มีรสขมไปได้<sup>๓๘๖</sup>

**มงคลที่ ๒ ปณฺฑิตานญฺ จ เสวนา** การคบหาสมาคมกับบัณฑิต หมายถึงคบกับบุคคลผู้รู้ เป็นนักปราชญ์ เพราะนักปราชญ์ย่อมแสวงหาประโยชน์ ๒ ประการคือ ประโยชน์ในชาตินี้และประโยชน์ในชาติหน้า บัณฑิตย่อมชักนำให้คนทำดี มีสุจริต ๓ เป็นผู้มีศีลธรรมอันดีงาม ไม่มี ความโลภ ไม่คิดอาฆาตพยาบาทของเวรใคร ไม่มีความเห็นผิดไปจากพระพุทธศาสนา เพราะขึ้นชื่อว่าปราชญ์นั้นเปรียบเหมือนของที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นของที่มีกลิ่นหอมฟุ้งจรจายไปทั่ว ทั้ง ทวนลมและตามลม เป็นผู้ที่ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ผู้ที่คบหากับบัณฑิตย่อมมีแต่ความเจริญ ฝ่ายเดียว<sup>๓๘๗</sup> บัณฑิตเป็นผู้ที่มีปัญญา ทรงความรู้ เป็นนักปราชญ์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์สาวกทั้งหลาย ได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิต ผู้ที่ประกอบด้วยกายสุจริต วาจาสุจริต ใจสุจริต ชื่อว่าเป็นบัณฑิต บัณฑิตทั้งหลายสามารถกำจัดภัยและอุปสรรคได้ทุกอย่างด้วยปัญญา แก่ผู้ที่ทำตามคำแนะนำคำสอนของตน ป้องกันภัยแก้ไขได้ในยามมีภัย ปัญญาของบัณฑิตเปรียบประหนึ่งดวงประทีปส่องสว่างในที่มืด ประหนึ่งคนได้ข้าวได้น้ำในยามที่ถูกความหิวกระหายครอบงำ<sup>๓๘๘</sup>

ศิลปะแห่งการคบมิตร ถ้าเราเป็นคนหึงหวงและริษยา เราจักเป็นผู้ห่างเหินจากมิตรสหาย ถ้าเรามีมุทิตาในความสำเร็จของผู้อื่น เราก็จะเป็นที่รักของเพื่อนฝูง และจักมีความเจริญใน

<sup>๓๘๕</sup> สุริย์ มีกิจผล. คุณธรรม จริยธรรม สามัคคีธรรม, (กรุงเทพฯ : บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕

<sup>๓๘๖</sup> สุริย์ มีกิจผล. คุณธรรม จริยธรรม สามัคคีธรรม, หน้า ๑๕.

<sup>๓๘๗</sup> พระครูปัญญามูณี (อ่อน), คัมภีร์มงคลทีปนีแปล, (กรุงเทพฯ : อำนวยการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๖ - ๒๘.

<sup>๓๘๘</sup> สุริย์ มีกิจผล. คุณธรรม จริยธรรม สามัคคีธรรม, หน้า ๒๐.

มิตรภาพ<sup>๑๕๓</sup>สำหรับหลักสำคัญของการคบมิตร พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ให้เราได้ทำการศึกษาเรียนรู้ ทั้งที่เป็นมิตรแท้ ๔ จำพวกและมิตรเทียม ๔ จำพวก โดยได้จำแนกรายละเอียดไว้ดังต่อไปนี้

๑. มิตรแท้ ๔ จำพวก ประกอบด้วย มิตรมีอุปการะ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข

มิตรแนะนำประโยชน์ มิตรมีความรักใคร่ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๑ มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว เมื่อเพื่อนตกอยู่ในความประมาทหรือทำอะไรที่ผิดพลาดก็คอยปกป้อง ป้องกันช่วยแนะนำเพื่อนให้มีสติอยู่เสมอ บอกหรือแนะนำให้เพื่อนได้เห็นโทษของความประมาท

๒. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว เมื่อเพื่อนตกอยู่ในความประมาทแล้ว ทรัพย์ต่าง ๆ ที่จะเกิดความเสียหายตามมาก็คอยปกป้องไว้ให้เพื่อน ไม่ให้ต้องตกไปเป็นของคนอื่น อันเนื่องมาจากความประมาทของเพื่อน

๓. เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงกันได้ เมื่อเพื่อนได้รับความเดือดร้อนหรือมีอันตรายที่จะเกิดขึ้น เราก็สามารถที่จะปกป้องเพื่อนไม่ให้มีอันตรายได้ โดยให้เพื่อนนั้นได้อยู่อย่างปลอดภัย ถ้าเกินกว่าเราจะปกป้องได้ ก็ขอความช่วยเหลือจากคนที่เราเคารพนับถือมาช่วยอีกทีหนึ่ง

๔. เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วย โภคทรัพย์ให้ ๒ เท่า ของทรัพย์ที่ต้องการในกิจนั้น เมื่อเพื่อนเดือดร้อนต้องการความช่วยเหลือในการทำงานหรือปรับปรุงกิจการของตนเองให้ดีขึ้น เพื่อประโยชน์ของเพื่อน เราก็ต้องให้ความช่วยเหลือเพื่อนมากกว่าที่เพื่อนออกปากขอเรา

๑.๒ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข มีลักษณะ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. บอกความลับแก่เพื่อน เมื่อเรามีความลับที่จำเป็นที่เกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวเราก็บอกให้เพื่อนได้รับรู้ เมื่อมีปัญหาอะไรก็เกิดขึ้นจะได้หาทางช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้

๒. ปิดความลับของเพื่อน เมื่อเพื่อนมีไม่สามารเปิดเผยหรือมีเรื่องร้ายแรงเกิดขึ้น ก็ช่วยปกปิดความลับของเพื่อนไม่ให้คนอื่นรู้ เพื่อความสงบสุขและความปลอดภัยของเพื่อน

<sup>๑๕๓</sup> พระพรหมมิ่งคณาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ), **ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่**, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๑.

๓. ไม่ละทิ้งในยามอันตราย เมื่อเพื่อนตกอยู่ในอันตราย หรือถูกคนอื่นรังแกทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่หรือหน้าที่การงาน ก็ยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือเพื่อนให้เต็มความสามารถ ไม่ทิ้งเพื่อนให้ต่อสู้ตามลำพัง

๔. แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้ เพื่อความปลอดภัยหรือเพื่อความสุขของเพื่อน เพื่อให้เพื่อนไม่พบกับความเดือดร้อน ถ้าเป็นเพื่อนตายกันแล้ว ชีวิตของเราถึงจะต้องแลกด้วยชีวิตก็ทำเพื่อเพื่อนได้

#### ๑.๓ มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. ห้ามมิให้ทำความชั่ว เมื่อเพื่อนหลงผิดคิดในเรื่องที่ไม่ดีงามผิดกฎหมายศีลธรรมอันดีงาม ก็คอยห้ามปรามเพื่อนไม่ให้ทำความชั่วนั้น และอธิบายแนะนำให้เพื่อนได้เข้าใจในโทษที่จะเกิดขึ้นจากการทำชั่วทั้งหลายเหล่านั้น

๒. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี เนื่องจากข้อแรกเมื่อห้ามไม่ให้เพื่อนทำความชั่วแล้ว เรายังต้องแนะนำให้เพื่อนทำแต่คุณงามความดี ทำในสิ่งที่ถูกต้องต่อศีลธรรมอันดี และกฎหมายของบ้านเมือง

๓. ให้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง คือสิ่งไหนที่เราเคยพบเห็นมาแล้วเพื่อนเรายังไม่เคยไปไม่เคยเห็นก็พูดให้เพื่อนได้รู้ สิ่งทีบอกให้เพื่อนรู้นั้นก็ต้องเป็นสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์

๔. บอกทางสวรรค์ให้ บอกให้เพื่อนเป็นคนมีหิริ โอตตัปปะ บำเพ็ญกุศลให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ซึ่งเป็นการปฏิบัติเพื่อให้ตนเองได้ไปสวรรค์

#### ๑.๔ มิตรมีความรักใคร่ มีลักษณะ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. ไม่พอใจความเสื่อมของเพื่อน ถ้าเราได้เห็นเพื่อนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีตกต่ำหรือฐานะทางครอบครัวเสื่อมถอยลงก็รีบเข้าไปช่วยเหลือ แนะนำ อุ้มชูเพื่อนไม่ให้เสื่อมถอยลงไปอีก

๒. พอใจความเจริญของเพื่อน ถ้าเพื่อนของเรามีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในครอบครัว ในชีวิตหน้าที่การงาน เราก็ต้องยินดีกับเพื่อน

๓. ห้ามปรามคนที่นินทาเพื่อน เมื่อมีคนมาใส่ร้ายนินทาเพื่อนของเรา ตัวเราก็ต้องอธิบายให้คนเหล่านั้นได้เข้าใจ ว่าเพื่อนของเราไม่ได้เป็นดังที่เขา นินทาว่าร้ายนั้น ถ้าหากเพื่อนเราผิดก็ต้องอธิบายให้เข้าใจตามความเป็นจริง

๔. สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน เมื่อพบกับคนที่กล่าวสรรเสริญคุณงามความดีของเพื่อนเราให้ปรากฏต่อสาธารณชน เราก็ต้องกล่าวสนับสนุนคำกล่าวของคนเหล่านั้น และยังอธิบายเพิ่มส่วนที่คนเหล่านั้นยังทราบไม่หมด เพื่อให้คนอื่นได้เข้าใจในตัวเพื่อนยิ่ง ๆ ขึ้นไป

บัณฑิตรู้อย่างนี้แล้ว ฟังเข้าไปคบหาด้วยความจริงใจ เหมือนกับมารดาคบหาบุตรผู้ที่เกิดแต่ในอกตน บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมสว่าง โชติช่วงดังดวงไฟ เมื่อบุคคลสะสม โภคทรัพย์ อยู่ตั้งตัวฝั่งสร้างรัง โภคทรัพย์ของเขาก็ย่อมเพิ่มพูนขึ้น จุจจอมปลวกที่ตัวปลวกก่อขึ้นฉะนั้น ฤๅหัตถ์ในตระกูล ผู้สามารถ ครั้นรวบรวม โภคทรัพย์ได้ดังนี้แล้ว ฟังแบ่ง โภคทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน คือ ส่วนหนึ่งใช้สอย ๒ ส่วนใช้ประกอบกิจการงาน ส่วนที่ ๔ เก็บไว้ด้วยหมายใจว่าจะใช้ในยาม มีอันตราย จึงผูกมิตรได้<sup>๓๕๔</sup>

๒. มิตรเทียมหรือมิตรปฏิรูป ๔ จำพวก ประกอบด้วย คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว คนดีแต่พูด คนพูดประจบ คนที่เป็นชักนำในทางเสื่อม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ คนที่ถือเอาประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว (คนปอกลอก) มีลักษณะ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. เป็นผู้ถือเอาแต่ประโยชน์ มิตรพวกนี้โดยส่วนมากจะเป็นคนที่เห็นแก่ตัว เมื่อมีผลประโยชน์อะไรเกิดขึ้นก็เอาแต่มาให้เพื่อนแต่น้อยหรืออาจจะไม่ให้เลย

๒. เลียน้อย ปรารณาจะ ได้มาก ถ้าหากต้องเสียประโยชน์อะไรให้กับเพื่อน พวกนี้ก็มีหวังที่จะเอาคืนมากกว่าที่ตน ได้ให้แก่เพื่อนไปก่อนหน้านี้แล้ว

๓. เมื่อตัวเองมีภัยจึงทำกิจของเพื่อน มิตรพวกนี้จะไม่ช่วยเหลือใครเลย แต่เมื่อยามที่ตนเองเดือดร้อนหรือมีภัย ก็จะรีบเข้าไปช่วยงานของเพื่อนเพื่อให้เพื่อนปกป้องตนเอง

๔. คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ คนแบบนี้ถ้ามีฐานะความเป็นอยู่ดีกว่าตนถึงคบ ส่วนเพื่อนที่มีฐานะด้อยกว่าจะไม่ให้ความสนใจ ที่คบก็เพราะหวังจะได้สมบัติจากเพื่อน ไม่ได้คบหาด้วยความจริงใจ

๒.๒ คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว เพื่อนแบบนี้จะกล่าวแต่ในเรื่องของอดีตที่ผ่านมาแล้ว ให้เพื่อน ได้ฟังเพื่อประโยชน์ของตนเอง แต่เรื่องที่พูดนั้นไม่มีประโยชน์อะไรกับเพื่อนเลย

๒. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่ยังมาไม่ถึง อีกอย่างก็คือ กล่าวถึงเรื่องที่ยังไปเกิดขึ้นให้เพื่อนฟัง เป็นลักษณะของการวาดมโนภาพให้ปรากฏ แต่ในความเป็นจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ และเรื่องที่พูดถึงส่วนใหญ่ก็เป็นไปในลักษณะของความเพ้อฝัน

<sup>๓๕๔</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐ - ๒๖๕/๒๐๙ - ๒๑๒.

๓. สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ทำประโยชน์มิได้ เป็นลักษณะของคนที่ไม่เห็นแก่ตัว อีกอย่างหนึ่ง คือให้สิ่งที่ทำประโยชน์อะไรไม่ได้แล้วให้แก่เพื่อน เป็นของเสื่อมคุณภาพ หมกอายุ ของที่ตนเองไม่ต้องการ และของที่ให้ก็ไม่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนเหมือนกัน

๔. เมื่อมีกิจเกิดขึ้นเฉพาะหน้าก็แสดงความขัดข้อง เมื่อเพื่อนมีความเดือดร้อนเกิดขึ้น ต้องการความช่วยเหลือก็จะปฏิเสธหรือหลบหน้าเพื่อน

๒.๓ คนพูดประจบ มีลักษณะ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อนทำชั่ว ก็คล้อยตาม เมื่อเราทำชั่วก็ทำตาม ทั้งที่รู้ว่าสิ่งนั้นไม่ดี ก็ไม่เคยห้ามมีแต่จะยุส่งเสริมให้ทำขึ้นไปอีก

๒. เพื่อนทำดี ก็คล้อยตาม เห็นเราทำดีก็ทำตาม เหตุที่ทำตามก็ต้องมีกลอุบายหรือผลประโยชน์บางอย่างแอบแฝงอยู่

๓. สรรเสริญต่อหน้า เมื่อเห็นหน้าเราก็กล่าวยกย่อง ยกย่องในเรื่องที่เป็นจริงบ้างไม่เป็นจริงบ้าง และยกย่องเกินความเป็นจริง

๔. นินทาลับหลัง แต่เมื่ออยู่ลับหลังมีแต่การกล่าวให้ร้าย เรื่องที่เพื่อนทำ ถูกก็พูดว่าทำผิด ให้ร้ายเพื่อน แถมยังกล่าวแต่สิ่งที่ดีให้แก่ตนเอง แล้วเหยียบย่ำเพื่อนให้ได้รับความเสียหาย

๒.๔ คนที่เป็นชักนำในทางเสื่อม มีลักษณะ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุรามรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท ชวนดื่มเหล้าทั้งที่รู้ว่าทำลายสุขภาพแต่ไม่ห้าม เพราะตนเองอย่างดื่มด้วย

๒. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน ชอบชวนเพื่อนไปเที่ยวสถานที่ไม่ดี สถานที่ที่มีการประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรม เช่น สถานที่ค้าประเวณี เป็นต้น

๓. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเที่ยวดูมหรสพ มีมหรสพที่ไหน ไกลก็ไกลก็ชวนเพื่อน ไปเที่ยวดูตลอดเวลา ไม่ห่วงทำการทำงาน เที่ยวดูมหรสพอย่างเดียวทั้งที่รู้ว่าไม่เกิดประโยชน์

๔. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเล่นการพนัน อันเป็นเหตุแห่งความประมาท เพื่อนประเภทนี้ เห็นการพนันเป็นสิ่งที่สร้างความร่ำรวยให้กับตนเอง ทั้งที่รู้ว่าจะทำให้เสียทรัพย์ แต่ก็ยังชักชวนเพื่อนไปเล่น

คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม บัณฑิตทั้งหลายพึงทราบว่า คนเหล่านั้นไม่ใช่มิตรแท้แต่เป็นมิตรเทียม มิตรที่จะนำความเดือดร้อนมาสู่ตน โดยเหตุ ๔ ประการดังกล่าวข้างต้นนี้

บัณฑิตรู้อย่างนี้แล้ว ฟังเวณเสียให้ห่างไกล อย่าให้เข้ามาใกล้เรา เหมือนคนเว้นทางมีภัยเฉพาะหน้า  
เสียละนั่น<sup>๓๕๕</sup>

๓. การเสริมสร้างความดีงามให้กับชีวิต การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมเกี่ยวกับ  
ศีลธรรมที่เสริมความงามให้กับชีวิตนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีล ก็เพราะว่าศีลนี้เป็นตัวควบคุมให้คนเรามี  
การรักษาความประพฤติทางกาย ทางวาจา ให้มีแต่ความเรียบร้อย ทำให้เป็นคนที่มีการดำเนินชีวิต  
ไปในทางที่ดีงาม ทำให้เป็นคนที่มีระเบียบวินัยในตัวเอง ไม่เป็นคนที่ไม่ประมาท เป็นคนที่ตั้งมั่นอยู่  
เฉพาะคุณงามความดี คนที่มีศีลธรรมประจำใจแล้วย่อมเป็นคนที่ย่อมโยน สุภาพเรียบร้อย การพูดจา  
ก็พูดในสิ่งที่นำมาซึ่งประโยชน์และเกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ส่วนคำพูดหรือการกระทำที่นำมา  
ซึ่งความแตกแยก เตือคร้อน ก็จะไม่พูดไม่ทำ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ในสังคาลกสูตร ดังนี้

๓.๑ การเว้นกรรมกิเลส (กรรมเครื่องเศร้าหมอง) ๔ ประการคือ

๑. กรรมกิเลสคือปาณาติบาต (การไม่ทำร้ายร่างกายทำลายชีวิต)

๒. กรรมกิเลสคืออทินนาทาน (การไม่ลักทรัพย์การขโมยผู้อื่น)

๓. กรรมกิเลสคือกามเมสุมีจฉาจาร (ไม่ประพฤติผิดทางเพศ)

๔. กรรมกิเลสคือมุสาวาท (การไม่พูดเท็จ โกหกหลอกลวง)

พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การลวงลระเมิดภรรยาผู้อื่น และ  
การพูดเท็จ เรียกว่ากรรมกิเลส บัณฑิตทั้งหลายไม่สรรเสริญ<sup>๓๕๖</sup>

๓.๒ การเว้นอกติ คือ การไม่ทำบาปกรรม(ความลำเอียงที่ทำให้ประพฤติก  
ลลาดเคลื่อนจากความเป็นธรรม) มี ๔ ประการ คือ

๑. ย่อมถึงฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะรัก)

๒. ย่อมถึงโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง)

๓. ย่อมถึงโมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง)

๔. ย่อมถึงภยากติ (ลำเอียงเพราะกลัว)

ส่วนบัณฑิตทั้งหลายนั้น ย่อมไม่ถึงฉันทาคติ ย่อมไม่ถึงโทสาคติ ย่อมไม่ถึงโมหาคติ  
ย่อมไม่ถึงภยากติ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม เพราะฉันทาคติ  
โทสาคติ โมหาคติ ภยากติ ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม เหมือนดังจันทร์ข้างแรมฉะนั้น ส่วนบุคคลใด  
ไม่ละเมิดความชอบธรรม เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ยศของผู้นั้นย่อมเจริญ เหมือนดวง  
จันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น<sup>๓๕๗</sup>

<sup>๓๕๕</sup> ที่. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๔ - ๒๕๙/๒๐๗ - ๒๐๙.

<sup>๓๕๖</sup> ที่. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๐๐ - ๒๐๑.

<sup>๓๕๗</sup> ที่. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๖/๒๐๑ - ๒๐๒.

๓.๓ การเว้นอบายมุข (ช่องทางแห่งความเสื่อม) มี ๖ อย่างคือ

เกี่ยวกับอบายมุขนี้ บุคคลใดก็แล้วแต่หากนำตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับแล้วย่อมจะพบกับความฉิบหายสถานเดียว มีอยู่ด้วยกัน ๖ ประการคือ

๑. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโกศะทรัพย์ทั้งหลาย

๒. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกชอกชอย ในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโกศะทรัพย์ทั้งหลาย

๓. การเที่ยวคุมหฺรศพ เป็นอบายมุขแห่งโกศะทรัพย์ทั้งหลาย

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโกศะทรัพย์ทั้งหลาย

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโกศะทรัพย์ทั้งหลาย

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโกศะทรัพย์ทั้งหลาย

โทษของการหมกมุ่นในอบายมุข ดังนี้

๑. โทษแห่งสุราเมรัย มี ๖ ประการคือ

๑.๑ เสียทรัพย์ทันตาเห็น

๑.๒ ก่อการทะเลาะวิวาท

๑.๓ เป็นบ่อเกิดแห่งโรค

๑.๔ เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง

๑.๕ เป็นเหตุให้ไม่รู้จักอาย

๑.๖ เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

บุคคลผู้ที่มีการหมกมุ่นอยู่ในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ ประการดังนี้

๒. โทษแห่งการเที่ยวกลางคืน มี ๖ ประการคือ

๒.๑ เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาดน

๒.๒ เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษานุตรภรรยา

๒.๓ เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ

๒.๔ เป็นที่สงสัย(คือถูกสงสัยว่าเป็นผู้ทำกรรมชั่วทั้งที่ไม่มีส่วนในการทำกรรมชั่วนั้นๆ ของคนอื่นด้วยเหตุต่าง ๆ)

๒.๕ มักถูกใส่ร้ายในเรื่องไม่เป็นจริง

๒.๖ ทำให้เกิดความลำบากมากมาย

บุคคลผู้ที่มีการหมกมุ่นอยู่ในการเที่ยวไปตามตรอกตามซอก ในเวลากลางคืน มีโทษ ๖ ประการ ฉะนั้น

๓. โทษของการเที่ยวดูมหรสพ มี ๖ ประการดังนี้

- ๓.๑ มีการรำที่ไหน ไปที่นั่น
- ๓.๒ มีการขับร้องที่ไหน ไปที่นั่น
- ๓.๓ มีการประโคมที่ไหน ไปที่นั่น
- ๓.๔ มีเสภาที่ไหน ไปที่นั่น
- ๓.๕ มีการบรรเลงที่ไหน ไปที่นั่น
- ๓.๖ มีเถิดเทิงที่ไหน ไปที่นั่น

การเที่ยวดูมหรสพ มีโทษ ๖ ประการ ฉะนั้น

๔. โทษแห่งการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ๖ ประการดังนี้

- ๔.๑ ผู้ชนะยอมก่อเวร
- ๔.๒ ผู้แพ้ออมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป
- ๔.๓ เสียดายทรัพย์ทันตาเห็น
- ๔.๔ ถ้อยคำที่เป็นพยานในศาล ก็เชื่อถือไม่ได้
- ๔.๕ ถูกมิตรอำมาตย์ดูหมิ่น (มิตรในที่นี้หมายถึงคนที่สามารถใช้สอยสิ่งของภายในบ้านเรือนของกันและกันได้ อำมาตย์ในที่นี้หมายถึงเพื่อนร่วมงาน)
- ๔.๖ ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่าชายผู้นี้เป็นนักเลงการพนัน ไม่สามารถจะเลี้ยงดูภรรยาได้

การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน เหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ ประการ ฉะนั้น

๕. โทษแห่งการคบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษ ๖ ประการดังนี้

- ๕.๑ เขามีนักเลงการพนันเป็นมิตรสหาย
- ๕.๒ เขามีนักเลงเจ้าชู้เป็นมิตรสหาย
- ๕.๓ เขามีนักเลงเหล้าเป็นมิตรสหาย
- ๕.๔ เขามีคนหลอกลวงเป็นมิตรสหาย
- ๕.๕ เขามีคนโกงเป็นมิตรสหาย
- ๕.๖ เขามีโจรเป็นมิตรสหาย

การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษ ๖ ประการ ฉะนั้น

๖. โทษแห่งความเกียจคร้าน ๖ ประการ ดังนี้

- ๖.๑ มักอ้างว่าหนาวเกินไปแล้วไม่ทำงาน



- ๖. ๒ มักอ้างว่าร้อนเกินไปแล้วไม่ทำงาน
- ๖. ๓ มักอ้างว่าเวลาเย็นเกินไปแล้วไม่ทำงาน
- ๖. ๔ มักอ้างว่าเวลายังเช้าเกินไปแล้วไม่ทำงาน
- ๖. ๕ มักอ้างว่าหิวเกินไปแล้วไม่ทำงาน
- ๖. ๖ มักอ้างว่ากระหายเกินไปแล้วไม่ทำงาน

คนแบบนี้เขามักอ้างเหตุเหล่านี้ เพื่อไม่ต้องทำงาน ผัดเพี้ยนในการทำงานอยู่เสมอ โภคสมบัติที่ยังไม่เกิดก็ไม่มีขึ้น ที่เกิดขึ้นมาแล้วก็ถึงความเสื่อมสิ้นไป การหมกมุ่นในความเกียจคร้านมีโทษ ๖ ประการดังนี้<sup>๓๕๘</sup>

#### ๔.๔ การนำอริยฐานธรรมในการการพัฒนาจิตใจ

การพัฒนาทางจิตนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นไปที่การฝึกจิตทำให้เป็นสมาธิอันหมายถึงความตั้งมั่นแห่งจิตใจ ซึ่งเป็นการพัฒนาภายในอย่างหนึ่งที่มนุษย์เราจะต้องทำการศึกษาและลงมือทำการปฏิบัติกัน สมาธิ หมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต อากาโรที่ทำจิตให้ว่างจากนิรันดร เป็นจิตที่อาจหาญควรแก่การทำงาน เพราะเป็นการรวบรวมความคิดของจิตให้ตรงดิ่งไปในทิศทางเดียวกัน<sup>๓๕๙</sup> สมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่น ความสำรวมใจให้แน่วแน่ เพื่อให้จิตสงบหรือเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง<sup>๓๖๐</sup>

ในความหมายของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) สมาธิ หมายถึง ความมีตั้งใจมั่น ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้ใจสงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน การมีจิตกำหนดแน่วแน่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะ<sup>๓๖๑</sup> ในหนังสือพุทธธรรม ของท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด คำจำกัดความของสมาธิที่พบเสมอคือ จิตตัสเสกัคคตา หรือที่เราเรียกกันสั้น ๆ ว่า เอกัคคตา คือ ภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือการทำให้จิตแน่วแน้อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไป<sup>๓๖๒</sup>

จากความหมายทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นนั้น สามารถรวมเอาความหมายของสมาธิ ได้ว่า สมาธิหมายถึง การที่จิตมีสภาวะเป็นอารมณ์เดียว มีความแน่วแน่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งอย่างมั่นคง เป็นจิตที่มีความตั้งมั่นที่แน่วแน่ ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งที่ต้องการ สงบสงัดจากอกุศล กิเลสตัณหา

<sup>๓๕๘</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๓ - ๒๕๓/๒๐๒ - ๒๐๓.

<sup>๓๕๙</sup> คณาจารย์โรงพยาบาลเสด็จเชียง, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักรธรรมชั้นเอก, (กรุงเทพฯ ๑ : เชียง เชียง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๕.

<sup>๓๖๐</sup> พจนานุกรม, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๑๓๐.

<sup>๓๖๑</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๔.

<sup>๓๖๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๒๔.

ทั้งหลาย เป็นจิตที่มีความบริสุทธิ์ผ่องใสดวงมอยู่ภายใน เป็นจิตที่มีสติควบคุมทำให้อยู่เป็นสุข เป็นสมาธิที่เป็นไปเพื่อจุดหมายปลายทางในทางแห่งความหลุดพ้น เป็นไปเพื่อปัญญาคือความรู้อันวิเศษ เข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มิใช่เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพื่อตอบสนองความอยากที่ตนเองมี ในการพัฒนาทางจิตนี้ มีหลักธรรมที่สนับสนุนให้จิตมีความสงบ แน่วแน่ เช่นการมีความเพียรตามหลักของปธาน ๔ มีสติรู้เท่าทันความจริงในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หลักธรรมที่จะทำให้การทำสมาธิได้คือนั้นประกอบด้วย สติ ความเพียร เป็นต้น

๑. สติ หมายถึง ความระลึกได้ นี้ก็ได้ ความไม่เผลอ การควบคุมใจไว้กับกิจ หรือกุ่มจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง จำการที่ทำและคำที่พูดแล้ว แม้นานได้<sup>๔๐๓</sup> ยังหมายถึง ความรู้สึก ความรู้สึกตัว เช่น ได้สติ ฟิ้นคืนสติ สิ้นสติ ความรู้สึกผิดชอบ เช่นมีสติ ไร้สติ ความระลึกได้ เช่นตั้งสติ กำหนดสติ<sup>๔๐๔</sup> สติที่ใช้ในการพัฒนาจิตนี้ ทางผู้วิจัยได้มุ่งเน้นไปที่สติในสติปัฏฐาน ๔ และสัมมาสติที่มีในอริยมรรคมีองค์ ๘ เท่านั้น

๑.๑ สติในสติปัฏฐาน ๔ การเจริญสตินับเป็นอุบายวิธีดับทุกข์ ที่เราระลึกรู้จากสภาวะธรรมในปัจจุบันอันมีเพียงกายและใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่เราไม่ควรยึดมั่น เมื่อคนเรารู้ว่ากายและใจนี้ดำรงอยู่ได้ชั่วขณะหนึ่งตามเหตุและปัจจัยเท่านั้น ไม่ถาวรยั่งยืน ที่จะทำให้เราสามารถยึดถือได้ว่าเป็นเรา เป็นบุคคลอื่น เป็นสัตว์ เป็นสิ่งของ ถ้าเราเข้าใจอย่างนี้แล้วก็จะทำให้เรามองเห็นธรรมชาติตามความเป็นจริงของกายและใจว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน จิตของเราย่อมจะเป็นอิสระจากทุกข์และกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง ในทางพระพุทธศาสนาของเรานั้นสอนให้มนุษย์เรารู้จักทุกข์ ทุกข์มีเพราะเราไปยึดติด ทุกข์มีความยึดยาว ไม่มีที่สิ้นสุดเพราะว่าเรามีความอยาก ทุกข์ที่เรามีความอยากก็มากขึ้นตามลำดับ ถ้าจะทำให้เราพ้นจากทุกข์ได้มนุษย์เราก็ต้องหยุดสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ จนกระทั่งทำให้ทุกข์หมดไปก็คือการปล่อยวาง<sup>๔๐๕</sup> ดังนั้นหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา จึงมีหลักชัยคือความดับทุกข์ ซึ่งพระพุทธองค์ได้วางหลักเอาไว้คือการเจริญสติ เพราะธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนนั้นมีขุมทรัพย์อันประเสริฐ คืออริยสัจ ๔ ซ่อนอยู่ภายในร่างกายที่ยาวา หนาเกือบ และมีใจครอง ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ นี้เป็นการเจริญสติเป็นหลัก ทำให้เราสามารถรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ด้วยการปฏิบัติและประสบการณ์ของตนเอง ภายใต้อภัยภาพของมนุษย์เพื่อดำเนินไปสู่ความพ้นทุกข์ โดยไม่ขึ้นอยู่กับอำนาจวาสนา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ขึ้นอยู่กับตัวของมนุษย์นั่นเอง การเจริญสติปัฏฐานจัดเป็นวิปัสสนา เพราะเป็นการอบรมจิตให้หยั่งรู้เห็นจริงในไตรลักษณ์<sup>๔๐๖</sup>

<sup>๔๐๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๔๕.

<sup>๔๐๔</sup> พจนานุกรม, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๑๑๕.

<sup>๔๐๕</sup> พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท), ธรรมานุสสติ ในวาระสุดท้าย, ๒๕๒๓, หน้าปกหลัง.

<sup>๔๐๖</sup> พระธรรมโกศาจารย์, กระแสชีวิต, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๑-๑๕๔.

สติปัญญา มาจาก สติ คือ การระลึกถึง ปัญญา คือการเข้าไปตั้งไว้ หมายถึงการระลึกถึงที่เข้าไปตั้งไว้ในกองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม อีกความหมายหนึ่ง หมายถึง การหยั่งรู้อย่างมั่นคงในกองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม คำว่าสติปัญญานี้ มีความหมายที่แยกออกได้เป็น ๓ ประการคือ

๑. ที่ตั้งของสติ หมายถึง อารมณ์ของสติ ๔ ประเภท ได้แก่ กองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม ตามนัยนี้ ปัญญา แปลว่า ที่ตั้ง ลง ยุ ปัจจัยในอิทธิกตสาธนะ มีรูปวิเคราะห์ว่า ปติญฺญาติ เอตฺถาคติ ปญฺญานํ, สติยา ปญฺญานํ สติปัญฺญานํ (สติปัญญาน คือ ที่ตั้งของสติ)

๒. สภาวะที่พึงตั้งไว้ด้วยสติ หมายถึง การล่วงความยินดียินร้าย ตามนัยนี้ ปัญญา แปลว่า สภาวะที่พึงตั้งไว้ ลง ยุ ปัจจัยในกรรมสาธนะ มีรูปวิเคราะห์ว่า ปญฺญูปฺปะทฺตุนฺติ ปญฺญานํ, สติยา ปญฺญานํ สติปัญฺญานํ (สติปัญญาน คือ สภาวะที่พึงตั้งไว้ด้วยสติ)

๓. สติที่เข้าไปตั้งไว้ หรือ สติที่ตั้งไว้มั่น ตามนัยนี้ ปัญญา แปลว่าเข้าไปตั้งไว้ หรือตั้งไว้มั่น ลง ยุ ปัจจัยในกัตตสาธนะ มีรูปวิเคราะห์ว่า ปญฺญาตฺติ ปญฺญานํ, สติเยว ปญฺญานํ สติปัญฺญานํ (สติปัญญาน คือ สติที่เข้าไปตั้งไว้/สติที่ตั้งไว้มั่น อุปสรรค คือ ป ตามนัยนี้ ใช้ในความหมายว่า เข้าไป แล่นไป หรือ ยิง มั่นคง<sup>๑๑๑</sup> เกี่ยวกับสติปัญญาน ๔ นี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ๔ ประการ คือ

๓.๑ กายานุปัสสนา สติปัญญาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคล ตัวตนเราเขา ท่านจำแนกวิธีปฏิบัติไว้หลายอย่าง คือ อานาปานสติ กำหนดลมหายใจเข้าออก ๑ อิริยาบถ กำหนดรู้ทันอิริยาบถ ๑ สัมปชัญญะ สร้างสัมปชัญญะในการกระทำเคลื่อนไหวทุกอย่าง ๑ ปฏิกุลมณสิการ พิจารณาส่วนประกอบอันไม่สะอาดทั้งหลายที่ประชุมเข้าเป็นร่างกายนี้ ๑ ธาตุมนสิการ พิจารณาเห็นร่างกายของตนโดยสักว่าเป็นธาตุแต่ละอย่าง ๆ ๑ นวสีวธิกา พิจารณาซากศพในสภาพต่าง ๆ อันแปลกกันไปในระยะ ๕ ระยะเวลา ให้เห็นคติธรรมดาของร่างกายของผู้อื่นเช่นใด ของตนก็เช่นนั้น

๓.๒ เวทนานุปัสสนา สติปัญญาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดเวทนาอันเป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เฉย ๆ ก็ดี ทั้งที่เป็นสามิส และเป็นนิรามิสตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ

๓.๓ จิตตานุปัสสนา สติปัญญาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามความเป็นจริง เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะ ไม่มี

<sup>๑๑๑</sup> พระโสภณมหาเถระ (มหาศีลยาตอ), มหาสติปัญญาสูตร แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสารภิกขุ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : ไทยราษฎร์การพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔.

ระคะ มีโทษะ ไม่มีโทษะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ เสราหมองหรือฟ่องแผ้ว ฟุ้งซ่านหรือเป็นสมาธิ ฯลฯ  
อย่างไร ๆ ตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

๓.๔ ชัมมานุปัสสนา สติปัญญา การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตาม  
เป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลาย ได้แก่  
นิเวศน์ ๕ आयตนะ ๑๒ โพชฌงค์ ๗ อริยสัจจ์ ๔ ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีในตนหรือไม่ เกิดขึ้น  
เจริญบริบูรณ์ และดับไปได้อย่างไร เป็นต้น ตามที่เป็นจริงของมันในขณะนั้น<sup>๔๐๔</sup>

ด้วยวิธีปฏิบัติที่ปรากฏในมหาปัญญาสูตร หากปฏิบัติตามแล้ว ก็ย่อมทำให้พบกับ  
ความสงบที่เกิดขึ้นในจิตใจ เป็นสมาธิขั้นที่เหมาะสมแก่ปัญญาในการพิจารณาภาวะที่ปรากฏ  
เพื่อให้เห็นตามความเป็นจริง ดังพุทธพจน์ที่ว่า ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเฝ้าตามดูกายในกาย  
ภายใน เวทนาในเวทนาทั้งหลายภายใน จิตในจิตภายใน ธรรมในธรรมทั้งหลายภายใน มีความเพียร  
มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้ เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นกาย(... เวทนา... จิต...  
ธรรม...) อยู่ย่อมตั้งจิตมั่น โดยชอบ ฟ่องใส โดยชอบในกายานุปัสสนานั้น เธอตั้งจิตมั่น โดยชอบ ฟ่อง  
ใสโดยชอบในกายานุปัสสนานั้นแล้ว ย่อมบังเกิดมีญาณทัสสนะใน (กายอื่น) ภายนอก ผู้มีสัมมาสติ  
จึงมีสัมมาสมาธิ ผู้มีสัมมาสมาธิจึงมีสัมมาญาณะ ผู้มีสัมมาญาณะจึงมีสัมมาวิมุตติ<sup>๔๐๕</sup>

ข้อควรระวังสำหรับการปฏิบัติ คือ การมีตัณหาหรือความอยากที่จะละทุกข์ แล้วเกิด  
การกระทำตั้งมากมายเพื่อหาทางดับทุกข์ เช่น การเพ่งจิต การเพ่งอารมณ์ การหลีกเลี่ยงการรับรู้  
อารมณ์ด้วยการทำให้ว่างเปล่าหรือการดับความรู้สึก แต่ยิ่งดิ้นรนหนีทุกข์ ความทุกข์นั้นก็ยิ่ง  
เพิ่มมากขึ้น ซึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนให้รู้ทุกข์ พระองค์ไม่ทรงสอนให้ละทุกข์ สิ่งที่พระองค์สอน  
ให้ละ คือละสมุทัยหรือตัณหา ดังนั้น หน้าที่ของผู้ปฏิบัติ ไม่มีงานที่จะต้องทำมากไปกว่าการรู้ชัด  
เท่านั้น<sup>๔๐๖</sup> คือเมื่อเห็นก็สักแต่ว่าเห็น เมื่อได้ยินก็สักแต่ว่าได้ยิน เมื่อรับรู้กลิ่น รส สัมผัส ก็สักแต่ว่า  
รับรู้ เมื่อใจรับรู้เรื่องราวก็สักแต่ว่ารับรู้เรื่องราว<sup>๔๐๗</sup> เมื่อเฝ้าดูอยู่เช่นนั้น จิตย่อมคลายกำหนด หลุดพ้น  
จากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น<sup>๔๐๘</sup> โดยเนื้อหาสาระของการปฏิบัติที่เกี่ยวกับสติปัญญา ๔  
เป็นไปเพื่อให้ปัญญาพิจารณาเห็นรูปนามตามความเป็นจริง พิจารณาเห็นไตรลักษณ์ คือ ความไม่  
เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ควรยึดมั่นว่าเป็นของเรา เมื่อจิตที่ก่อบรรด้วยปัญญาเห็นสภาวะที่

<sup>๔๐๔</sup> พระธรรมปิฎก , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๕ - ๑๖๖.

<sup>๔๐๕</sup> ที.ม. (ไทย), ๑๐/๒๕๕ - ๒๕๖/ ๒๒๒ - ๒๒๕.

<sup>๔๐๖</sup> พระปราโมทย์ ปาโมชฺโช, ประทีปส่องธรรม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘),  
หน้า ๑๒๖.

<sup>๔๐๗</sup> จุ. อ. (ไทย), ๒๕/๑๐/๑๘๖.

<sup>๔๐๘</sup> ส. ม. (ไทย), ๑๙/๓๗/๒๒๙.

ปรากฏตามความเป็นจริงแล้ว ย่อมสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลผู้ประเสริฐได้ ดังข้อความที่ในพระไตรปิฎกที่ว่า

เมื่อโยสีโสมนสิการ โดยความไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อมีปราโมทย์ ปีติย่อมเกิด เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมเสวยสุข เมื่อมีความสุข จิตย่อมเป็นสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิจิตย่อมรู้ชัด (อริยสัจ ๔) ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข์สมุทัย รู้ชัดตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข์นิโรธ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา<sup>๔๑๓</sup>

กล่าวโดยสรุปแล้ว สติในสติปัฏฐานนี้ เกี่ยวกับการพัฒนาจิต ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญไปที่ประโยชน์ของสติ ที่เป็นสติที่ปรากฏในสติปัฏฐาน ก็เพราะว่าสติปัฏฐานนั้นมีคุณประโยชน์มากมายในการพัฒนาจิตของเรา เพราะทำให้เราสามารถระลึกได้ในสิ่งต่าง ๆ รู้เท่าทันสภาวะที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง มีความรู้แจ้งเห็นจริงในไตรลักษณ์ ทำให้เป็นคน ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น เพราะการปฏิบัติในหลักของสติปัฏฐานนั้น ก็ย่อมที่จะทำให้จิตใจได้พบกับความสงบ พิจารณา รู้แจ้งเห็นจริงเกี่ยวกับสภาวะธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้มีสติรู้เท่าทันเกี่ยวกับร่างกายของตนเองว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา รู้เท่าทันความสุข ความทุกข์ ความไม่สุขไม่ทุกข์ ว่าเป็นของธรรมดา รู้เท่าทันจิตเพื่อไม่ให้มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้าครอบงำได้ รู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา ทำให้เราบริหารจัดการของตนเองให้สูงขึ้น เป็นจิตที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส ทำให้จิตหลุดพ้นสามารถเข้าถึงธรรมได้อย่างสมบูรณ์ และเข้าใจเกี่ยวกับอายตนะภายในอายตนะภายนอก ที่มากระทบกันแล้วเกิดอารมณ์ต่างๆ มีสติรู้เท่าทันจนสามารถพัฒนาจิตของตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ได้

๑. สติในอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือที่เรียกว่า สัมมาสติ หมายถึงการระลึกชอบ ระลึกเกี่ยวกับคุณงามความดี ที่เป็นไปในลักษณะที่ทำให้ตนเองพ้นจากความทุกข์ เป็นการระลึกที่เกี่ยวเนื่องกันกับสติปัฏฐาน ๔ ที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เราเป็นคนที่มีสติรู้ตัวเองอยู่ตลอดเวลา รู้สึกตัวก่อนพูด ก่อนทำ ก่อนคิด จะทำอะไรก็ให้รู้เท่าทันอยู่เสมอ ไม่พูด ไม่ทำ ไม่คิด ในขณะที่ขาดความรู้สึก เพราะสัมมาสตินี้เป็นสิ่งที่เหนียวรั้งไม่ทำให้เกิดความผิดพลาดเกิดขึ้น ผู้ที่มีสัมมาสติจึงเป็นผู้ที่ทำอะไรถูกต้องตลอดเวลา การพัฒนาจิตเกี่ยวกับสัมมาสตินี้ ก็เป็นไปในลักษณะของสติปัฏฐาน ๔<sup>๔๑๔</sup>

๒. ความเพียร หมายถึง ความบากบั่น ความเพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติแต่ความดี ความพยายามทำกิจ ไม่ท้อถอย<sup>๔๑๕</sup> ความแก้แค้นล้างแค้นแข็ง กระตือรือร้นในธรรมหรือสิ่งที่ปัญญา

<sup>๔๑๓</sup> ชู. ป. (ไทย), ๓๑/๗๔/๑๒๕.

<sup>๔๑๔</sup> พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ), ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๗ – ๑๘๘.

<sup>๔๑๕</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๓๖.

เป็นไปได้ อาจหาญในความดี มีกำลังใจไม่ย่อหย่อน ยกจิตไว้ไม่ให้หดหู่ ไม่ทอดทิ้งฉันทะ<sup>๔๑๖</sup> การทำความเพียรนี้มีอยู่ด้วยกัน ๒ ทาง คือ ความเพียรทางกาย และการทำความเพียรทางจิต

การทำความเพียรทางกาย คือ การทำหน้าที่ของตนเองที่เกี่ยวข้องด้วยกำลังเรี่ยวแรงทางกายของตน พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนแก่พระสาวกทั้งหลายถึงวิธีการชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรมเครื่องกั้นด้วยการเดินจงกรม และการนั่งตลอดทั้งวัน คือ เดินจงกรมและนั่งตลอดปฐมยาม นอนอย่างราชสีห์โดยตะแคงด้านขวา ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า อย่างมีสติสัมปชัญญะในช่วงมัชฌิมยาม และลุกขึ้นชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรมเครื่องกั้นด้วยการเดินจงกรมและการนั่งตลอดปัจฉิมยาม<sup>๔๑๗</sup> ความเพียรทางจิต คือ การตั้งไว้ในใจอย่างแน่วแน่ คือถ้าได้ลงมือในการทำสิ่งใดแล้ว ก็จะต้องมีความมุ่งมั่นทำให้สำเร็จ ไม่ว่าสิ่งที่ทำนั้นจะมีความยากลำบากขนาดไหน ถ้ายังทำไม่สำเร็จ ก็จะไม่ละทิ้งความตั้งใจนั้น เพราะว่าคุณที่มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ เด็ดเดี่ยวแล้วยอมทำงานทุกอย่างให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างแน่นอน เช่น การผูกจิตว่า เราจะไม่ออกจากถ้ำนี้จนกว่าจิตของเราจะหลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ถ้อยมั่นด้วยอุปาทาน<sup>๔๑๘</sup> และ การพัฒนาจิตมีมนุษย์เราก็คงต้องอาศัยความเพียรพยายามอย่างยิ่งเหมือนกัน เพื่อนำมาพัฒนาจิตของตนให้เป็นจิตที่สะอาดและบริสุทธิ์ เกี่ยวกับความเพียรนี้ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นไปที่ความเพียรที่ปรากฏในธรรมหมวด ปธาน ๔<sup>๔๑๙</sup> ซึ่งถือว่าเป็นความเพียรชอบที่เป็นสัมมาวายามะ ซึ่งเป็นความเพียรพยายามในทางที่ชอบ คือ การทำความเพียรในใจในการที่จะระงับไว้มิให้บาปอกุศลเกิดขึ้นในใจของตน เพราะอกุศลเป็นสิ่งที่ทำให้ใจเศร้าหมอง ก่อให้เกิดความทุกข์ภายใน พิจารณาเห็นว่ามันเป็นโทษส่วนเดียว จึงพยายามปิดกั้นไว้มิให้สามารถเข้ามาสู่ใจได้อย่างเด็ดขาด เมื่อมีความพยายามปิดกั้นความชั่วไม่ให้เข้ามาสู่จิตใจแล้ว ใจของเราจะต้องพยายามสร้างส่วนดีต่อไปทุกเวลา ให้ความดีนั้นเข้ามาอยู่ในใจเสมอ เมื่อความดีเกิดขึ้นแล้ว ก็ต้องพยายามรักษาความดีนั้นไว้ ให้เหมือนกับเกลือที่รักษาความเค็ม ดังนั้นคนเราจะต้องพยายามในด้านดีไว้เสมอ มีด้วยกัน ๔ อย่าง คือ

๑. ตั้งวรปธาน คือความเพียรระงับหรือเพียรปิดกั้น<sup>๔๒๐</sup> บาปอกุศลที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น<sup>๔๒๑</sup> เป็นความเพียรที่ตั้งไว้เพื่อสำรวมระงับไม่ให้ความชั่วที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดในตน มีความ

<sup>๔๑๖</sup> พุ. ม. (ไทย) ๒๕/๑๖๑/๔๕๑.

<sup>๔๑๗</sup> ม. ม. (ไทย) ๑๓/๒๔/๒๘.

<sup>๔๑๘</sup> พระมหาเสรีชน นริสสุโร (พันธ์ประโคน), การศึกษาวิเคราะห์ห่อปัสเสนธรรมใน

พระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๑๓๘.

<sup>๔๑๙</sup> อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๔/๒๔ - ๒๖.

<sup>๔๒๐</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๕.

<sup>๔๒๑</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒๑.

เพียรระวังป้องกันตัวป้องกันใจไม่ให้หลงไหลคิดไปในทางที่ชั่ว ทางที่ผิดศีลธรรมอันดีงาม การเพียรระวังบาปไม่ให้เกิดขึ้นดีที่สุคนั้นคือ การสำรวมอินทรีย์ ๖<sup>๔๒๒</sup> การกระทำในลักษณะอย่างนี้จะต้องมีความรู้สึกลึกตัวอยู่เสมอว่าสิ่งที่ผ่านเข้ามาทางอินทรีย์ทั้ง ๖ นั้น สิ่งใดที่เป็นกุศลสิ่งใดที่เป็นอกุศล เมื่อเราเข้าใจอย่างดีแล้ว ก็สามารถที่จะป้องกันไม่ให้สิ่งที่เป็นอกุศล สิ่งที่เป็นไปเพื่อความเดือดร้อน ไม่ให้เกิดขึ้นในใจของเราได้

๒. ปหานปธาน คือ เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นการเพียรละหรือเพียรกำจัดบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปจากจิตใจของตน ไม่ให้ฝังแน่นอยู่ในจิตใจ ละการทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม พยายามกำจัดความชั่ว เช่น การทำชั่ว พูดชั่ว คิดชั่ว ให้หมดไปจากกมลสันดาน รวมความถึงความเพียรที่จะละอกุศลวิตก ๓ คือ การที่มีความนึกคิดแต่ในเรื่องของกามคุณ การพยาบาท และการเบียดเบียน<sup>๔๒๓</sup> ความเพียรในข้อที่หนึ่ง เป็นเรื่องของการป้องกัน แต่ในข้อที่สองนี้เป็นเรื่องของการละบาปกรรมที่ทำให้จิตใจต้องเศร้าหมอง คือกลุ่มของอกุศล ความโลภ ความโกรธ ความหลง ในเรื่องของปหานปธานนี้ จึงเน้นให้คนเราปลุกความพอใจ เป็นการสร้างความพยายาม ปรารถนาความเพียรในการที่จะละบาปเหล่านั้น ไม่ว่าจะละได้มากละได้น้อยขนาดไหนก็ตาม ก็จะมี ความพยายาม ละอยู่ตลอดเวลา พยายามละเท่าที่ตนเองจะทำการละได้ เราสามารถละได้เพียงใดก็ขอให้เรารักษาคุณงามที่เราทำได้ รักษาคุณภาพที่ดีงามของจิตใจเอาไว้ไม่ให้เสื่อมถอยหรือลดลงไปจากที่ทำไว้ก่อนหน้า<sup>๔๒๔</sup>

๓. ภาวนาปธาน คือ เพียรเจริญทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น<sup>๔๒๕</sup> หมายถึงความเพียรที่ตั้งใจไว้เพื่อทำให้บุญกุศล สิ่งที่เป็นความคิดความชอบ ที่ยังไม่มี ไม่เป็น ยังไม่เกิดขึ้น ให้เกิดขึ้น

<sup>๔๒๒</sup> อินทรีย์ ๖ หมายถึง อายตนะภายใน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ การสำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ระวังไม่ให้กิเลสครอบงำใจในเวลารับรู้อารมณ์ทางอินทรีย์ทั้ง ๖ จากหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) , หน้า ๓๕๖ – ๓๕๗.

<sup>๔๒๓</sup> อกุศลวิตก หมายถึง ความตริกที่เป็นอกุศล ความนึกคิดที่ไม่ดี มีอยู่ด้วยกัน ๓ อย่างคือ ๑. กามวิตก คือ ความตริกในทางกาม ความนึกคิดในทางแสหาหรือพัวพันติดข้องในสิ่งที่สนองความอยาก ๒. พยาบาทวิตก คือ ความตริกในทางพยาบาท ความนึกคิดที่ประกอบด้วยความขัดเคืองเพ่งมองในแง่ร้าย ๓. วิหิงสาวิตก คือ ความตริกในทางเบียดเบียน ความนึกคิดในทางทำลาย ทำร้ายหรือก่อความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น จากหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , หน้า ๙๙.

<sup>๔๒๔</sup> พระมหาเสริช นริศโร (พันธ์ประโคน), การศึกษาวิเคราะห์ข้อปัสเสนธรรมในพระพุทธานุสสาเถรภาพ, หน้า ๑๓๘.

<sup>๔๒๕</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒๑.

ให้มีขึ้นในตัวตน หรือเพียรเพิ่มพูนบุญกุศลความดีงามที่มีอยู่แล้ว ให้มียิ่ง ๆ ขึ้นไป ปลุกฝังความพอใจ ความตั้งใจในการทำความดีในตนให้ดีขึ้นไปอีก เป็นการสร้างกุศลภายในจิตใจของตนเอง แม้ว่าการทำความดีเล็กน้อยก็ต้องรีบลงมือทำ เพราะการจะทำอะไรก็เหมือนกันคือ เริ่มทำตั้งแต่สิ่งเล็กๆ ก่อนแล้วทำให้ใหญ่ขึ้นไปเรื่อย ๆ เพราะการทำทีละน้อย ๆ เมื่อลงมือทำบ่อย ๆ สิ่งที่ทำนั้นก็ยิ่งใหญ่ขึ้นไปตามลำดับ และเต็มทีในที่สุด

๔. อนุรักษ์นาปธาน เพียรพยายามรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม คือเพียรรักษา กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้มีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนไปบุลย์ เป็นความเพียรที่ตั้งไว้ เพื่อตามรักษาบุญกุศลหรือความดีงามที่ตนเองมีอยู่แล้วไม่ให้เสื่อมสลายไป เพียรระคับประคอง คุณงามความดีนั้น ให้ตั้งมั่นอยู่ในจิตใจของตนเองตลอดไป<sup>๔๒๖</sup> เหมือนกับการที่คนเรามีสมบัติมี ที่ดินทำกิน ก็ต้องรักษาสมบัติและที่ดินนั้นไว้ และยังคงต้องหาเพิ่มขึ้น ไปอีก การต่อสู้กับกิเลส ตัณหาของคนเราก็คงเหมือนกัน อกุศลที่ยังไม่เกิดก็พยายามไม่ให้เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ต้องพยายามละ กุศลที่ยังไม่เกิดก็ต้องพยายามทำให้เกิดขึ้นในจิตใจของตนเองให้ได้ เมื่อเกิดขึ้นมาได้ก็ต้องพยายาม รักษาเอาไว้ให้มั่นคงถาวรสืบไป เมื่อเราทำได้เต็มที่แล้วบาปอกุศลต่าง ๆ ก็จะหมดไปจากจิตใจของเรา ก็จะทำให้จิตใจของเราเต็มเปี่ยมไปด้วยบุญกุศล พบแต่ความปิติ ความสุข ตลอดกาลเวลา

จากความเพียรทั้ง ๔ ข้อดังกล่าวทางผู้วิจัยเห็นว่า เป็นสิ่งที่นำมาพัฒนาจิตของตนแล้ว ย่อมทำให้จิตนั้นเป็นจิตที่เป็นกุศล เป็นจิตที่ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อจิตมีความตั้งมั่นดีแล้ว มีความเพียรที่กล้าแกร่ง ย่อมส่งผลไปสู่การทำความเพียรภายนอก เพราะถ้าภายในดีแล้วย่อมส่งผลให้ภายนอกดีตามไปด้วย ทำให้มีการประสานกลมกลืนกัน เพราะหากขาดความเพียรที่เกี่ยวกับจิตแล้ว การทำทุกสิ่งทุกอย่างก็จะไปประสบความสำเร็จไม่ได้ ความเพียรในที่นี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นให้เข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาจิตเพื่อให้เป็นไปเพื่อความพ้นจากกองแห่งทุกข์ มีความเพียรในการปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากทุกข์ เป็นความเพียรที่เป็นสัมมาวายามะ เป็นความเพียรชอบที่เกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทา เพราะความเพียรที่ ดีนั้นย่อมไม่ทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความทุกข์ ความเพียรที่เคร่งจนเกินไปอาจทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความ ฟุ้งซ่าน ส่วนความเพียรที่หย่อนยานมากเกินไปก็จะทำให้เป็นคนคนเกียจคร้าน ส่วนความเพียรที่พอดี นั้นก็คือความเพียรที่มีการปรับอินทรีย์ให้เท่ากัน ไม่ให้ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ทำหน้าที่ของแต่ละอย่าง ในกิจของตนให้สมบูรณ์ที่สุด เช่นตาเป็นใหญ่ในการเห็นรูป หูเป็นใหญ่ในการได้ยินเสียง จมูกเป็น ใหญ่ในการดมกลิ่น ลิ้นเป็นใหญ่ในการลิ้มรส เป็นต้น ในอินทรีย์ ๕ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

<sup>๔๒๖</sup> คณาจารย์โรงพิมพ์เลี้ยงชีพ, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพฯ ฯ : เลียง เชียง, ๒๕๔๖), หน้า ๕๖ - ๕๗.



ก็มีความเป็นใหญ่ในตนโดยความหมายว่าเป็นเจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่าง คือ ความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความมมงาย ดังนี้

#### ๔.๕ การนำอริยฐานธรรมในการพัฒนาปัญญา

ปัญญา คือ มีความรู้ทั่วรู้ชัด<sup>๔๒๗</sup> คือ มีความรู้ในสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงในสิ่งที่มันเป็นอยู่เห็นขั้น ๕ ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันใดอันหนึ่ง ทั้งที่ล่วงไปแล้วทั้งที่ยังไม่มาถึง ทั้งที่เกิดขึ้นเฉพาะในบัดนี้ ที่เป็นภายในก็ดี ที่เป็นภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี ในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี ก็เป็นแต่รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ นั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นมัน มันไม่ใช่ตนของเรา<sup>๔๒๘</sup> ต้นกำเนิดของปัญญาที่ไม่เปลี่ยนแปลง นั่นคือ พุทธะ<sup>๔๒๙</sup> หมายถึงความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดอันเกิดแต่การเรียนรู้และคิด<sup>๔๓๐</sup> เมื่อกล่าวโดยรวมแล้วจะเห็นว่าปัญญาเป็นตัวที่ควบคุมทุกอย่าง ปัญญาเป็นชื่อของคุณธรรมที่สามารถทำให้คนเราประสบแต่ความสุขความเจริญ ปัญญาจะเกิดได้นั้นก็ต้องอาศัยการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ปัญญาจะต้องพัฒนาทั้งภายนอกและภายใน ภายนอกคือทางกาย และภายในก็คือทางจิต บุคคลที่จะพัฒนาปัญญาได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลที่เรียนรู้มากพอสมควร เป็นคนที่มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม เป็นคนที่อ่อนโยน สุขุมเยือกเย็น เป็นคนที่วางใจสบาย มีความมุมานะในการเรียนรู้ ไม่ทอดธุระ เป็นคนที่มีความอดทน มีสัจจะในตัวเอง จึงจะสามารถพัฒนาปัญญาของตนเองให้เข้าถึงจุดสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาได้

การพัฒนาปัญญา หมายถึง การที่คนเรามีความรู้ความเข้าใจ ในสิ่งที่ตนเองได้ยิน ได้เห็น ได้เรียนรู้ ได้ลงมือปฏิบัติ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิต แล้วนำสิ่งเหล่านั้นมาพิจารณา จนเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เป็นความรู้ที่มีประสิทธิภาพและถูกต้อง รู้เห็นตามความเป็นจริงในสรรพสิ่งทั้งหลาย เป็นปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิ เห็นแจ้งในอริยสัจ ๔ เป็นปัญญาที่บริสุทธิ์พิจารณา

<sup>๔๒๗</sup> พ. ม. (ไทย) ๒๕/๑๐/๕๔.

<sup>๔๒๘</sup> ประณีต ก้องสมุทร และคณะ, ชัยชนะของพระพุทธเจ้า, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๖ – ๑๖๗.

<sup>๔๒๙</sup> อองอาจ ชุมสาย ณ อยุธยา, ประโยชน์ของการฝึกสมาธิ, (กรุงเทพฯ : เจริญรัตน์การพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๖.

<sup>๔๓๐</sup> ราชบัณฑิตยสภา, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๖๘๗.

วินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ ด้วยความเป็นกลาง ไม่ถูกบิดเบือนจากอคติทั้ง ๔<sup>๔๑๑</sup> ตลอดทั้งไม่ถูกกิเลสเข้าครอบงำบัญชาได้ เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ให้เกิดกับตนเองและพวกพ้อง ความโกรธ ความอาฆาตพยาบาท ความฉุนเฉียวเกรี้ยวกราด ความเกลียดชัง ความหึงหวง ความอิจฉาริษยา เป็นต้น

ปัญญายังทำให้คนเราสู้แจ้งในความจริงของชีวิตของตนเองว่ามีความเป็นไปอย่างไร และของโลกว่าในแต่ละวันเปลี่ยนไปอย่างไรบ้าง คนที่มีปัญญาเมื่อรู้แจ้งในชีวิตและของโลกแล้ว ย่อมที่จะนำเอาปัญญาที่ตนเองมีอยู่มาพัฒนาให้ดีขึ้น เพราะว่าปัญญาเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่สุดและเป็นหัวใจของธรรมฝ่ายกุศลทั้งปวง เพราะปัญญาเป็นความรู้ที่แท้จริง รู้เท่าทันชีวิตและรู้เท่าทันโลก ปัญญาเป็นตัวกำกับดูแลธรรมอื่น ๆ ให้นำไปสู่ทางแห่งสัมมาทิฐิ การพัฒนาปัญญาก็มุ่งเน้นให้คนเราเป็นคนที่จะเห็นชอบในธรรม เป้าหมายของการพัฒนาปัญญาก็เพื่อทำลายอวิชชา<sup>๔๑๒</sup> และอวิชชา กิเลสทั้งปวง ที่เป็นเหตุแห่งความทุกข์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ไม่เข้าถึงธรรม ตกอยู่ในอำนาจของพญามาร ปัญญาที่สมบูรณ์และพัฒนาเต็มที่แล้ว ย่อมเห็นจริงรู้แจ้งในธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ดีแล้ว แล้วนำธรรมเหล่านั้นมาปฏิบัติเพื่อให้ตนเองพ้นจากความทุกข์ คือ ความหลุดพ้น ซึ่งได้แก่ พระโสดาบัน ขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์ ซึ่งถือว่ามีชีวิตที่มั่นคงไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ อีก ซึ่งท่านเหล่านั้นล้วนต้องอาศัยปัญญาที่พัฒนาแล้วทั้งสิ้น<sup>๔๑๓</sup>

การพัฒนาปัญญาตามหลักของอริยฐานธรรม ผู้ปฏิบัติสามารถทำด้วยตนเอง จะทำให้มีฐานกำลังแห่งจิตใจที่มั่นคง ทำให้มีกำลังใจมีปัญญา เพื่อพัฒนาให้เข้าถึงโพธิศรัทธา จนเป็นปัญญาที่จะละเลิกในสิ่งที่เป็นอกุศลทั้งปวง เลิกฝากความหวังไปกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เลิกงมงายในไสยศาสตร์ เลิกฝากความหวังในเรื่องของโชคชะตา หันมาพึ่งพิงตนเองและพัฒนาปัญญาของตนเองให้ถึงธรรม มนุษย์เราจะต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา จนให้มีความรู้ที่ละเอียดซึ่งเรียกว่าการพัฒนาปัญญา เมื่อปัญญาพัฒนาเต็มที่ เจริญเต็มที่ ก็จะทำให้มองเห็นเหตุและผลมากขึ้น ความนับถือในอำนาจที่เร้นลับ

<sup>๔๑๑</sup> อคติ ๔ คือ ฐานที่ไม่พึงถึงทางความประพฤติที่ผิด ความลำเอียง มีอยู่ ๔ อย่าง คือ ๑.

ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะรัก ๒. โทสาคติ ความลำเอียงเพราะชัง ๓. โมหาคติ ความลำเอียงเพราะเขลา ๔.

ภยาคติ ความลำเอียงเพราะกลัว คัดจากหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), หน้า ๓๐๓.

<sup>๔๑๒</sup> อวิชชา หมายถึง ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในเหตุให้เกิดทุกข์ ความไม่รู้ในความดับแห่งทุกข์ ความไม่รู้ในทางให้ถึงความดับทุกข์ ความไม่รู้ ๔ อย่างนี้เป็นปัจจัยให้ปรุงแต่งเกิดความทุกข์ในจิตใจ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), ปฏิจสงมฺพบาท : เรื่องสำคัญที่สุดสำหรับพุทธบริษัท), (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๑๔, หน้า ๓๒).

<sup>๔๑๓</sup> สุรนนท์ เพ็ชรพิรุณ, การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการพัฒนาปัญญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

หรือสิ่งที่มองไม่เห็นต่าง ๆ ก็จะน้อยลง เปลี่ยนมานับถือเหตุและผลตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา<sup>๔๓๔</sup>

การพัฒนาปัญญาเป็นการ เป็นการพัฒนาเพื่อให้เห็นประโยชน์ว่าเป็นประโยชน์ และเห็นโทษว่าเป็นโทษของขั้นห้า ตามความเป็นจริงด้วยปัญญา ไม่ให้ผิดเพี้ยนเพราะอวิชาหรือมิจฉาทิฎฐิ แล้วกำจัดความลุ่มหลงมัวเมาในขั้นห้าให้หมดไป เพราะพระพุทธองค์ทรงพบว่า ความเพติดเพลินในขั้นห้าคือความเพติดเพลินในทุกข์ หากเพติดเพลินในรูปก็เป็นทุกข์เพราะรูป เป็นต้น การละความเพติดเพลินยินดีลุ่มหลงเสียได้ ปลอ่ยให้ขั้นห้าทำหน้าที่ตามธรรมชาติ เป็นการละขั้นห้าห้าที่ถูกต้อง คือละความสำคัญมั่นหมายว่าขั้นห้าเป็นของเราออกไปเสีย จิตใจจะมีเสรีภาพอย่างกว้างไกลไร้ขอบเขต ความเข้าใจในขั้นห้าทั้งกระบวนการด้วยการเห็นคุณเห็นโทษ จนเกิดปัญญา สละความยินดีออกไปทั้งหมด เป็นหนทางแห่งการเข้าใจชีวิตที่แท้จริง เมื่อเข้าใจที่แท้จริงแล้ว ก็นำชีวิตออกมาจากการพันนาการแห่งความเพติดเพลิน ชีวิตก็จะมีอิสรภาพที่แท้จริง ซึ่งหมายถึงปัญญาได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่แล้ว<sup>๔๓๕</sup>

ส่วนการพัฒนาปัญญาในความหมายของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวในหนังสือสมเด็จพระพุทธองค์ตรัสสอนอะไรและวิมุตติธรรม ว่า การพัฒนาปัญญา เป็นการทำให้ชีวิตมีความมั่นคง คือการอบรมจิตใจให้ชาวสะอาดบริสุทธิ์ปราศจากกิเลส คือการทำใจให้ผ่องแผ้ว “สัจจิตปริโยทปน” ด้วยการเจริญสติ เกิดสมาธิ ปัญญา และญาณ ให้มองเห็นสภาพธรรม ซึ่งเข้ามาประกอบเกี่ยวข้องกับตนตามความเป็นจริง รู้จักตัวเองตามความเป็นจริงเพื่อลดละความเป็นตัวตนและถอนอุปาทานได้ในที่สุด ส่วนที่เป็นส่วนของจิตศึกษา หรือสมาธิศึกษา เป็นส่วนของการพัฒนาจิต ด้วยการบำเพ็ญบารมีทั้ง ๗ คือ เนกขัมมะ ขันติ วิริยะ สัจจะ อธิษฐาน ปัญญาและอุเบกขา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ตรัสสอนให้บุคคลเข้าใจและประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อเดินทางออกจากปามหาภัยของสังสารวัฏ ซึ่งเปรียบเสมือนทางวงกลมไม่รู้จักจบสิ้น เข้าไปสู่เส้นทางแห่งหลักชัยคือความพ้นทุกข์ สู่ความสุขนิรันดร คือพระนิพพานบ้านเรือนของชีวิตที่มีความมั่นคงอันแท้จริง จึงเป็นจุดหมายปลายทางและสุดยอดปรารถนาของทุกชีวิต นี่คือสัจธรรมของชีวิตที่เกิดจากการพัฒนาปัญญา<sup>๔๓๖</sup> การพัฒนาปัญญานั้นมีหลายอย่าง เช่น

<sup>๔๓๔</sup> พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), **หลักการศึกษามหาวิทยาลัยในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐.

<sup>๔๓๕</sup> ดร. พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, **พุทธวิถิ**, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๕๒ – ๕๓.

<sup>๔๓๖</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), **สมเด็จพระพุทธองค์ตรัสสอนอะไรและวิมุตติธรรม**, (กรุงเทพฯ : กองทุนรักษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๑๘.

๑. การพัฒนาปัญญาที่เกิดจากการคิด หรือ จินตมยปัญญา มีการใช้ความคิดให้รอบคอบ คิดและพิจารณาหาเหตุผลต่าง ๆ รู้จักใช้สมองในการเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิต พิจารณาโดยแยกคล้าย คิดในสิ่งที่เป็นจริงและเป็นไปได้

๒. การพัฒนาปัญญาอันเนื่องมาจากการฟัง หรือ สุตมยปัญญา เป็นปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ยินได้ฟัง เป็นการเรียนรู้จากภายนอก จากครูอาจารย์ผู้ที่ทรงความรู้ เรียนรู้ทั้งจากสื่อสารต่าง ๆ ที่มีอยู่ แล้วนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาวิเคราะห์หาเหตุและผล กระตุ้นให้เกิดปัญญาความรู้แก่ตนเอง และสามารถนำไปใช้ได้

๓. การพัฒนาปัญญาอันเกิดจากการ ได้ลงมือปฏิบัติ หรือภาวนามยปัญญา เป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญญาที่เกิดจากการคิดและปัญญาที่เกิดจากการฟัง แล้วนำทั้งสองอย่างนั้นมาพิจารณาไตร่ตรอง แยกแยะตามสภาพของความเป็นจริง แล้วจึงลงมือปฏิบัติให้เกิดผลตามที่ได้คิดได้ฟังมานั้น ให้ได้ผลตามความเป็นจริงจริง เป็นการพัฒนาปัญญาให้ถึงความหลุดพ้น หรือปัญญาวิมุตติ คือ เป็นความหลุดพ้นที่เกิดจากการกำจัดอวิชชาให้หมดสิ้นไป จนทำให้เป็นปัญญาที่สูงส่งทำให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์บุคคลได้ จนกระทั่งสามารถทำให้เกิดเจโตวิมุตติ เป็นเจโตวิมุตติที่ไม่กำเริบ ไม่ทำให้อกิเลสตัณหา อวิชชา เกิดขึ้นมาอีกถือเป็นการหลุดพ้นอย่างสิ้นเชิง<sup>๔๓๗</sup>

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่าการพัฒนาทางปัญญานี้ เป็นเรื่องที่ดี เพราะบุคคลที่มีการพัฒนาปัญญาแล้ว ย่อมเป็นคนที่มีมองเห็นสิ่งทั้งหลายด้วยความเป็นจริง เริ่มจากอารมณ์ที่เกิดจากอายตนะภายนอกและอายตนะภายใน รู้เท่าทันทำให้หัวใจเป็นกลาง มีสติรู้เท่าทันไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจของกิเลส แต่สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้พัฒนาปัญญาให้รู้เท่าทันย่อมทำให้หลงไปตามอำนาจของกิเลส หรือตกอยู่ในอารมณ์ที่มากกระทบ อันเกิดจากการสัมผัสของอายตนะภายในและอายตนะภายนอกได้ และยังใช้ปัญญาให้รู้เท่าทันสามัญลักษณ์ะ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่ใช่ตัวตนไม่ให้หลงไปในสิ่งเหล่านั้น ทำให้รู้และยอมรับความจริงได้ในทุกด้าน ทั้งส่วนที่ดีน่าชม ส่วนที่ไม่ดีเป็นโทษ และส่วนที่น่าไปสู่ทางที่ปลอดภัย ทำให้คนที่มิปัญญาได้รับการพัฒนาแล้ว จึงละความที่ทำให้ตนเองหลงติดอยู่ยึดมั่นอยู่ ได้นำชีวิตของตนเองไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีกว่าก็เพราะว่าอาศัยการพัฒนาปัญญานั้นเอง

#### ๔.๖ การนำอธิฐานธรรมในการพัฒนาสังคม

เป็นการนำหลักของอธิฐานธรรมไปใช้ในการพัฒนาสังคม เพื่อให้สังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขนี้ ทำให้มนุษย์มีความสัมพันธ์

<sup>๔๓๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๗.

สามัคคีกันกับผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จะทำอะไร พุคะอะไร คิดอะไร ก็เป็นไปในลักษณะของความที่มีเมตตาต่อกัน ทั้งที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมชุมชน พี่น้องร่วมครอบครัว ผู้ที่อยู่ร่วมชาติและอยู่ร่วมโลก เมื่อปฏิบัติอย่างนี้แล้วจะทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังต่อไปนี้

#### ๔.๖ ๑ รุ้หลักของสาราณียธรรม คือธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน

สาราณียธรรม เป็นหลักธรรมที่ใช้แก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม เป็นหลักธรรมให้ระลึกถึงกันและกัน ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความเข้าใจอันดีระหว่างกัน เพราะว่ามีมนุษย์เราจะอยู่คนเดียวไม่ได้ จำต้องอาศัยซึ่งกันและกัน นับตั้งแต่เกิดออกมาเป็นลำดับ ที่เป็นมาได้ดังนี้ก็ต้องอาศัยความมีเมตตาปราณีเป็นรากฐาน ขณะเป็นเด็กก็ได้รับความเมตตาปราณีจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง จากนั้นก็ได้รับความเมตตาปราณีจากครูอาจารย์ จากญาติมิตรสหาย ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องในวงงานที่ตนเองได้ทำอยู่ การเป็นดังนี้จึงเห็นได้ว่าชีวิตของแต่ละคนดำรงอยู่ได้ในโลก ด้วยอำนาจความกรุณาปราณี ถ้าขาดคุณธรรมข้อนี้เสียแล้วเป็นไปไม่รอดแน่<sup>๔๓๘</sup> สาราณียธรรมนี้มีอยู่ด้วยกัน ๖ ประการคือ เมตตากายกรรม เมตตาวาจกรรม เมตตามโนกรรม สาธารณ โภกิจ สีลสามัญญา และทิวฐิสามัญญา

๑. เมตตากายกรรม คือ การกระทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง เป็นการตั้งเมตตากายกรรมในกลุ่มเพื่อนฝูง แสดงความมีไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ตลอดทั้งสมาชิกที่เป็นหมู่คณะในสังคม ทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีการช่วยเหลือเกื้อกูลในกิจธุระของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ การกระทำก็มีในลักษณะที่แสดงออกถึงความอ่อนน้อม เคารพนับถือกันให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ก็ปฏิบัติหรือแสดงออกเหมือนกัน

๒. เมตตาวาจกรรม คือ การพูดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง การตั้งเมตตาวาจกรรมในกลุ่มเพื่อน รวมทั้งสมาชิกของหมู่คณะและสังคม ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ช่วยบอกสิ่งที่เป็นประโยชน์ ช่วยแนะนำสั่งสอนตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าวแต่วาจาที่เป็นสุภาพดี สุภาพอ่อนโยน แสดงความเคารพกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตามโนกรรม คือ การคิดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง การตั้งมโนกรรมในกลุ่มเพื่อน รวมทั้งในสมาชิกของหมู่คณะและสังคม ด้วยการตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน มองเพื่อนและสมาชิกของหมู่คณะในแง่ดี รวมทั้งการแสดงออกถึงความชื่นชมยินดีในผลสำเร็จของเพื่อนและสมาชิกคนอื่นในหมู่คณะด้วยความจริงใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

<sup>๔๓๘</sup> แปลก สนธิรักษ์, แว่นธรรม เล่ม ๓, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๕๒.

๔. สาธารณโภคี คือ ได้มาแบ่งกันกันใช้ หมายถึง การได้มาซึ่งของสิ่งใดก็แบ่งกันกินกันใช้หรือบริโภค โดยทำการแบ่งกันด้วยความชอบธรรม แม้ว่าของที่ได้นั้นจะมีจำนวนเพียงเล็กน้อยก็ตาม ก็จะไม่มีการหวงไว้แต่เพียงผู้เดียว นำมาแบ่งสรรปันส่วนเฉลี่ยแจกจ่ายให้บุคคลอื่นได้มีส่วนใช้สอยหรือบริโภคร่วมกัน

๕. สีสสามัญญา คือ ประพฤติให้ดีเสมอกับบุคคลอื่น หมายถึง การที่มีความประพฤติสุจริตดีงาม เป็นผู้มีศีลบริสุทธิเสมอกับกลุ่มเพื่อนในหมู่คณะทั้งต่อหน้าและลับหลัง รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือทำความเสื่อมเสียให้หมู่คณะ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๖. ทิฏฐิสามัญญา คือ ปรับความคิดเห็นให้ตรงกัน หมายถึง เคารพรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความเห็นที่ตรงร่วมกับกับกลุ่มเพื่อน ไม่มีความคิดเห็นที่แตกต่างเป็นอย่างอื่น ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน เห็นชอบร่วมกันในประเด็นที่เป็นหลักสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น ความหมดสิ้นแห่งปัญหา หรือแนวทางขจัดปัญหา

สารานิยธรรมทั้ง ๖ ประการนี้ ทำให้บุคคลระลึกถึงกัน เป็นที่รักของกันและกัน มีความเคารพยำเกรงซึ่งกันและกัน ช่วยให้เกิดความกลมกลืนสามัคคี สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันได้ ทำให้ไม่มีข้อพิพาทกันและสร้างความเป็นปึกแผ่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างยั่งยืน<sup>๔๓๕</sup>

#### ๔.๖.๒ หลักการเกี่ยวกับการเกื้อกูลกันในลักษณะของสังคmsgเคราะห้

สังคmsgเคราะห้ที่นี้ถือได้ว่าเป็นการนำหลักอริยฐานธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ผู้วิจัยได้นำมาเสนอเพื่อให้ได้ทราบและนำไปปฏิบัติ การสังคmsgเคราะห้ที่นี้เป็นการเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างสรรค์ให้สังคmsgให้มีแต่ความสงบสุข มีความสามัคคี มีความเป็นเอกภาพ มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน หมวตธรรมที่ว่านี้คือ สังคmsgวัตต ๔ คือ

๑. ทาน คือ การเผื่อแผ่แบ่งปัน (ช่วยด้วยเงินด้วยของ)
๒. ปิยวาจา พูดจาอย่างน่ารัก (ช่วยด้วยถ้อยคำ)
๓. อัตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา (ช่วยด้วยกำลังแรงงาน)

<sup>๔๓๕</sup> ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ในพระพุทศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๓ - ๑๑๘.

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน (ช่วยด้วยร่วมสร้างสรรค์และแก้ปัญหาเสมอกัน โดยธรรม และร่วมสุขร่วมทุกข์กัน)<sup>๔๔๐</sup>

การนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการพัฒนาสังคมนี้ เป็นการทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันในอย่างมีความสุข ซึ่งได้อธิบายเกี่ยวกับหลักของสาราณียธรรม ๖ อย่าง และหลักของการสังคมสงเคราะห์ตามหลักของสังคหัตถุ ๔ ซึ่งการพัฒนาคุณค่าทางคุณธรรมและจริยธรรมที่เกี่ยวกับอริยฐานธรรมนี้ โดยที่ได้อาศัยหมวดธรรมต่าง ๆ มาสนับสนุนอริยฐานธรรมให้มีความโดดเด่น และผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามจะได้มีความเข้าใจได้ละเอียดยิ่งขึ้น

#### ๔.๓ สรุป

มนุษย์ที่เกิดมาบน โลกนี้ ย่อมเกิดแต่การรวมตัวของธาตุ ๕ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ ชั้น ๕ คือ รูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้นกันทั้งนั้น เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องมีคืนรนต่อสู้เพื่อให้ตนเองอยู่รอดปลอดภัย มนุษย์เรานั้นได้ขึ้นชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐเพราะสามารถเรียนรู้และเข้าใจในชีวิตของตนเองและของโลกได้ มนุษย์เราจึงมีการฝึกฝนอบรมบ่มนิสัยอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งพระพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้นในโลกและได้ตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐแล้วได้นำธรรมที่ท่านตรัสรู้นั้นมาสอนให้บุคคลอื่นได้ประพฤติปฏิบัติตาม อริยฐานธรรมก็เป็นธรรมหมวดหนึ่งใน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นของพระพุทธเจ้า ที่เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการสร้างฐานที่มั่นคงและพัฒนาจิตใจของมนุษย์เราให้สูงขึ้น

ดังนั้น ในบทสรุปการนำหลักของอริยฐานธรรมนี้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณค่าทางคุณธรรมและจริยธรรมให้กับชีวิตของตนได้อีกทีหนึ่ง เกี่ยวกับหลักอริยฐานธรรมในฐานะที่เป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตนั้นดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า

๑. ปัญญาธิยฐาน เป็นฐานที่มั่นคงของชีวิต ก็เพราะต้องรู้เท่าทันสรรพสิ่งทั้งหลายนี้ ด้วยความเป็นจริง ไม่ให้อวิชชาและมิจจาทิฎฐิเข้ามามีอำนาจเหนือตนเองได้

๒. ศัจจาธิยฐาน เป็นฐานที่มั่นคงของชีวิต ก็เพราะคนเรามีการใช้ปัญญาให้รู้เท่าทันความจริงที่เป็นความจริงโดยสมมติ และความจริงที่เป็นปรมาตถ์

๓. จาคาธิยฐาน เป็นฐานที่มั่นคงของชีวิต เพราะคนเราจะต้องรู้จักการเสียสละเพื่อทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ไปยึดติดในวัตถุสิ่งของ หลงอยู่อำนาจของกิเลส จนกระทั่งสามารถสละได้หมดทุกอย่าง

<sup>๔๔๐</sup> ศุภกาญจน์ ขยาพัฒน์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๗.

๔. อุปสมัชฐาน เป็นฐานที่มั่นคงของชีวิต เพราะเป็นการทำจิตใจถึงความสงบ รั้ง  
 แจ่มในธรรมของพระพุทธเจ้าจนกระทั่งเข้าถึงนิพพาน อันเป็นสิ่งปรารถนาสูงสุดของเรา

จากนั้นผู้วิจัยได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ห้ถึงการนำเอาหลักของอริยฐานธรรมเพื่อนำไปใช้  
 ในการสร้างความมั่นคงของชีวิตอีก ๖ ประเด็น ซึ่งได้ข้อสรุปดังนี้

๑. การอริยฐานธรรมไปพัฒนาในการใช้ปัจจัย ๔ ในการดำเนินชีวิต ได้กล่าวถึงความ  
 จำเป็นและประโยชน์ของปัจจัย ๔ ว่ามีความสำคัญต่อชีวิตของตนเองอย่างไรบ้าง

๒. การนำอริยฐานธรรมไปใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเอง ได้กล่าวถึงการที่อยู่  
 ร่วมกันของครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง อย่างมีความสุข โดยได้กล่าวถึงหลักของความงอกงาม  
 ๕ ประการคือ งอกงามด้วยศรัทธา งอกงามด้วยศีล งอกงามด้วยสุตตะ งอกงามด้วยจาคะ และงอก  
 งามด้วยปัญญา มาสนับสนุนอริยฐานธรรมให้มีความโดดเด่นขึ้น เช่น การพัฒนาในการประกอบ  
 อาชีพหน้าที่การงาน ได้อธิบายถึงเรื่องของการหาทรัพย์สืบตามหลักของหัวใจเศรษฐกิจในการ  
 ประกอบอาชีพและสร้างฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น และได้กล่าวถึงการทำหน้าที่ให้  
 ประสบผลสำเร็จ มีความเจริญก้าวหน้า ตามหลักของอิทธิบาท ๔ การพัฒนาในการเลือกสรรคนที่จะ  
 มาเป็นมิตร ได้กล่าวถึงการคบมิตร เริ่มจากลักษณะของคนพาลและลักษณะของบัณฑิตเป็นอย่างไร  
 ตามหลักของมงคลสูตร จากนั้นได้กล่าวถึงมิตรแท้และมิตรเทียมหรือมิตรปฏิรูป ๔ จำพวก การ  
 พัฒนาคุณค่าทางคุณธรรมและจริยธรรมเกี่ยวกับศีลธรรมที่เสริมสร้างความดีงามให้กับชีวิต ทาง  
 ผู้วิจัยได้กล่าวถึงเรื่องของการเว้นกรรมกิเลส ๔ อย่าง เพื่อให้คนเราเป็นผู้ที่มีความประพฤติที่ดีงาม  
 ทั้งทางกายและทางวาจา เว้นจากอคติ ๔ อย่าง เว้นจากอบายมุข ๖ อย่าง ทำให้เป็นผู้ที่เรียบร้อยด้วย  
 อำนาจแห่งศีล คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่พูดต่อเสียด ไม่พูด  
 คำหยาบ และไม่พูดเพื่อเจ้อ ทำให้เป็นผู้มีความเที่ยงตรงเพราะไม่ตกอยู่ในอำนาจของอคติทั้ง ๔  
 และทำให้เป็นคนดีของสังคมเพราะไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอบายมุขอันเป็นบ่อเกิดแห่งความฉิบ  
 หายและเป็นทางแห่งความเสื่อมของชีวิตทั้ง ๖ คือ ดื่มน้ำเมา เทียวกลางคืน เทียวดูการละเล่น เล่น  
 การพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร และเกียจคร้านการทำงาน

๓. การนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการพัฒนาจิตใจ เป็นการฝึกจิตของตนให้มีกร  
 วางที่ท่าต่อชีวิตและต่อโลกอย่างมีความรู้ที่เท่าทัน จนสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริง จนทำให้  
 จิตเป็นจิตที่พ้นจากทุกข์ คือเป็นจิตที่หลุดพ้นจากสิ่งที่บีบคั้นที่เกิดจากอำนาจของกิเลส ที่เกิดจาก  
 ความยึดมั่นถือมั่นต่าง ๆ เช่น หลุดพ้นจากอำนาจของความโลภ ความโกรธ และความหลง การ  
 พัฒนาทางด้านจิตใจนี้จึงถือว่าการเร่งให้มีการสร้างบุญกุศล เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ตนมี  
 ความเจริญงอกงามในกุศลธรรม และเป็นการเอาชนะกิเลสตัณหาได้ ในการพัฒนาทางจิตนี้ ทาง  
 ผู้วิจัยได้กล่าวถึงหมวดธรรมที่สนับสนุนอริยฐานธรรมอยู่ด้วยกัน ๒ หมวด คือ หมวดของสติ ที่



เกี่ยวเนื่องด้วยสติปัญญา ๔ คือ กายานุปัสสนาสติปัญญา เวทนานุปัสสนาสติปัญญา จิตตานุปัสสนาสติปัญญา และธรรมานุปัสสนาสติปัญญา เป็นต้น และสติที่ปรากฏในอริยมรรคมีองค์ ๘ คือ สัมมาสติ คือความระลึกชอบ จากนั้นได้กล่าวถึงความเพียรตามหลักของ ปธาน ๔ คือ สังวรปธาน ปหานปธาน ภวานาปธาน อนุรักษนาปธาน ซึ่งเป็นความเพียรในสัมมาวาทยามะ

๔. การนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการพัฒนาปัญญา เป็นการพัฒนาในหลายด้าน หลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ปัญญาที่เข้าถึงความรู้แจ้งต่อความจริงของโลกและชีวิต หรือเท่าทันในความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย จนสามารถทำให้วางใจได้ถูกต้องต่อสิ่งเหล่านั้นได้ทุกอย่าง สามารถแก้ไขปัญหาของชีวิตได้ สามารถจัดความทุกข์ในจิตใจของตนเองได้ หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น อุปาทานในสิ่งทั้งหลาย มีจิตที่เป็นอิสระไม่ถูกบีบคั้นด้วยอำนาจต่าง ๆ ที่มีมากระทบได้ มีจิตที่หลุดพ้นเป็นอิสระ ยืนอยู่เหนือกระแสโลก เป็นปัญญาที่เข้าถึงความจริงแห่งธรรมดาของธรรมชาติ และสามารถนำปัญญาที่เกิดจากความรู้นี้ไปจัดตั้งวางแผนในการดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์สูงสุด อริยฐานธรรมเป็นตัวส่งเสริมให้การพัฒนาปัญญาให้ขึ้นไปด้วยความเรียบร้อย เป็นไปเพื่อรู้เท่าทันกฎของไตรลักษณ์ รู้เท่าทันอำนาจของกิเลส รู้ในสิ่งที่ประโยชน์หรือสิ่งที่เป็นโทษ สามารถนำมาพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพของชีวิต อริยฐานธรรมยังสามารถส่งเสริมปัญญาให้สูงขึ้นจนรู้แจ้งโลกเข้าใจในชีวิตที่แท้จริง จนสามารถผ่านพ้นความยึดมั่นถือมั่น ความยึดติดในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ทั้งหลาย ทำให้เป็นผู้ที่หลุดพ้นจากอำนาจแห่งมาร เป็นอิสระ เป็นผู้ที่บรรลู่ในการเดินทางจนถึงจุดหมายปลายทางของการพัฒนาปัญญา ซึ่งผู้วิจัยได้นำหลักของการพัฒนาปัญญา มาประกอบอริยฐานธรรมคือ จินตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง ภวานามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการได้ลงมือปฏิบัติ และกล่าวถึงปัญญาวิมุตติอันหาอาวสละมิได้ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิชา (ความรู้) และจรณะ (ความประพฤติ) ผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญาความรู้แบบนี้ มีความถึงพร้อมด้วยปัญญาอย่างนี้ เชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งทั้งหมดนี้ก็เป็นการพัฒนาปัญญาที่เป็นไปตามหลักของอริยมรรคมีองค์ ๘ คือ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

๕. การนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการพัฒนาสังคม ผู้วิจัยได้กล่าวถึงการปฏิบัติ ตามหลักของสาราณียธรรม ๖ ประการ คือธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เพื่อทำให้มนุษย์เราอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นสิ่งที่ทำให้คนเรารักและคิดถึงกันอยู่ตลอดเวลา ไม่สร้างความแตกแยก แต่เป็นไปเพื่อความสามัคคีของหมู่มชน และได้กล่าวถึงหลักเกี่ยวกับการเกื้อกูลกันในลักษณะของสังคมาสงเคราะห์ ตามหลักของสังคหวัตถุ ๔ สิ่งที่ทำให้คนช่วยเหลือเกื้อกูล ทำให้เกิดความรักซึ่งกันและกัน

## บทที่ ๕

### สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้เป็นการสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ซึ่งผู้วิจัยจะสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับอริยฐานธรรม และ (๓) เพื่อศึกษาการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะได้ดังนี้

#### ๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ อริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่มากมายหลายหมวดด้วยกัน อริยฐานธรรมกันเป็นธรรมหมวดหนึ่ง ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งอีกหมวดหนึ่ง ที่มีต่อการทำให้ชีวิตมีความมั่นคง ความเป็นอยู่อย่างปลอดภัยและเป็นสุข เป็นหลักธรรมที่เปรียบเสมือนแผนที่ ที่ใช้ในการดำเนินชีวิต เพราะอริยฐานธรรมนี้ เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เป็นคนที่มีจิตใจที่เด็ดเดี่ยว มั่นคง ไม่หวั่นไหว สามารถต่อสู้กับอุปสรรคและปัญหาชีวิตที่เกิดขึ้นได้ ทำให้เป็นคนที่เกิดมาแล้วได้ เห็นคุณค่าของตนที่ได้เกิดมาใช้เป็นหลักธรรมในการนำทางชีวิต ให้เป็นเหมือนประทีปส่องทาง เพื่อให้ตนสามารถใช้ชีวิตในโลกนี้ได้อย่างถูกต้องและมีความสุข และยังสามารถ นำหลักอริยฐานธรรมนี้ ไปปฏิบัติเพื่อให้ถึงที่สุดแห่งธรรม นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายอันสูงสุดแห่งธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพานได้

อริยฐานธรรม มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่กัน ๔ ประการ ได้แก่ (๑) ปัญญาธิยฐาน (๒) สัจจาธิยฐาน (๓) จาคาธิยฐาน และ (๔) อุปสมาธิยฐาน อริยฐานธรรมนี้ เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เป็นการนำหลักธรรมที่เริ่มต้นด้วยปัญญา ใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง มีเหตุมีผล มีสัจจะที่แน่วแน่ในการดำเนินชีวิต รู้รายละเอียดเกี่ยวกับสัจจะที่เป็นสมมติและสัจจะที่เป็นปรมาตม์ เข้าใจเกี่ยวกับการเสียดสละเพื่อประโยชน์ในการทำลายความตระหนี่ รู้จักใช้ความสงบเพื่อพัฒนาชีวิตและจิตใจให้เป็นคนที่สามารถนำหลักของอริยฐานธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้ มาปรับปรุงและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง ทั้งที่เป็นเป็นไปเพื่อประโยชน์ในชีวิตของชาวโลกในปัจจุบัน เป็นธรรมที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติ สมควรแก่ธรรมเพื่อให้ถึงที่สุดแห่งธรรมคือ ความหมดกิเลส เป็นความสงบสุขเหนือสิ่งทั้งหลาย บรรลุคุณธรรมคือการละโทษได้ เป็นบุญแก่ใจไปสู่

ความดีอีกมากมาย สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้ตนเองพ้นจากความทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งหมายถึงพระนิพพาน อันเป็นความสุขที่มั่นคงตลอดไป

จากการศึกษาเรื่องอริยฐานธรรมนี้มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักอริยฐานธรรม ทั้งที่เป็นฝ่ายสนับสนุนและเป็นฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อความเข้าใจมากยิ่งขึ้นอริยฐานธรรมนี้เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้ามุ่งเน้นในการสอนไปที่บรรพชิต คือ หมู่พระสงฆ์ทั้งหลาย เพื่อให้เข้าถึงธรรมอันเกษมคือพระนิพพาน เป็นธรรมที่มุ่งเน้นไปที่การปฏิบัติทางจิต เป็นธรรมที่เป็นประโยชน์เกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญปฏิบัติศาสนาธรรม อันเป็นหน้าที่ของพระภิกษุโดยตรง แต่ว่าประชาชนทั่วไปก็สามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย และวัตถุประสงค์ขอบเขตให้ถูกต้อง แล้วสามารถนำหลักธรรมนี้ไปประพฤติปฏิบัติ และนำมาประยุกต์เข้ากับการดำเนินชีวิต การทำหน้าที่การทำงานของตน ให้ประสบความสำเร็จในชีวิตได้

#### ๕.๑.๒ หลักธรรมที่สนับสนุน และปฏิปักษ์ต่ออริยฐานธรรม

๑) หลักธรรมที่สนับสนุนอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิต ดังต่อไปนี้

มงคลสูตร เป็นการสนับสนุนอริยฐานธรรมทั้งหมดทั้งปัญญา สัจจะ จาคะ อุปสมะ เพราะเป็นธรรมที่มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตทั้งที่เป็นคุณุหัสและเป็นบรรพชิต คือเริ่มต้นตั้งแต่การใช้ปัญญาในการคบหาสมาคมกับบุคคลอื่น จนกระทั่งการทำให้พระนิพพานให้แจ้ง ซึ่งถือเป็นจุดสูงสุดในหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

สิกขา ๓ ได้สนับสนุนปัญญาให้รู้แจ้งเกี่ยวกับสังขารว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และเสื่อมไปไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้เป็นคนไม่ประมาทในชีวิต รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงในสภาพของความเป็นอยู่ในปัจจุบัน

อิทธิบาท ๔ เป็นการสนับสนุนอริยฐานคือ การใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผลประกอบ เพื่อให้ชีวิตและหน้าที่การงานของตนเอง ทำให้พอใจในสิ่งที่ทำ มั่นขยันในสิ่งที่ตนพอใจทำนั้น รับรู้และคิดให้ละเอียดรอบคอบในสิ่งที่อยู่ และใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญให้รอบคอบ เป็นธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จตามที่ใฝ่หวังมุ่งหมายเอาไว้

สัมปราชิตถประโยชน์ สนับสนุนเพื่อให้การดำเนินชีวิต ให้มีที่หวังในภายภาคหน้า คือ สวรรค์สมบัติและนิพพานสมบัติ ทำให้มีความอบอุ่น ไม่อ้างว้าง มีหลักยึด มีความภูมิใจในชีวิต มีความอิมใจในการทำประโยชน์ มีความกล้าเชื่อมั่นในคุณงามความดีที่ตนเองได้ทำไว้เป็นต้นทุนแล้ว

เวสัชชกรณธรรม เป็นหมวดธรรมที่สนับสนุนการใช้ปัญญาให้เกิดความกล้าหาญ แก้วกล้า องอาจ ไม่หวั่นไหว สามารถดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ไปได้ด้วยความมุ่งมั่นและมั่นใจในผลจะได้รับจากการปฏิบัตินั้น ๆ

พละ ๕ สันนิษฐานอธิษฐานธรรม เพราะพละ ๕ ถือเป็นกำลังแห่งธรรม ทำให้สามารถเอาชนะและขจัดกำลังแห่งมารได้ ทำให้สามารถดำเนินชีวิตไปในทางที่ตรง เพราะเป็นธรรมที่ทำให้เกิดกำลังภายใน ใช้เป็นหลักในการปฏิบัติทางจิต ให้ถึงความหลุดพ้นทั้งปวง

อริยทรัพย์ เป็นคุณธรรมที่ทำนุบำรุงจิตใจไม่ให้เหวี่ยงคว้าง เปล่าเปลี่ยว เป็นทรัพย์อันประเสริฐของพระอริยเจ้า

อริยมรรคมืองค์แปด หรือเรียกอีกอย่างว่ามัชฌิมาปฏิปทา เป็นธรรมที่ก่อให้เกิดจักขุก่อให้เกิดญาณ ก่อให้เกิดปัญญา เป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้และปรินิพพาน

กถาวัตถุ เป็นธรรมที่เกี่ยวกับการกล่าวธรรม เป็นการกล่าวถึงปัญญาที่สมบูรณ์ รอบรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์

นาคกรณธรรม ธรรมที่เป็นที่พึ่ง เป็นธรรมที่เกี่ยวกับการมีสติที่ประกอบด้วยปัญญา เป็นเครื่องรักษาตน ไม่ให้เป็นคนหลงลืม เป็นที่พึ่งที่หวังได้ในความเจริญด้านเดียว

ธรรมคุ้มครองโลก เป็นธรรมที่ไม่ทำให้คนทำความชั่ว เป็นธรรมที่ทำให้โลกนี้มีแต่ความสงบสุข เป็นธรรมที่ทำให้เกิดความละเอียดต่อการทำบาปและเกรงกลัวต่อผลของการทำบาปทั้งปวง เป็นธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดีอยู่ตลอดเวลา

สุจริต ๓ เป็นธรรมที่ทำให้มนุษย์ไม่ทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ คือ รู้ว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่เป็นคนที่พูดโกหก และเห็นชอบตามครรลองครองธรรม

สัปปริสบัญญัติ เป็นธรรมที่ช่วยให้เป็นคนเสียสละ เป็นคุณธรรมของสัตบุรุษทั้งหลายผู้ที่มีความสงบ ทำให้เป็นบัณฑิต เป็นสิ่งที่บัณฑิตหรืออริยบุคคลนำไปปฏิบัติ

บุญกิริยาวัตตุ สิ่งของที่ทำให้ผู้ทำ เป็นผู้หวังได้ในผลประโยชน์สูงสุด ผู้บำเพ็ญบุญตามกิริยาวัตตุนี้ เป็นเหตุให้เกิดสุข ทำให้มีชีวิตที่เข้าถึงโลกอย่างมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

ฆราวาสธรรม เป็นธรรมสำหรับผู้ครองเรือน เป็นธรรมที่ทำให้เกิดความสุขความเจริญในชีวิตประจำวัน ทำให้การครองเรือนไม่ประสบปัญหา ทำให้ผู้ครองเรือนมีแต่ความซื่อสัตย์ต่อกัน รู้จักหักห้ามจิตใจอะไรควรหรือไม่ควร มีอดทนสูง และรู้จักการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

สาราณียธรรม เป็นธรรมที่ทำให้เรามีความระลึกถึงกัน ทำเป็นที่เคารพของบุคคลอื่น เป็นธรรมที่ทำให้สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน

อนุสสติ คือ ธรรมที่มีความระลึกถึงสิ่งที่ตนเองทำอยู่เนื่อง ๆ เป็นการระลึกถึงสิ่งที่ทำไปแล้ว สิ่งที่ทำไปนั้นก็เป็นที่ไปในเรื่องที่เป็นประโยชน์ ทำให้เกิดความยินดีปราโมทย์

สังคหัตถุ ๔ คือ ธรรมที่ทำให้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่น ทำให้เกิดการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน เกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโศกทรัพย์ คือ การใช้ทรัพย์ที่ตนหามาได้ แล้วได้มีการแบ่งปันให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ธรรมมีอุปการะมาก ทำให้คนมีความระลึกได้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเองได้ทำลงไป มีสติเป็นเครื่องนึกคิดก่อนทำอะไรลงไป มีสัมปชัญญะ ทำให้มีความรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา

สติปัฏฐาน ๔ เป็นธรรมที่เกี่ยวกับการเจริญพระกรรมฐาน เป็นไปเพื่อความสงบแห่งจิต มีสติเป็นประธานในการรู้เท่าทัน ทำให้มีความสงบแห่งจิตอยู่ตลอดเวลา

พละ ๕ ธรรมที่เป็นกำลัง ไม่ทำให้จิตใจหวั่นไหว ทำให้เกิดความมั่นคง เกิดความเข้มแข็ง เป็นธรรมที่ต่อต้านธรรมที่เป็นอกุศล มาย้ายจิตใจได้

โพชฌงค์ ๗ เป็นธรรมแห่งองค์การตรัสรู้ เป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อนำตนให้ออกไปจากสังสารวัฏ เกื้อกูลการทำสมาธิ สามารถทำจิตใจให้มีความสงบได้อย่างดียิ่ง เพื่อประโยชน์สูงสุดคือวิชชาและวิมุตติ ช่วยทำให้มีคุณภาพจิตที่ดี เป็นธรรมที่บำรุงและวิเศษสภาพจิต

สันติ คือ ความสงบ เพราะว่าความสงบนี้เป็นความสุขอย่างยิ่ง เป็นการสงบทางกาย สงบทางวาจา สงบทางใจ ทางกายไม่ให้มีการทำบาปทั้งปวง ทางวาจา ทำให้เป็นคนที่มีการพูดจาที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ ไม่หลอกลวงตนเองและผู้อื่น ทางใจทำจิตใจให้มีความสงบเยือกเย็น ไม่ฟุ้งซ่าน

๒) หลักธรรมที่เป็นปทัชฌายธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิตในส่วนของหมวดธรรมที่เป็นปทัชฌายธรรมนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลจากบทที่ ๓ เพื่อนำมาสรุปเพื่อให้เข้าใจพอสังเขป หมวดธรรมที่ยกมานี้ เมื่อครบถ้วนบุคคลใดแล้ว ย่อมทำให้การปฏิบัติตนเป็นไปในทางที่ผิด ไม่สามารถที่จะเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของทางพระพุทธศาสนา และยังทำให้ตนเองไม่สามารถที่จะบรรลุธรรมเหล่านั้นได้ ซึ่งธรรมที่เป็นปทัชฌายธรรมมีดังนี้

อกุศลมูล คือ รากเหง้าแห่งความชั่วร้ายทั้งปวง เป็นเหตุทำลายคุณงามความดีของมนุษย์ เป็นต้นเหตุของความเดือดร้อนได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

อาสวะ ๓ คือ สิ่งที่หมักหมมอยู่ในสันดานเป็นเวลานาน ได้แก่ สภาวะธรรมที่หมักหมมนอนเนื่องอยู่ในสันดาน อันเป็นเหตุให้เกิดความหลงใหลขาดสติ กระทำในสิ่งที่ไม่ควร

นิर्वรณ ๕ คือ ธรรมที่เป็นเครื่องกีดกันหรือขัดขวางไม่ให้บรรลุความดี เป็นธรรมฝ่ายดำ ที่ไม่เปิดโอกาสให้คนทำดี ถ้าเกิดขึ้นหรือครอบงำในจิตใจของบุคคลใดแล้ว ย่อมไปทอนกำลังปัญญาของบุคคลนั้น

อบายมุข คือ ปากหรือช่องทางแห่งความฉิบหาย ทางแห่งความชั่ว ถ้าเกิดขึ้นกับบุคคลใดแล้ว ย่อมทำให้เป็นคนไม่มีหลักฐานในชีวิต เป็นคนประมาท มีชีวิตอยู่ในความมืดบอด ไม่เห็นแสงสว่างที่จะนำพาตนเองให้เข้าถึงธรรมของพระพุทธเจ้าได้

มลทิน ๕ คือ มลทิน สิ่งที่เป็นเครื่องทำให้บุคคลเศร้าหมองทั้งภายนอกและภายใน ถ้าเกิดขึ้นแล้วย่อมทำให้มีการดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิดศีลธรรมอันดีงาม เป็นมิชฌาทิภูฏี

ทุจริต ๓ คือ การประพฤติในสิ่งที่ชั่วร้าย ไม่ดีงาม เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมทำให้เข้าถึงความจริงไม่ได้ มีความเห็นผิด ไม่มีปัญญาที่จะเข้าถึงความจริงคืออริยสัจได้

อุปกิเลส คือ กิเลสที่จรมาด้วยอำนาจของโลภะ โทสะ โมหะ แล้วทำให้จิตเดิม ที่ปกคดียอยู่แล้วให้เศร้าหมอง

มัจฉริยะ คือ ความตระหนี่ ความเสียดาย ความหวงแหน เป็นกิเลสที่ทำให้เป็นคนใจแคบ เป็นคนที่เห็นแก่ตัว

กามคุณ คือ วัตถุกาม เพราะเป็นเครื่องล่อใจให้ติดใจในสิ่งที่ปรารถนา ทำใจให้หลงใหลยินดี เมื่อบุคคลใดถูกกามคุณเข้าครอบงำจิตใจแล้วจะไม่มีความสุข

### ๕.๑.๓ การนำหลักอริยฐานธรรมในการสร้างความมั่นคงของชีวิต

การนำหลักของอริยฐานธรรมไปประยুক্তใช้ในการสร้างความมั่นคงของชีวิต โดยได้นำหลักของอริยฐานธรรมทั้ง ๔ ข้อ ไปเป็นฐานสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตว่าหัวข้อธรรมทั้ง ๔ ข้อนั้นเป็นฐานที่มั่นคงของชีวิตได้อย่างไร และยังได้นำหลักของอริยฐานธรรมนี้ไปเพื่อพัฒนาคุณค่าทางคุณธรรม และจริยธรรมอีกอย่างหนึ่ง โดยมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ เป็นการพัฒนาทั้งทางภายนอก และการพัฒนาภายใน การพัฒนาภายนอกมุ่งเน้นที่การใช้ปัจจัย ๔ การอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมอย่างมีความสุข การประกอบอาชีพหน้าที่การงาน หลักการสร้างความสำเร็จให้กับชีวิต ทั้งการคบมิตร การเสริมสร้างความดีงามให้กับตนเองและการสังคมสงเคราะห์เพื่อให้ตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้องพบแต่ความสุข ส่วนการพัฒนาภายใน เป็นการพัฒนาทางด้านของจิตใจและการพัฒนาทางปัญญา

การพัฒนาจิตใจ เป็นการยกระดับของจิตใจให้สูงขึ้น มีการเจริญสมาธิ การทำความเพียร เป็นต้น ส่วนการพัฒนาปัญญา เป็นการพัฒนาปัญญาให้มีความรู้แจ้งเห็นจริงในสรรพสิ่งในทางพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาปัญญาตามหลักของปัญญา ๓ คือ การพัฒนาปัญญาที่เกิดจากการคิด การพัฒนาอันเนื่องมาจากการฟัง การศึกษาเล่าเรียน และเป็นการพัฒนาปัญญาอันเกิดจากการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เห็นตามความเป็นจริง โดยที่ไม่ถูกครอบงำด้วยอำนาจของกิเลสและอำนาจของอคติทั้ง ๔ เพื่อไม่ให้เข้ามามีอำนาจเหนือจิตใจของตน

### ๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ทัศนะของผู้วิจัยจากการศึกษาและการปฏิบัติตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาการทำวิทยานิพนธ์เรื่องอริยฐานธรรมนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการนำหลักอริยฐานธรรมเพื่อนำไปสร้างความมั่นคงของชีวิต เพราะว่ามีมนุษย์ที่เกิดมาบนโลกนี้ทุกคน ต้องอาศัยปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพื่อให้ตนเองได้อยู่รอดปลอดภัยด้วยกันทั้งนั้น เมื่อได้ปัจจัยทุกอย่าง

ครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว ก็มีพัฒนาความเป็นอยู่จากปัจจัยเหล่านั้น ให้เป็นคนที่มีความสุข ความสุขที่ว่านี้ คือความสุขทางกาย เป็นความสุขของชาวโลก เมื่อความสุขจากวัตถุถึงจุดอิ่มตัว และเข้าใจในธรรมชาติ ของความสุขทางกายนั้นไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ก็มีความต้องการหา ความสุขทางใจ คือความสงบ ความสงบที่ทำให้ตนเองพ้นจากความทุกข์ อธิษฐานธรรม ก็เป็นธรรม หมวดหนึ่งที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติเพื่อให้ตนพ้นจากทุกข์ ออกจากค้นหา สามารถเข้าถึงความสงบคือพระ นิพพานได้

ดังนั้น ถ้าหากได้มีการศึกษาในครั้งต่อไป ก็มีประเด็นที่น่านำมาศึกษาและค้นคว้าวิจัยต่อ เพื่อนำไปพัฒนาชีวิต พัฒนาองค์ความรู้ เพื่อเป็นการสร้างกรอบแนวคิดในด้านคำสอน วางแนวทางเรื่อง ของอธิษฐานธรรมในให้ความชัดเจนและครอบคลุมมากยิ่งขึ้นมากยิ่งขึ้น ดังนี้

๑. ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ให้ทำการวิจัยเปรียบเทียบคำสอนเรื่องอธิษฐานธรรมในทาง พระพุทธศาสนากับการอธิษฐานในศาสนาอื่นดูว่ามีความคล้ายหรือแตกต่างกันอย่างไร หรือคำสอนมี ลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งของฝ่ายพระพุทธศาสนาเถรวาท กับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน หรือคำสอน ในศาสนาอื่น เพื่อให้สามารถนำคำสอนเหล่านั้นมาพัฒนาปรับปรุง เพื่อใช้ในการพัฒนาความเป็นอยู่ ของชาวโลกโลกให้มีความสุขจากหลักธรรมนี้

๒. ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหลักอธิษฐานธรรมในหนังสือธรรมบุญชีวิต ของพระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เพื่อให้มีการศึกษาเป็นรูปแบบเป็นรูปธรรมที่สมบูรณ์ ที่มีต่อการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ จนกระทั่งสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓. ศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของหลักอธิษฐานธรรมกับหลักธรรมเรื่องอินทรีย์ ๕ ว่ามีความเหมือนและสามารถสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้อย่างไร เป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติ อย่างไร จนกระทั่งถึงที่สุดแล้วสามารถทำความสำเร็จให้กับชีวิตสูงสุด ทั้งทางโลกและทางธรรม อย่างไรบ้าง

## บรรณานุกรม

### ๑. ภาษาบาลี – ภาษาไทย :

#### ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอนว่าด้วยพระ  
สูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง  
ประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐.

#### ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

##### (๑) หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ธรรมาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,  
๒๕๓๕.

คณาจารย์สำนักพิมพ์เชียงใหม่. หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักธรรมชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร :  
โรงพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๔๖.

-----หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักธรรมชั้นโท. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เชียงใหม่,  
๒๕๔๗.

-----หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักธรรมชั้นเอก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เชียงใหม่,  
๒๕๔๗.

ชมรมพุทธศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ส่องทางภavana. เชียงใหม่ : ชมรมพุทธศิลป์, ๒๕๓๓.

ไชย ฌ พล. อมตะชัยเพื่อจิตใจที่อมตะ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยธรรมสาฎก, มปท.

ท่านผู้หญิงนวลผ่อง เสนาณรงค์ และคณะ. เมืองไทยของเรา ฉบับที่สอง. กรุงเทพมหานคร :  
บริษัท สามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด, ๒๕๓๕.

เทพพร มังธานี. ทศชาติชาดก พระเจ้าสิบชาติ. กรุงเทพฯ : เชียงเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

ธรรมรักษา. พระไตรปิฎก ฉบับชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๔๐.



นายแพทย์เอก ชนะศิริ. **ทำอย่างไรชีวิตจะยืนยาวและมีความสุข.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

บงกช สิทธิพล. **รักแท้. พิมพ์ครั้งที่ ๓.** กาญจนบุรี : มุลินธิแผ่นดินธรรมคำคุณ โลก, ๒๕๕๐.

----- **เกิดมาไม่บวชใจ จะได้อะไรในการเกิด.** กาญจนบุรี : มุลินธิแผ่นดินธรรมคำ  
คุณ โลก, ๒๕๕๐.

บุญมี แท่นแก้ว. **จริยศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๐.

ประณีต ก้องสมุทร และคณะ. **ชัยชนะของพระพุทธเจ้า เล่ม ๒๗.** พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐.

แปลก สนธิรักษ์. **แวนธรรม เล่ม ๓.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

พระภิกษุรูปหนึ่ง. **พระพุทธมนต์ฉบับปรับปรุง.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส,  
๒๕๕๑.

พระอาจารย์मितชูโอะ คเวสโก. **ชนะใครไม่เท่าชนะใจตน.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร :

ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, ๒๕๕๑.

พระปราโมทย์ ปาโมชฺโช. **ประทีปส่องธรรม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘.

พระวรศักดิ์ วรชโม. **พุทธจริยธรรมเพื่อมนุษยชาติ (ฉบับสมบูรณ).** กรุงเทพมหานคร :  
ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

พระไพฑูลย์ ฐมฺมวิบูล และคณะ. **ดรขนิธรรม ฉบับมงคลสูตร.** พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอส.พี.เค.เปเปอร์ แอนด์ฟอรัม, ๒๕๔๕.

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. **พุทธวิถีและวิมุตติมรรค.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

พระครูปัญญามุนี (อ่อน). **คัมภีร์มงคลทีปนิแปล.** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอานวย  
สาส์น, ๒๕๓๔.

พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ฐมฺมวฑฺฒโน). **๘๘ ธรรมวาทะ – ข้อคิด.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์เลียงเชียง, มปท.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). **มหาสติปัญญาสูตร ทางสู่พระนิพพาน.** พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๕.

พระโพธิญาณเถระ (หลวงพ่อชา สุตฺตโท). **การปล่อยวาง.** อุบลราชธานี : ประชามติอ็อฟเซท.

----- **ธรรมานุสสติ ในวาระสุดท้าย.** วัดหนองป่าพง อุบลราชธานี, ๒๕๒๓.

----- **ได้ร่มโพธิญาณ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

- . **ธรรมจากต้นไม้**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ชมรมเด็ก, ๒๕๓๗.
- . **โพธิญาณ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, มปท.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๖.
- . **อยู่เย็นเป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร : ชีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๓๘.
- . **ธรรมาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๕.
- พระราชนิเวศรังสีกัมภีรปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรังสี). **ฝึกหัดสมาธิ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐.
- พระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูล อุดโล). **หลวงปู่ฝากไว้**. กรุงเทพมหานคร : พี.เอ.ลีฟวิ่ง, ๒๕๒๗.
- พระเทพสุวรรณโมลี (สะอึง สิรินน โท ป.ธ.๘). **เสียงพระ เสียงเพลง**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : หจก.สามลดา, ๒๕๕๒.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖.
- พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม). **หลักประกันชีวิต ทุกลมหายใจใช้เวลาให้เป็นประโยชน์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.
- . **พุทธโธลีย์ รู้เท่าทันชีวิต ก้าวไปข้างหน้าด้วยสติอันสุขุม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนาประกาศ, ๒๕๔๘.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (เทียง อคฺคธมฺโม ป.ธ. ๕). **บทนำชีวิต ๒**. กรุงเทพมหานคร : แสงตะวันการพิมพ์, ๒๕๕๒.
- พระธรรมมหาวิธานวัตร. **มงคลที่ปณี หรือมงคลสูตร ๓๘** พิศดาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ลูก ศ. ธรรมภักดี, ๒๕๑๕.
- พระธรรมวิสุทธิภิกขุ (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). **การพัฒนาจิต**. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๕.
- . **ตายแล้วไปไหน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชวนพิมพ์ ๕๐ จำกัด, ๒๕๕๐.
- . **ธรรมเถรี**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชวนพิมพ์ ๕๐ จำกัด, ๒๕๕๐.

พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน). **ชาติสุดท้าย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศาลาแดง, ๒๕๕๑.

พระธรรมวรนายก (โอภาส นිරุตฺติเมธี). **ธรรมบูชา ๒๕๔๕**. นครราชสีมา : หจก.มิตรภาพ

การพิมพ์ 1995, ๒๕๔๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ความสำเร็จแห่งชีวิต**. กรุงเทพมหานคร :

ธรรมสภา, มปป.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ). **พุทธประวัติจากพระโอษฐ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔.

กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

----- . **แก่นพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, มปป.

----- . **ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

----- . **คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

----- . **คู่มือดับทุกข์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

----- . **กระแสชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

----- . **สมเด็จพระพุทธองค์ตรัสสอนอะไรและวิมุตติธรรม**. กรุงเทพมหานคร :

กองทุนรักษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, ๒๕๔๕.

----- . **ตัวกู ของกู ฉบับคู่มือลดอัตตา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

----- . **ไม้สามขา**. กรุงเทพมหานคร : ไพลินบุ๊กเน็ต, ๒๕๔๕.

----- . **วิธีปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างอยู่ด้วยความว่าง**. กรุงเทพมหานคร : ไพลินบุ๊กเน็ต,  
๒๕๔๕.

----- . **ศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนของชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุม

สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

----- . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

----- . **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

----- . **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมนุญชีวิต ฉบับพากย์อังกฤษ**. กรุงเทพมหานคร :

ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

----- . **คติธรรมแห่งชีวิต** เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข และประโยชน์สูงสุด

แห่งการเป็นมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

----- . **กระแสนธรรม เพื่อชีวิตและสังคม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

----- . **พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ**. กรุงเทพมหานคร : ติเบอर्टีเพรส, ๒๕๔๘.

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญา นันทภิกขุ). **ธรรมครองชีวิต ธรรมะนำแสงสว่างสู่ชีวิตใหม่**.

กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

----- . **วงล้อแห่งชีวิต**- ธรรมะสำหรับการดับทุกข์ สู่ทางชีวิตอันประเสริฐ.

กรุงเทพมหานคร : ไทยควอลิตี้บุ๊คส์, ๒๕๕๐.

----- . **๘๖ ปี ปุณนิยบุคคลแห่งแผ่นดินไทย** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ระฆังทอง,

๒๕๕๐.

พิรพัฒน์ สุรัตน์ลักษณ์. **คัมภีร์ชีวิต : คิดอย่างพระพุทธเจ้าแล้วเราจะไม่ทุกข์**. กรุงเทพมหานคร :

ชบา พิมพ์ ลิขซิ่ง เวิร์กส์, ๒๕๕๐.

พื่อน ดอกบัว. **พุทธปรัชญาแห่งชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐.

ภูเตศวร. **ศาสนามีได้สถิต ณ ที่ใด แต่สถิตในใจชาวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :

วิศวานาถการพิมพ์, ๒๕๔๘.

มานพ นักการเขียน. **มนุษย์กับการใช้เหตุผล จริยธรรม และสุนทรียศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

มูลนิธิพระราชศรีทธา. **พระธรรมเทศนา กัณฑ์ที่ ๑๓ เรื่อง ความเสียสละ**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๗.

----- . **มูลนิธิพระราชศรีทธา - พระธรรมเทศนา กัณฑ์ที่ ๑๕ เรื่อง ประโยชน์ ๓.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๗.

----- . **พระธรรมเทศนา กัณฑ์ที่ ๒๘ เรื่อง อธิษฐานธรรมคำความดีมั่นคง**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๗.

----- . **พระธรรมเทศนา กัณฑ์ที่ ๔๖ เรื่อง หลักการใช้สติจะให้เกิดประโยชน์สูงสุด**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร :

นานมีบุ๊คส์ พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๔๖.

- วศิน อินทสระ. พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :  
 สภาการศึกษามหาบัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๓๑.
- , อริยสัจ ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘.
- , พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมื่อดทราย,  
 ๒๕๔๘.
- , ชีวิตนี้มีอะไร. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๕.
- , พระไตรปิฎก ฉบับที่ทำให้ง่ายแล้ว. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร :  
 โรงพิมพ์เมื่อดทราย, ๒๕๕๓.
- วัดโพธิ์ศรีวนาราม. ที่ระลึกในงานวันบูรพาจารย์รำลึก. นครราชสีมา : สมาธิการพิมพ์,  
 ๒๕๕๒.
- วัดเมืองคง. กำไรชีวิต. กรุงเทพมหานคร : หจก.อภิสรการพิมพ์, ๒๕๔๑.
- ศิริพงษ์ จันทน์หอม. ธรรมชาติชีวิต Way of life. กรุงเทพมหานคร : สยามอินเตอร์บุ๊คส์,  
 ๒๕๔๘.
- ศุภวรรณ พิพัฒพรณวงศ์ กรีน. คู่มือชีวิตภาคศีลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑. ปทุมธานี :  
 สกายบุ๊คส์, ๒๕๔๘.
- สนอง วรอุไร. ทำชีวิตให้ได้ดีและมีสุข. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์,  
 ๒๕๕๐.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :  
 บริษัท ประยูรพรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆมหาสังฆปริณายก. ชีวิตนี้สำคัญนัก.  
 กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, มปป.
- , ความจริงที่ต้องเข้าใจ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษา  
 มหาบัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. นวโกวาท หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี.  
 พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาบัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร). มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร :  
 ธรรมสภา, ๒๕๔๖.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. นิตานมงคลธรรม. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

- สุขพัฒน์ อนนท์จารย์. หัวใจสารธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลูก ส. ธรรมภักดี, ๒๕๕๐.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- . พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ และคมสัน สังฆมณี. ประมวลสารคดีธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.
- สุทัสสา อ่อนค้อม. ความหลงในสงสาร. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัย การพิมพ์, ๒๕๕๒.
- สุทธิ เผ่าโกศสมบัติ และคณะ. การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร : โอเคเอ็นสโตร์, ๒๕๓๖.
- สุรวัดน์ เสรีวิวัฒนา. นบหนึ่ง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๔๘.
- สุริย์ มีผลกิจ. พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- . คุณธรรม จริยธรรม สามัคคีธรรม ตามแนวทางพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๐.
- สำลี รักสุทธิ. คมวาทะ ของนักการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : เรืองแสงการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- . มงคลชีวิต ๓๘ ฉบับร้อยแก้วและร้อยกรอง. กรุงเทพมหานคร : ธนรัชการ พิมพ์, ๒๕๔๕.
- ไสว มาลาทอง. การศึกษาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.
- องค์ดীন เขียวโสภา. มงกุฎเพชรในฝัน. กรุงเทพมหานคร : ชีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๒๕.
- องอาจ ชุมสาย ณ อยุธยา. ประโยชน์ของการฝึกสมาธิ. กรุงเทพมหานคร : หจก. เจริญรัตน์ การพิมพ์, ๒๕๓๐.
- อรรถภูมิ บุญเขียรติ. อารมณ์ขันและความศักดิ์สิทธิ์ของสมเด็จพระ สมุดสมเด็จพระ ๑. นนทบุรี : สนามพระ, ๒๕๕๓.
- อิสสระมณี. คู่มือการปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์. กรุงเทพมหานคร : ร้านเบตส์ ร้านเก๋ บางลำพู, ๒๕๓๕.

## (๒) วิทยานิพนธ์

พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน). “ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาทองสุข สุจิตฺโต (ไกรพงษ์). “การศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตมนุษย์ในทัศนะพุทธปรัชญา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาทา). “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาสุชาติ นาดกโร (บวกขุนทด). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาเรืองเดช ถาวรธมฺโม (ศรีประสม). “มโนทัศน์ เรื่องสัจจะ ในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาไพศาล วิสาโล (ศิษฐพันธ์). “หลักพุทธธรรมในหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น เรื่อง “คนจริงจอมกะล่อน คุณิมิตซ์””. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระภุชงค์ ฐิตปญฺโญ (ดอกบัว). “ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเข้าถึงความจริงของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ : ศึกษากรณีปฏิจสมเด็จพระพุทธบาท”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาทองคุณ ธีรปญฺโญ (จันน ไทโย). “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง นิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท มหายานนิกายโยคจารและวัดพระธรรมกาย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

- พระมหาเสวีชน นริศสุโร (พันธ์ประโคน). “การศึกษาวิเคราะห์ห่อปัสเสสนธรรมใน  
พระพุทธรศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา  
พระพุทธรศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,  
๒๕๔๕.
- นายสุรนนท์ เพ็ชรพิรุณ. การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการพัฒนาปัญญาตามทัศนะของพุทธทาส  
ภิกขุ. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธรศาสนา บัณฑิต  
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- นายชุตีพงศ์ ไตรโลกา. “ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาพละ ๕ ในพระพุทธรศาสนาเถรวาท”.  
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธรศาสนา  
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- นายอากาศ บำรุงชีพ. “ศึกษาเปรียบเทียบมาตรฐานความจริงในพระพุทธรศาสนาเถรวาทกับ  
ความจริงในหลักนิติศาสตร์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.  
สาขาวิชาพระพุทธรศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช  
วิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- นายสุกฤดาญณ์ ชยาพัฒน์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความเป็นผู้วางายสอนง่ายใน  
พระพุทธรศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา  
พระพุทธรศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,  
๒๕๔๘.
- นางณัชชา ธารสนธยา. “ศึกษาขั้นตอนการปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุพระนิพพานที่ปรากฏในคณก  
โมคคัลลานสูตร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา  
พระพุทธรศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,  
๒๕๔๕.



## ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระครูเมตตาสารคุณ (ธวัชชัย ยันสังกัด)
- เกิด** : วันพฤหัสบดีที่ ๑๕ เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๗
- สถานที่เกิด** : บ้านเลขที่ ๒๑๓/๑ หมู่ที่ ๑๔ บ้านหินโคนกลาง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
- อุปสมบท** : วันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ณ วัดพระครูน้อย ตำบลกลันทา อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ พระครูวิกรมวการ เป็นพระอุปัชฌาย์
- การศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๒๑ ประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๗) โรงเรียนวัดบ้านหินโคน (คุรุราษฎร์บำรุง) อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์  
 : พ.ศ. ๒๕๒๔ มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ.๓) โรงเรียนธารทองพิทยาคม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์  
 : พ.ศ. ๒๕๒๕ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเกษตรกรรมบุรีรัมย์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์  
 : พ.ศ. ๒๕๔๒ ปริญญาตรีส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์บัณฑิต (ศส.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช  
 : พ.ศ. ๒๕๔๗ ปริญญาตรีศึกษาศาสตร์บัณฑิต (ศษ.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช  
 : พ.ศ. ๒๕๔๘ ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) วิชาเอกพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
 : พ.ศ. ๒๕๓๘ นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดบุรีรัมย์ วัดอัมพวัน ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
- หน้าที่การงาน**  
 : เจ้าอาวาสวัดหนองซำ  
 : เจ้าคณะตำบลกรวด  
 : ครูสอนศีลธรรมประจำโรงเรียนบ้านหัวทำนบ ตำบลกรวด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดหนองซำ เลขที่ ๑๒๑ หมู่ที่ ๘ ตำบลกรวด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา